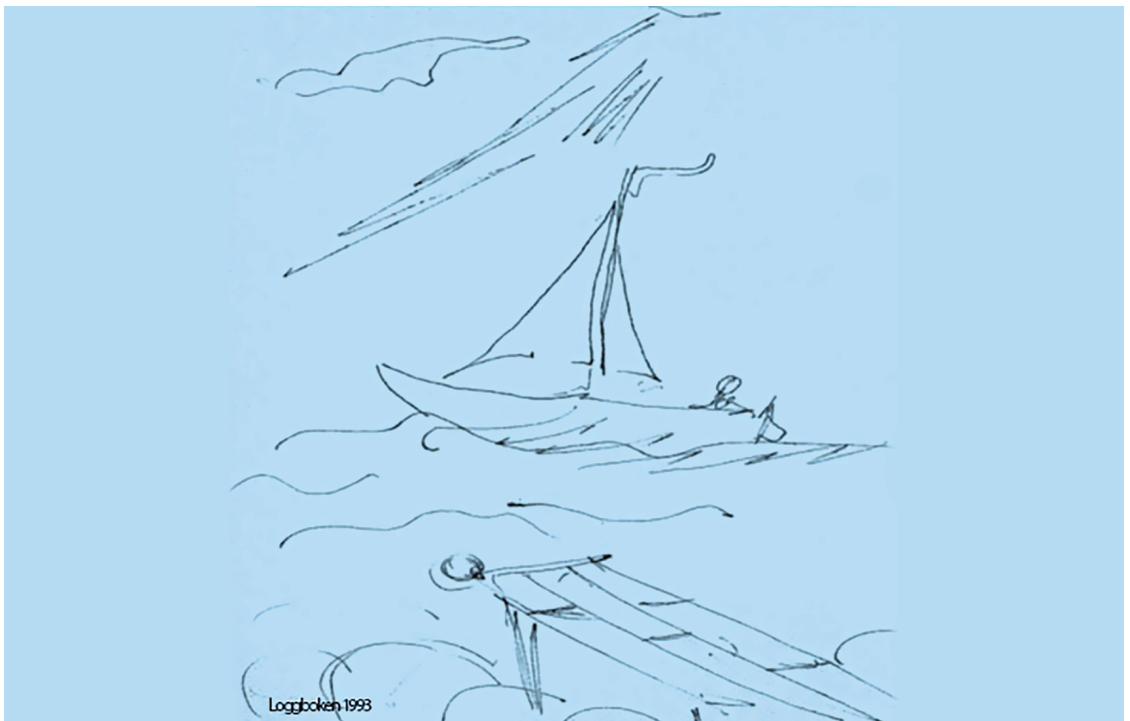

Maj-Britt Högström

Den Äldsta – livet är ett tillägnande

En vårdvetenskaplig explorativ studie av ett
meningsbärande budskap och en innerlig visdom

Maj-Britt Högström (f. 1938)

Yrkesstudier i vård; sjukskötare, hälsovårdare och sjukvårdslärare under åren 1960–1973.

Filosofie magister (pedagogik) vid Helsingfors Universitet år 1982.

Licentiat i hälsovetenskaper vid Åbo Akademi år 1990.

E-post: maj-britt.hogstrom@luukku.com

Åbo Akademi University Press
Tavastgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland
Tel. +358 (0)2 215 3478
E-mail: forlaget@abo.fi

Sales and distribution:
Åbo Akademi University Library
Domkyrkogatan 2–4, FI-20500 Åbo, Finland
Tel. +358 (0)2 -215 4190
E-mail: publikationer@abo.fi

DEN ÄLDSTA – LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE

Den Äldsta – livet är ett tillägnande

En vårdvetenskaplig explorativ studie av ett meningsbärande budskap
och en innerlig visdom

Maj-Britt Högström

ÅboAkademisförlag | ÅboAkademiUniversityPress
Åbo, Finland, 2016

CIP Cataloguing in Publication

Högström, Maj-Britt.

Den äldsta – livet är ett tillägnande :
en vårdvetenskaplig explorativ studie
av ett meningsbärande budskap och en
innerlig visdom / Maj-Britt Högström. -

Åbo : Åbo Akademis förlag, 2016.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-951-765-810-2

ISBN 978-951-765-810-2
ISBN 978-951-765-811-9 (digital)
Painosalama Oy
Åbo 2016

ABSTRAKT

Maj-Britt Högström

Handledare

Den Äldsta – livet är ett tillägnande

En vårdvetenskaplig explorativ studie av ett meningsbärande budskap och en innerlig visdom

Professor emerita Unni Å. Lindström. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi.

I bakgrunden till tematiken *Den Äldsta – livet är ett tillägnande* lever både fördomar och myter vari företeelsen *visdom* ingår. Den hermeneutiska filosofin hänvisar dock till ett tänkande som går från myt till *logos* som i en dialogisk enhet. Forskningen visar på att dimensioner i elementet *visdom* funnit en genklang. En erfarenhet bevaras i syfte att både se och att lära. Denna erfarenhet finner i sin trädning från erfarna till yngre, specifikt med referens till sårbara etiska situationer då allmänna regler inte mera gäller. Intresset i denna studie går till *Den Äldsta*. *Den Äldsta* i studien hittas genom en etymologisk läsning i samklang med studiens centrala litteratur. *Den Äldsta* är förebilden fastän etymologisk, fiktiv och symbolisk. Hon är: *människan som förstår livets högsta ärenden*, även Guds heliga ärenden. *Människan som caritativt ställer andras fullkomnande till högsta ändamål utifrån en innerlighet, ett ethos. Denna innerlighet bär på visdom.*

Avsikten är att upptäcka det meningsbärande budskapet i tillägnandet. **Syftet** är att se och att lära från denna tillägnelse och att avtäckta en innerlighet, en innerlig visdom i en caritativ anda. Innerligheten ses som en längtan till enhet och hälsa i *Den Äldstas* tillvaro. Ett ytterligare syfte är att i tillägnelsen se förmågan att ge förtur åt den andra i det godas tjänst.

Övergripande frågeställning är: Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i *Den Äldstas* tillvaro speglad i ett vårdvetenskapligt perspektiv? Två frågor förankras i den *Äldstas* tillvaro. Dessa är: Vad är det meningsbärande budskapet i tillägnelsen? Vad är den innerliga visdomen i det godas tjänst? Detta budskap och denna visdom skall nå en utvidgad mening genom en vårdvetenskaplig sats: *Den människa som förmår: – att se bakåt och tacka, att se framåt med tillförsikt, att se till sidan med kärlek och att se uppåt med tro bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.*

Forskningspersonerna i två grupper är bärare av denna visdom. Den ena gruppen har sin förankring i den evangelisk-lutherska kyrkan. Den andra har sin bakgrund inom professionell vård. Studien fokuserar vardagliga (ontologiska) mänskliga frågor. Genom grupperna får den vårdvetenskapliga satsen, den vetenskapliga processen och studiens resultat sina säregenhet. **Forskningsmaterialet** i studien formas av det talade ordet och det nedskrivna ordet inom de två grupperna. Utsagorna, både de enskilda och de allmänna är studiens forskningsdata som skapar studiens resultat, en utvidgad mening.

Metodologin bygger på den abduktiva logiken och den hermeneutiska filosofin i dialog med utsagor, medvetandehorisonter och den vårdvetenskapliga satsen. Utsagorna konfronteras med den vårdvetenskapliga satsen i dialogiska abduktiva rum. Här ligger den verkliga hermeneutiska ansträngningen. Genom **resultatet** kan en innerlig visdom artikuleras. Den identifierade bärande rörelsen inom grupperna i samklang med den vårdvetenskapliga satsen går mot något *högre*, något högre än *jag själv* mot ett väl (det caritativa) för den andra.

En konklusion kan dras och en tes kan identifieras. Tesen är utifrån utsagorna: *Vad kan jag i skapandet av detta caritativa?* Tillika kan en antites formas, *kan människan frånse sig själv och gå till någonting annat som är större eller högre?* Syntesen formas som en dialogisk rörelse från *något ... till något högre*. Bron mellan detta *från* och *till* har många ansikten: mognad, förvandling, det divinatoriska eller *en innerlig visdom?* Bron eller visdomen är, *lär dig att se människan och de ärenden hon bär i livet.*

Sökord: vårdvetenskap, caritas, visdom, bildning, abduktion, hermeneutik

ABSTRACT

Maj-Britt Högström

Supervisor

The Eldest – life is acquiring

An explorative study in caring science of a meaningful message and an innermost wisdom

Professor emerita Unni Å. Lindström

Faculty of Education and Welfare studies, Åbo Akademi University

In the background of the thematic *The Eldest – life is acquiring* one finds both previews and myths. Wisdom belongs to these myths. The hermeneutical philosophy refers to thinking as a movement from myth to logos in a dialogical oneness. The research uncovers dimensions in the element *wisdom* as empowered. The experiences of older are saved for further learning and transformation to younger with reference to vulnerable situations where common regulations are no more useful. The interest goes to an *Eldest*. *The Eldest* in the study is pictorial in accordance to the main literature in the study. *The Eldest* is etymological, fictive and symbolic: – *a man who understands higher matters of life, even Gods holy matters. She will set the fulfillment of others as the highest endowment out of an innermost ethos and an innermost wisdom. The innermost is wisdom.*

The aim is to discover a meaningful message in *life is acquiring*. **In order** to see and to learn from the experiences the study aim to uncover the innermost, an innermost wisdom out of a caritative approach. This innermost is anticipated as a longing for unity and health in daily matters and in a caring ability for the other.

The **main overstatement** is: What will this most meaningful and innermost by the *Eldest* out of a living in factual life mirrored in a caring perspective be? **Two questions expired**; what will the meaningful message in the acquiring be? What will the innermost wisdom in serving the good be? This message and its innermost wisdom will get an expanded meaning out of a caring sentence: *Man who dare – seeing back with gratitude, seeing forward in confidence, seeing aside with love and upward in fate wear that dignity, that holiness and that mercy and empathy which belong to life in its basics.*

The **persons attending** the research are situated in two contexts. One group has roots in the Lutheran church and the other in a caring profession. The **datamaterial** is formed out of the usages from these persons, from the spoken (conversation) and the written word (a guestbook). The usages as particular and common are continually integrated in the leading caring sentence from the beginning of the study to the end. The usages stand by the methodological for the final message and wisdom and at the same they form the operative dimension in the study, the evident and the validity.

The overarching **methodological approach** is in the hermeneutic philosophy in accordance with the abductive logic. The usages out of two research groups are most significant in this deductive, inductive and abductive strategy. The usages from the research groups are confronted with the caring sentence in dialogical spaces, halts. The meaning and the innermost searched for will be pictured through the abductive and hermeneutic interpretation and will stand for an articulation of and a successively expansion of meaning. A twine of horizons out of the entire dissemination, the deductive and the inductive, creates **the result**, as the final message as the ground for an understanding of an even more embracing meaning in an innermost wisdom. The identified bearing movement in the groups in accordance with the caring sentence goes for something higher, something higher than *me*, to the *wellbeing of the other*

A conclusion is made and a thesis is identified. This thesis is out from the usages: *What can I do in a creating of this caritative?* An antithesis is also identified, *is a man able to look outside one own and go to something higher, something greater?* The synthesis is articulated as a dialogical movement *from something ... to something higher*. The bridge could be maturation, transcendence, the divine or *wisdom*. The statement finds its root in the attending groups but a difference is also identified. This *higher matter* is different. The contexts and their meaningfulness decide. A final statement is: learn to see man and her matters hold in life.

Keywords: caring science, caritas, wisdom, education, abduction, hermeneutics

Alfred
1893 - 1985
Ester
1903 - 1987

FÖRORD

Enligt Gadamer (1900 – 2002) kan livet och tillvaron ses som ett enda skeende. Ser vi tillbaka är det säkert så. Denna studie strävar efter att leva med i detta skeende. Varje händelse skisserad i en utsaga, uttalad av informanterna i studien, utlägger en del av skeendet – var och en på sitt sätt. Varje utsaga bär på en erfarenhet och en alltid ny förståelse. Riktiga måste händelserna och förståelsen skattas då de är ett väl för människan, i godhetens, i skönhetens och i sanningens namn. Med det vackra och det sanna går tanken till Aristoteles – måttlighet och taktfullhet. Med Sokrates går tanken till det stora och det förhöjda. Tanken avgränsas men fullbordas genom tilliten till caritas och en Gudsförbindelse. Detta gåtfulla skeende är huvudtematiken i studiens skisserade händelser – genom öppenheten och det enskilda. Det är en spännande resa och enligt hermeneutiken har den ingen egentlig början och inget egentligt slut, fastän studien drar sina gränser. Vem som i fortsättningen reser med vet ingen.

Ett varm tack, professor emerita Unni Å. Lindström, Dina handledande tankar var ständigt närvarande, trots avståndet, och Din innovation har präglat denna studie. Hoppas jag förstått *någorlunda*. Tack, professor emerita Katie Eriksson, vi är många som haft förmånen att följa Din ledstjärna, från *Vårdprocessen* till *Pro Caritas*, genom alla Dina många föreläsningar och skrifter. De har varit den verkliga inspirationen till denna studie. Tack, professor emerita Ingegerd Bergbom, för den sakkunniga och förtjänstfulla förgranskning jag fick genom Dina ställningstaganden. Varmt tack, docent Lisbet Nyström, för en taktfull finslipning av studiens mest väsentliga inlägg genom förgranskningen. Tack, Master of Nursing Birgitta Uuspää, för en utförlig redigering av de engelska avsnitten. Tack, HVL Maje Tast, för den uppmuntrande genomläsningen av studiens första utkast. Tack, sekreterare Karine Hemming, för en alltid utsträckt hjälpande hand vid utformningen av dokumentet.

För denna resa vill jag tacka mina främsta medresenärer. Tack alla vänner i Det kyrkliga rummet, Ni är samtalen. Ni är orden, musiken och sången. I dessa lever den verkliga innerligheten. Ett varmt tack går till Loggboken, tack för en livslång samvaro. Ni är boken, tack för allt det vackra – både yttre och inre.

Ett speciellt tack går även till mitt tysta resesällskap, Hannu. Utan denna tysta förståelse för varandras intressen skulle inget, läst, skrivet eller utvecklat, leva så här långt efter vår gemensamma skolgång. En speciell tanke går till dem som alltid kommer att finnas med på mina resor, hemma eller borta, barnen i sällskap med barnbarnen Robert, Walter, Natalia, Julia och Troy.

Helsingfors, december 2015

Maj-Britt Högström

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
STUDIENS VETENSKAPLIGA RAMAR: AVSIKT OCH SYFTE –	
FRÅGESTÄLLNING	5
STUDIENS UPPBYGGNAD	11
DEN HISTORISKA BAKGRUNDEN: FORSKNINGSPERSONERNA I LOGG-	
BOKEN OCH DET KYRKLIGA RUMMET. FORSKNINGSMATERIALET	12
2. FORSKNINGSANSATS OCH GRÄNSDRAGNING	21
DET HERMENEUTISKA ALLMÄNNA OCH UNIVERSELLA	26
DET VETENSKAPLIGA PERSPEKTIVET	31
GOD VETENSKAPLIG PRAXIS	37
3. METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN: DET HERMENEUTISKA	
VERKNINGSHISTORISKA MEDVETANDET	41
METODOLOGI: VAKENHETEN INFÖR DET HISTORISKA	46
DET HERMENEUTISKA INTRESSET – DEN DOLDA VÄGEN	49
FORSKNINGSPROCESSEN	56
STUDIENS FRAMSKRIDANDE	61
DET EVIDENTA OCH VALIDA	64
4. DEN ÄLDSTA – LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE	69
FRÅN MYT TILL LOGOS	71
FÖRVANDLAD SÅG JAG MIG TILLBAKA, FÖRVANDLAD – ALLTID	
DOCK DEN SAMMA'	74
FÖRST FRÅN EN UTSIKT I FJÄRRAN BLIR HON VARSE SAMMANHANG	
OCH MENING	78
FRÅN UTSIKT TILL INSIKT	81
EN SAMFÖRSTÅELSE	85
LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE – BUDSKAPET	91
5. HERMENEUTIKEN BILDAR OSS I TRADITIONENS SKEN	93
ERFARENHETEN ÄR HERMENEUTIKENS VÄG	94
BILDNING – VÄGEN TILL DET ALLMÄNNA OCH DET GEMENSAMMA	102
BILDNINGENS IDÉ	104
BILDNINGSVÄGEN – DET GEMENSAMMA OCH DET ENSKILDA	107
DRÖJANDET – NÅGOT KOMMER TILL SPRÅKET	111
EN SAMFÖRSTÅELSE	118
TRADITIONEN SOM BÄR, BEVARAR OCH VISAR VÄGEN – BUDSKAPET	122
6. EN ETYMOLOGISK BESTÄMNING AV DEN ÄLDSTA OCH VISDOM	127
VISDOMENS ETYMOLOGISKA BILDVERK	128
SYMBOLIKEN <i>DEN ÄLDSTA</i>	132
EN LITTERÄR KOPPLING – FÖRSTÅElsen	136
DET INNERLIGA	141
STUDIENS BUDSKAP, DEN INNERLIGA VISDOMEN – EN SYNTES	149

7. FRÅN INSIKT TILL UTSIKT	153
DET IFRÅGASATTA VARANDET	154
DEN IFRÅGASATTA FRAMTIDEN	160
VÄGEN TILL ETT LANDMÄRKE FÖLJER DE ONTOLOGISKA ELEMENTEN	166
ATT SE VIDARE – FÖRVÄNTNINGEN OCH VISSHETEN BORTOM ORON	168
FRÅN INSIKT TILL UTSIKT – DET MENINGSBÄRANDE BUDSKAPET	173
8. DEN FÖRSTA HÅLLPLATSEN	177
BUDSKAPET OCH VISDOMEN FORMAD INOM DET DEDUKTIVA SKEDET	178
9. LEVANDE LIVSMÖNSTER	183
FORSKNING SOM BELYSER CENTRALA ELEMENT I STUDIEN	184
TRADITIONENS MENINGSFULLHET – HISTORICITETEN	198
DEN MÖJLIGA INSIKTEN – ATT SE VIDARE	203
10. DEN HISTORISKA HORISONTEN – DEN HISTORISKA ANDRA	205
RÖSTEN FRÅN DEN ANDRA	207
SPRÅKET OCH TEXTEN – TOLKNINGEN OCH FÖRSTÅElsen	211
11. LOGGBOKEN OCH DET KYRKLIGA RUMMET – MENINGSHORISONTER.....	217
BUDSKAPET OCH VISDOMEN I LOGGBOKEN	218
BUDSKAPET OCH VISDOMEN I DET KYRKLIGA RUMMET	223
DEN ANDRA HÅLLPLATSEN – BUDSKAPET OCH VISDOMEN FORMAD INOM DET INDUKTIVA SKEDET	231
12. SLUTANDET	237
I SPÅREN AV DE VÅRDVETENSKAPLIGA GRUNDANTAGANDENA – EN TILLBAKABLICK	238
ÄNDHÅLLPLATSEN – STUDIENS VISDOM	241
13. TILLBAKABLICK, KRITISK GRANSKNING OCH DISKUSSION	245
SUMMARY	267
REFERENSER	275

FIGURER

Figur 1.	Studiens vetenskapliga ramar	5
Figur 2.	Livet är ett tilläggande: mot mening och sammanhang, mot helhet och enhet, mot hälsa	86
Figur 3.	Hermeneutiken bildar oss i traditionens sken, till det gemensamma	119
Figur 4.	Från utsikt till insikt, erfarenhet och bildning på visdomens väg	126
Figur 5.	Begreppet ”visdom” under åren 1833 (1520)–1922	128
Figur 6.	Begreppet ”visdom” under åren 1939–1998	129
Figur 7.	Grunden för den etymologiska bestämningen av <i>Den Äldsta</i> och <i>visdom</i>	131
Figur 8.	Den första hållplatsen – det meningsbärande budskapet utifrån det deduktiva skedet	180
Figur 9.	Den innerliga visdomen formad inom det deduktiva skedet	180
Figur 10.	Vägen till utsagorna själva – det hermeneutiska intresset och förväntningarna	181
Figur 11.	Det meningsbärande budskapet i Loggboken relaterat till studiens vårdvetenskapliga sats	222
Figur 12.	Det meningsbärande budskapet i Det kyrkliga rummet relaterat till studiens vårdvetenskapliga sats	229
Figur 13.	Det meningsbärande gemensamma budskapet ur Loggboken och ur Det kyrkliga rummet	232
Figur 14.	Den andra hållplatsen – det meningsbärande budskapet utifrån det induktiva skedet	233
Figur 15.	Den innerliga visdomen som den gemensamma ur Loggboken och ur Det kyrkliga rummet	233
Figur 16.	Ändhållplatsen – det meningsbärande budskapet i sin helhet ur studien	242
Figur 17.	Ändhållplatsen – den innerliga visdomen i sin helhet ur studien	243
Figur 18.	En överblick: den innerliga visdomen samt förståelsen	249
Figur 19.	Studiens vårdvetenskapliga relevans genom en förankring i den teoretiska modellen ur Gryning II (2003), ”Tillägnandets inre mönster i den vårdande akten” ur Eriksson & Lindström, 2003, 14, figur 3	263
Figur 20.	En översikt av studiens forskningsobjekt förankrad i den vårdvetenskapliga teoretiska modellen i Gryning II (2003), ”Klinisk vårdvetenskap som disciplin” ur Eriksson & Lindström, 2003, 8, figur 2	264

BILAGOR

Bilaga 1.	De vårdvetenskapliga grundantagandena
Bilaga 2.	Bärande gemensamma utsagor
Bilaga 3.	Underlag för det meningsbärande som kvarstår från avsnitt fyra (4)
Bilaga 4.	Underlag för det meningsbärande som kvarstår från avsnitt fem (5)
Bilaga 5.	Den etymologiska grunden för begreppet ”visdom” (1833–1922)
Bilaga 6.	Den etymologiska grunden för begreppet ”visdom” (1939–1998)
Bilaga 7.	Dygd och visdom
Bilaga 8.	Underlag för det meningsbärande som kvarstår från avsnitt sju (7)
Bilaga 9.	Underlag för det meningsbärande som kvarstår från det deduktiva skedet, (avsnitt 4, 5, 7)
Bilaga 10.	Underlag för det meningsbärande som kvarstår från det induktiva skedet av Loggboken och Det kyrkliga rummet, (avsnitt 11)
Bilaga 11.	Underlag för det meningsbärande som kvarstår från hela studien

1. INLEDNING

Tematiken *Den Äldsta*¹ – livet är ett tillägnande^{2,3} bär på fördomar och myter med både positiva och negativa förtecken. Föreställningarna om *Den Äldsta* är ofta bundna till den kronologiska äldre och är därtill ofta seglivade. Intresset i denna studie går inte till att ingripa i dessa föreställningar. Trots att både fördom och myt är centrala företeelser inom de traditioner som utgör studiens intresse, förblir dessa sidospår. Varje tradition föregås dock av myter och lever med sina fördomar. Den mytiska diskursen nådde en historisk tillhörighet vid sidan av filosofi och poesi. Myterna kunde dock inte nås i sin ursprungliga renhet och erkändes endast som en utvecklade form av kunskap och sanning. Inom den hermeneutiska filosofin rör sig Gadamer (1999) från myt till logos och tillbaka igen, som inom en odelad enhet.⁴ *Den Äldsta* i denna studie är, vid en första insyn en mytomspunnen gestalt. Att frånsä myterna är att frånsä fördomar och är därmed en utmaning. *Den Äldsta* i denna studie är inte nödvändigtvis gammal och lever inte heller nödvändigtvis i illabefinnande eller i sjukdom. Fokus är inte heller på den kronologiska människan. *Den Äldsta* i studien är fiktiv, etymologisk och symbolisk. Symboliken och det fiktiva stiger fram genom en etymologisk gestaltning. (Avsnitt 6.) Studiens förebild, *Den Äldsta*, får sina rötter utifrån en etymologisk utläggning av begreppet ”visdom”. Inom detta, likaså mytomspunna begrepp, lever ett ofta dolt budskap. Den etymologiska bestämningen är därmed av specifikt intresse. Etymologin förmedlar en visdom som handlar om *att se* och om *att lära*. Häri ligger en positiv koppling till tematiken. *Den Äldsta* bär på en förståelse som alla gånger inte artikuleras, inte hittar orden. Detta ordlösa har väckt intresse inom utbildning, bildning, fostran och forskning. Antagandet är, att en dold och tyst kunskap lever som skall kunna erövrats, följande generationer tillgodo. Denna studie eftersträvar att avtäcka ett budskap format och uttalat av *Den Äldsta*.

Studien förlitar sig på en förankring i den hermeneutiska vetenskapens grundtanke: att *se*, att *lära*, att *tolka* och att *förstå* är det övergripande företaget hos *Den Äldsta*. Överblick över och en medvetenhet om det historiska och om traditionens betydelse tillskrivs *Den*

¹ Studiens kontext är *Den Äldsta* som etymologisk, symbolisk, fiktiv och förebildlig. (Avsnitt 6.)

² De betydelser de flesta ordböcker, bl.a. SAOB, ger begreppet ”tillägna” är: dedicera, dedikation, ägna, tillskriva, dvs. att tillägna någon något.

³ Gustavsson, 1991, 1–29. Tillägnet är att bevara. Humanvetenskapernas förståelse karakteriseras av bevarandets historiska karaktär, dvs. förståelsen såsom ett historiskt skeende genom forntid och nutid in i framtiden (historicitet).

⁴ Gadamer, 1999 xi, 93.

Äldsta. Tillgång till och förädling av redskap för att ta till sig traditionens grundtänkande och för att göra sig förstådd tillskrivs förståelsen genom erfarenheten. Att pröva tankar och handlingar i tillvaron tillskrivs människan med hjälp av denna förståelse. Bildningen formar och förädlar. En hållning i tillvaron gestaltar sig oavvisligt – med tiden. Utan den vägledande horisont som förståelsen skapar reglerar vilsheten, många gånger som oundviklig i kampen med den turbulens och oro människan, *Den Äldsta* möter i tillvaron. Att se och att lära förutsätter krafter som utmanar.

Genom att återkalla tankar hos auktoriteter med referens i den hermeneutiska, den vårdvetenskapliga och den teologiska litteraturen skisseras följande ingress till studien:

Människan längtar efter att förstå och hon strävar efter att leva seende. Det är konstitutivt för människans varande. Seendet är en utgångspunkt i erfarenheten. Erfarenheten har en dubbel karaktär – att tolkande röra sig och att skapa sin väg genom livet. I ett dröjande söks en autentisk förståelse genom en paus i livets ström. En paus som visar sig vara essentiell i livet.⁵ Det är ett budskap om kärlek, tro, hopp och frihet som framträder. Det finns ett sökande efter helheten och det meningsfulla. Det gäller att våga stanna upp och reflektera inåt, bakåt, framåt och framförallt djupare. Riktlinjerna finns givna men det gäller att upptäcka dem. Själva livskampen har ett skönhetsvärde och i den goda lusten finns den äkta livsglädjen, meningen och kraften.⁶ Lidandet är dock människans främsta livsform. Glädjen är människolivets andra grundform. Glädjen är livets gåva. Glädjen är ett uttryck för livets mening. Genom tiderna har människan försökt förstå lidandet och förundrat sig över glädjen. Till lidandet och till glädjen hör att de söker ord.⁷

Bortom detta seende ligger mänskliga skeenden som inte är direkt påtagbara i vardagligt varande.⁸ I detta *bortom* lever något väsentligt och något vägledande i människans tillvaro. Den sökta verksamma kärnan kan formuleras i följande hermeneutiska grundtänkande: den historiska människans förståelse av sig själv och sin värld kan gripas

⁵ Risser, 1997, 24, 43–44. Refererat ur texten i fri översättning från engelska.

⁶ Eriksson, 1987b, *efterskrift*, Eriksson, 1994, 31–32. Refererat ur texten.

⁷ Huovinen, 2006, 5–6. Refererat ur texten i fri översättning från finska.

⁸ Gadamer, 1999, ix–x. *Varande* är det som ligger utom mänsklig medvetenhet och kontroll och är supraindividuell i likhet med elementen *liv* och *värld*, i vilka människan är konstituerad och som människors delar. Det som existerar (Heidegger, 1998) är som ett omedelbart *där*. I den horisont som framstår är människans handlingar konstituerade som något mest nära och mest fjärran – samtidigt. Detta varande är även samtidigt det världsliga fastän som en värld *bortom* människans vardag (t.ex. ett varande i Gud). Därmed är även det divinatoriska mera nära den medvetna än vad människan egentligen tänkt sig.

inifrån en mänsklig historicitet⁹. En personlig historicitet betonar livsrymdens innebörd och bygger på att inget mänskligt kan förstås utan att det ses i sitt historiska meningssammanhang, i erfarenhetens, bildningens och livshållningens flöde.¹⁰ *Den Äldsta* har därmed en given plats.¹¹ Med etymologins, hermeneutikens och vårdvetenskapens ögon söks platsen i aktuell studie. En plats där det som varit och det som är lever i framtiden. Orden söks och antas leva i denna *Äldstas* tillvaro i varje, även annorlunda tradition. I en av studiens deltagande grupper, benämnd Det kyrkliga rummet förtydligas tanken (bilaga 2):

Gamla människor och gamla ordspråk har en sanning bakom sig. Det är ofta hemskt att man i dag inte har samma kontakt med tidigare generationer för att lära sig något av dem. De lärde mig mycket, gamla seder och bruk. Ofta tänker jag att "voj" (sic!) att jag inte kan fråga.^{12, 13}

En mänsklig tillvaro bygger på fundamentala och signifikanta skeenden som under livets gång möter och berör varje människa. Födelse, liv och död hör till detta fundamentala och signifikanta.¹⁴ Med siktet ställt på *Den Äldsta* i tillvarons skeenden strävar studien efter att belysa det budskap, den tillägnelse den övergripande ingressen inbjuder till. *Budskapet från Hermes*¹⁵ får företräda en ytterligare belysning av budskapets betydelse. Hans uppdrag var att vara budbärare mellan gudar och dödliga. De gudomliga budskapen skulle emellertid översättas, tolkas för att det skulle vara möjligt för människorna att förstå dem. Att tolka härleds från den betydelsen (gr.) *hermeneuein*.¹⁶ *Hermes* tolkade

⁹ Gadamer, 1977, xiv, xv. Då historiciteten är ontologisk är människans närvaro redan konstitutivt engagerad i varje tolknings- och förståelseprocess. Därmed är den närvarande menings- eller medvetandehorisonten och det temporala avståndet som skiljer människan från förståelsens *objekt* den produktiva grunden för en ny tolkning och förståelse. Att vara historisk är inte självkunskap utan det historiskt givna formar det hermeneutiska meningssammanhanget men kräver mänsklig omformning för att förstås. Risser, 1997, 7, 50. Det hermeneutiska medvetandet är ett *historiskt påverkat medvetande*. Detta medvetande är mera varande än vetande. Historiciteten är dock inte det förflutna. Historiciteten är en händelse som rör sig genom forntid, nutid och framtid. Den gäller meningen såsom den överräsks till människan (tillägnas) och refererar till henne som subjekt för denna mening. (*Detta är källan till det hermeneutiska produktiva och sålunda även till den hermeneutiska epistemologiska, budskapets utveckling.* (Min kursivering.).

¹⁰ Liedman, 1998, 142.

¹¹ Trias (1993) i Fovet, 1995, 63–65. *Platsen* är sanningen där tänkandet och talandet förenas. Denna plats kallar Trias för *ljusrum*. Här sammanfaller *gränsvara* och en symbolisk logos som den egentliga undersökningshorisonten. Symbolikens idé eller mening hänvisar till *det heliga*. Här ligger även transformationen eller förvandlingen till vara, verklighet och existens.

¹² Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹³ Utsagorna inom de deltagande grupperna, avser att förhöja, *fullkomna* till något mera genom att lyfta fram en *mening* eller en *betydelse* i kongruens med den löpande texten och studiens referenser.

¹⁴ Liedman, 1998, 204, 319.

¹⁵ Skidmore, 1993–2015. It was Hermes job to convey dead souls to the Underworld. And as patron of travelers, he was often shown in a wide-brimmed sun hat of straw. Hermes was known to the Romans as Mercury.

¹⁶ Gadamer, 2003, 22.

och tillägnade. Den *Äldsta* i denna studie, studiens egentliga *hermeneut* antas bära på ett budskap – redan tolkat, förstått och tillägnat. Studiens grundläggande antagande är att människan *tillägnar*, sätter sina krafter på någonting *större*, på en framburen *högre sak*, på en annan människas eller andra människors fullkomning.¹⁷ Tillägnandet är till sin natur förståelse och tolkning samt en förening av det allmänna med det individuella. Tillägnandet kan förstås dels som ett vetenskapsteoretiskt, epistemologiskt skeende dels som ett ontologiskt skeende som berör den enskilda och hennes eller hans verklighet. Tillägnandet leder till *uppbyggelse*, dvs. att varje människa i något avseende kan bli *mera* människa.¹⁸ Frågan handlar om att på något vis förädla till mera liv. Att på något vis se och artikulera dessa ansatser till förädling av ett varande och en tillvaro, den egna och den andras är ärendet i tillägnandet och i föreliggande studie.^{19, 20}

Studien tar avstamp i de skeenden av estetisk, etisk, historisk och andlig natur som antas förmå medla²¹ ett budskap. Grunden är långsiktiga skeenden. De stora frågorna i en mänsklig tillvaro handlar om liv och död, lidande och lust. Det gäller frågor som kantar varje livsväg. Där människan segrar finner även glädjen sin plats. Helhet blir enhet och möjligheten till det livsbejakande öppnas.²² I studien finns en intention som sammanfaller med vidstående tänkande, att förutom allvaret även fånga glädjen i tillvaron. Skeenden som sprider liv och som skapar en mera fullkomnad bild av tillvaron eftersträvas. I studien utgör den etymologiska, fiktiva *Äldsta* i en koppling till visdom symboliken och förebilden. (Se avsnitt 6. *En etymologisk bestämning ...*) Trots studiens episodiska inseende i människans tillvaro förväntas överraskande element, kopplade till både mera och mindre komplexa frågor i en tillvaro dyka upp i läsandet och i skrivandet.²³ Något av betydelse och något som berör lever i varje fråga människan ställer och i varje svar, som

¹⁷ Risser, 1997, 205. Gadamer hänvisar till Aristoteles i sin argumentering kring (eng.) ”fullfillment” såsom ett intensifierat *vara där*. Denna intensifiering kallade grekerna teori, dvs. att vara hänförd av det som *är*. I ett *dröjande vid något* eller någon är människan *hemma, fullkomligad och där*.

¹⁸ Eriksson & Lindström, 2003, 13.

¹⁹ Peirce, 1990, 29.

²⁰ Eriksson, 1994, 31.

²¹ Selander, Ödman, 2004, 25. Hermeneutikens ambition är inte att försona värld och ande till ett utan insisterar på att människans relation till verkligheten är förmedlad och präglar därmed den hermeneutiska erfarenheten och dess inre spänning. *Begreppet ”medla” uppfattas i denna studie som något försonande i samklang med elementen dialog och samförståelse eller samförstånd. ”Förmedla” uppfattas bära på en mera monologisk nyans.* (Min kursivering.)

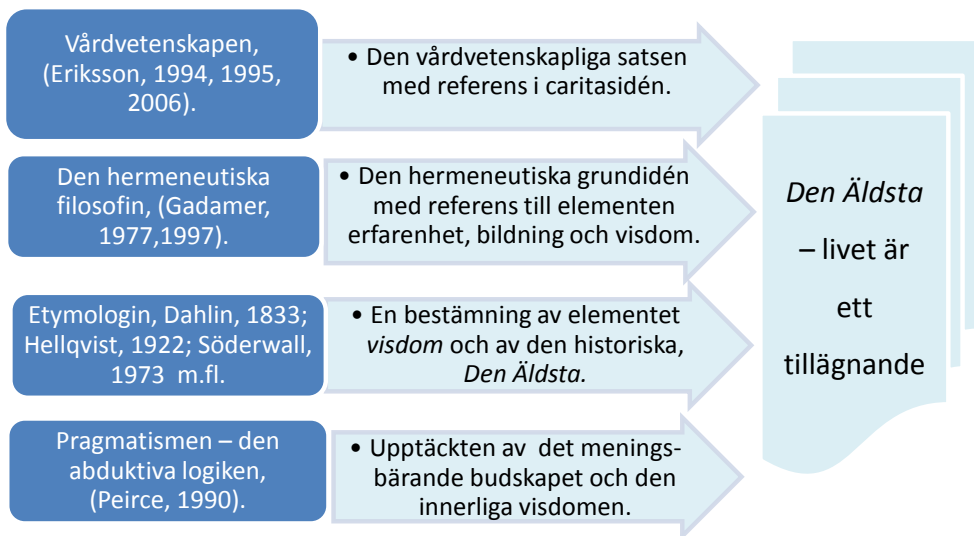
²² Eriksson, 1994, 11, 68.

²³ Risser, 1997, 84. Simmel diskuterar den organiska relationen mellan del och helhet. Han konstaterar att det episodiska saknar en permanent signifikans eftersom det inte har en inre koherens i livet som helhet. *Trots invändningen mot begreppet ”episod” kommer det att tillämpas emedan en fullständig koherens mellan delar i relation till livet som helhet, dvs. som att helhet bestämmer del inte ens explicit söks. Den koherens som kan framhållas är helhetens anda. De bevingade ord som lever i helheten lever genom utsagan (del) i de deltagande grupperna.* (Min kursivering.) Helin, 2011, 183. Helin bygger i sin studie en bro mellan episodiska bilder och människan (historiciteten). Bron fångas genom analogin till konstverkets väsen och dess krav på en sanning som i sig är helheten.

tillägnas henne eller den andra. De betydelser som studiens forskningsmaterial genom forskningspersonernas utsagor framställer antas komma att belysa denna större bild av både frågorna och svaren inom sina gränser.

STUDIENS VETENSKAPLIGA RAMAR: AVSIKT OCH SYFTE – FRÅGESTÄLLNING

Studien rör sig i vårdvetenskapens, i hermeneutikens, i etymologins och i den pragmatiska abduktiva logikens sfärer. Studiens bärande idéer härleds ur dessa. Följande figur skisserar forskningsfältet, studiens vetenskapliga ramar (referenser) och därur härledda idéer, element och begrepp:

Figur 1. Studiens vetenskapliga ramar

Studien finner sin naturliga förankring i de vårdvetenskapliga fundamenten, *människan, hälsan, lidandet och vårdandet (gemenskapen)* (Eriksson, 1981, 1987a, 1987b, 1990, 1994, 2000, 2003). Dessa fundament förväntas stiga naturligt fram genom studiens tematik – *livet är ett tillägnande*. Meningssammanhang kopplade till födelse, liv och död antas som centrala temaområden i studiens tematik och i datamaterialet. Till det antagna inom dessa temata hör den vårdvetenskapliga disciplinens egenart inom vilka de vårdvetenskapliga grundantagandena (Eriksson, i Lindström, Lindholm & Zetterlund,

2006, (bilaga 1)) har sitt givna heuristiska värde.²⁴ Något eller några antas profilera tillvarons dynamik mera framom andra. Den vårdvetenskapliga grunden²⁵ ligger i elementet *caritas*, som tilliten till en medmänsklig kärlek och dess framtoning i barmhärtighet och medlidande, genom en mänsklig akt av värdighet och helighet omsluten av tro, hopp och kärlek.²⁶ Tanken är bärande i studien.

Denna vårdvetenskapliga grund antas som förebilden för den verkliga fakticitetens dynamik i en mänsklig tillvaro.²⁷ En fakticitet som gör det mänskliga i tillvaron både svår att fånga liksom svår att tolka och förstå. Studien strävar efter en insyn i den livsström som präglas av denna dynamik. Ett budskap lever, formas och tillägnas vården.

I antikens begrepp ”visdom” ingår gemensam mening och vältalighet.²⁸ Denna mening och vältalighet påkallas i all den säregenhet som präglar de traditioner, vård och det kyrkliga som lever i studiens bakgrund. Det gäller att genom språket och ordet nå något gemensamt och därmed något sanningslikt trots påtagbara olikheter i traditionerna. Det gäller att finna de bevingade orden, både det talade och det skrivna ordet som förmår lysa upp de eftersökta ontologiska faktiska skeendena.²⁹ Gadamer (1997) hänvisar till konstverkets ontologi – något förblir och står fast.³⁰ Gadamer (1997) hänvisar även till sanningsanspråket.³¹ Det är konstverket, ordet som den sanning det *är*. Härtill krävs även en arbetsmetod fylld av konstnärlig känsla, takt samt en viss fri rörlighet så att de mest olikartade erfarenheter och upplevelser flyter samman i en förståelse som kan aktivera positiva motiv – framställda i ord, i en tillägnelse genom en enskild praxis. Gadamer (1997) hänvisar till naturen som denna konstens förebild – konstverket som evigt skapar sig själv, tillägnelsen som ständigt omformas och förstås på nytt. Den åtagna uppgiften är att gå in i tematiken med allvarligt menade möjligheter att kunna framställa det som berör människan. Varje enskild och allmän utsaga ses som ett konstverk, och utsagorna står

²⁴ Eriksson & Lindström, 2003, 6.

²⁵ Eriksson 1994; Eriksson, i Lindström, Lindholm & Zetterlund, 2006.

²⁶ Eriksson, 1994, 43–58, 61–64, 87.

²⁷ Heidegger, 2000, 4, 12. Frågor uppstår i konfrontation med *saken* (fakticitetens kärna). Saken finns *där*. Där möter människan genom tolkningen sin *fakticitet* som hon uttrycker i ord. Risser, 1997, 41. Risser fastslår att fakticitet handlar om livet såsom *det öppnar sig inför sig själv*.

²⁸ Gustavsson, 1991, 34.

²⁹ Risser, 1997, 177–180. Gadamer särskiljer inte grundläggande villkor för det talade och det skrivna ordet. Fokus är på en delad närvarande *mening*. Läsningen är dialogisk, dvs. läsningen sträcker sig *bakom* eller *bortom* orden. Det finns en konst (sanning) i ordets framställning och en korresponderande konst i en äkta tanke. Textens röst (vingarna, andningen), konsten i det skrivna och i det talade ordet betjänar tanken och förståelsen. Många risker föreligger – tomma ord, lögn, propaganda på bekostnad av att inte förmå återkalla och återerindra mening till det som uttalas (eng.) re-collection and repetition).

³⁰ Gadamer, 1997, 29–34.

³¹ Gadamer, 1997, 79–85.

egentligen *för sig själva* utan krav på andra betingelser än de kontextuella – *att vara där*.³² I studiens utsagor lever och bevaras denna enskilda mänskliga praxis, genom det allmänna gemensamma liksom det universella språket och ordet. Denna immanenta ordning lever i begreppsvärlden.³³ Studien bygger i hög grad på ordningen som en väsentlig grund i studiens vetenskapliga strategier och epistemologiska utveckling. Ett mera omfattande konstverk eftersträvas. Ett konstverk som kan fullkomna mening och förståelse genom den ordning eller genom de ord som kan antas binda samman studiens traditioner – genom det caritativa. Studiens övergripande avsikt och syfte är:

Avsikten är att upptäcka det meningsbärande budskapet i tillägnandet. Syftet är att se och att lära från denna tillägnelse och att avtäcka en innerlighet, en innerlig visdom i en caritativ anda. Innerligheten ses som en längtan till enhet och hälsa i *Den Äldstas* tillvaro. Ett ytterligare syfte är att i tillägnelsen se förmågan att ge förtur åt den andra i det godas tjänst.

En innerlighet³⁴ eftersträvas genom det meningsbärande i en förbindelse till elementet *caritas*; till det vårdetiska och det andliga. Detta meningsbärande och innerliga hittar sina betydelser genom den ontologiska scenen inom det mänskligas sfär. En logisk, vårdvetenskapligt grundad utvidgad mening, en *arkimedisk punkt*, artikulerad i studien eftersträvas. Det finns en arkimedisk punkt, som kan jämföras med människans grundläggande tillit till något och som utgör kraften som föder en längtan.³⁵ Denna tillit inringas i en av studiens grupper. Loggboken identifierar:

*På något underbart sätt har vi lyckats fånga historien och den djupa, äkta gemenskapen som binder oss samman. Vi har formulerat den i ett brev till USA och med det strävan att bevara andan i vårdvetenskapens tecken.*³⁶

En ytterligare meningsfullhet framstår redan i den första insynen i forskningsmaterialet. Insynen gäller de rum, den gemenskap som skapas i medmänniskans tjänst. Här lever en

³² Gadamer, i *Ruin & Smith*, 2003, 10–11. Den grekiska filosofins grundsvaret på detta något, *vad* är eller *fysis*, är: *där-varo-utifrån-sig-självt*, i helhetens ordning och logos. Detta *är* visar sig ur sig självt och reglerar sig självt genom egen inblick och insiktsfullhet. Risser, 1997, 45, 49. Faktiskt liv är det som *är* samt det *att vara där*. Det gäller det som visar sig och som låter något bli sett i livets kontinuitet, från födelse till död. Varande *där* är hermeneutikens *faktum* och *fakticitet*.

³³ Peirce, 1990, 231. Utsagor såsom omdömen (varseblivning) innehåller allmänna generella element, universella likväl som partikulära.

³⁴ Liedman, 2006, 225, 294. Ärendet gäller det outsägliga i konsten som en inre form och att göra detta inre, denna innerlighet fattbar genom språket där subjekt och objekt flyter samman.

³⁵ Eriksson, 1994, 66–67.

³⁶ Loggboken, 15.2.1996.

stämning, många gånger ordlöst bejakad men genomgående speglad i forskningspersonernas utsagor.

Studiens övergripande fråga är:

Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i *Den Äldstas* tillvaro speglad i ett vårdvetenskapligt perspektiv?

Två frågor antas i studien som förankrade i denna, *Den Äldstas* tillvaro:

Vad är det meningsbärande budskapet i tillägnelsen?

Vad är den innerliga visdomen i tillägnelsen?

Det meningsbärande budskapet får sin utvidgade mening och visdomen sin innerlighet genom successiva återkommande möten med en skapad vårdvetenskaplig sats (Eriksson, 1994). Denna sats utgör den vårdvetenskapliga universella medvetande- eller meningshorisonten mot vilken det meningsbärande och det innerliga i studiens två grupper genomgående speglas. Den lyder:

Den människa som förmår

- att se bakåt och tacka, att se framåt med tillförsikt, att se till sidan med kärlek och att se uppåt med tro bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.³⁷

Ett meningsbärande budskap och en innerlig visdom har tendens att traderas, positivt och negativt. Det visar många mytbildningar, många fördomar och kulturer på. Det visar även starka traditioner på. Detta har framför andra bl.a. de religiösa traditionerna visat på. Epoker finns då den goda förebilden bleknat för att småningom stiga upp i en allt mera omvandlad form, som en allt mera diffus och främmande eller en allt mera nära och klarare gestalt. Det eftersträfvade i denna studie är att skissera ett budskap grundat i och format av dem som redan äger en insyn i historiska epoker med sina strömningar. Den samlande vårdvetenskapliga satsen bär dock på, de med tiden vunna universella betydelserna, i nutid inom vårdvetenskapen. Eriksson (1994) antecknar i boken *Den lidande människan*:

³⁷ Eriksson, 1994, 43–58, 61–64, 87. (Referat.)

En lidande människa måste få bekräftelse på sin värdighet som människa. Begreppet värdighet har en inre och en yttre dimension. Till den inre dimensionen hör trovärdighet, hederskänsla och sedlighet. Till den yttre dimensionen hör bl.a. ämbete och anseende. Heligheten är människans varande som kropp, själ och ande, som oskiljaktiga delar. Helighet avser människans djupa medvetenhet om sitt ansvar som människa. Medlidande refererar till ett vårdande som ses som en etisk akt. Det kopplas samman med barmhärtighet. Att visa barmhärtighet är ett uttryck för människans helighet. Det är att visa nåd. Medlidandet är kärnan i barmhärtigheten.³⁸

Ovanstående härbärgerar grundtänkandet och grundstrategin i studien. Studiens epistemologi utvecklas i samklang med den vårdvetenskapliga satsen och intresset är att avtäcka ett meningsbärande budskap genom att nå den innerlighet som antas leva i studiens två grupper, i språket, i orden och i tillägnelsen.³⁹

Studiens fråga strävar efter att se helhet och enhet fastän logiken i form av en entydig fråga med sitt entydiga svar inte kommer att vara det förväntade. Mångfalden av förebilder lever bland mångfalden aktörer i studiens olika meningssammanhang. Mångfalden berikar scenen för både frågan och svaret. Genom att kontinuerligt mätta meningen bildas dock någon form av *enhet* som det *innerliga* i det talade och i det skrivna, i det till synes obegränsade. En ordning antas förmå visa på de allt högre meningsbärande formerna. Detta är en förväntad grundrörelse i studien.⁴⁰ Med siktet på att väcka denna övergripande ordning går förförståelsen till *Den lidande människan* (Eriksson 1994) och människans andliga kraftspiral. Eriksson utgår ifrån att det finns en arkimedisk punkt för de primära livsfrågorna.⁴¹ Den lever i det mest mänskliga, i det förhöjda och i det fullkomnade. Att genomgående följa denna tanke, som en underförstådd förväntan och förförståelse, formad och uttalad i den nämnda vårdvetenskapliga satsen är ansträngningen.

Den vårdvetenskapliga satsen antas förmå gestalta det budskap och den visdom som formas genom forskningspersonerna i studien. Det framburna budskapet antas förmå medla den vårdvetenskapliga satsen en språkdräkt. Den vårdvetenskapliga satsen antas även fungera reglerande och logiskt styrande i att söka och i att forma en gripbar utvidgad

³⁸ Ibid. (Referat.)

³⁹ Peirce, 1990, 14–17.

⁴⁰ Ahlberg, 1946, 23.

⁴¹ Eriksson, 1994, 66–67.

mening.⁴² Dialogen med studiens meningsbärande horisonter och enheter i brytning med forskningsmaterialet skapar den utvidgade meningen och antas förmå fullfölja och fullkomna en visdom. Genom den vårdvetenskapliga satsen framkallas en förståelse för de grundläggande frågor som gäller den fakticitet som lever i en mänsklig tillvaro. Frågorna och svaren begränsas enbart av de som deltagarna och tolkaren förmår svara på och förstå.

Studien bygger på en förståelse överlåten av den symboliska, etymologiska och fiktiva *Den Äldsta* som genom sin erfarenhet och sin bildning, ser, lär och ser vidare på sin väg genom tillvaron i livet. En tillvaro som är till för att utforskas, steg för steg. *Seendet* är samtidigt att akta den unika enhet en sökande människa står för. Samtidigt är det *att lära* från. Den etymologiska liksom den hermeneutiska aspekten i studien antas synliggöra något mänskligt historiskt – en förståelse och en erfarenhet (historiciteten). Studien förlitar sig på den hermeneutiska idén levande i varje människa. Den lyder:

Förståelseerfarenhet är ett verkningshistoriskt skeende (historicitet och horisontsammansmältning). Mötet av mening, genom språket som enskilt, gemensamt och universellt grundas i dialogen mellan, förståelseerfarenhet, bildning och visdom. Dialogen härbärgerar det produktiva epistemologiska inom hermeneutiken.⁴³

Med den inledande ingressen (s. 2), den vårdvetenskapliga satsen (s. 8), den hermeneutiska verkningshistoriska (s. 10) samt de etymologiska grundelementen, *Den Äldsta* och visdom (s. 148), siktar studien i Slutandet på att artikulera det budskap och den visdom som växer upp *med tiden*, med och genom deltagarna. Genom vårdvetenskapen och genom den hermeneutiska filosofin, att förstå *meningen* söks en inneboende praxis.⁴⁴

⁴² Bleicher, 1982, 26–28. Grundaren av pragmatismen sökte andra möjliga formuleringar av kriterierna för meningsfullhet än vad den klassiska vetenskapen gav. Den *pragmatiska maximen* gällde förväntningarna på praktiska effekter. Dessa förväntningar kopplades till en teori om upptäckandet av mening. Teorin lyckades dock inte tillförlitligt förena en hermeneutisk dimension med sina konsekvenser inom ett, i övrigt klassiskt instrumentellt tänkande.

⁴³ Grondin, 2009, 50–67. (Refererat.)

⁴⁴ Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 15.

STUDIENS UPPBYGGNAD

Studien förlitar sig på fyra epistemologiska grundidéer. Idéerna stiger logiskt upp ur vårdvetenskapen (Eriksson, 1994), den hermeneutiska filosofin (Gadamer, 1977, 1997) och ur begreppet ”visdom” genom det etymologiska läsandet i en koppling till den abduktiva logiken (Peirce, 1990). Dessa grundidéer skapar de byggstenarna på vilka studiens frågor vilar och ur vilka svaren, utläggningarna, tolkningarna och förståelsen småningom skall utvinnas och formas. Studiens centrala begrepp, ”förståelseerfarenhet” och ”bildning” utläggs i avsnitt 5. Studiens budskap och visdomen får sin natur i avsnitt 6 i en koppling till *Den Äldsta*s etymologiska och vårdvetenskapliga innebörd. Förståelsen i studien lever i tillämpningen av grundidéerna.

Studien inleds med en ingress som orienterar läsaren till tematiken, *Den Äldsta* – livet är ett tillägnande. Ingressen står för studiens ledande motiv och lyder i förkortad form: (se s. 2.)

Människan längtar efter att förstå sig själv och sin värld. Genom tiderna har människan försökt förstå lidandet och förundrat sig över glädjen.

Det väsentligaste redskapet i studiens vetenskapliga tänkande är den skapade vårdvetenskapliga satsen. Den vårdvetenskapliga satsen lyder i förkortad form: (se s. 8.)

Den människa som förmår

- att se bakåt och tacka, att se framåt med tillförsikt, att se till sidan med kärlek och att se uppåt med tro bär på de krafter som tillhör grunden i livet.

Studien vilar tungt på den hermeneutiska grundidén, förståelseerfarenheten. Erfarenheten av en förståelse går som en antagen implicit och tillförlitlig grund inom varje tolkningsakt. Idén lyder i förkortad form: (se s. 10.)

Förståelseerfarenheten är ett verkningshistoriskt skeende. Mötet av mening omsluter förståelseakten.

Genom en etymologisk läsning, med visdom som sökord, får *Den Äldsta* sin gestalt och *visdomen* sin karaktär. Innerligheten stiger fram. Denna fjärde och sista grundidé

framställer detta etymologiska i samklang med det vårdvetenskapliga perspektivet. Elementen, *Den Äldstas* och visdomens innebörd får sin form och antas i förkortat som: (se s. 152.)

Att caritativt som en *inre gärning* och som kärlek i handling ställa
andras fullkomnande till högsta ändamål som en andlig strävan utsprungen
i en innerlighet.

Ovanstående, studiens bärande idéer, sammanhålls under studiens gång av ingripande abduktiva slutledningar i dialogiska rum genom hermeneutiska möten där *meningen* utifrån deltagarna i forskningen skall överleva och mättas i varje steg studien tar. Utläggningarna tar sikte på en utvidgning av mening i en vårdvetenskaplig anda där riktigheten bekräftas genom och i deltagarnas utsagor. Ett budskap och en visdom är siktet och sökandet.

DEN HISTORISKA BAKGRUNDEN: FORSKNINGSPERSONERNA I LOGGBOKEN OCH DET KYRKLIGA RUMMET. FORSKNINGSMATERIALET

Studien rör sig inom två grupper benämnda *Loggboken* och *Det kyrkliga rummet*. Studiens grundläggande intention är att spegla de skeenden som är studiens fokus i en tillägnelse med sitt budskap och sin visdom inom dessa två grupper. Loggboken har sin bakgrund inom professionell vård och Det kyrkliga rummet har genom lekmännen sin bakgrund inom den evangelisk-lutherska kyrkan. Den kronologiska åldern bland forskningspersonerna sträcker sig från ca 45 år till ca 90 år och antalet deltagare i denna studie är ca 25 personer, 10 personer i Loggboken och ca 15 personer i Det kyrkliga rummet. Antalet deltagare i sammankomsterna varierar per datainsamling emedan samtliga forskningspersoner inte deltar vid varje sammanträffande. Grupperna är öppna och tillgängliga för den som är intresserad.

Speglingen av forskningens intresse verkställs i ljuset av vårdvetenskapens (Eriksson, 1994, 1995, 2003, 2006) bärande tänkande. Detta vårdvetenskapliga tänkande härbärgerar människan som enhet. Denna enhet bär på den förståelseerfarenhet, den bildning, den visdom som tillika omfattar det andligt kyrkliga som ingår i studiens intresse.

FORSKNINGSPERSONERNA

Loggbokens historia hittas med en professionell vårdutbildning som bakgrund. Grunden bland forskningspersonerna är kollegial, i många fall redan från slutet av 1960-talet. Det intresse som lyser igenom i Loggboken är den utveckling av vården och vårdutbildningen som inleds under 1970-talet. Ett annorlunda vårdtänkande är siktet.⁴⁵ Ett paradigmskifte inför en akademisk etablering är på gång.⁴⁶ Vårdandets kärna och innebörd får den kunskapskaraktär som ett redan historiskt präglat vårdande står för men i akademisk utforskad form. Detta är den historiska bakgrunden till den dynamik forskningspersonerna i Loggboken upplever. Loggboken preciserar den dynamik som växer i en av sina utsagor, *vetenskapssyn och livssyn är stora omvandlingsprocesser vid paradigmskiften* (24.3.1994). Historien och intresset för utvecklingen av vården och utbildningen bygger därmed upp en tillhörighet som utmynnar i en kollegial gemenskap som får sin konkretisering i öppna anteckningar från år 1993. Den Loggbok (gästbok) som förs i ett nät av sammankomster bär dock inte enbart på utbildning, utan även på en naturlig vardaglig bildning som framträder i en specifik språkdräkt.⁴⁷ Bindningen till vårdlärans och vårdvetenskapens utveckling håller dock ett kontinuerligt samtal vid liv. Samtalen gäller nya vägar inom utbildningen: fortsatta vårdvetenskapliga studier, vårdvetenskapliga konferenser, mångfalden av vårdvetenskapliga insatser, byggande av nätverk m.m. Dessa verksamheter återspeglar sig i forskningspersonernas uttalanden men förblir, många gånger i bakgrunden. Något av vårdandets vetenskapliga grund lyser dock i *Loggbokens* text, i språket grundat i både det teoretiska och i det kliniska intresset. I Loggboken återges det meningsbärande och det innerliga som byggs upp av en tillvaro, dels i professionens tjänst, dels genom varje enskilt vardagligt levande liv. Loggboken lever dock sitt liv vid sidan om den pågående akademiska utvecklingen. Det som inte blir till eller som för uppmärksamheten till annat skymtar: skrifter som inte skrivs, nya hem som skapas, andra gemenskaper som kräver både personliga och professionella krafter, hälsan som sviktar, åren som tar över – allt detta något som får ett övertag eller blir för mycket i tillvaron. Många motstridiga skeenden finns i bakgrunden. I studiens specifika sammanhang lyser dock ett säreget element, de gemensamma sammankomsterna fyllda av positivitet inför både professionella och personliga utmaningar. En glädje lever i genklang till den pågående utvecklingen. Det finns en insikt i både helheterna och livskrafterna. *Loggbokens* gemensamma sammankomster inleds i mellersta Finland några

⁴⁵ Eriksson, 1981.

⁴⁶ Eriksson, Lindström & Nyström, 2012.

⁴⁷ Schelling, 1988, 22.

dagar i augusti år 1993, med en fortsättning i dag, år 2016. Loggbokens texter i denna studie sträcker sig fram till år 2010.

Det kyrkliga rummets möten införlivas i studien hösten 2012. Det kyrkliga rummet har varit verksam sedan år 2005 som en form av kyrkligt vuxenarbete. Det kyrkliga rummet är en vuxen gemenskap och syftar till andlig fördjupning. Verksamheten baserar sig främst på Kyrkoordningen (1055/1993) där mera detaljerade bestämmelser om kyrkans verksamhet och förvaltning hittas. I kapitel 3, 2:a paragrafen angående *Kristen fostran och undervisning samt konfirmation* instiftas; *Församlingen skall ha omsorg om sina medlemmars kristna fostran och vården om deras andliga liv i alla åldersklasser* (Kyrkoordning ((1055/1993) baserad på Kyrkolagen (721/2013)).⁴⁸ Initierande för samvaron i Det kyrkliga rummet är helgernas evangelium. Samvaron inspireras av det kristna ordet. Ledaren är lekman. Ingen är teologiskt utbildad men många är församlingens trogna medarbetare eller kyrkobesökare. Många deltagare känner varandra sedan långt tillbaka i tiden. Det kyrkliga rummets sammankomster har en given verksamhetsstruktur som skapar en trygghet. Inbjudan och stillhet är rådande stämningar. Detta ligger i gemenskapens natur. Bortom detta lever det ontologiska. Den kyrkliga förståelseerfarenheten och insikten i det kristna ordet varierar bland deltagarna. En påtaglig samförståelse lever dock.⁴⁹ Utsagorna förmedlar ett samförstånd. Aktuellt tema inspirerar och det centrala i samtalen utgår från det Bibliska Ordet. Gruppen sammankommer varannan vecka. Under hösten 2012 var sammankomsterna 7 till antalet.

I en bestämning av en traditionell kristendom avses Guds kärlek och nåd, uppenbarelsen i historien som en realitet, helandet genom Jesus Kristus, ordet i Bibeln samt den kristna traditionen i sin helhet.⁵⁰ I denna bestämning konstitueras trons evidens. Ett kyrkligt ethos och dess livsformer lever i forskningspersonernas utsagor. Varje utsaga identifieras i denna studie som sanningen, som tron konstituerad i en verklig verklighet. Utläggningarna av utsagorna i samtalen är övervägande av sekulär karaktär och det vardagliga livets ansträngningar lyser igenom. En äkta tolkning är i sig, inte våldförande. En teologisk tolkning är inte eftersökt men i varje slag av tolkning finns en innebörd som

⁴⁸ Kyrkoordning (1055/1993) är baserad på Kyrkolagen 721/2013 (publicerad den 24.10.2013) för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

⁴⁹ Garff, i Bornemark, 2007, 37–66 Skulle det kristliga vara bildning så måste det vara en bildning till att vara *karaktär*. I detta sammanhang diskuterar Kierkegaard (1999) en *totalitetsbestämning*. (Se Kierkegaard, 1999, s. 155.)

⁵⁰ Gadamer, 1999, 109–110.

en *i-sig-likhet* med utsagan.⁵¹ Något av det lika och det sanna i utsagan står alltid kvar. Något i utsagan bär på det medlande ordet. Detta förutsätts i dialogen och vördas i studien så som ordet står. Utsagorna från de två grupperna är dels bearbetade oberoende av varandra, dels ingår de sammanflätade i samma tolkningshorisont, den vårdvetenskapliga satsen. Omvägarna in i och ut ur de enskilda grupperna strävar efter en djupare insikt och en bekräftelse av, förutom deras säregenhet även det gemensamma. I *Slutandet*, i det meningsbärande budskapet och den innerliga visdomen sammanflätas gruppernas utsagor därmed åter. Ytterligare data om forskningspersonernas och utsagornas natur återkommer i avsnitt 10 *Den historiska horisonten – den historiska andra*. Denna studie fokuserar väsentligen det historiska. Till detta historiska säregna hör traditionerna och forskningspersonernas natur i en koppling till språket (retoriken) genom datamaterialet, utsagorna. Studien återkommer till dessa karakteristika i avsnitt 10 och 11.

FORSKNINGSMATERIALET

Hermeneutikens forskningsobjekt kallas text eller utsaga.⁵² I studien formar det talade ordet och det nedskrivna ordet inom de två grupperna, *forskningsobjektet*. Det talade ordet fångas genom bandning av samtal, 15 minuter per samtal, i Det kyrkliga rummet. Bandningarna avlyssnas och det talade ordet omvandlas ordagrant till skriven text samt efter inläsning och tolkning till allmänna gemensamma, mera meningsmättade och mera fullkomnade utsagor, för att genom utläggningarna småningom sammanföras i övergripande meningshorisonter (medvetandehorisonter) som debatteras i avsnitt 11. Dessa meningshorisonter är därmed avgörande vid valet och utformningen av de gemensamma utsagorna. (Bilaga 2.) I den andra gruppen Loggboken, fångas de enskilda utsagorna genom att ordagrant återge det nedskrivna i Loggboken, som ursprungligen är en gästbok. Genom en ytterligare bearbetning kan även i detta datamaterial övergripande meningshorisonter (medvetandehorisonter) skisseras i avsnitt 11. Det enskilda partikulära omvandlas likaså till mera meningsmättade och mera fullkomnade allmänna gemensamma utsagor. Utsagorna, enskilda och allmänna är studiens forskningsmaterial. Den totala kartan av ursprungliga data, framförallt inom Loggboken som omfattar 17 år och som är det första steget in i det partikulära enskilda är dock otillgänglig för läsaren av etiska skäl. Likaså är kartan över de partikulära enskilda utsagorna i Det kyrkliga rummet

⁵¹ Gadamer, 1999, viii.

⁵² Grondin, 2009, 14.

otillgänglig för läsaren av teologiska skäl emedan en teologisk bearbetning av textmaterialet utesluts.

Tolkningen och förståelsen av de meningsbärande budskapen samt småningom av en innerlig visdom följer den abduktiva logikens tre steg, handledd av den vårdvetenskapliga satsen. Den deduktiva strategin skapar en förförståelse på en högre allmän epistemologisk nivå. Den induktiva strategin tillför en förförståelse för det meningsfulla sammanbindande på en partikulär epistemologisk nivå. Genom abductionen utmynnar dessa kunskapsnivåer i det gemensamma meningsbärande, som ett steg mot en, dock ofullbordad universalitet. Den vårdvetenskapliga satsen (s. 8) förändrar inte i sig karaktär, utan det meningsbärande genom studiens datamaterial, forskningspersonerna utsagor, formar successivt det eftersökta i studien, budskapet och visdomen utifrån en koppling till den vårdvetenskapliga grundidén. De gemensamma meningsbärande utsagorna är genomgående en integrerad del i studiens löpande text, från *Inledningen* fram till *Slutatandet*. Utsagorna som allmänna gemensamma eller som enskilda partikulära utesluts inte från någon som helst del av studien, då utläggningarna och förståelsen så kräver. Forskningsmaterialet studeras dels separat (induktivt) i respektive forskningsgrupp dels samtidigt (deduktivt) tills den slutliga förståelsen formas, abduktivt i *Slutandet*, i avsnitt 12.

Det ursprungliga enskilda i det skriftliga liksom det ursprungliga enskilda i det talade ordet utgör sålunda det säregna datamaterialet i studien likväl som det operativa.⁵³ Här finns ett ursprung, ett original att falla tillbaka på. Originalet lever hos den som talar eller skriver. Tolkaren är mellanhanden, den som lever mellan detta ursprungliga enskilda och bärande dels upplyft i gemensamma allmänna utsagor (bilaga 2), dels upplyfta i menings- eller medvetandehorisonter. I dessa mellanrum ligger skapelsen till en förståelse, i växelspelet av olikartade närmelsesätt, fram till studiens sökta resultat, tillägnelsen i det gemensamma meningsbärande och innerliga.

⁵³ Gadamer, 1998, 141. Det talade och det skrivna ordet är hermeneutiska teman som ursprungligen handlar om vardagligt språk för att förstå och relatera till den andra. Här ligger det problematiska i att återuppväcka språket i det skrivna och det talade ordet för att *tala igen*.

Det meningsbärande spelet i forskningsmaterialet

Fokuseringens inriktning på forskningsmaterialet utgående från den pragmatiska diskursen, deduktion och induktion är inte av slutlig betydelse.⁵⁴ Mötet, av meningshorisonter, eller av meningsenheter som delar av utsagorna, i de abduktiva momenten är avgörande för det utvidgande budskap och mening som eftersträvas. Appliceringen av en förståelse i den vårdvetenskapliga satsen går deduktivt som induktivt i dialog med utsagornas olika former. Text betyder i sitt ursprung även väv. En väv av mening växer upp genom att väva, att fläta eller att sammanfoga.⁵⁵ I *Slutandet* sammanfogas texten, de sålunda genom hela studien bearbetade utsagorna, småningom till en utvidgad mening genom ett sista möte med den vårdvetenskapliga satsen. Detta är övergripande den kunskaps- och datautvecklande strategin i förbindelse med det vårdvetenskapliga intresset.⁵⁶ Den hermeneutiska meningsbärande processen (se den hermeneutiska grundidén s. 10), meningshorisonternas och förståelseprocessens spel är det imperativa och det operativa, fastän många gånger enbart implicita och antagna i de framskridande förståelseprocesserna.

De meningshorisonter och meningsenheter som successivt stiger upp i den löpande texten går i dialog med utsagorna för att gripa *meningen*. Utläggningarna strävar att kontinuerligt möta det enskilda, fastän genom det gemensamma, som det mest berörande i utsagorna. Kunskapshanteringen skall ge rum åt tillvarons mest bärande ontologiska frågor.⁵⁷ Varje utsaga antas nå en integrerad betydelse i den löpande texten genom läsandet och tolkandet. Läsningen kan fungera som en kreativ akt, som att fullborda och att fullkomna mening men även alternativt som motsatsen, som att reducera mening, vilket inte är intresset i denna studie.⁵⁸ Tolkaren strävar, genom omvandlingarna av utsagorna och genom alla utläggningar, efter att fullkomna och mätta rådande mening genom en sammanflätning av det goda, det sköna, det sanna, det måttfulla, det heliga, liksom det omedelbara och komplexa i mänskligt tal och skrift. Omvandlingen av

⁵⁴ Risser, 1997, 86–87. Risser argumenterar: hanteringen av induktionen är dock avgörande. Då klassiska vetenskapliga generaliseringar (abstraktioner) söks ignoreras kunskapen inifrån erfarenheten och historiciteten går förlorad. Enligt Aristoteles når induktionen genom vardaglig erfarenhet det universella, dvs. som något *det ena* som relateras till många. *I denna studie söks dock övergripande det vardagliga allmänna och gemensamma. Abstrahering undviks och det universella i form av den vårdvetenskapliga satsen är strukturerande, handledande och sammanförande av det meningsbärande. Det allmänna och gemensamma kvarstår i Slutandet.* (Min kursivering.)

⁵⁵ Sa Cavalcante Schuback, 2006, 130.

⁵⁶ Eriksson & Lindström, 1997, 1999.

⁵⁷ Selander, Ödman, 2004, 10.

⁵⁸ Selander, Ödman, 2004, 24.

utsagorna lever i kongruens med de bärande historiska traditionerna i studien.^{59, 60} I Loggboken lyfts historiens betydelse upp:

*Jag har läst Loggboken och vi har länge känt varandra. Gästbok har vi skrivit sedan 1993. Vi var redan då välbekanta, många var med vid årsskiftet 1969–1970. Nu är det år 2010. Vi har funderat mycket kring det som är aktuellt ännu i dag som är.*⁶¹

Studien strävar efter att utvidga utsagornas redan reflekterade budskap genom mötet med den vårdvetenskapliga satsen och genom språkspelet, dialogen i studien. Det egentliga forskningsmaterialet, texten som utsaga med sin specifika enskilda mening och betydelse, antas överskrida det rums- och tidsbundna, på sin väg mot det allmänna gemensamma och småningom till denna studies slutvinjett i en vårdvetenskaplig anda.^{62, 63} Detta begreppsligt immanenta antas kvarstå genom de olika bearbetningarna av utsagorna. Det universella, liksom det gemensamma allmänna, lyfter kontinuerligt fram det mest meningsbärande – det enskilda.⁶⁴ Det handlar om tankeslipande akter och strategier. Det handlar om ett disciplinerat språkspel, att se och att handla smälter samman i ett.⁶⁵ Studien framskrider genom dialogen mellan teori och data. Forskningsmaterialet präglas ytterligare av det säregna som karakteriserar de enskilda grupperna, av en *vårdande* liksom av en *kyrklig* retorik. Retoriker som småningom genom språkspelet i studien till vissa delar kommer att sammanflätas och sålunda berika varandra.

Studiens text i sin helhet äger ytterligare karakteristika. Filosofin och det poetiska är trägna vägvisare.⁶⁶ Det poetiska träder in i studien redan från början av studien genom formuleringen av tematiken *Den Äldsta* samt i de fortsatta upplyfta tematiseringarna. Stilen fortsätter dels i utformningen av forskningsmaterialet, dels i vägvisande och upplysande fragment, citat, referat samt genom integreringen av betydelsefulla litterära uttalanden. Fragmenten, citaten och referaten får sålunda en både riktgivande och

⁵⁹ Risser, 1997, 144–149.

⁶⁰ Gadamer, 1998, 68–69. Att peka ut en mening är att tolka en tidigare tolkning emedan meningen i sig inte är helt utlagd innan ett fullkommande träder in som något oförutsett.

⁶¹ Loggboken, 30.3.2010.

⁶² Helenius, 1990, 153.

⁶³ Eriksson, 1994.

⁶⁴ Lindström, i Nåden et al. 2006, 63–70.

⁶⁵ Peirce, 1990, 34–35, 241.

⁶⁶ Gadamer, 1998, 140–141. Antikens språk för filosofi och teologi var svåra att åtskilja emedan poesin förmedlade traditionerna. Två slag av texter konfronterades, text som refererar till ett original samt text som står skriven i sin egen *rätt* utan att referera till något ursprungligt. Den är *autonom* såsom en väv av ett mönster som hålls samman av *saken*. Bibeln har en dylik kanonisk validitet.

diskursuppehållande funktion i läsandet och i skrivandet, liksom i den fortlöpande förståelseprocessen. Stilen hittar sin förebild i det antika.⁶⁷ De gäller att *lysa upp* meningen i utläggningen, appliceringen eller tolkningen, av tillvarons gåtfulla och paradoxala natur. Genom integreringen i den löpande texten avser dessa inlägg att klarlägga betydelser genom en redan uttalad förståelse. Poängteringen av dessa texter lever med i studien vid sidan av den löpande litterära texten och studiens forskningsmaterial – utsagorna. Då det enskilda naturliga i utsagorna bevaras framstår en närmast metaforisk framställning av det meningsbärande budskapet. Den metaforiska stilen avser att bevara och bevaka en levande *innerlighet* som småningom antas kunna lyftas fram i en visdom.

I utsagorna bevaras det ursprungliga vackra – i hela sin genuina öppenhet. En öppenhet som samtidigt förmår visa på det *befintliga*. Att omforma de enskilda utsagorna är ett kritiskt skede. Det innebär i några fall att kombinera enskilda utsagor så att en mera omfattande betydelse framstår och att den poetiska stilen bevaras. Att fullkomna utsagorna till det meningsbärande hör även till detta kritiska emedan läsbarheten skall bevaras. En relevant och valid omvandling eftersträvas dock redan från och med studiens inledning.⁶⁸

⁶⁷ Ahlberg, 1946, 25–31. Filosofen Heraklit (Herakleitos ca år 500 f.Kr.) fick benämningen *den dunkle från Efesos*. Hans säregna stil består av kraftiga sentenser, våldsamma, lidelsefulla ord, satser som blänker till likt yxhugg, sinnrika bilder och liknelser. Det är som om han i själva sättet att uttrycka sig efterbildar det brusande och rastlösa, av spänning och motspänning fyllda liv som han skönjer överallt i tillvaron. Överallt skönjer han denna fejd som tvingar till enhet som en skön och välordnad symfoni, en hymn till det eviga och skapande livet. Hans stående försäkran var: *Jag utforskar mig själv*. Han söker visdomen i själens eget djup, i förnuftet, han uttalar ingenting och döljer ingenting utan gör antydningar. Hans svar är: ingenting förblir sig likt i växlingen utom växlingen själv och lagen för densamma är, till sin natur etisk. Allt flyter, är hans grundläggande sats. Tillvaron är en evig växling.

⁶⁸ Risser, 1997, 168.

2. FORSKNINGSANSATS OCH GRÄNSDRAGNING

Humanvetenskaperna får sin självförståelse genom att söka sig bortom den klassiska vetenskapens diskurs. Förståelseerfarenheten, vilken är det väsentliga sättet att uppnå kunskap på inom humanvetenskaperna, är inte begränsad till det som kan garanteras av metodiska tillämpningar. Humanvetenskapens yttersta syfte är inte kunskap utan bildning, dock utan att utesluta något som helst kunskapselement.⁶⁹ Den förståelseerfarenhet som Gadamer (1977, 1997) formulerar i sin filosofiska hermeneutik har sina rötter i antikens filosofi och finner småningom sin väg genom den tidiga humanistiska traditionen, med sin förankring i den praktiska filosofin.^{70, 71} Detta tänkande banar sin väg in i dagens forskningstradition.⁷² Den praktiska filosofin med sitt hermeneutiska tänkande utgör en identifierad grund i aktuell forskning och kultur. Begreppet ”fronesis” (förnuft, klokhet, omdöme) som en naturlig erfarenhet av tillvaron i en koppling till det poetiska ordet var nyckeln till detta specifika och praktiskt förankrade tänkande. Att tolka är hermeneutikens kärna och redskap.⁷³

Hermeneutik är både en filosofi om förståelsens villkor och en benämning på en forskningsansats med tolkning som redskap. Inom ramen för en hermeneutisk forskningstradition söks fruktbara sätt att förstå företeelser som kan vara svåra att hantera i en vardagsförståelse.⁷⁴ I forskningsfrågor, som kan formuleras i termer av *vad och hur*, finner företeelserna sin betydelse och sin mening inom grupper av människor eller inom den tradition frågorna riktas till. Som ett skeende eller ett händelseförlopp och med fokus på att lyfta upp det etiska får vadfrågan prioritet. Detta gäller även aktuell studie med fokus på utsagorna i forskningsmaterialet, ett *vad* som det meningsbärande och innerliga i

⁶⁹ Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 5.

⁷⁰ Bleicher, 1982, 73. Gadamer identifierar hermeneutikens strukturella element utsprungna ur *det* verkningshistoriska medvetandet som en medvetenhet om den hermeneutiska situationen och den horisont som omsluter denna i ett dialogiskt förhållande: tolkare och text. I dialogen mellan fråga och svar samt genom öppenheten inför traditionen lever denna historicitet.

⁷¹ Risser, 1997, 9–12. Gadamer begränsar epistemologin genom erfarenhetens hermeneutik till tolkningen som sorterar förväntade meningar och därmed låter det annorlunda visa sig och avtäcka sig inom en historisk tradition. Det handlar om kunskap genom historisk effekt.

⁷² Eriksson et al., 2003.

⁷³ Gadamer, 2003, 22.

⁷⁴ Gadamer, 1997, 23. All tradition har uppkomsten av det historiska medvetandet att tacka för sin centrala position inom humanvetenskapen. Människans språkliga gestaltning har detta medvetandes struktur i förbindelse med kunskap genom människans historiska, etiska och estetiska medvetande. Det historiska medvetandet kan dock bara förstås i termer av meningssammanhang som överstiger den enskildas erfarenhetshorisont.

ett *hur*, etiskt och andligt söks.⁷⁵ Hermeneutiken härleder betydelser ur de meningssammanhang människan lever i framställda genom språkets mångtydiga symbolik, i poesin, i orden, i det uttalade samt i det anade men outtalade. Betydelser och förståelser formas av det meningsfulla i en tillvaro, som förståelseerfarenhetens mittpunkt i en hermeneutisk diskurs.⁷⁶ Denna mittpunkt eller *logos* är tanken som i sitt innersta bär på förnuft och god känsla. Logos bör förstås som en traditions ursprungliga uttryck och består av varje ord som riktas från och till traditionens meningsenhet – inom vårdvetenskapen till det caritativa.

Den filosofiska hermeneutiken är intresserad av det praktiska livet och uppfattar sig själv i termer av en praktisk uppgift som det verkliga arbetet med ethos, med ett självförhållande och en hållning till livet.⁷⁷ Ett ethos som har förmågan att tala *för sig* och att ta sitt ansvar. Ethos bär på logos som ett kontinuerligt skeende i förståelsen genom sin framställning.⁷⁸ Ett skeende som inte låter sig objektiveras och verifieras enligt ett klassiskt epistemologiskt mönster. Primärt blir förståelsen av *saken*, av logos bevarad och säkrad i talet och i utsagan.⁷⁹ Det är att visa det varande (traditionen) som det är genom det framställda, i talet konstituerat i språket och i det sanningslika – som *ethos, logos och pathos*.⁸⁰ Konstitueringen är även en angelägenhet för argumenteringen av validitet eller signifikans inom hermeneutiken.^{81, 82} Siktet i denna studie är på *logos*, meningsenheten i

⁷⁵ Sivonen, 2000, 144, 188, 269. Sivonen granskar elementen, *ande, andlig och andlighet*. Elementet *ande* refererar bl.a. till en *inre lyftning*. Ett idéhistoriskt material visar på uttryck för *andlig* i form av människans inre hållning, värdegrund, identitet, gudsgemenskap, helighet och tjänande. Den vårdteoretiska litteraturen visar på *andlig* som människans andliga dimension, hälsans och lidandets andliga dimension och vårdandets andliga dimension.

⁷⁶ Risser, 1997, 129–130, 135. Språkets gränser är ändliga och språket kan inte överskridas. Spelet mellan något närvarande och något frånvarande genom och i språket öppnar för en existens i språket som medium. Gadamer inleder och slutar vid ordet och språket som en totalitet. Språket pressar möjligheterna i form av en oändlighet av mening. I språket söks orden, betydelserna och det intelligibla formar sig själv.

⁷⁷ Gadamer, 1999, xi. Gadamer bygger på Sokrates identifiering av dygd och kunskap men i förbindelsen ethos och logos.

⁷⁸ Risser, i Bärmark, 1984, 87. Logos användes i grekisk filosofi för att beskriva mänsklig kunskap och universums inneboende ordning som en bakgrund till de ständiga förändringar som kännetecknar dagligt liv. Logos var även det ord som användes för att beskriva mänskligt resonering om världen och om sig själv. Småningom utvecklades begreppet logik som regler för rationell argumentering.

⁷⁹ Gadamer, 1977, li. Gadamer uppmärksammar Heideggers distinktion mellan objektivering och den omedelbara, inte-objektiverande vakenheten inifrån existensen själv. Hermeneutikens kunskapsobjekt; *förståelse av mening* är varande för Heidegger men historisk tradition för Gadamer. Heidegger 1998, 5–6. Varande är verklighet som i sanning varande och *verkande*. Verklighet, tillvaro och existens betyder i metafysikens språk samma.

⁸⁰ Gadamer, 2010, 20–24.

⁸¹ Heidegger, 1998, 28–29. Det sanna övergår från det oförborgade då varandet avtäckar sig själv och uppgår i det sanna i en utsaga som förnimmer och fastställer det oförborgade. Riktigheten ligger i utsagan som upptar denna sanning.

⁸² Risser, 1997, 195. Utsagan kan tolkas utifrån det poetiska ordet. Ordet bär på vittnesbörd såsom ett ord av nåd; godhet och god vilja. (Jfr Näden, 2000, *Den arkeologiske scenen* (s. 281).

ett meningssammanhang, skapat av den historiska, symboliska, fiktiva och etymologiska *Den Äldsta*.

Siktet är på en gemensam tanke som speglar det enskilda. Därtill möter detta enskilda och gemensamma ett universellt budskap som antas bära på detta gemensamma. Härmed formas och befästs en innerlighet med rötter i det enskilda. Sökandet efter dessa rötter går genom uttalade gränser i grupperna benämnda Loggboken och Det kyrkliga rummet. Det vetenskapliga sökandet bygger på tolkningar som lyfts fram i dialogiska rum, forskningspersonerna i en slutlig dialog med det vårdvetenskapliga.⁸³ Dessa rum består av de menings- och betydelsehorisonter eller de temata vilka primärt stiger fram ur forskningsmaterialet. Med sikte på att kontinuerligt skapa dessa dialogiska rum går dialogen mellan data och teori samtidigt.⁸⁴ Strategin är fortlöpande.⁸⁵ Forskningsprocessen, sättet att närma sig forskningsmaterialet, avgör vilken sida av utsagan som fokuseras – det enskilda alternativt det gemensamma genom den abduktiva logiken deduktivt och induktivt.⁸⁶

Det vårdvetenskapliga (Eriksson, 1994, 2006), den abduktiva logiken (Peirce, 1990, Paavola, 2012) och den filosofiska hermeneutiken (Gadamer, 1977, 1997) skapar strategierna i studien.⁸⁷ Paavola (2012) utvecklar abduktion utifrån ett *svagt tänkande* som dock ger motiv att utlägga tankeprocesser fram till ett nyskapande, ett nyskapande av mening. Abduktiv argumentering är ett detektivarbete där man med hjälp av *anat* söker förbindelser eller mönster för att belysa utvecklingen av mening. Den är en utvidgad form av argumentering för att söka denna *mening*. Abduktionen är en argumenteringsmodell för att avgöra olika tolkningars förtjänstfullhet som underlag för ytterligare framskridande och utforskande. Det gäller att finna fruktbara antaganden, att pröva dem och att sammanfoga dem.⁸⁸ Den abduktiva filosofins begreppsliga redskap utvecklas i relation till ett upptäckande med sin mystik, med sin aura av även outtalat. Abduktion är

⁸³ Bleicher, 1982, 69. De hermeneutiskt orienterade disciplinerna är intresserade av mänskliga skapelser, ord, text, handlingar som bär vittnesbörd om intention, hopp, lidande som någonting generellt manifest i det partikulära. Risser, 1997, 103. Enligt Gadamer visar konkretiseringen av det universella i det partikulära på kärnan i den hermeneutiska erfarenheten.

⁸⁴ Peirce, 1990, 35.

⁸⁵ Peirce, 1990, 11.

⁸⁶ Paavola, 2012, 12. Peirce (1990) är engagerad i det instrumentella klassiska tänkandet men tillämpar den hermeneutiska dimensionen som en applicering utifrån det gemensamma, som ett meningssökande genom ett *svagt tänkande*.

⁸⁷ Risser, 1997, 74. Gadamer ser den hermeneutiska cirkeln (mötet) som en beskrivning av förståelsen som ett spel mellan traditionen och tolkaren. Mening framskrider från det som binder människan vid traditionen, det som alltid formas och omformas på nytt.

⁸⁸ Paavola, 2012, 4.

att upptäcka och att förstå genom att följa nya vägar med sina spår samt att vara vaken inför det intuitiva. Att se relationer, att gestalta breda enheter eller mönster, att sammanfoga och att utveckla mening i ett långsiktigt perspektiv är idén. Intentionen beaktar plurala möjligheter att bygga fruktbara antaganden eller tolkningar till en alltid ny förståelse utifrån dessa möjligheter. Abduktion står nära gissning och inbegriper att ta risker inför något nytt. De spår som öppnar sig ger underlag för en vidareutveckling av rådande tanke, att mätta mening och att *se vidare*. I denna studie utgör den vårdvetenskapliga satsen den byggsten, den horisont eller den mötesplats, som integrerar och förankrar en utvidgning av rådande mening. Att *se vidare* ingår implicit i ett vetenskapligt arbete. Peirces (1990) breda teori ger redskapen att medla förståelse mellan nya element av mening och betydelse. Den cirkulära hermeneutiska rörelsen, att *återerinra mening*, är dock väsentligen att känna igen något tidigare meningsbärande som en bro till nutid och framtid.⁸⁹

En sensitivitet att ändra planer, att även gå nya vägar, samt en färdighet att argumentera för eller emot det oväntade och överraskande är nyckeln. Lösningarna hittas genom att leva och att handla i ett specifikt meningssammanhang. Härur utvecklas idéer genom framstigna begrepp eller framstigen *mening*, utifrån (deduktion) eller inifrån (induktion).⁹⁰ Paavola (2012) konstaterar att det inte finns någon färdigt formad *upptäckandets logik* för nya upptäckter. Logiken är unik, oväntad eller något talangfullt.⁹¹ Studien tar upptäckandets väg ledsagad av vårdvetenskapen (Eriksson, 1994, 2006) och den vårdvetenskapliga sats som skapats (s. 8). Den vårdvetenskapliga satsen bildar den röda tråden i processen, att upptäcka. Det meningsbärande som kan kännas igen i utsagorna sammanfogas och mättas i mötet med kommande upptäckter genom successiva utvidgande strategier, i dialogiska rum med hjälp av de abduktiva sprången. Den vårdvetenskapliga satsen förblir kontinuerligt en struktur som medlar och sammanbinder, teori och praxis, nytt och gammalt, nära och distanserat.⁹²

Den vårdvetenskapliga satsen i kombination med de vårdvetenskapliga grundantagandena (bilaga 1) utgör den förenande förbindelsen mellan vårdvetenskapen och

⁸⁹ Risser 1997, 99–100, 156. Begreppet ”återerinring” ((ty.) wiedererinnerung) är att *samla mening på nytt* i en ny framställning, att återuppväcka möjligheten till en mening och en sanning som förenar och fullkomnar en tanke som kan karakteriseras av *att se och att veta mera* samt som av att bevara i minnet – som en möjlighet. Denna hermeneutiska cirkulära rörelse är bärande genom forntid, nutid och framtid. Framtiden hägrar i erinringen och visar på möjligheten till ett högre inseende och detta något *mera*.

⁹⁰ Paavola, 2012, 12–14.

⁹¹ Paavola, 2012, 2.

⁹² Peirce, 1990, 14–16.

forskningsmaterialet. Alla former av tolkningar, genom förförståelse till förståelse i studien, bygger genomgående på detta förfaringssätt som ett ovärderligt redskap inom den abduktiva strategin, i det hermeneutiska mötet av delad mening och förståelse.⁹³ Utan denna strategi, utan det abduktiva måttade, utan strategier för att utvidga mening och förståelse är både deduktiva och induktiva ingrepp svaga. Den vårdvetenskapliga etiken, synliggjord genom den vårdvetenskapliga satsen, är följeslagaren. Aktningen inför *vad* som berör människan i hennes tillvaro är förebilden, som en oersättlig dimension i den vårdvetenskapliga, den hermeneutiska som i den abduktiva etiken.

Den kyrkliga dimensionen inom gruppen Det kyrkliga rummet, handlar även om denna aktning. Kyrkans och trons frågor hanteras inte som ett teologiskt spørsmål. Utläggningen angående andliga kyrkliga utsagor sker utgående från en mänsklig naturlig, andlig plattform, så omfattande som en naturlig förståelse är möjlig i förbindelse med en kyrklig aspekt integrerad i det vårdvetenskapliga perspektivet.⁹⁴ Detta andliga lyfter det estetiskt-etiska till en högre nivå, till en andlig sfär, till en sann innerlighet som inte kräver något utvärtes.^{95, 96} Rörelsen är lika grundläggande inom det vårdvetenskapliga perspektivet. Caritas som förståelseerfarenhet går bortom allt yttre.⁹⁷ Detta är genomgående en central förståelseaspekt i studien. Ett möte och en sammanflätning som en slutvinjett av meningsbärande horisonter och meningsbärande enheter möjliggörs småningom utan tvingande intrång på olika discipliners egna gränser. Det vårdvetenskapliga skapar de yttersta gränserna i denna studie. Det mänskligt naturliga etiska är en naturlig grund i grupperna och bearbetas genom att upptäcka och utlägga dialogen teori och forskningsmaterial. Disciplinära gränser beaktas och ett överskridande sker inom ett uttalat vårdvetenskapligt perspektiv. Det är helhetssynen i studien. De forskningsetiska frågorna i studien stiger fram i frågor angående det goda, det sanningslika, det sköna, det eviga och berör både innehåll och tillvägagångssätt i mötet med forskningspersonerna. Här strävar tolkaren efter att hålla sig inom den vårdvetenskapliga disciplinens gränser

⁹³ Risser, 1997, 12–13. Med hänvisning till Gadamer tillämpar Risser begreppet ”möte” i stället för ”cirkel”.

⁹⁴ Lübecke, 1988, 467. Religion ((lat.) religio) är avlett av ”*religare*” i betydelsen att *binda fast*, att *gå igenom* med omsorg. Människans förhållande till det heliga, till en verklighet som på ett avgörande sätt påverkar och bestämmer människans egen verklighet som ett absolut värde och som en makt som ger människans verklighet mening, innebär en helhetsförståelse. Människans förhållande till detta något *högre* är en känsla av beroende och förpliktelse genom vördnad. Denna makt kan uppfattas som ett högsta väsen, en Gud som människan träder i förhållande till i tron. Det handlar om en mer eller mindre personlig helhet av känslor, föreställningar och handlingar vilka som föremål har något heligt. Det handlar om en livsstil som är bestämd av tron på en Gud eller något gudomligt som en helig makt.

⁹⁵ Gadamer, 1999, xi. Gadamer ser ingen dikotomi mellan logos som argumentering ((eng.) reason) och religion utan han rör sig mellan dessa som en oifrågasatt enhet inom varje historisk tradition.

⁹⁶ Kierkegaard, 1999, 117–118.

⁹⁷ Eriksson, 1990, 1.

med disciplinens normativa riktlinjer och tänkande som en meningsbärande epistemologi, kunskap som mening, förståelse och sanning.

DET HERMENEUTISKA ALLMÄNNA OCH UNIVERSELLA

Människans naturliga livssfär, den förståelseerfarenhet som skapas genom och i en livshistoria, går lätt under inför dagens klassiska vetenskapliga, ofta oangripliga och anonyma auktoritet. I grunden handlar det om den teknologiska världens språklösa karaktär. Hermeneutiken åtar sig att göra den tillgänglig för människans villkorlighet, för de grundbestämmelser som råder i ett mänskligt varande (tradition). Den alienation som kan växa upp står i djup kontrast till hermeneutikens syn på en sanning⁹⁸ i ett mänskligt liv och på det förebildliga goda.⁹⁹ En gemensam erfarenhet, en gemensam förståelse, en djup gemensam tonart i tillvaron är hermeneutikens svar på den alienation som drabbar mänskligheten genom det moderna tekniska. Tillvaron är i sig alltid även föregripande. Avgörande är även tidsepoken människan växer upp med. Den stora forntidshorisonten, traditionen som samtiden bygger på, förblir verksam i allt människan önskar, hoppas och fruktar i nutid och inför framtiden. Det finns något *evigt* hållbart och gemensamt i de forntidshorisonter som omger människan. Detta hållbara är det mänskligt verksamma även inför framtiden. Heidegger visade på framtidens primat för totaliteten av mänsklighetens historia. Då människan betraktar helheten av sin livserfarenhet kan upplevelsen antingen vara främlingskap eller något nära, något att bygga på. Främlingskap, fördom, förväntning och tilltal är hermeneutikens öppningar till tillvaron och till framtiden.¹⁰⁰ En överskridande rörelse till det förenliga ingår i försonligheten med det som kan upplevas hotande. Detta gäller även hur de vetenskapliga rönen knyter an till den egna vardagliga förståelseerfarenheten, den praxis som varje människa strävar att skapa. Loggboken fokuserar processen:

Vetenskapssyn och livssyn – hur tar sig dessa i uttryck i slutet av utbildningen? Vårdvetenskapen är viktig för utvecklingen av

⁹⁸ Gadamer, 1999, 152–155. Sanningen engagerar som ett spel. Något passar in och det rätta ordet som förmår verifiera något av sakens natur hittas. Det handlar om att *tala på nytt*, klarare. Det handlar om djup.

⁹⁹ Gadamer, 1977, 6–11. Hermeneutikens universalitet ligger i att forntidens horisont påverkar människan. Svaret på en fråga väckt av traditionen anpassas till en mänsklig fakticitet i tillvaron, i nuet. Den historiska alienationen som framstår utgör konflikten i tillvaron.

¹⁰⁰ Gadamer, 2010, 52–58.

*integrerade vårdare. Människans unika helhet i vården är viktig och forskningen för utvecklingen av detta egna är viktigt.*¹⁰¹

Människan bär på förmågan att nå förståelsens grundläggande innebörd genom språket. Genom språket och förståelsen medlas ett varande (tradition) och en tillvaro. De uttryck och de ord som bildas för att uttala dessa bestämda *saker* är inte tillfälligheter. Aristoteles kallar detta bildningen av det allmänna och gemensamma, att känna igen och erkänna det lika i strömmen av bilder och ord som flyter förbi.¹⁰² Något blir stående i språket och i orden. Människans förståelseerfarenhet av tillvaron kommer till språket och förblir levande i språket, som något av det för alla gemensamma. Människan når genom språket sin konstituering i tillvaron. Den språkliga konstitueringen framställer sin verklighet genom det verkningshistoriska medvetandet.¹⁰³ Människan når *hållplatser* mitt i det tillsynes främmande och distanserade. Denna dynamik och spänning kan leda in i det nära och det egna. Tillvaron förklarar sig själv genom det verkningshistoriska och bjuder på möjligheten att närma sig det främmande. Detta är hermeneutikens krav inför det gemensamma och det universella. Denna förståelse är olösligt kopplad till språket. Människan lever i språket, i en oändlighet av möjliga utsagor. Det oändliga samtal människan är öppnar för detta gemensamma och samtidigt sanningslika. Människorna är en språkkrets som berör varandra. Detta är likaså en av hermeneutikens fundamentala dimensioner. Äkta tal som har något att säga letar efter ord som får den andra att lyssna. Att tala är en allmän, mänsklig uppgift. Samtidigt är detta en särskild uppgift för den som önskar få en historisk text att tala, t.ex. för teologen.¹⁰⁴ I Det kyrkliga rummet väcks en förståelse, det universella möter det enskilda:

*Atmosfären i kyrkan var sådan att jag kände helighet. Det var så fint för mig, det var så lugnt och vackert, det var heligt. Gud var där och människornas öden levde i ödmjukhet.*¹⁰⁵

Hermeneutiken eftersträvar en universell förståelse. Tolkningen till det universella gäller utläggningen av och argumentationen utifrån en given meningskontext. Tolkningen gäller att förstå en mänsklig existens (tradition) och den historiska situation såsom den skapar

¹⁰¹ Loggboken, 24.3.1994.

¹⁰² Gadamer, 1977, 14–15. Det handlar om att forma det universella. Ordet har en generell mening och en gemensam mening (sanning, kunskap) som kan framställas.

¹⁰³ Gadamer, 1977, 13. Det hermeneutiska medvetandets största fråga är att se vad som kan ifrågasättas. Det verkningshistoriska kräver denna förmåga då forntid möter samtid och framtid.

¹⁰⁴ Gadamer, 2010, 64–68.

¹⁰⁵ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

existensen, samtidigt som den är formad av människan själv. Förståelsen av relationen *liv-tolkning-erfarenhet* kan inte nås genom det universella som motsats till det enskilda.¹⁰⁶ Förståelseerfarenheten börjar på vägen till det universella då en partikulär insyn når sin första hållplats. Dessa hållplatser utgör väsentliga abduktiva avstamp i denna studie. Något kommer till språket. Där börjar det universella som för vidare till en alltmera universell logos, ett tänkande som skapar det odifferentierade gemensamma.¹⁰⁷ Den vårdvetenskapliga satsen utgör den samlande länken och mötesplatsen inom dessa abduktiva avstamp. Den symboliserar det gemensamma liksom det universella i form av det historiska, det estetiska, det etiska och det andliga i en mänsklig tillvaro. Dessa former av mänskligt liv symboliserar paradigmiskt det hermeneutiska *högsta* likväl som det gemensamma.¹⁰⁸

Studien tar sikte på detta *högsta* – som ett budskap och en visdom. Retoriken kommer att vara avgörande, att tala väl och att tala det sanna. Hermeneutikens universella natur ligger i förmågan att gripa in i alla meningssammanhang som språkligt bestämmer människans erfarenhetsfält. Hermeneutiken finner spänningen och förlöser förståelsen genom språket. Detta är hermeneutikens universella karaktär. Gadammers anspråk på universalitet ligger i *existensens hermeneutik*, i den förståelse som stiger fram i varje aspekt av erfarenheten. Erfarenheten formas genom människornas upplevelse av varandra, i upplevelsen av historiska traditioner och av sättet människan förstår det naturligt givna i existensen och världen. Detta formar ett verkligt hermeneutiskt universum.¹⁰⁹ Gadamer (1977) närmar sig frågan från en sekulär synvinkel genom att begreppsliga förståelsen generellt.¹¹⁰ Utgångspunkten för honom är den tidiga hermeneutiken (Platon och Aristoteles) med sin applicering inom både religion och etik.¹¹¹ Detta universella anspråk är inte det eftersträfvade i denna studie trots att slutvinjetten, den innerliga visdomen byggd på det vårdvetenskapliga universella, eftersträvar något universellt i form av de sanna men annorlunda orden. Studiens fokus är på ett vardagligt erfarenhetsfält och dess uttryck.

¹⁰⁶ Gadamer, i Risser, 1957, 60–61.

¹⁰⁷ Risser, 1997, 128–134. Att komma till språket är tillämpning (application). Liksom alla hermeneutiska element är även språket ändligt, alltid dock i förändring. Språket handlar om *sakens* närvaro och frånvaro. *Saken* kommer till språket, till orden och blir en del av det gripbara (intelligenta). Att vara tänkande är att vara i språket.

¹⁰⁸ Gadamer, 1999, xi. Etisk kunskap är kunskap *inifrån* och är därmed bunden till varandet (traditionen).

¹⁰⁹ Gadamer, 1977, xxiv.

¹¹⁰ Gadamer, 1977, 19.

¹¹¹ Grondin, 2009, 9–11. Den hermeneutiska uppgiften bestäms, i klassisk betydelse att tyda texter, att utgöra ett metodiskt fundament inom humanvetenskapen samt att verka som en universell tolknings-filosofi genom att förstå och utlägga (tolka) människans erfarenhet av världen. Hermeneutiken utgör en metodologisk grundreflektion för humanvetenskapens sanningsanspråk och vetenskapliga status genom ett universellt anspråk.

Den erfarenhet Gadamer anser att hermeneutiken väsentligen fångar och även svarar på, är erfarenheten av den faktiska aktuella meningskontexten och dess uttryck. Loggboken visar på komplexiteten:

*Det var en riktgivande kväll – vi fick riktigt tänka till om vår tillvaro.*¹¹²

Det finns ett vad i varje hur

Människan äger en språklig värld och i denna en dialog såsom ett avtäckande skeende.¹¹³ Genom språket speglar förståelsen relationen mellan en yttre och en inre verklighet. *Vad* är det väsentliga? Vad är budskapet? Peirce (1990) hänvisar till *upptäckandets sfär*. Inom denna sfär hittas även *Den Äldsta* i meningssammanhang av Loggboken och Det kyrkliga rummet. Det budskap studien söker, speglas i och genom dessa två grupper. Siktet är att *se* ett budskap som småningom, genom upptäckandet, formas i en visdom. De förståelseerfarenheter som lever i utsagorna hos forskningspersonerna får bekräfta de upptäckta bilderna. Bilderna i utsagorna framställer ontologiska händelser som synliggörs i referens till den vårdvetenskapliga satsen. Siktet är på ett *vad* i ett *hur* som det meningsbärande i tillvaron och i ett delat meningssammanhang. Det handlar primärt om följande:

- Att se Loggbokens speglade bilder (budskapet – visdomen) genom forskningsmaterialet. Speglingen konstitueras i det mänskliga hermeneutiska verkningshistoriska: effektiv historia som forntid-samtid-framtid.¹¹⁴ En vårdprofession är bakgrunden.
- Att se Det kyrkliga rummets speglade bilder (budskapet – visdomen) genom forskningsmaterialet. Speglingen konstitueras i det mänskliga hermeneutiska verkningshistoriska: effektiv historia som forntid- samtids-framtid. En kyrklig och frivillig lekmannaverksamhet är bakgrunden.

¹¹² Loggboken, 30.3.2010.

¹¹³ Risser, 1997, 207. Den praktiska kunskapen genom den hermeneutiska filosofin bygger på en tolkande kunskapsbildning ((ty). Bildung), som en filosofisk aktivitet: *philosophy is a how of conducting oneself*. Det glädjande i denna upptäckande aktivitet är *att hitta rätt*, att bl.a. hitta de rätta orden eller att möta det levande språket som talar och som förmår bli den andra rösten i ett möte med något som bär sin egen sanning.

¹¹⁴ Gadamer, 1977, xxvii. Medvetenheten om effektiv historia är människans medvetenhet om sin ändlighet som historiska varelser konstituerade i ett hermeneutiskt språkligt meningssammanhang (traditioner). Det historiska medvetandet och ändligheten tillhör hermeneutikens grundinsikter.

Varje bild framställer en ontologisk händelse som på något vis fullkomnar medvetenheten om varandet (traditionen).¹¹⁵ Bildens metafor beskriver något gemensamt, identiskt och samtidigt något av *annanhet*. Bilden tematiserar en samtidighet av *annanhet* och identitet. I varje tolkning skiljer sig något från den ursprungliga bilden. Utläggningarna lever genom ett annat *medium*, den som tolkar.¹¹⁶ Varje enskild människa skapar sin egen gestaltning av sin förebild, men bilden blir en *annan* utgående från den som talar, den som skriver och den som tolkar. *Annanheten* gäller därmed varje enskild tolkning och förståelse av det ursprungliga i forskningsmaterialet. Tolkningen är avgörande och det bärande. Hermeneutiken betonar tillvarons mening och betydelse.¹¹⁷ Att stå inför något övergripande annorlunda kan vara så omvälvande att kravet ligger på en helt omvandlad livssyn.¹¹⁸ Här ligger ett ontologiskt dialogiskt spelrum.¹¹⁹ En metamorfos inträder både medvetet och omedvetet. Något blir kontinuerligt annorlunda genom varje tolkningsakt, genom varje spegling. Tolkningsnivåerna och gestalterna är många. Ett *vad* i varje *hur* skall bevaras och får inte blockeras.

Det handlar om skeenden och tolkningar som speglingar av vårdvetenskapens grundantaganden inom varje annorlunda meningssammanhang. Något förändras och orden blir andra. En applicering i ett naturligt medmänskligt meningssammanhang antas visa på något grundläggande mänskligt i kongruens med det vårdvetenskapliga, oberoende av yttre differenser, oberoende av deltagarnas professionella bakgrund eller lekmanbakgrund.¹²⁰ Ett *vad* skall överleva och kunna identifieras. Identifieringen av detta grundläggande förankras även i att söka och gå en *väg* utan att riktigt veta hur vägen gestaltar sig. Tolkaren i denna studie tillhör deltagarna i grupperna och vägen är anad. Förmågan att se utöver den närliggande bilden, utan att förlora fästet i det ursprungliga, i de enskilda utsagorna är dock utmaningen.¹²¹ Forskningsmaterialet med sitt grundläggande språk får förtur. I språket lever något nytt och annorlunda. Läsandet av utsagorna bekräftar kontinuerligt den bild som redan tidigare antytts i inledningen angående de vårdvetenskapliga grundantagandenas och den vårdvetenskapliga satsens liv i forskningsmaterialet. De tillhör det naturliga i en mänsklig tillvaro och dess skeenden – formade i utsagor och framställda i bilder.

¹¹⁵ Risser, 1997, 149.

¹¹⁶ Garff, i Bornemark, 2007, 37–66.

¹¹⁷ Liedman, 1998, 142.

¹¹⁸ Ahlberg, 1946, 751.

¹¹⁹ Ahlberg, 1946, 23–30.

¹²⁰ Se von Post, i Eriksson & Lindström, 2003, 159–174.

¹²¹ Gadamer, i Eriksson & Lindström, 2000, 8.

Forskningsmaterialet speglas i de samlande *bildrum* som uppstår i utläggningarna där en *arkimedisk punkt*, som ett landmärke (jfr avsnitt 7 *Vägen till ett landmärke följer de ontologiska elementen*, s. 166), skall kunna identifieras. Blicken ut över hela det fält som upplevs tar sikte på de bärande mönster som lever i de kontexter forskningspersonerna inbjuder till. I dessa givna meningssammanhang befinner sig varje deltagare som enskild.¹²² Fokus är på människan som okränkbar enhet, med sitt inre och yttre liv. Det yttersta siktet är på en mänsklig enhet och dess förståelse.¹²³ Ett ursprungligt erfarenhetsskikt utgör en meningsbärande helhet. Erfarenhetsbetydelser som redan finns läses och skisseras. I dessa skisser ligger den hermeneutiska intuitionen som strävar efter att avtäckas en sanning eller en sanningslikhet. Detta sanningslika hör i hop med det faktiska och rörliga i människans mest egna autentiska och mest egentliga sfär.¹²⁴ Denna fakticitet är, i sig, en rörlig *plats* med sin utsikt eller horisont. Här har det sanningslika en växtplats – med tiden.

DET VETENSKAPLIGA PERSPEKTIVET

Studien konstitueras i forskningspersonernas vardagsnära liv. I studien, som åtagit sig uppdraget att reflektera över livet som ett enda stort skeende, fastän genom episodiska bilder stiger de vårdvetenskapliga grundantagandena in som helt alltomfattande mönster. (Bilaga 1.)

Grundantagandena står för det vårdvetenskapliga paradigmatiske och därmed det universella inom det perspektiv som utgör det universella vårdandet, i både naturliga och professionella meningssammanhang. Trots att fokus mera faller på några valda grundantaganden lever dock alla, sida vid sida, som varandras förutsättningar. I en mänsklig tillvaro är de en naturlig del av livet. Det vårdvetenskapliga grundantagande som förväntas stiga fram inom studiens material och därtill kan föras fram som ett villkor för mänsklig växt är framförallt ”Människan är en enhet av kropp, själ och ande”. Människan som *enhet* är signifikant för studiens vetenskapliga angreppssätt, ur ett vårdvetenskapligt perspektiv med en hermeneutisk aspekt. Endast som en enhet förmår människan den överskridande rörelse som krävs för att nå den harmoni det goda, även det

¹²² Lindström & Lindholm, i Eriksson & Lindström, 2003, 37.

¹²³ Åkerberg, 1986, 93–94.

¹²⁴ Heidegger, i Wolin, 2003, 230–231.

sköna och sanna förutsätter.¹²⁵ Något högre och enhetligt eftersträvas av varje människa. Rörelsen framåt och uppåt, till det eftersökta, är konstitutiv för människan. Grundantagandet ”Människan är i grunden religiös” stiger framförallt fram genom den kyrkliga verksamhet som den ena gruppen primärt står för. Detta andliga livsgivande är öppet bejakat i båda grupperna såsom något bortom en omedelbar insikt. Siktet och sökandet inom grupperna har dock olika vägar. Grundantagandena ”Människan är i grunden helig” och ”Människan är interrelaterad till en abstrakt och/eller en konkret *annan* i gemenskap” möts i grupperna. En mänsklig strävan efter något *högre signifikant* är en aktiv rörelse som ett framåt i tiden dels i en nära framtid, dels som en tid i något evigt närvarande.

Med ökad mognad och erfarenhet vidgas människans frihetsgrader, i form av avgöranden inför de val hon möter.¹²⁶ Människan avgör sig för en riktning i tillvaron. Detta gäller människans andlighet, värdighet och frihet. Det vårdvetenskapliga grundantagandet ”Människans värdighet är att inneha det mänskliga ämbetet” refererar dels till det heliga, dels till att finnas till för den andra. Denna värdighet är ett integrerat element i en framtidstro där värdigheten är en alltid eftersträvad *plats*. Samma strävan gäller även det vårdvetenskapliga fundamentet, hälsan. Hälsa som integration öppnar ett framtidsperspektiv som bestämmer integrationen eller annorlunda sagt – utan framtidsperspektiv ingen integration, ingen hälsa. Insikten om mening i tillvaron, trots ändligheten, är även en central drivkraft. Hälsan är i hög grad beroende av ett visst mått av spänning, spänningen mellan vad människan redan har uppnått och vad hon önskar uppnå.¹²⁷ Den vårdvetenskapliga tesen ”Människan är i grunden vårdande och hon söker gemenskap” är grundläggande i en äkta mänsklighet och i människans övergripande ansvar för både sig själv och den andra. Detta, som formar det caritativa, byggt på medmänsklighet utgör det andliga bandet som antas leva inom grupperna – ofta osynligt och ofta outtalat men anat. De vårdvetenskapliga grundantagandena ”Människan lever i en verklighet som bär mysteriets, oändlighetens och evighetens tecken” samt ”Lidandet är en oskiljaktig del av livet ... ” karakteriserar skeenden som lever i varje livssfär benämnd mänsklig – så även i denna studie.¹²⁸ Lidandet lever med i en tillvaro som många gånger är svår att förstå, då tillgängliga tolkningsramar tidvis faller undan.

¹²⁵ Lotze (1845), i Gadamer, 1999, 63–64. Lotze för fram en utvidgad syn på det vackra som en helhet i förbindelse till både det heliga och det goda.

¹²⁶ Eriksson, 1994, 46.

¹²⁷ Eriksson, 1994, 45. Hälsan som integration stöds av bl.a. Frankl, 1947.

¹²⁸ Eriksson & Lindström, 2000, 8.

Lidande och hälsa antas som varandras förutsättningar och är en avgörande rörelse i forskningspersonernas tillvaro. Rörelsen antas gå som en alltid närvarande ström genom grupperna där människan som en enhet av kropp, själ och ande förväntas stiga fram som det oeftergivliga i en mänsklig växt – *att bli den hälsa jag är*.

Varje vårdvetenskapligt grundantagande finner sin konstituering i utsagorna genom forskningspersonerna, några mera än andra. Tematiseringarna, den löpande texten och utsagorna förmedlar. Den vårdvetenskapliga tes som finner sin plats i utsagornas anda i studien är framför allt ”Ethos ger den yttersta meningen.” Detta är imperativt för hela studien. Utan ett nästan påtagligt ethos skulle inte det budskap och den visdom som framställs genom det närvarande ordet hittas i forskningsmaterialet. Ett ethos förmedlar det svårfångade, det som *andas* i orden och lyser i texten.

Det hermeneutiska paradigmet gäller en gemensam förståelse i en delad tradition. I en språkgemenskap söker hermeneutiken *mening*. Ett hermeneutiskt sökande strävar att gå bakom begränsade föreställningar om *världen*, för att nå det gemensamma i det enskilda dels som närvarande i avsiktliga handlingar, dels även som överskridande dessa.¹²⁹ Ett ethos lever i grupperna. Förbindelsen till välvilligheten genomsyrar gruppernas delade liv. Taktfullheten som en naturlig livsstil lever. Gadamer preciserar begreppet takt som en känslighet och en förmåga att förnimma situationer och att förhålla sig till dessa som till ett vetande människan inte, alla gånger, kan härleda ur allmänna etablerade principer.¹³⁰ Till taktens väsen hör det som inte kan med ord helt uttryckas, utan det är mera ett sätt att vara. Takt inkluderar förståelse och bildning, såväl historisk, etisk som estetisk. Enligt Sokrates handlar det om att lysa upp det den *andra* säger.^{131,132} I denna studie handlar det om en gemensam strävan att fullkomna något meningsbärande och något innerligt.

¹²⁹ Bleicher, 1982, 138.

¹³⁰ Selander, Ödman, 2004, 151–152.

¹³¹ Gadamer, i Risser, 1997, 167–168.

¹³² Selander, Ödman, 2004, 149–158. Författarna diskuterar *den Andre* i kapitlet om *Traditionen och den Andre i den Gadammerska hermeneutiken*. Dialogen med den Andre och annanheten kan utvecklas genom att förhålla sig öppen. Samtidigt hänförs denna öppenhet till bildningen. Gadamer diskuterar även dialogen med ”annanheten” (annanheten) som ett möte med det som inte alla gånger är förenligt.

Studiens utgångspunkt

Studiens övergripande utgångspunkt är det vårdvetenskapliga perspektivet enligt Eriksson (Eriksson, 1994, 1995, 2000, 2006), inom vilket det vårdetiska och det historiska är ledande. Det *caritativa*, den medmänskliga kärleken, antas leva i båda grupperna som en grundläggande naturlig hållning. Det vårdvetenskapliga inbegriper en hermeneutisk och etymologisk aspekt (Gadamer, 1977, 1997; Risser, 1997; Dahlin, 1833; Hellqvist, 1922; Söderwall, 1973 m.fl.) där begreppen bildning, erfarenhet, förståelse och visdom antas som riktgivande och samlande inom en mänsklig sfär. Inom det vårdvetenskapliga perspektivet lever även en andlig (kyrklig) naturlig dimension (bilaga 1, jfr Gadamer, 1999; Kierkegaard, 1999) som väsentligen bygger gemenskapen i den ena forskningsgruppen. De bibeltexter (de teologiska skrifter) som initierar samtalen i denna grupp förblir dock i bakgrunden och en teologisk argumentering uteblir. Gestaltningen och tolkningen av detta kyrkliga baserar sig på en naturlig förståelse bearbetad i förbindelse till det vårdvetenskapliga perspektivet och den hermeneutiska aspekten.

Grupperna utesluter dock inte varandra. Det kyrkliga liksom det sekulära antas leva i båda grupperna. Grupperna är inte enligt klassisk vetenskap rena grupper, utan hittas inom ett vardagligt, mångfaldigt och naturligt liv i samhället. Den kyrkliga gruppen står öppen för den som önskar delta. Studien håller sig till samtalen och till de uppbyggda utsagorna. Utgångspunkten är att de hermeneutiskt orienterade vetenskaperna möjliggör en utvidgning av och en utläggning av det dialogiska rummet.^{133, 134} I utgångspunkten lever en kritisk aspekt. Levy-Malmberg poängterar dialogen som en tankeprocess där logiken stärker det etiska i handlandet utgående från en caritativ värdegrund.¹³⁵ Att förverkliga denna inomvetenskapliga grundpraxis kan bli föremål för kritisk granskning emedan dialogen, som det sammanhållande i denna studie, ofta går utöver det caritativa och ett Gudsförhållande. Dialogen tränger in i skeenden som går ytterom dessa samlande element till tidens teknokratiska anda och livsföring. Inom den begreppsliga värld som är riktlinjen i denna studie vänder sig dock tolkningarna till det vårdvetenskapliga genom bl.a. översättningar till inomvetenskapliga betydelser. *Slutandet* i avsnitt 12 är redan prereflektivt inringat i den föregripande vårdvetenskapliga och meningsbärande satsen. En meningssökande abduktiv logik stöder därmed det inomvetenskapliga. Inom Loggboken lever en oro över det vetenskapliga tänkandets intrång:

¹³³ Bleicher, 1982, 69.

¹³⁴ Buber, 1993, 97.

¹³⁵ Levy-Malmberg, 2010, 54.

*Jag försöker arbeta utgående från vårdens centrala substans och få den att leva i vårdandet samtidigt med en poängtering av den vetenskapliga sidan, framförallt den inomvetenskapliga. Genom den får vårdandet en inre styrka. Det är det jag vill. Hur kan självkänslan stärkas så att vi verkligen vågar vara vårdande i alla situationer? Vad kan vi göra för att ge mod, mod att verkligen vårda?*¹³⁶

Sökandet i studien framskrider genom förförståelse och tolkning till en förståelse utifrån meningsbärande horisonter och enheter. Framskridandet grundar sig i den löpande texten på en sammanflätning av förståelsen i en samförståelse. Företeelsen *samförståelse* inkluderar tolkaren som en av deltagarna i grupperna. Studien uppehåller sig i hög grad i förförståelsen och i något föregripande av studiens egentliga ärende. Insikten skapas genom det vardagliga trots de stora frågorna i tillvaron. En explicit sammansmältning av horisonter förverkligas inte heller och är egentligen inte vare sig helt gripbar eller eftersökt. Studien framskrider i ett bindande språkspel genom sammanflätningar av förståelse i dialogiska abduktiva slutledningar (språng) som gäller *mening*. Att ta steget från historisk medvetenhet till hermeneutisk verkningshistorisk medvetenhet och förståelse är kritiskt inom hermeneutiken. Detta kan inte verifieras genom klassisk vetenskaplig metodologi. Försöken att fråga efter legitimitet involverar en reflektion över hela processen för förståelse, genom förståelsens egen cirkulation. (Se den hermeneutiska grundidén, s. 10.)

Den hermeneutiska cirkeln omfattande de centrala momenten i en historisk rörelse, repetition och återerinran, förförståelse, tolkning (applicering) och förståelse är svärbemästrade element.¹³⁷ Den abduktiva logik som här ingriper som en pragmatisk rationalistisk vetenskapsteori förankras i ett förståelse- och tolkningssammanhang av mening och i ljuset av en möjligheternas filosofi, hermeneutiken. Något förverkligas som motsvarar en högre insyn i de strävanden en mänsklig tillvaro omfattar. Ansträngningen förverkligas genom att den pragmatiska abduktiva logiken skapar förutsättningar för alltmer mättade och utvidgade meningskomplex.¹³⁸ Inom dessa förutsättningar lever valen och besluten angående vilken mening, vilka betydelser eller vilka tematiseringar, som verkligen för studien framåt mot detta mera mättade. Allmänbegreppen och de gemensamma utsagorna får en hög betoning och det enskilda riskeras. Tolkaren får en central position och intuitionen pressas på *upptäckandets väg*, där det enskilda i utsagorna

¹³⁶ Loggboken, 20.1.1994.

¹³⁷ Gadamer, 1977, xii. Textens mening återuppväcks ur den historiska kontexten genom disciplinerade strategier (återerinran och repetition). Sålunda får den mänskliga världen även sin vetenskapliga förståelse.

¹³⁸ Peirce, 1990, 29–32.

är det verkligt bärande.¹³⁹ Detta är den metodologiska förförståelsen i studien. En explicit uttalad sammansmältning av horisonter, meningsenheter och utsagor, har redan ifrågasatts. Utläggningarna av en successiv förståelse av mening bygger dock implicit på denna sammansmältning som effektiv historia, som den produktiva möjligheten till en djupare insyn. Denna högre insyn innebär att kontinuerligt utforma en språkligt utvidgad förståelse som ett meningsbärande budskap.¹⁴⁰ Studien förblir upptäckande och argumenterande inom ett dialogiskt förfarande. För tolkaren, som deltagare i grupperna, är det av avgörande vikt att de abduktiva stegen till den successiva högre förståelsen genomgående är varsamma. Att framskrida till en mera omfattande epistemologisk nivå utan att förlora fotfästet i det vardagliga naturliga kräver ett vaket seende. Det ursprungliga skall bevaras. Det vårdvetenskapliga intresset bygger på samma implicita förståelseprocess.¹⁴¹ En god abduktion förstår det ursprungliga enskilda som är gällande. Frågan handlar även om att förstå de krav en god abduktionslogik i sin helhet inbegriper, ända fram till att inga överraskningar, inga oklara eller svårförståeliga element mera finns.¹⁴² En vana eller en handling, ett skeende eller en *mättad och utvidgad mening* kan fastställas.

Betydelsefulla sfärer i en mänsklig tillvaro får i studien gestalt dels genom humanvetenskapliga litterära infallsvinklar, dels genom det genuina forskningsmaterialet i grupperna. Infallsvinklarna utgörs dels av prereflekterade förståelsehorisonter (deduktionen) med sina ytterligare uppstigna horisonter och meningsenheter, dels av omedelbara och ur forskningsmaterialet uppstigna horisonter och meningsenheter (induktionen).¹⁴³ Dessa horisonter och enheter kunde likaväl antecknas som förväntningshorisonter utifrån en föregripande (förförståelse) insyn i forskningsmaterialet. I studien tillämpas den pragmatiska logiken i syfte att skapa olikartade speglingar av forskningsmaterialet samt att skapa moment vilka samtidigt kan sammanföra likartat som olikartat datamaterial. Det avgörande är, att i alla dessa mänskliga livssfärer och vetenskapliga

¹³⁹ Peirce, 1990, 19.

¹⁴⁰ Bleicher, 1982, 74–75, 95–99. Mänsklig historisk förståelse är inte bestämd av några definitiva historiska situationer eller enskilda horisonter. Det vore abstraktion. Varje element i en historisk förståelseprocess har sina egna öppna horisonter. Sammansmältningen går successivt till en allt högre allmän förståelse. Förståelsen ligger i att gemensamt delta. Detta är hermeneutikens universalitet och det förenande. Att sammanfoga, att känna igen och att återerinna är akter som återkallar till en närvarande, uttalad och successivt utvidgad meningshelhet. Det som förenar människor.

¹⁴¹ Eriksson & Lindström, 2003, 5–16.

¹⁴² Peirce, 1990, 243–249.

¹⁴³ Gadamer, 1977, xvii. Förntiden är inte till för att *samla* objekt som reproduceras. Endast genom det effektiva verkningshistoriska möjliggörs en dialog mellan tolkaren och det som tolkas vara producerande. Förntiden skapar därmed samtidens tolkningshorisonter.

strategier, lever en mening, en betydelse eller en förväntan som finner sin *plats* i ett budskap och småningom i en visdom. Menings-horisonterna (medvetandehorisonterna) är sålunda uppbyggda dels deduktivt inspirerade av litterär text, dels induktivt inspirerade av den ursprungliga text forskningspersonerna står för i Loggbokens och i Det kyrkliga rummets namn. Mening och betydelse fokuseras och framställs successivt genom de abduktiva stegen, i datamättade utvidgade betydelser. I det slutliga abduktiva skedet återkallas den mening som visar sig betydelsefull ur hela studiens infallsvinkel. I *Slutandet* artikuleras en visdom.¹⁴⁴ Företeelsen *medvetandehorisont* uttrycks även i studien som meningshorisont, dvs. mening förs till medvetande. *Medvetandehorisont* markeras även utifrån specifika meningssammanhang som betydelse- eller förväntningshorisont då en förväntan eller en längtan förs till medvetandet.

GOD VETENSKAPLIG PRAXIS

Till en god vetenskaplig praxis hör dels att beakta olika discipliners gränser, dels att iaktta forskningspersonernas integritet.¹⁴⁵ Överenskommelsen om tillgång till datamaterialet i Det kyrkliga rummet gjordes med muntligt bifall av deltagarna och ansvarig ledare. Bifallet finns dokumenterat i samband med dokumentationen av materialet. Efter det att datainsamlingen avslutats inlämnades materialet till ansvariga för verksamheten med anhållan om att få använda det i en studie. Anhållan bifölls. De deltagande grupperna fick samtidigt ta del av materialet i en öppen diskussion. Forskningsmaterialet ur Det kyrkliga rummet i studien sträcker sig från september till december under år 2012.

Det ursprungliga textmaterialet från Loggboken kommer från en gästbok som är öppen för varje deltagare i gruppen. Därtill förflyttas den mellan deltagarna och är fortfarande i öppen användning. Den ursprungliga text som berör denna studie förvaras oåtkomligt för obehöriga. Den första presentationen och diskussionen kring möjligheterna att använda materialet inom en studie hölls i mars 2010. Forskningsmaterialet ur Loggboken, aktuellt inom denna studie, sträcker sig över åren 1993–2010. De praktiska åtgärderna som gäller

¹⁴⁴ Eriksson & Lindström, 1999, 297. Den vetenskapliga kunskapen växer med de nya frågorna som vårdvetenskapen ställer och som för till en allt djupare förståelse. Förståelsedjup är det som söks. Det vore vetenskapligt framsteg.

¹⁴⁵ Forskningsetiska delegationen, 2002.

forskningsmaterialet i båda grupperna ligger i att det bearbetade ursprungsmaterialet fram till valet av öppet operativt forskningsmaterial, dvs. utsagor, medvetande- eller meningshorisonter inte sprids till obehöriga. Bearbetningen av de ursprungliga data, de enskilda utsagorna är omfattande. Förutom att de sökta gemensamma utsagorna och meningshorisonterna skisserades i de första bearbetningarna söktes även det meningsbärande budskapet per år inom Loggboken. Endast ett resultat från år 1996 av detta material används i studien. Dessa arbetskartor är otillgängliga för utomstående.

Valet av deltagande grupper i studien är naturligt. Tolkarens naturliga tillträde var avgörande. Därtill framstår gruppernas säregenhet som en utmaning ur både en hermeneutisk aspekt och ett vårdvetenskapligt perspektiv. Nyfikenheten inför det talade ordet i jämförelse med det skrivna ordet blir ett övertygande intresse. Främlingskapet inför det kyrkliga är utmanande och den hermeneutiska diskursen är innovativ. Utläggningarna angående utsagorna i Det kyrkliga rummet är övergripande hämtade ur Gadamer, 1999 och Kierkegaard 1999. Gadamer ser det divinatoriska som mera nära än fjärran. Det divinatoriska är närvarande för den vakna och medvetna, såsom ett varande. Det divinatoriska i trons språk är varandet med och i Gud. Guds omedelbarhet är på samma gång det mest nära och det mest distanserade. Det divinatoriska står för en helhet i vilken människan är en del i trons anspråk.¹⁴⁶ I Det kyrkliga rummet hörs en bekräftelse:

*Gud hörde våra böner. Det var en vandring tillsammans med Gud. Här går Gud med oss, hela vägen, hela tiden går Han med oss. Bönen är Guds närhet.*¹⁴⁷

Den mänskliga komplexitet som uppstår inom denna sfär tolkas och förstås. Tolkaren bekänner sig till en pragmatisk linje med sikte på en praktisk tillhörighet och förlitar sig på att seendets hermeneutiska mästernskap förvärfvas och slipas i praktiken, genom att lyssna, att läsa och att skriva.¹⁴⁸ Inom hermeneutiken eftersträvas dels en gemensam, dels en universell förståelse – fram till det som tolkningen och förståelsen överlag sträcker sig. Tolkningen gäller utläggningen av och argumentationen inför en förståelse av det

¹⁴⁶ Gadamer, 1999, x–xii.

¹⁴⁷ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁴⁸ Se Eriksson, Nordman & Myllymäki, 1999.

mänskliga goda i en kyrklig tillvaro.¹⁴⁹ I ett kyrkligt meningssammanhang symboliserar det divinatoriska det universella, ”Gud är god” (Gadamer, 1999, xi).

Den värld som konfronteras är inte bara främmande utan en relativt *annan värld*. Ett främlingskap är dock ofta själva motivet till ett närmande. Den kyrkliga traditionen har en sanning för sig och en sanning för människan.¹⁵⁰ Människan gestaltar sin värld och sina relationer även inom den världen. Det är människans frihet. Att delta i världen, i traditionen och i skeendet är en traderande process, där forntid, nutid och framtid möts. Dessa möten avspeglas i studiens två grupper. Den verkliga hermeneutiska utmaningen är att tänka det olika och det lika, det närliggande och det främmande, det förskräckliga och det tilldragande samt det sekulära och det religiösa samtidigt.¹⁵¹ I förbindelse till ett historiskt främlingskap gäller dessa utmaningar den långsamt tillägnade konsten, att förhålla sig till sig själv och till traditionen genom att ta till sig vittnesbörd från traditionen, från en forntid in i en nutid. Att ta till sig, att se och att lära är avgörande hermeneutiska akter.

Varje utsaga läses och tolkas inifrån sitt eget meningssammanhang, tills en mera omfattande förståelse kan utläggas. Figurerna 2 och 3 exemplifierar (s. 86 och s. 119). Utläggningarna tar fasta på denna rörelse. En vördnad för det ursprungliga meningssammanhanget är även anspråket inom det vetenskapliga. Inom den pragmatiska abduktionslogiken lever därmed en sårbarhet. En enskild *mening* skall överleva i det gemensamma, genom det abduktiva språnget. Genom varsamma strategier skall detta enskilda bevaras och delta i att ge form åt en allt mera mättad mening, förankrad i det ursprungliga.¹⁵²

¹⁴⁹ Gadamer, 1999, 18–19. Enligt Aristoteles är dygdens insikt riktad på att bli god. Den etiska pragmatismen bär på samma insikt: en praxis är immanent i begreppet ”kunskap”. Kunskap är inte en anonym sanning utan en mänsklig akt.

¹⁵⁰ Gadamer, 1977, xxxix. Språket öppnar för att konkretisera skeendena och för att samtidigt fungera som ett *universellt* medium för förståelsen.

¹⁵¹ Gadamer, 1999, viii.

¹⁵² Peirce, 1990, 17.

3. METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN: DET HERMENEUTISKA VERKNINGSHISTORISKA MEDVETANDET

Livet är ett tillägnande av det främmande. Att i förväntan vara där, deltagande, och att på erfarenhetens och bildningens väg nå hemkomsten. (Gadamer, 1997, 104; Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 15).

Det verkningshistoriska medvetandet är något som är verksamt redan under vägen till den första frågan, vad är ...? Det aktiva verkningshistoriska medvetandets uppgift är att göra en historisk tillhörighet explicit. Effektiv verkningshistoria representerar den positiva och produktiva möjligheten i förståelsen av en tradition. Varje historisk identifiering handleds av effektiv historia, vilket är avgörande för vad som kommer att skattas som betydelsefullt inom traditioner. Det centrala är att finna de frågor som är väsentliga med tanke på traditionens fortbestånd. Att förstå en skapande tradition innebär att förstå frågorna – något aktualiseras som en historisk möjlighet, då den egna och den andras utsaga upptas i en gemensam fråga och i en gemensam förståelse.¹⁵³

Genom att nå en högre insikt i traditioner i omvandling och i förändring kan en logisk, vårdvetenskapligt grundad utvidgad mening avtäckas, en *arkimedisk punkt* i nutid kan identifieras.¹⁵⁴ Meningen når en successivt växande innebörd genom återkommande tolkningar (mättande av mening) i mötet med den vårdvetenskapliga bärande satsen (s. 8). Ett flertal frågor infinner sig. Varje meningsenhet i den vårdvetenskapliga satsen bär på betydelser. Betydelser som är svåra att se och att tyda. Att se en helhet av mindre och större meningsenheter blir avgörande. De metodologiska övervägandena gäller beslutet att följa forskningsmaterialet, utsagorna i sin naturliga rörelse och att kontinuerligt återföra utsagorna till något *mera* och gemensamt. Ärendet som gäller *mening* är det väsentliga. Att återkalla och återerinra är krafter som förmår hålla den verkningshistoriska rörelsen levande, som ett dialogiskt skeende i tolkningsarbetet. Människan som en dynamisk helhet och som en enhetlig, andlig kraftspiral är dialogens mittpunkt. Människan som en andlig varelse och som en *enhet* bör bevaras. En grundförutsättning är att den hela människan är *där*.¹⁵⁵ Metodologin lever i speglingen av detta mänskliga *ena* likväl som i kongruens med studiens vetenskapliga referenser, den vårdvetenskapliga

¹⁵³ Bleicher, 1982, 74–75.

¹⁵⁴ Eriksson, 1994, 66–67.

¹⁵⁵ Eriksson, 1994, 66–67.

disciplinen, den hermeneutiska filosofin, etymologin och den abduktiva logiken.¹⁵⁶ Budskapet som det meningsbärande strävar att ta fäste i en mänsklig enhet – trots omvägar.

En visdom traderas utifrån den fiktiva kontexten *Den Äldsta* (avsnitt 6) i brytning med de meningssammanhang, de traditioner som Loggboken och Det kyrkliga rummet företräder. Om rörelsen mot denna medvetna trading konstituerad i det verkningshistoriska är den filosofiska hermeneutikens primära uppgift, uppstår frågan om att åstadkomma den. Dialogen som ett spel i ömsesidighet inom studiens två grupper i samspel med tolkaren kan verkställa denna trading. Utgångsläget hittas inom etymologin och det vårdvetenskapliga, i vårdvetenskapens grundantaganden, i den vårdvetenskapliga bärande satsen och genom den hermeneutiska akten i en koppling till det abduktiva. Att verkställa detta är inte att kontrollera skeendena trots att uppgiften är att nå det vetenskapliga distinkta. Att verkställa blir ett möte av meningsbärande horisonter och enheter. Samtalet eller dialogen är rörelsens hermeneutiska element i förståelseprocessen och även fundamental inom det abduktiva då observation eller försök av olika slag inte egentligen är metodologiskt eftersökta.

I förståelseerfarenheten som en dialogisk process, där en repetitiv rörelse lever, är förståelsen ett möte av horisonter. Något ligger framför tolkaren. Människorna är bundna till varandra i en omedelbar samhörighet. Genom denna samhörighet upplever sig människan inte mera som en eller som den samma utan människan både *ser mera och tar till sig* genom att delta med den andra, *att dela är att tillägna*. Det verkningshistoriska medvetandet är oundvikligen mera *varande* än medvetenhet. Varandet är öppenheten eller vakenheten inför möjligheterna att delta i en tillvaro. Öppenheten eller vakenheten är därmed även själva förutsättningen för en samförståelse.¹⁵⁷ Ett *varande* är alltså aldrig helt manifest och den egna horisonten kommer att överskridas i en kontinuerlig konfrontation med andras och det andras horisonter.¹⁵⁸ Identifikation i form av integration i ett sålunda växande meningssammanhang ger förståelsen dess bredd och olika uttryck. En kontinuerlig identifiering av det bärande lyfter fram förståelseformer från ofullbordade till mera fullbordade. Människan förstår genom att känna igen, genom

¹⁵⁶ Eriksson, 1994; Peirce, 1990; Gadamer, 1977, 1997.

¹⁵⁷ Risser, 1997, 173. Samförståelsen är en förståelsehändelse av ömsesidig överenskommelse.

¹⁵⁸ Risser, 1997, 17–19. En självförståelse som ett hem inbegriper en mänsklig existens som förstående. Vakenheten och öppenheten inför det andra blir en konfrontation med självförståelsen. Ingen kan förskjuta sig själv från situationen, att tolka. Människan dras in i en gemenskap.

förtrogenhet och identitet, genom att återerinra mening, genom repetitionen.¹⁵⁹ Denna förståelse står forskningsmaterialet och den genomsyrande dialogen för. Denna förståelse eftersträvas genom det metodologiska.

Det verkningshistoriska medvetandet har förståelseerfarenhetens struktur. Det är det radikala mötet mellan *jag* och *värld*, att känna sig själv i och genom det främmande i en tillvaro. Människans hermeneutiska situation innebär att hon står inför en tradition som hon förstår, från en plats, en utsikt (horisont) som ger hennes seende gränser men som hon samtidigt ser utöver. Förståelsens plats är det hermeneutiska mötet. Förståelsens historicitet illustreras bäst genom det hermeneutiska mötet (cirkeln) och genom förankringen i det historiska. Gadamer granskar denna process under temat effektiv historia såsom en medvetenhet om den hermeneutiska situationens möjligheter och om den horisont som gestaltar den. Medvetenheten om den dialogiska relationen *tolkare-tradition-text* och medvetenheten om dialogen mellan fråga och svar samt öppenhetens betydelse formar den gestaltande rörelsen.¹⁶⁰

I meningshorisonternas och meningsenheterernas möten, i den dialogiska och den abduktiva processen filtreras de mindre giltiga och de begränsande tolkningarna bort. De element som är genuina och nya för traditionen framstår därmed klarare. Förståelse är en produktiv ansats, såsom en enhet av identitet och åtskillnad. Fokus är på åtskillnaden mellan *varandet* och möjliga varanden i en hermeneutisk ontologi – häri ingår mången kamp och spänning.¹⁶¹ Kampen och spänningen mellan identitet och åtskillnad, mellan historisk tid, nutid och framtid, deltar i att skapa den *produktiva meningen*. Medvetenheten om den effektiva historien överskuggar det rent historiska.¹⁶²

Pragmatismen klassar dialogen som ett hermeneutiskt element applicerbart inom varje vetenskapligt tänkande, som ett framtida *instrumentarium*.¹⁶³ En ren teknisk applicering räcker dock inte. Den hermeneutiska situationen och människans relation till traditionen är en grundläggande förutsättning i dialogen. Dialogen är inte en teknisk *fråga – svar-relation*. Men, på samma sätt som människans reflektion är begränsad är den

¹⁵⁹ Bleicher, 1982, 75–77.

¹⁶⁰ Bleicher, 1982, 73–74.

¹⁶¹ Vattimo, 1988, 130–131. Hermeneutisk ontologi är tolkningens filosofi som handlar om relationen mellan retorik och sanning, språk och varande inom ramen för det etiska. Inom det etiska står ett ethos som plattformen för skeendena.

¹⁶² Bleicher, 1982, 73–74.

¹⁶³ Apel, 1994, 46.

hermeneutiska situationen även begränsad av människans historicitet. Människans existens som historisk varelse inbegriper att självkännedomen aldrig är fullständig då varje enskilt historiskt meningssammanhang har sina givna nya horisonter. Den historiskt medvetna identifierar ofta de enskilda epokerna genom språket, begreppen och orden. Språket och begreppen blir brobyggande. Dialogen kan betraktas analogt med tolkningen av en *text*. Texten blir till genom att förstå frågan och genom människans förståelse av texten öppnas ett svar. En ny fråga och en ny mening öppnar sig. Texten dras in i ett skeende och aktualiseras i tolkningen, såsom en *möjlighet*. Den historiska rörelsen som karakteriserar en tillvaro bär inga slutliga horisonter, inga slutgiltiga meningssammanhang eller ändhållplatser. Människan vandrar in i och med rådande meningshorisont och vidgar sin medvetenhet så att mening integreras med den andras eller det andras tills en allmän gemensam mening nås. Varje enskild förförståelse är en frågande aspekt.

Förförståelsen är den hermeneutiska, ändliga förståelseerfarenheten – i oändlighet. I förståelseerfarenheten är skeendet horisontsammanmältning. Föreliggande studie fördröjer dock en explicit horisontsammanmältning genom vetenskapliga strategier, genom de abduktiva stegen. En explicit utlagd horisontsammanmältning är egentligen inte eftersökt, emedan den vårdvetenskapliga bärande satsen kommer att utgöra fästet för det upptäckta i forskningsmaterialet och kan inte som en antagen, absolut epistemologisk referens diffuseras i en sammanmältning. Ändhållplatsen är att mätta och utvidga det meningsbärande, utifrån utsagorna genom mötet med denna vårdvetenskapliga sats. Integrationen under studiens gång handlar mera om *sammanflätning*, *sammanfogning* eller om *att väva en väv* av mening. Det teoretiska universella bevakas på samma sätt som det enskilda i utsagorna. De bärande explicita budskapen faller inom sammanflätningens ramar. Inom visdomens ramar kommer gränserna mellan det meningsbärande enskilda och det meningsbärande gemensamma, liksom det universella, att till vissa grader övervinnas för att i retoriken ge rum åt det nya meningsbärande, de *nya upptäckterna* (Peirce, 1990). Här är en epistemologi *mellan* kunskapselementen det som avspeglas i en tillit till en levande historicitet. Inom ett naturligt leverne sker enligt hermeneutiken, horisontsammanmältningar ofta till och med omedvetet. Studien kunde inte verkställas utan tilliten till denna implicita och kontinuerliga horisontsammanmältning – inom människan själv genom *saken* i ärendet.

Språket är medium för utsagorna hos forskningspersonerna. En mänsklig tillvaro utläggs språkligt. Språket är självframställning och blir den tillvaro som förstås.¹⁶⁴ Språket är det varande som kan förstås och som därmed öppnar sig i språket. Varje utsaga ingår i ett nät av relationer med otaliga betydelsenysanser och röster från det förflutna. Aktuell meningskontext bestämmer dock ordets betydelse. Språkets tal är framställningen, som ett spel mellan något frånvarande och något närvarande, i vilket det ena bevaras i det andra. Om språket inte vore bevarande skulle tillvaron vara en evig död, något skall komma till språket. Att glömma sig själv utgör en väsentlig förutsättning i försöken att gripa det som återspeglar tillvarons reflexiva struktur.¹⁶⁵ Sålunda delar människor en mening. Detta meningsbärande är ett skeende där rörelsen lever i dialogen mellan *språk och tillvaro*. Det är effektivt historiskt medvetande i sin konkretion. Det gemensamma i dialogen är en öppning inför något omvandlande i tillvaron. Endast på detta sätt kan ett giltigt livstema småningom komma i ljuset.¹⁶⁶ Språket är världens uttalande och människan talar *världsligt*. Det talade språket är framträdandet och framställandet – i talandet om tingen är tingen där.¹⁶⁷

Paavola (2012) tar fasta på den abduktiva logiken som startar från varseblivningar och data. I denna studie gäller detta utsagorna, i sina olika former, som successivt söker sin förståelse. Då abductionen startar från något överraskande uppstår en förväntan om vart detta leder. Abduktion omfattar därmed meningsbärande tolkning starkt länkat till varseblivningarna, till utsagorna. Abduktion tillämpas genomgående i studiens avgränsande moment. Abduktionen är långsiktig och omfattar utveckling genom en samtidighet av teori och data, av vetenskap och utsaga som mening. Peirce (1990) framhåller därtill att det i erfarenheten (utsagan) omedelbart givna inte ens är mottagligt för kritik.¹⁶⁸ En följsam genomgående förståelseprocess eftersträvas med både kontinuitet (validitet) och evidens grundad i det vårdvetenskapliga tänkandet och i utsagorna, genom den abduktiva logiken.

Inom hermeneutiken är tolkning, applikation och förståelse sammanflätade.¹⁶⁹ Tolkaren i denna studie tillägger *abduktion* som ett ytterligare redskap. I abductionen mätas förförståelsen inifrån utläggningarna genom tolkningen. Tolkningen och därmed

¹⁶⁴ Risser, 1997, 144–145.

¹⁶⁵ Ruin & Smith, 2003, 28–29.

¹⁶⁶ Bleicher, 1982, 75–76.

¹⁶⁷ Ruin & Smith, 2003, 28–29.

¹⁶⁸ Peirce, 1990, 35.

¹⁶⁹ Lindholm, i Eriksson & Lindström, 2003, 47–61.

applikationen konstituerar den hermeneutiska ansträngningen som en adekvat rörelse utifrån en *text* – i kongruens med dess anspråk som ett budskap. En text som förändras med den konkreta situationen är alltid i tillämpning (applikation). Denna omvandling implicerar att texten skapas på nytt i en tolkning handledd av en medvetandehorisont som förmår ändra sig, omvandla sig i skeendet till en ny förståelse. En ny aspekt av traditionen har fått en röst och en kraft att tilltala människan i en sanningslikhet som i sig, är en utvidgning av levande förståelseerfarenheter.¹⁷⁰ Att förstå en tradition är inte avgränsat till att tillägna sig kunskap om en specifik *text* utan det gäller att finna dess fullkomning i det meningsbärande. Inom det abduktiva samverkar logik och vetenskap obehindrat för att i allt högre grad fullkomna detta meningsbärande. I det långa loppet växer det sanningslika till en slutlig insikt i en språkgemenskap genom alla potentiella oändliga möjligheter. En logisk vana i en språkgemenskap formar och leder det meningsbärande vidare, fram tills abduktionslogiken kan förestå *språnget* till något nytt, till en ny förståelse av meningen.¹⁷¹ Traditionen, som en historisk kontinuitet är dock kontinuerligt baserad på det verkningshistoriska medvetandet så att det förflutna konstant tolkas på nytt, passar in och kan förstås i en annorlunda form.¹⁷² Detta är den grundläggande rörelsen i studiens försök till att fånga in det som forskningspersonerna förmedlar. Genom de abduktiva ingreppen tolkas, förstås och uttalas en eftersträvad rådande mening, såsom en *effekt av det verkningshistoriska*.

METODOLOGI: VAKENHETEN INFÖR DET HISTORISKA

Dialog och samtal samt ifrågasättande och argumentation utgör de centrala kanalerna för tolkning och förståelse.¹⁷³ I den hermeneutiska ansatsen finns metodmässigt en naturlig förbindelse till dialogen och samtalet. Dialogen som element har från första början varit närvarande i Gadammers antagande om leken eller spelet som nyckeln till en ontologisk vakenhet inför tolkningens möjligheter och eftersträövade sanningslikhet. Såsom tidigare konstaterats (s. 34) formar de hermeneutiskt orienterade disciplinerna inte ett system av logiskt kopplade satser som enbart möjliggör händelsernas förklaring och förutsägelse, utan de möjliggör en utvidgning av det dialogiska rummet. Den hermeneutiska filosofin

¹⁷⁰ Risser, 1997, 172. Varje text strukturerar en ny händelse och det skrivna börjar leva igen och tala med en ny och klarare röst

¹⁷¹ Peirce, 1990, 15.

¹⁷² Bleicher, 1982, 73–74.

¹⁷³ Bernstein, 1987, 63.

är inte intresserad av *objektiva* fakta enligt klassigt mönster utan intresset ligger i mänskliga skapelser såsom språk, ord och text. Intresset gäller redan tolkade skeenden som bär vittnesbörd om mening, innebörd och betydelse. Förståelsen äger rum som en språklig dialogisk händelse.¹⁷⁴ Gadamer (1977) hermeneutiska filosofi representerar en rörelse från metodologi till filosofisk argumentation. Att argumentera för sin *sak* betyder att adressera något som något. Ett meningsbärande *vad* och *hur*, grundat i en tillvaro, uppenbaras i en ny medveten framställning av något redan historiskt meningsbärande,¹⁷⁵ av något som dock alltid får sökas på nytt. Loggboken frågar:

*Människan i vården är "outgrundad" (sic!) Det finns outforskade områden. Vad händer innerst inne – olika världsbilder?*¹⁷⁶

Vårdvetenskapen för sin egen argumentation. Förståelsen av vårdvetenskapens människobild, hälsobild och vårdandets kärna anger riktningen för argumentationen inom vårdvetenskapen. En vårdvetenskaplig kärna och en hermeneutisk förståelse skall mötas inom det sanningslika.¹⁷⁷ Denna argumentation eftersträvas som det verksamma i olikartade meningssammanhang i studien. Argumentationen eftersträvar att ta fasta på det meningsbärande i människans verkliga verklighet.¹⁷⁸ I denna verklighet lever vårdvetenskapens ursprungliga och egentliga kunskapsfält. Teologin bekänner sig till en likartad epistemologi. Den vårdvetenskapliga teorikärnans spegelbild skapar sina skiftningar i den vårdvetenskapliga verkligheten. I denna studie gäller detta även den kyrkliga sfären. Siktet är på att fånga spegelbilder genom den vårdvetenskapliga satsen (s. 8). Utsagorna i studien visar på siktet och på horisonten, mot vilken förståelsen och tänkandet riktar sig. Sökandet fångas genom att läsa sig in till en enhet och till en förståelse av helheten. En fånga en klarhet misslyckas många gånger, existensens gåtfulla gränssituationer (livssituationer) såsom lidande, kamp och död låter sig inte fångas utan yttersta inre *bemödande* (avsnitt 6, s. 152). Misslyckanden utgör kontinuerliga utmaningar. Eriksson (2003) refererar till stillheten, tystnaden och lyssnandet som

¹⁷⁴ Gothöni, 2002, förord, 11–23.

¹⁷⁵ Bleicher, 1982, 11.

¹⁷⁶ Loggboken, 27.10.1993.

¹⁷⁷ Eriksson, 1988, 20–24.

¹⁷⁸ Lindström, i Nåden et al., 2006, 63–70. Människans andliga dimension (människan som enheten kropp, själ och ande) bejakar en verklighet som når utöver hennes gränser. Denna verklighet benämns för den *verkliga verkligheten*. Denna verkliga verklighet kan i gemenskapens rum vidgas till en rymd där existensen och transcendensten kan vidröra varandra på ett sätt som kastar ljus över livets mysterium. I den verkliga verkligheten sammanbinds det inre och det yttre, det timliga och det eviga, det partikulära och det universella men kan inte fångas i kategorier eller enbart med ett logospråk utan söker ett språk som *skapar* verkligheten, ett språk som döljer och uppenbarar på samma gång.

förutsättningar för ett djupare inseende mot en verklighet som inte omedelbart är given.¹⁷⁹ Detta gäller i djupaste mening den dialog, de samtal människan går in i med den andra.

Metodologisk hermeneutik placerar tolkaren, med sin förförståelse, i den tolkande processens mitt och tolkningsskeendet överskrider sålunda tolkarens egen isolerade utsikt. Förståelsens skeende handlar om att skapa en delad horisont i ett gemensamt perspektiv, i en mening som är bådads, den egnas och den andras intresse.¹⁸⁰ Förförståelsen utgör tolkningshorisonten i form av det givna i traditionen. Den kontinuitet i tanken som kan skapas väcker frågorna och därtill skapas både evidens och karaktär åt det verkningshistoriska som är avgörande för den hermeneutiska produktiviteten. Den förståelseerfarenhet som framstår är samtidigt en utvidgad livsform där *bildningen* förutsätter att ge den andras förtur.¹⁸¹ I detta skeende ingår abduktionen som ett integrerande tänkande inom de hållplatser som kontinuerligt för argumentationen vidare. Studiens hållplatser är de successivt uppbyggda abduktiva momenten med sina utläggningar förankrade i den vårdvetenskapliga satsen. Ett meningsbärande budskap antas småningom generera en innerlig visdom.

I detta sammanhang kan innebörden i elementet horisontsammansmältning återkallas. (Se den hermeneutiska grundidén, s. 10). När det verkningshistoriska medvetandet försätter sig i historiska horisonter, betyder det inte bara ett *utkast i världar* som har något gemensamt med den egna. *Utkastet* gäller mera en främmande historisk värld. Horisonterna bildar småningom tillsammans en helhet, en enda stor inifrån rörlig horisont som utöver det samtidas gränser även omfattar de egna gränsdragningarna. Denna helhet omsluter allt som *ett*, som det verkningshistoriska medvetandets historiedjup.¹⁸² Vakenheten inför att detta historiedjup möter något främmande i de hermeneutiska mötena av förståelse och i abduktionerna skapas de egentliga möjligheterna till något nytt genom insikten.

¹⁷⁹ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 9.

¹⁸⁰ Gadamer, 1977, xviii. Gadamers filosofiska hermeneutik strävar att lysa upp mänskliga menings-sammanhang även inom det vetenskapliga. (Jfr de teknokratiska vetenskaperna.)

¹⁸¹ Bleicher, 1982, 70–72.

¹⁸² Grondin, 2009.

DET HERMENEUTISKA INTRESSET – DEN DOLDA VÄGEN

I appliceringen av teorier inom den hermeneutiska förståelseprocessen är det av avgörande vikt att de inte tillåts dominera och styra tolkningen på ett sådant sätt att de andra elementen i tolkningsprocessen, forskningsmaterialet samt traditionens och kontextfrågornas natur tvingas spela en andrahandsroll. Det är dock endast i ett kontinuerligt och nära förhållande mellan dessa element som teorin kan fungera som ett fullgott tolkningsinstrument.¹⁸³ I denna studie tjänar den fortlöpande dialogen närheten, rörelsen mellan det partikulära enskilda och det allmänna gemensamma och utgör därmed förutsättningen för appliceringen genom den universella vårdvetenskapliga satsen. Rörelsen inleds redan i början av studien. I appliceringen eftersträvas en hermeneutisk rationalitetstyp som är praktiskt och partikulärt samt vårdvetenskapligt och universellt relaterad. Rörelsen inom denna rationalitet ger utrymme för appliceringen utifrån optimala val och frihetsgrader i processen. En underförstådd samförståelse mellan tolkaren och forskningsmaterialet belyser även en tyst dimension i processen. Dimensionen initierar därmed bilder som kan berika de gemensamma utsagorna och den löpande texten. Förförståelsen är därmed även, till vissa delar, delvis anad, medvetet eller omedvetet. Utsagorna talar dock primärt *för-sig-själva*, såsom de visar sig. Tolkaren är enbart en av deltagarna i grupperna. Denna förtrogenhet öppnar en förförståelse inför språkbruket och öppnar därmed många gånger en annorlunda tillgång till de utmaningar utsagorna bär på. Denna föregripande horisont är begränsad men den är öppen inför de insikter de olika utsagorna, i relation till det vårdvetenskapliga, det kyrkliga, den hermeneutiska filosofin och den abduktiva logiken erbjuder.

Det kyrkliga utgör en tillgång i förståelsearbetet. En *förhöjdhet* (Kierkegaard 1999) är påtaglig och även öppen. Tanken på att slutna horisonter lever i tolknings- och förståelseprocessen är given. Slutenheten gäller dock specifikt det kyrkliga. Centralt är att tolkarens medvetandehorisont inte är bunden vid enbart en given aspekt, endast en tradition eller enbart nutid. Det förflutnas horisont lever och vid sidan av den lever nutid och framtid. Det är det verkningshistoriska medvetandet i sin samskapande rörelse.¹⁸⁴ De traditionsenliga horisonterna är något som studien vandrar in och ut i. Dessa meningshorisonter som verkningshistoriska är oskiljaktiga från studiens framskridande och

¹⁸³ Åkerberg, 1986, 33.

¹⁸⁴ Bernstein, 1987, 198–201.

löpande tematiseringar. Dialogen lever med dessa och abduktionen fullkomligar, mättar och utvidgar budskapet.

Tolkarens blick riktas mot *saken*. En tolkning som är trogen mot texten kan inte handla om någon enkel, mer eller mindre, obestämd önskan om ett allmänt gott. I troheten till utsagorna eftersträvas att framställa ett budskap så tillgängligt att även en läsare utanför grupperna kan inta en förståelse. Svårigheterna ligger i att de konkreta händelser som utsagorna hänvisar till utspelas, inte enbart i nutid utan även i historisk tid. Fortidshorisonten är även det som är främmande och som påkallar ett överskridande. *Seendet* inom grupperna är därtill även kontinuerligt riktat mot en enbart anad framtid. Händelseförloppet fortsätter därmed även efter det tolkaren satt punkt för studien. Hänvisningen till förståelsens cirkelkaraktär och dess ontologiska natur (repetition och återerinran) utgör dock det grundläggande i varje framställning och i varje tolkning, i varje slag av förståelse. Människan är väsentligen konstituerad i och kontinuerligt involverad i att tolka skeendena. Denna tolkningsrörelse ligger i tillvaron själv i all sin historicitet. Människan närmar sig tillvaron genom sin förförståelse, sin förhandsstruktur och sin förväntan. En föregripen *mening* eller ett föregripet budskap kan dock endast fångas genom ett hermeneutiskt möte av förförståelse, där öppenheten är de kontinuerliga utmaningarna.¹⁸⁵ Gadammers övertygelse är att den hermeneutiska förståelsecirkeln klargör relationen mellan tolkaren och det som förstås. Tolkaren lär sig konsten att vara mottaglig och öppen inför texten och inför traditioner som till och med uppfattas som främmande. Tolkaren tar del av dem, lyssnar till dem, öppnar sig för vad de säger och når en förförståelse inför det sanningslika och även inför de villkor som förutsätts. Tolkaren kan uppfylla detta endast genom de förhandsstrukturer som är konstitutiva för traditionen, tiden, rummet och de intentioner som hon eller han är en del av.

En hermeneutisk tolkning innebär att inte lämna sfären för tolkning emedan förståelseerfarenheten av *världen* alltid är förformad och förtolkad redan i språkets användning. Den *värld*, den verklighet som denna studie eftersträvar att förstå är människans innersta verklighet, en *verklig verklighet* som den vetenskapliga referensens villkor. Att vara vaken, medveten om traditionens inneboende och levande mening, blir förutsättningen. Språket med sina ord och begrepp är medium och som sådant ett ovillkorligt strukturellt element i arbetet. Det är effektiv historia i sin konkretion och det

¹⁸⁵ Bernstein, 1987, 193.

sätt att närma sig som motsvarar frågornas historiska konstituering.^{186, 187, 188} Gadamer (1977) utvecklar en teori om det universella språket. Gadamer (1977) uppfattar språket som att förstå själva traditionen. Det är traditionen som talar. Människan möter traditionen, såsom ett varande i språket genom att öppna det, genom att fråga och att svara. Att fråga och att svara är att öppna ett levande budskap. Det finns ingen värld utanför språket utan människan upplever och förstår världen i och genom språket. Argumenteringen för och emot finns mellan språket och förståelsen. Gadamer (1977) refererar till Aristoteles då han säger att förståelse och applicering är invävda i varandra, på samma sätt som forntid, nutid och framtid är invävda i en språkdiskurs.¹⁸⁹ Diskursen i denna studie domineras därtill av fragment, citat och litterära utsagor för att underlätta läsandet och förståelsen genom att prereflekterat belysa vägen till intentionen i enskilda avsnitt och i studien som helhet. Att identifiera olikhet och nytt klassas givetvis som mera fruktbart än likriktning och konformitet. Det *lika* är dock det identitetsbärande. Furrow (1995) hänvisar till en språkdiskurs där även identifieringen av en ironisk, mytisk, poetisk, humoristisk och en tvivlande hållning, både till det egna och till det andra är kreativa öppningar till en förståelse.¹⁹⁰

Dialogen är rörelsen som för människors samtal vidare. I denna dialog är den enskilda inte den dominerande. Det är budskapets egen lag som är rörelsen. Det är budskapet som går in i samtalet. Budskapet lockar fram tal för och emot samt spelar till slut in dem i varandra. I dialogen riskeras ordet. För varje äkta samtal gäller att man öppnar sig för den andra och söker de ord som kan nå den andra. Detta är ett mänskligt åtagande.¹⁹¹ Det handlar om att fatta det sanningslika i en utsaga så att enighet och samstämmighet kan nås. Dialogen är central för insikten om vad som utmärker den hermeneutiska förståelsen. Det är en forntid med sin dialektiska mångfald som tillåter människan att säga *jag har förstått*, där varje svar med adress till traditionen är ett ord som bevarar (traderar). Bevarandet är en av bildningens uppgifter.

Gadamer (1977) medvetandegör skillnaderna mellan den dialog som förs med texter och traditioner och den som sker mellan människor. Texter är varaktigt fixerade livsyttningar som tolkas. Det betyder att det bara är genom den ena av två parter, nämligen tolkaren,

¹⁸⁶ Bleicher, 1982, 73–74.

¹⁸⁷ Ringbom, 1988, 166–168.

¹⁸⁸ Kierkegaard, 1999, 17.

¹⁸⁹ Bleicher, 1982, 87.

¹⁹⁰ Furrow, 1995, 105.

¹⁹¹ Gadamer, 1977, 17.

som den andra parten kommer till påtagligt uttryck. Att sammanbinda detta ofta ofullständiga till större helheter innebär konsten att delvis kunna se det inte uttalbara. Tolkaren har därmed en given position.¹⁹² Det fullständiga skapas genom att se *olikheten-i-likheten och likheten-i-olikheten*.¹⁹³ Detta seende främjar överskridandet av de egna infallsvinklarna. För att lyckas med detta krävs en retorik som dels förfrämligar, dels för närmare.¹⁹⁴ Tolkaren kommer sålunda till insikt om att *det självklara inte är självklart*. I denna retorik är återerinnringen ett avgörande steg i att forma en insikt.¹⁹⁵ Att återerinnra tillämpas aktivt även i denna studie inför bearbetningen av forskningsmaterialet inom framförallt den induktiva fasen i avsnitt 11.

Att återerinnra det som redan varit ger möjlighet att känna igen något mera utöver den rådande förståelsen – något mera som en omvandlande, ny insiktsskapande erfarenhet. Tidigare betydelser erövrar i en samtida födelse av nytt och eget, genom det till synes även mycket främmande. Att se det *främmande-i-det-egna* och det *egna-i-det-främmande*, liksom det *egna-i-det-egna* och det *främmande-i-det-främmande*, blir den hermeneutiska kampen.¹⁹⁶ Inget är bestämt på förhand utan endast till vissa delar *föregripet*. Att utgå från detta som det verksamma är en insikt som främjar varje ny förbindelse till något uttalat, till en utsaga. Samtidigt handlar det om att vara med, att ta del och att skapa.¹⁹⁷ Att skapa en hermeneutikens struktur i en mänsklig tillvaro handlar om att se ontologin, livsmeningen som en levande intention, som det unika och säregna hos människan.¹⁹⁸ Den vårdvetenskapliga epistemologin fångas genom att se det egentliga i en levande successivt integrerande mening. Varje deltagande akt ses som ett skeende i traditionen. Bilderna som utlägger akten är ofta bleka, många gånger bortom det uttalade.

Att se de ontologiska vägarna i en mänsklig livshistoria kräver öppenhet och ödmjukhet. Födelse, liv och död formar en väg som ingen i sin helhet kan förutse. Det mest tillgängliga i ett mänskligt andligt föregripande av tillvaron är ordet. Det handlar om människans genomgående längtan och strävan efter en högre livsförståelse och en högre självförståelse (se figur 2, s. 86). Identifikationen i form av att se en mening i varje

¹⁹² Bernstein, 1987, 223.

¹⁹³ Lyotard, i Furrow, 1995, 168.

¹⁹⁴ Hellesnes, 1991, 9–14.

¹⁹⁵ Nancy, 1998, 19–20.

¹⁹⁶ sá Cavalcante Schuback, 2006, 30–80.

¹⁹⁷ Gadamer, 1997, 104.

¹⁹⁸ Helenius, 1990.

integrerande förförståelse ger förståelsen dess alltid nya former. Att ständigt känna igen tillvarons meningssammanhang lyfter fram dessa förståelseformer från ofullbordade till mera fullbordade former. Människan förstår via förtrogenhet och identitet.¹⁹⁹ Därmed skapas även en livshållning och en livskraft. En mänsklig hållning, stark eller svag, är den mänskliga enheten, ofta oberoende av yttre villkor. Förståelse är dock inte rekonstruktion utan *medling*, en försonande tolkning av livsmening, formad av forntid in i nutid. Det är ett *högre* inseende.

Förståelsen är ett skeende, en rörelse av historien själv genom forntid och nutid, där ingen part, inte texten och inte heller tolkaren är någon separat del. Utläggningen av förståelse handlar inte om metodik. Tolkningarna har samma natur som den historiska rörelsen. Forntiden utgör den effektiva historien, det verkningshistoriska, i en ändlig närvaroakt förmedlad av traditionen, av dess fördomar, insikter och avsikter. Frågor och svar som gör en tematik explicit har alla sitt heuristiska värde. Utsagor om världsbild, självbild, teori, praktik och praxis lyfter upp både vetenskapsideal, paradigmspråk och en livspraxis.²⁰⁰ Loggboken lyfter upp turbulensen inom vetenskapen. En turbulens som ställer krav på förmågan att ta till sig och att förena nya tankar med tidigare tänkande och praxis:

I brytning mellan mörker och ljus, det är i flera avseenden en brytningstid inom den akademiska världen mellan vetenskap och teknik, mellan etik och tvång. Nu har vi två disputationer och en internationell konferens på kommande.^{201, 202}

Hermeneutikens insikt är att varje utsaga i studien betraktas som svar på en fråga och att det enda sättet att förstå en utsaga på är att få tag på frågan. Det innebär att sträcka sig ut mot ett vidare meningssammanhang som ryms i frågan och som finns liggande i utsagan. Det gäller att finna ett speciellt tilltal och uttal.²⁰³ Det handlar om att förstå budskapet, att förstå intentionen och att förstå den historiska utsikten och rådande insikt. Denna tankestrategi är avgörande i dialogen mellan texter och utsagor. Tankestrategin bygger på en implicit rörelse i studien. Det deduktiva och det induktiva med den abduktiva länken ingår i att skapa en mångsidig belysning av insikten i budskapen, genom utsagorna. Det

¹⁹⁹ Siljander, 1982, 18–19.

²⁰⁰ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–31.

²⁰¹ Loggboken, 1.11.2000.

²⁰² Loggboken, 19.8.1908.

²⁰³ Gadamer, 1998, 75.

lika och det gemensamma, det olika och det främmande, oberoende av infallsvinkel stiger dessa fram, är alltid närvarande och berikande. En slutlig hållplats, *ändhållplatsen* för denna studie eftersträvas bland mångfalden av möjligheter.

DIALOGEN

I studiens metodologiska närmelsesätt är den sokratiske dialogen modellen.^{204, 205} Förutom Buber (1878–1965) är Heidegger (1889–1976) och Gadamer (1900–2002) de stora namnen. De ser dialogen som en grundform för mänsklig existens och som vägen till en djupare förståelse. Dialogen ställer krav på ett grundtänkande, trots att den egentligen förblir oavslutad.²⁰⁶ Dialogen är ständigt *på vägen* som ett uttryck för en samtida livsform. Dialogen fortsätter fastän ett aktuellt livsskede slutar. Nya livsformer tar vid. Dialogen är en rörelse i skeendet att förstå mening och skapa betydelser.²⁰⁷

Studiens arbete framskrider i dialog med de begränsade texter utsagorna utgör. Mening fokuseras tills en mera omspännande mening småningom uppnås i *Slutandet*. Fokuserade utsagor i den löpande texten fångas i främsta hand som omvandlade till allmänna och gemensamma utsagor. I utläggningarna vänder sig tolkaren ofta till de enskilda utsagorna. Dialogen framskrider genom att lyfta fram betydelsefulla meningsenheter och meningshorisonter. De deduktivt och induktivt framstigna meningshorisonterna utgör samtidigt tematiseringen av tematiken. Tematiseringarna är de verkligt ingripande stegen i studiens framskridande. Tolkningarna i en sam- och medförståelse grundas därefter i en kontinuerligt uppbyggd förförståelse, genom läsandet, genom bearbetningarna av utsagorna, genom vald litteratur samt genom tolkaren som konkret deltagare. Denna dialog är den röda tråden i studien. Dialogen bär upp det effektiva verksamma historiska i saken hos medaktörerna som hos tolkaren. Tolkningen eftersträvar en överskridande rörelse. Det är att gå utöver de synliga tecknen, orden, för att nå rörelsen i det verkningshistoriska. Utsagornas mening handlar dock om medvetna skapelser som ett betydelsefullt material. När meningen formas till utsagor får de sina betydelser som kan delas i en gemenskap. Dessa betydelser lever hos forskningspersonerna, i den enskilda texten, i den allmänna gemensamma texten som i den successivt uppnådda mera

²⁰⁴ Ahlberg, 1946, 81–108.

²⁰⁵ Ahlberg, 1946, 93. Människan är god. Sokrates' evangelium är ett glatt budskap. Hans tro på livet är innerligt religiöst som en tro på det gudomligas verksamhet i hela det historiska livet. Han levde sitt evangelium. Det var det stora.

²⁰⁶ Molander, 1993, 88–101.

²⁰⁷ Gadamer, i Ruin & Smith, 2003, 37–38.

universella texten. Detta bevakas kontinuerligt i studien genom att lyssna, genom att läsa och genom att skriva.^{208, 209} Detta är studiens intentionella rörelse.

Ett *språkspel*²¹⁰ kan byggas upp kring ett enda begrepp – Gud eller i denna studie i samklang med caritas. Dessa begrepp inrymmer då några grundläggande värden, absoluta och universella. Begreppen utgör fundament för föreställningen om världen, för erfarenheten av världen och för ordningen i världen. De knyter samman mångfalden till en specifik ontologi. I språkspelet sammankopplas enskilda och gemensamma erfarenheter med något oändligt mycket större. I Nordbäcks (2009, s. 201) avhandling beskrivs tillämpningen av detta språkspel som att känna igen meningssammanhang och mönster där ord och handlingar förbinds med varandra och med fundamentet. Språket har dock även kreativa inslag. Det finns alltid flera än ett sätt att använda språket, samtidigt som det är möjligt att skapa helt nya varianter. Språket inrymmer en ständigt tillgänglig förändringspotential.²¹¹ Varje tolkning innefattar en framställning, den goda intentionen till meningsfullhet knuten till sitt meningssammanhang.²¹² Studiens avsikt och syfte kvarstår:

- avsikten är att avtäcka ett meningsbärande budskap och en innerlig visdom som en längtan till helhet, enhet och hälsa i *Den Äldstas* tillvaro. Syftet är att se och att lära från ett tillägnande som visar sig som ett inre bemödande och som den kärlek i tanke och i handling som förmår ställa den andras fullkomnande till högsta ändamål i tjänandet.

Siktet är på en utvidgning av ett redan reflekterat budskap om det goda, den vårdvetenskapliga satsen, genom språkspelet i två grupper i brytning med det etymologiska och det hermeneutiska genom den abduktiva logiken. Tillgången till det enskilda i utsagorna är öppen när helst utläggningarna så kräver. Det, på detta sätt dels omformat, dels partikulärt bevarat i utsagorna lever med i studien trots omvägar genom

²⁰⁸ Gadamer, 1998, 173, 178–179, 183. Gadamer diskuterar det talade och det skrivna ordet och fastslår att båda förankras i en *urkund*, dvs. i en delad mening. Det skrivna betraktar han mera som en påminnelse då det talade inrymmer mera förnyelse. Rösten är även något annat än det tecknade tecknet. Gadamer förankrar dock allt i *rösten* genom det inre ordet, dvs. som en förståelse av *saken*. Denna inre röst har många attribut: ny, klarare, andning, anda, bevingad. Både det skrivna och det talade har sina hot, ss. lögn och tomhet. Gadamers hermeneutik är även röstens hermeneutik.

²⁰⁹ Gadamer, i Eriksson & Lindström, 2000, 8.

²¹⁰ Wittgenstein, i Nordbäck, 2009, 193.

²¹¹ Nordbäck, 2009, 342–344, 383.

²¹² Risser, 1997, 168.

olika epistemologiska och meningsbildande processer. Att övergripande bevara det enskilda är tolkarens primära ansvar.

FORSKNINGSPROCESSEN

*Att genom det enskilda, deltagande
söka det allmänna och det gemen-
samma – i gemenskap. Här är vägen
till boendet. (Risser, 1997, 12–13, 116.)*

Forskningsprocessen bygger på ett vårdvetenskapligt angreppssätt. Många texter studeras och läsandet är i fokus. Varje fas i studien är ett skeende där bilderna, utsagorna och de tolkningsrum som växer upp framställer ett budskap.²¹³ I dessa skeenden har de mera överraskande litterära ingreppen, fragmenten eller citaten som inleder ett avsnitt genomgående en föregripande strukturerande funktion inför den löpande texten i avsnitten. Fragmenten och citaten avser att uppehålla inseendet och vidhålla ett syfte. En förståelse ligger inbäddad i dessa. De är även ett första inseende i tematiseringarna. Fragmenten avser att integrera, sammanbinda och lyfta upp aktuellt tema och att uppehålla siktet på den mening som föregriper sökandet efter budskapet och visdomen. Genom de valda utsagorna i forskningsmaterialet eftersträvas en likartad kongruent funktion i den löpande texten. En medförståelse och en samförståelse lever i dialogen mellan *fragment eller citat-utsagor-löpande text-utläggningar*. Dialogen avser att bära upp det centrala genom hela forskningsprocessen, i den hermeneutiska och den abduktiva processen som slutligen bestämmer hela forskningsprocessens karaktär och hanteringen av det vårdvetenskapliga intresset. Den hermeneutiska grundidén skapar processens mittpunkt. En väv vävs, om inte till något definitivt slut dock fram till den punkt samförståndet i studien sträcker sig, tills en slutvinjett kan skisseras som den yttersta meningen i ömsesidighet. Här ligger studiens dynamik och visdomens kärna.

Tematiken rör sig kontinuerligt till en högre meningsmättad förståelse. Bindningarna är många och angreppssättet förblir utläggande men beskrivande, dock med upptäckande abduktiva inslag.²¹⁴ Etiketten för processens natur kan väl utformas som en *dialogisk*

²¹³ Gadamer, 1977, 17. Den hermeneutiska universella uppgiften är att söka de rätta orden. De ord som når den andra.

²¹⁴ Helenius, 1990, 307, 380. Empirisk deskription ger egentligen katalogmässig information om mänskliga företeelser. Dechiffrering handlar om att avslöja, att se bakom, att påvisa det riktiga budskapet med det riktiga ordet.

essä, inkluderande de hermeneutiska och abduktiva mötena. Att nå en förståelse som förutom det enskilda inkluderar det gemensamma, det övergripande tidevarvet, aktuell kontext, vård och kyrkligt är komplexiteten. Komplexiteten vilar i antagandet att människan tagit till sig en specifik livsinsikt som kan synliggöras. Insikten får en dominerande position i studien genom att ge utsagorna hämtade ur grupperna en kontinuerlig förtur. Utsagorna både initierar och går i dialog med övrig text, genomgående från den första till den sista sidan av studien. De enskilda liksom de omvandlade gemensamma utsagorna både stöder och aktiverar engagemanget i dialogen. Något befästs och något synliggörs.

Studien framskrider med referens till *Abduction – A Way to Deeper Understanding of the World of Caring* (Eriksson & Lindström, 1997). Utgående från synsättet når studien en tankestruktur som främjar skapandet av nya frågor genom den pragmatiska abductionen. Tanken är att studien förmår följa denna väg och att i *Slutandet* ta ett avgörande språng (abduktion) ut ur studien. Helt nya frågor ses inte som ett absolut krav. Siktet och sökandet är genomgående på en förståelse av det redan existerande budskapet i utsagorna och att ge orden. Att utgå ifrån ett närvarande budskap blir avgörande i de abduktiva faserna. Varje abduktivt språng är dock en länk till följande skapelse, *mening bygger på mening* tills studiens efterfrågade budskap och efterfrågade visdom kan utformas.

Forskningsprocessen inleds deduktivt. Forskningsmaterialet bearbetas så att fokus i den deduktiva aspekten primärt är på utsagor omvandlade till gemensamma allmänna utsagor (bilaga 2). Utgångspunkten är att det enskilda lever implicit i det omvandlade gemensamma samt explicit i många utläggningar. Den deduktiva aspekten skiljer sig fundamentalt från den induktiva genom att hela forskningsmaterialet inte berörs. De prereflektade universella medvetandehorisonterna som griper in i forskningsprocessen och för tematiken vidare lyfter enbart upp de utsagor som tilltalas och som förmår både utlägga och utvidga den förförståelse som redan lever i detta prereflektade. Detta kan argumenteras i relation till det högre meningsbärande som studien gärna förknippar med det deduktiva. En hög universell (teoretisk) laddning är uppenbar i tolkningen av forskningsmaterialet inom denna deduktiva aspekt. Medvetande- eller meningshorisonternas spel inom det deduktiva är intensivt i jämförelse med det induktiva skedet. Spelet lever ända fram tills upplevelsen av att ett fullkomnande stiger in (avsnitt 8). Eriksson & Lindström (1997, 1999) framhåller att den konventionella deduktionen innebär en risk att hamna i forskningskategorier utgående från etablerade teorier och

modeller.²¹⁵ Detta förebyggs genom dialogen mellan *universellt-gemensamt-partikulärt* och genom de övergripande meningsbärande horisonter som stiger fram och för ärendet vidare. Det deduktiva får i studien en föregripande funktion genom dels prereflekterade meningshorisonter, dels därur intuitivt uppstigna förväntningar eller förväntningshorisonter. Rörelsen bär på en inbyggd validitet och evidens genom utsagorna. De abduktiva sprången inom respektive tematisering antas fånga något meningsbärande och något innerligt vilka i *Slutandet* uppgår i en helhet och enhet av detta meningsbärande – på *Ändhållplatsen* (avsnitt 12). Det deduktiva spelet upphör då högre eller framåt drivande förväntningar inte mera visar sig. Det induktiva tar vid.

De enskilda utsagorna lever sitt fulla liv i den induktiva aspekten. I induktionen ger tolkaren en bild av verkligheten, den verkliga verkligheten sådan den upplevs och uppfattas av forskningspersonerna själva. Även här föreligger en risk av att vara präglad av gamla kategorier och av att nyskapandet därmed inte fångas. I studien ligger en trygghet i den vakenhet som intentionen och förståelsen i det deduktiva skedet skapat inför mötet med det induktiva. Ärendet slipas och skärps kontinuerligt. Även inom det induktiva ger abduktionen både validitet och evidens inför de framväxta nya insikterna.²¹⁶ Abduktionen träder in som brobyggande och skapar även inom det induktiva de avgörande stegen i framskridandet till en högre helhet. Logiken *deduktion-induktion-abduktion* hanteras så att det hermeneutiska intresset, att lyfta upp det meningsbärande spelet genom framstigna medvetandehorisonter med sina betydelser, inte överskuggas. Dialogen med forskningspersonerna och med utsagorna i hela sin öppenhet och i alla sina omvandlingar bär på både kontinuiteten (validiteten) och förståelsen av mening (evidensen) i studien.

Att närma sig en tradition sker implicit genom en förundran eller en hänförelse inför något främmande. Erfarenheten av främlingskap kan vara avgörande i tillvaron.²¹⁷ En första nyfikenhet kan väcka sökandet efter en förtrogenhet. Det kyrkliga kan innefattas i detta främlingskap utgående från sina tydliga både samhällseliga och disciplinära gränser. Främlingskapet kan realisera två möjliga hållningar, den kritiska eller den erkännande. Valet är avgörande för vad människan skattar som något för henne eller honom mest

²¹⁵ Eriksson & Lindström, 1997, 1999.

²¹⁶ Eriksson & Lindström, 1999. Abduktion i en kombination med deduktion och induktion möjliggör förbindelser på en djupare nivå och att gå bakom det självklara och avslöja en rikedom av mening som reflekterar en verklig underliggande dynamisk process i den vårdande verkligheten. Då hermeneutiken implicerar ett läsande mellan linjerna implicerar abduktionen ett läsande bortom linjerna.

²¹⁷ Apel, 1994, 38, 44.

närliggande. Den hållning som växer upp gäller att ge tillvaron form genom de avgöranden människan väljer.²¹⁸ Valen hör obönhörligt samman med upplevelsen av ett sanningskrav. Det kyrkliga främlingskapet gäller det svårgripbara att gå in i ett helt omvandlande annorlunda tänkande. Ett andligt etiskt närmande handlar om att inta en hållning ytterom (värden) eller inifrån (ethos) den upplevda världen. Detta etiska handlar om en egentlig förståelseerfarenhet av det som berör människans djupaste verkliga verklighet. Denna etiska verklighet antas som studiens verkliga forskningsarena där både det kyrkliga och det sekulära införlivas oberoende av grupptillhörighet i studien.

Tolkaren förbinder sig inte till att explicit förfrämliga ontologiska skeenden. Utgångspunkten blir att förfrämligandet ingår implicit i det effektiva verksamma historiska medvetandet, verksamt i människan och framställd i utsagan. Då det främmande uttalas i utsagorna tas detta med som sådant in i en möjlig öppen utläggning och argumentering. Utsagan, som enskild eller gemensam är *där* och tas emot i sin orördhet i de dialogiska rummen och i de abduktiva sprången.²¹⁹ Tolkningen till den vårdvetenskapliga världen sker i moment då detta kan upplevas naturligt inom studiens ramar. Den vårdvetenskapliga begreppsvärlden går mot ett fullkomnande senast i *Slutandet*. Öppenheten för en retorik utom eller utöver det vårdvetenskapliga värnas genomgående på vägen från det enskilda till det gemensamma liksom på vägarna genom det universella. Strävan efter något integrerat och universellt *förhöjt* skattas vara den primära drivkraften i studien trots att den avgörande förståelsen uttrycks inom det gemensamma allmänna. Ett främlingskap kan både berika och skärpa mening och betydelse. I ett upptäckande, i den abduktiva logiken kan det främmande lätt förbises i skattningen av något betydelsefullt inom givna traditioner. Vakenheten pressas och Loggboken frågar – på nytt:

*Omvandlingsprocesser i paradigmskiftet granskas till nästa gång. Vad är det som händer? Vad beror förändringen på? Vetenskapssyn och livssyn – hur tar sig dessa uttryck.*²²⁰

Det abduktiva ingriper successivt i det växande meningsbärande språkspelet så att studiens mest bärande meningsenheter kan synliggöras i kontinuerligt framskridande steg. Det abduktiva sökandet rör sig mot en gestaltning som kan öppna ett nytt inseende

²¹⁸ Heinämaa, i Bornemark, 2007, 7, 89–100.

²¹⁹ Gadamer, 1999, vii. Gadamer framhåller att tolkningen av religiösa texter är outtömlig emedan den har något att påvisa, inte enbart som teologisk tolkning utan likväl som sekulär tolkning, något allmänt utan att förfalla i nihilistisk hermeneutik.

²²⁰ Loggboken, 20.1.1994, 24.3.1994.

genom mötet med den vårdvetenskapliga satsen som den fasta länken till studiens svar på framställd fråga. Förbindelsen till den vetenskapliga kontexten bevaras sålunda. Utsagorna skapar successivt dräkten (orden) till detta vårdvetenskapliga universella. Det enskilda, explicit och immanent i utsagornas alla olika former, förblir det imperativa i arbetet genom den närhet dialogen förmår skapa.

Dialogen som erfarenhetsdistanserande (deduktion) och erfarenhetsnärmande (induktion) belyser de underliggande betydelserna och nyanserna i forskningsmaterialet.^{221, 222} Distanseringen, deduktionen sker i nära dialog med de meningsbärande utsagor det deduktiva påkallar. Det enskilda immanenta, även i allmänna gemensamma utsagor antas vidhålla ursprunglig mening i utläggningarna med sikte på förståelsen. Närmandet, induktionen, inbjuder likaså till eventuella nya upptäckter i den värld av utsagor som det erfarenhetsnära fältet erbjuder. Studiens budskap byggs inom de förståelsehorisonter, de kunskapsbildande processer som det deduktiva och det induktiva ger möjlighet till. Dialogen är genomgående inom både det deduktiva och det induktiva i mötet av betydelsefulla meningshorisonter. Betydelsefulla kunskapselement utmynnar i gripbara, mättade och utvidgade förståelseenheter genom *sprången*, genom det abduktiva. Något blir stående och gripbart. Den bekräftelse, som successivt nås, uttalas i studiens mest väsentliga skede, det abduktiva i *Slutandet*.

Elementet *bildning* i en förbindelse till förståelseerfarenhet och visdom utgör ett av denna studies ledande begrepp. Den hermeneutiska förståelse som antas växa genom bildning beskrivs som en *väg* på vilken människan söker sig fram i livet. Föreliggande studie träder in i episodiska livssfärer på den bildningsvägen. Den form av förståelse som kontinuerligt äger rum kallar Gadamer (1977) tradition.²²³ Människan förlitar sig på, lever och lär med traditionen.

²²¹ Eriksson & Lindström, 1997, 195–198. I artikeln hänvisas till Peirce och till det teoriladdade i form av ett abduktivt språng. *Då föreliggande studie handlar om att applicera en förståelse genom menings- och medvetandehorisonter, bygger det på att meningen lever vidare i sprången, i det abduktiva.* (Min kursivering.)

²²² Feyerabend, i Bernstein, 1987, 136.

²²³ Risser, 1997, 9–14.

STUDIENS FRAMSKRIDANDE

Ingress, avsikt och syfte, frågeställning, forskningsdata samt det metodologiska bygger studiens främsta genomgående *trappsteg* fram till *Slutandet*. Studien *DEN ÄLDSTA – LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE* bygger på en förståelse överlåten av den symboliska etymologiska, men fiktiva *Den Äldsta* som *ser mera*, *ser vidare* och som är på *vägen*. Det uppstigna, alltmera mättade meningsbärande eftersträvar att lyfta upp detta *mera* inför att *se vidare*.

De abduktiva stegen

Tillämpningen av den abduktiva logiken skapar de väsentliga stegen i den epistemologiska utvecklingen i samklang med den vårdvetenskapliga satsen, den hermeneutiska grundidén och spelet genom bärande medvetande- och meningshorisonter. Data och teori framskrider i dialog. Utsagorna, i alla sina former, är bärande och den imperativa grunden är det enskilda i utsagorna. Den hermeneutiska aspekten antas synliggöra det mänskligt historiska (historiciteten) i sin grundläggande form. Siktet och sökandet går genom en efterstävad insyn i mänsklig *enhet och helhet*. Läsandet och skrivandet, förförståelsen och förståelsen samt bearbetningen av texten och tilläggnelsen är fokus. Milstolpar i texten framträder. Följande tematiseringar och *hållplatser* visar sig vara centrala för forskningsprocessen som för den epistemologiska utläggningen (tolkningen) vidare.

Studien inleds genom prereflektade meningshorisonter som de första tematiseringarna i tematiken. Tre reflekterade meningshorisonter bearbetas. Dessa meningshorisonter är: *Från myt till logos*, *Förvandlad såg jag mig tillbaka, förvandlad – alltid dock den samma*, samt *Först från en utsikt i fjärran blir hon varse sammanhang och mening*. Dessa meningsbärande horisonter uppgår i en samlande förståelse. En samförståelse skisseras i figur 2 (s. 86), *Livet är ett tillägnande*. En strävan efter mening och sammanhang, helhet och enhet – till hälsa uppskattas som det lika i grupperna. Avsnitt 4 utmynnar i ett första abduktivt steg, i ett meningsbärande budskap speglat i mötet med den vårdvetenskapliga satsen.

De centrala elementen inom hermeneutiken, *förståelseerfarenhet* och *bildning* utläggs i avsnitt 5. En bildningsväg artikuleras som vägen till det allmänna gemensamma. En

likartad strävan kan skönjas i de två grupperna – siktet och vägarna (sökandet) skiljer. Loggbokens seende tar sikte i vårdens pågående utveckling och Det kyrkliga rummet tar sikte i Gudsförhållandet. Under rubriken *Hermeneutiken bildar oss i traditionens sken, till det gemensamma* samlas en förståelse uttalad i figur 3 (s. 119). Något kommer till språket och småningom till det abduktiva. Att söka det meningsbärande i tillvaron avtäckar en bildningsväg, något förebildligt. Detta förebildliga lever i en rättfram utsaga – att leva *såsom kristna lever* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012).

Den etymologiska Äldsta – budskapet och visdomen

Studiens sökta budskap och visdom erhåller sin karaktär genom etymologin – innerligheten är scenen. Den symboliska fiktiva *Den Äldsta* får sin etymologiska gestalt (avsnitt 6). Gestaltningen faller tillbaka på de hermeneutiska elementen *att se* och *att lära*. Den antika filosofin skymtar (figurerna 5, 6, 7 i avsnitt 6). Symboliken och fiktionen *Den Äldsta* motiveras utifrån denna etymologiska innebörd som ett språkligt men hypotetiskt bärande element i studien.

Tillvarons utmaningar och förväntningar

Den sammanfattade tematiseringen *Från utsikt till insikt* (avsnitt 4) hittar sin kontinuitet i det motsatta, i tematiseringen *Från insikt till utsikt* (avsnitt 7). Två meningshorisonter stiger fram *Det ifrågasatta varandet* och *Den ifrågasatta framtiden*. Varandet (traditionen) och framtiden argumenteras samtidigt som nya horisonter tar form. Utgående från ytterligare uppstigna tematiseringar *Vägen till ett landmärke följer de ontologiska elementen* och *Att se vidare – förväntningen och vissheten bortom oron*, kan ett budskap formas i avsnitt 7. Krisen i tillvaron visar sig som tillvarons egen ontologiska spänning. En förtröstan inför kommande tider, går till tillvarons ofrånkomliga ontologiska element i livet, det gemensamma som människan kommer att uppleva med andra, födelse, liv och död med sina prövningar och sina möjligheter. Genom det abduktiva språket formas en förståelse ur avsnitt 7 (bilaga 8) i ett meningsbärande budskap speglad genom den vårdvetenskapliga satsen.

Den första hållplatsen

En första hållplats i studien har nåtts i avsnitt 8. Hållplatsen skapad ur den deduktiva fasen i sin helhet, avsnitten 4, 5 och 7, formar ett budskap i figur 8 och en visdom i figur 9 (s. 180, bilaga 9). Det *deduktiva* är dialogiskt och motiverar tolkningen till en allt mera växande förståelse genom det abduktiva. Förfarandet är kontinuerligt meningsbärande

med en innovativ funktion.²²⁴ Det innovativa tänkandet bryts inte. En bro av nya, mot framtiden riktade förväntningar lyfts fram. Tematiseringarna *Levande livsmönster och Traditionens meningsfullhet* bär på dessa nya förväntningar belysta av avsnittet *Forskning som berikar centrala element i i studien Den Äldsta*.

Den andra hållplatsen

Steget till forskningspersonerna själva och till de enskilda utsagorna i avsnitt 11 är omfattande. Ur det induktiva spelet stiger inalles nio bärande meningshorisonter fram. Fyra meningshorisonter är samlande i Loggboken. Fem meningshorisonter stiger fram i Det kyrkliga rummet. Det induktiva inleds genom att återerindra mening utifrån en kartläggning, som inte är tillgänglig i studien av de ursprungliga enskilda utsagorna, enskilt i Loggboken liksom i Det kyrkliga rummet. Varje meningsbärande framstigen horisont argumenteras. Data och teori går även i detta avsnitt samtidigt. Figurerna 11 och 12 i avsnitt 11 framställer förståelsen av det enskilda ur respektive grupp, i en förbindelse till den vårdvetenskapliga satsen. Ett meningsbärande budskap och en innerlig visdom skisseras inom respektive grupp. Genom att skapa och applicera det allmänna gemensamma genom den vårdvetenskapliga satsen sammanfogas betydelsefulla utsagor ur båda grupperna i figur 13 (avsnitt 11, bilaga 10). Strategin utmynnar i ett gemensamt meningsbärande budskap och en gemensam innerlig visdom.

De vårdvetenskapliga grundantagandena

En förbindelse till vårdvetenskapens grundantaganden (bilaga 1) antas genomsyra tänkandet i den kontinuerliga dialogen i studien. Utsagorna har genomgående visat på en naturlig förbindelse till dessa grundantaganden. Denna förbindelse poängteras i de utläggningar som de enskilda utsagorna specifikt visar på i denna förbindelse. Ett artikulert ethos kan lyftas fram som det yttersta meningsbärande. En av studiens traditioner bär på orden, *de människor klarar sig som har gått den hårda kristna vägen*. (Det kyrkliga rummet, 12.11 2012.)

Ändhållplatsen

Den vårdvetenskapliga satsen medlar successivt det meningsbärande. Den sålunda, med forskningspersonernas ord klädda satsen står för tanken och tänkandet i studien som helhet och en slutvinjett kan skisseras. Frågeställningen besvaras genom att den

²²⁴ Se Eriksson & Lindström, 1997, 1999.

vårdvetenskapliga satsen successivt arbetat sig fram till *Slutandet*, utifrån studiens hela bearbetade forskningsmaterial. I slutandet argumenteras det innerliga i en visdom samtidigt som begreppsvärlden, humanvetenskapligt-vårdvetenskapligt ses över. Allmänna humanvetenskapliga begrepp har under studiens gång successivt medlats till den vårdvetenskapliga begreppsvärlden för att i *Slutandet* fullkomna detta begreppsliga. Det innerliga som under studiens gång fokuserats syftar till att fånga något av det historiska, något i nutid av det etiska, det estetiska, det andliga och det kyrkliga – i en vårdvetenskapligt grundad vision. Något innerligt kvarstår som *det som bör bevaras*. Samtidigt utgör detta ett språng ut i det okända, ut ur studien.

DET EVIDENTA OCH VALIDA

I alla företeelser, i all förståelse lever något föregripande som bygger en fortlöpande förförståelse. Rörelsen är ett uttryck för hela den mänskliga tillvarons komplexitet som ursprungligen är full av plurala betydelser. "Förförståelse" och "förståelse" har en relationell karaktär som samtidigt tar isär och sätter ihop. Förståelsen inom hermeneutiken handlar om betydelser i texter, utsagor, handlingar och andra meningsskapande mänskliga dokument och aktiviteter.²²⁵ Den hermeneutiska diskursen handlar om kunskap som en förståelse utifrån språket. Förförståelsen är en förutsättning inför att delta i språkets och i dialogens spel. Förförståelsen i denna studie lämnar aldrig helt de enskilda utsagorna. Tolkaren vandrar in och ut i dessa. Detta enskilda talar i alla former av utsagor. Genom det abduktiva språnget kommer det enskilda till vissa delar in i annorlunda förståelseenheter. Nya horisonter stiger fram deduktivt som induktivt, medan det kvalitativa hermeneutiska betydelsefulla upp bärs av det enskilda i utsagorna. I horisonternas och metodologins spel ligger den förväntade sanningslikheten, det evidenta och det valida. Förståelsen av detta förväntade sanningslika är begränsad. Förståelsen är bunden till tillvaron och traditionen med en *kroppslig* existensform i en utsaga uttalad av någon. Förståelsen är därtill alltid kringskuren av rådande situation. Förståelsen är även diffuserad i det plurala. Något uttalat formar dock en utsaga som *står-för-sig-själv*, dvs. är *där* som det oantastliga, bärande på både det enskilda, det gemensamma och det

²²⁵ Risser, 1997, 55.

universella.²²⁶ Att innehållsligt utlägga en förståelse på ett uttömmande sätt förblir ogörligt emedan det skulle innebära att kliva ur denna kroppsliga existensform. Med kroppsligheten som grundförutsättning är dock en reflektion över förståelsens närvaro och räckvidd möjlig och bärande för vetenskaplig tolkning och förståelse.²²⁷ Kroppsligheten symboliserar ändligheten på en tidslig väg (livet) och genom orden blir tanken närvarande.²²⁸ Förförståelsen inför utsagorna i gruppen Loggboken är på professionell grund högre för tolkaren än förförståelsen inför utsagorna i Det kyrkliga rummet. Den andliga, kyrkliga texten hanteras som i sig meningsbärande i rådande meningssammanhang med ett eget språk.²²⁹ Utsagan beaktas som en andlig och kyrklig sanning i sig och ifrågasätts inte. Det kyrkliga rummets språk har en konstituerande funktion i en kyrklig gemenskap. Utsagorna faller tillbaka på en livspraxis, ett personligt engagemang (pathos) som orubblig tro och ifrågasätts inte i studien.²³⁰ Utsagan tolkas och en förståelse formas utifrån denna insyn även i denna studie. Utläggningarna sker utifrån det vårdvetenskapliga och hermeneutiska samt utan explicita teologiska krav.

Medvetande- eller meningshorisonternas legitimitet utgående från Husserl (1989) kan beaktas utifrån begreppet *akt* som refererar till *att se*. Något görs åskådligt närvarande för medvetandet, såsom ett tänkt förhållande i tanken och erhåller därmed sanningens giltighet. Akten *att se* och att bli medveten konstituerar mening.²³¹ Att något blir sett är kärnan i tillvaron och går genom en kontinuerlig rörelse av att *saken* visar och döljer sig.²³² Detta är samtidigt förståelsens ontologiska bas. Förståelsen är händelsen, skeendet i vilka visandet och döljandet skapar rörelsen. Människan ser och ser inte. Tillvaron och traditionen som förstås bygger dock det seende som lever i och genom språket. Allt som *är* reflekteras i språkets spel som alla deltar i och vari varje människa även lämnar sina spår. Detta spel är till för att tolkas. Ett egentligt hermeneutiskt omfång är dock svårt att avgränsa. Hermeneutiken stöter, i vilket fall som helst på traditionens mening genom

²²⁶ Peirce, 1990, 18–19. I tolkningen av mening i påståenden betonas allmänbegreppen och den logiska slutledningen till att omfatta praktiska *verkningar*, enskilda som universella. Det en utsaga konsekvent hävdar kan skattas som en handling i något skede.

²²⁷ Risser, 1997, 5–7.

²²⁸ Risser, 1997, 164.

²²⁹ Kurtén, 1987, 25–26, 40–41.

²³⁰ Kurtén, 1987, 117–118.

²³¹ Husserl, i Bengtsson, 1989, 38. I akt – filosofin diskuteras (Brentano 1874–1973) att se som ett ledigare begrepp för ”skåda” (ty. *Schauen*). Den betydelse som ”schauen” har är att genom skådandet göra något åskådligt närvarande, även att göra åskådligt närvarande för medvetandet, såsom en förgången händelse i erinringen eller ett tänkt förhållande i tanken. Akt – filosofin har haft ett avgörande inflytande på existential filosofin (Heidegger) och därmed på sanningens giltighet inom hermeneutiken. Fovet 1995, 272 ser (ty.) ”andenken”, dvs. att *något kommer till tanken* och som närliggande ”pietas” (fromhet) representera det rena hermeneutiska historiska tänkandet utsprunget i relationen *helig – hälsa*.

²³² Risser, 1997, 46.

meningssammanhangets väggar inifrån.²³³ Spelrummet fylls – inifrån, som ett förhållningssätt, ett ethos i sin logik. Tanken lever i Loggboken:

*Visionerna har ännu inte tagit slut. Vårdvetenskapen är väl etablerad. Mycket finns ännu att drömma om, drömmar föds och kan få form i samtal med dem som har samma drömmar.*²³⁴

Det framtida ligger dock i att glömma originalet och att ge saken en ny ädel form. Något står kvar men något ger även en ny frihet. Den hermeneutiska förståelsen förblir inte en självmedveten reflektion utan den är transsubjektiv. I det transsubjektiva ligger friheten i en övergripande tolkning. Fokus i studien är på en utläggning av en förståelse som episodisk och transsubjektiv. Episodisk i form av att förstå ett förståelseskeende som till sin natur är enbart ett moment i själva skeendet. Transsubjektiv emedan äkta förståelse kräver en *annan* eller *annanheten*. Språket är medium, prerefektivt och metamorfosiskt. Konstverket liksom en text har detta väsen.²³⁵ I dessa förståelseerfarenheter lever vissa väsentliga strukturer, en inre tidslighet (historia) och en intention (mening). Konstitueringen är en vakenhet (medvetenhet) av historisk effekt och därmed *effektiv för människans förståelse och handling*. Det gäller att föra helheten av mening in i spelet utan att egentligen alltid kunna uttala den helt. Det handlar om att budskapet, det samma alltid förstås annorlunda.

Människan är *där*, som förstående i både förändring och förvandling eller i ett *övergångsskede*.²³⁶ Denna konstituering i ett *där* är grunden i det evidenta och valida. Utsagorna står för evidensen med öppenheten för varje ny och annorlunda tolkning.²³⁷ Hermeneutiken handlar om existerandet och om dess språk (Kierkegaard, 1999) där öppenheten är kontinuiteten och hermeneutikens rationella, det historiska effektiva.^{238, 239}

Utvecklingen från Husserl till Heidegger avvisar dock konsekvent alla former av klassisk epistemologi genom att ge en överskridande ontologi förtur. Humanvetenskaplig kunskap är framställning i språket och människan kan inte förflytta sig utanför språkets sfär. Det

²³³ Gadamer, 2010, 82–83.

²³⁴ Loggboken, 1.12.1998.

²³⁵ Gadamer, 1977, xxv–xxxviii. Traditioner bygger på en utvidgning av mening genom att förstå annorlunda i en alltid ny framställning som genom att skapa ett nytt ädelt liv. *Vad* är saken som bryter fram genom framställningen.

²³⁶ Gadamer, i Risser 1997, 38–40.

²³⁷ Gadamer, 2010, 20–24.

²³⁸ Apel, 1994, 86–112.

²³⁹ Reiners & Seppä, 1998.

som delas är *objektivt*, ur den synvinkeln att det dels överskrider, dels omfattar det klart subjektiva och enskilda. Öppenhet inför tolkningarnas konstituering i det historiska medvetandet är dock aldrig slutgiltigt, människan är inte underställd historiska krafter utan hon är fri att skapa sin egen historia. Den filosofiska hermeneutikens uppgift är att framställa de historiska momenten i förståelsen av världen och att bestämma den hermeneutiska produktiviteten. I dessa förutsättningar ligger de hermeneutiska frågorna i varje kunskapsakt som ett *vad*. Den hermeneutiskt tränade är även förberedd på att texten alltid talar *något* och är därmed även sensitiv inför det nya i varje text. En rådande historicitet, även den vetenskapliga, verifieras bäst genom det hermeneutiska mötet (cirkeln).²⁴⁰ En högre teologisk förtrogenhet i studien kunde skapa ett genuint vetenskapligt, vårdvetenskapligt-teologiskt möte. Historiciteten är fästet för validitetsfrågorna och öppenheten synliggör. Studiens fokus, i den verkliga verkligheten baserar sig på dess självframställande och produktiva karaktär. Validitet utgående från det hermeneutiska mötet, horisonternas och förståelsens spel debatteras ytterligare, både i den löpande texten och i den kritiska granskningen.

²⁴⁰ Bleicher, 1982, 10–11, 63, 71.

4. DEN ÄLDSTA – LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE

Ärendets rötter ligger långt tillbaka i tiden. Förebilden hittas i den grekiska filosofins tänkande. Den kontemplativa människan var idealet. Att förstå sig själv i tillvaron var det grekiska tänkandets högsta tanke. I detta tänkande var *det högsta* att handla i innerlighet, ett varande som ett varande i konsten. Ett konstverk bär på mening då framställningen når en *förhöjdhet*, en högre insikt för någon.²⁴¹ *Den Äldsta* i denna studie antas bära på den levnadskonst en erfarenhetsväg och en bildningsväg för med sig. Detta högre och därmed även förebildliga i en tillvaro har en gestalt. I de grupper som deltar i denna studie lever dels det vårdvetenskapliga *caritas*, dels *Gud* i den kyrkliga gemenskapen – som det förebildliga, detta *högre*. Något som hänför och som samtidigt visar på *vägen* bakåt – framåt.

En kontinuerlig integrerande insikt i tillvaron innebär ett oupphörligt sökande och en aldrig avslutad inflyttningsprocess till ett *boende*, till det som bär på meningen. Kravet på helhet, enhet och mening i tillvaron är oavvisligt. I alla avseenden kvarstår människans uppgift att förstå sig själv, sin omvärld och medvärld. Hit hör de samtal människan för med sig själv, liksom de samtal hon deltar i och aldrig upphör att delta i. Sokrates som en av antikens stora tänkare, talade för tanken på det *mänskliga goda*, ett tänkande som för utöver och bortom tillvarons lidande och lidelser. Sokratestraditionen var, trots det höga anspråket, en praktisk levnadsvisdom. Att se upp mot något förebildligt var ett uppstigande mot det goda, det goda som det högsta, det förhöjda.²⁴² I Det kyrkliga rummet lever en övertygelse:

*Att vara en förebild är att synas såsom människa. Det är att visa att man är just den man vill vara, Guds medarbetare med den heliga anden i hjärtat. Vi är världens salt och ljus i det liv vi lever som kristna.*²⁴³

²⁴¹ Gadamer, 1997, 89.

²⁴² Gadamer, 1998, 32, 84.

²⁴³ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

Som symbolisk kontext med sitt meningssammanhang står i denna studie den fiktiva och etymologiska *Den Äldsta*.²⁴⁴ Etymologin berättar om den som ser och lär. Grundargumentet är ett liv från vaggan till graven och att följa det mänskligas naturliga strävan efter enhet, genom friheten att forma sitt liv. Redan de gamla grekerna, med Aristoteles som vägvisare, poängterade människan som överväger och väljer, rättrådigt med en medvetenhet om siktet.^{245, 246} Ett sikte lever i denna studie. *Den Äldsta*, ses som en historisk person bärande en personlig och egentlig livsform som framträder i verksamhet (praxis) förenad med en bärande tanke, en bestämmelse, en logos. Med *Den Äldsta* som symbol och gestalt för de skeenden som hanteras i studien inleds arbetet.^{247, 248, 249} Dessa skeenden utgör scenen för den sökta hänförelsen i tillvaron.²⁵⁰ Loggboken fördjupar insikten om sökandets djupa betydelse för människan genom tillvaron:

*Kära vänner, jag lånar Bubers ord när jag säger – den fria människan har inte sin målsättning på ett håll och hämtar medlen till den på ett annat. För henne finns bara detta enda, att ständigt på nytt vara besluten att gå mot sin bestämmelse. Med dessa ord vill jag tacka Dig för initiativet till denna kväll. Låt oss vandra vidare i vår gemenskap mot vår bestämmelse.*²⁵¹

Skeendena hittas i utsagorna inom de två grupperna. Siktet är på det budskap och den *visdom* som är uttalad och bejakad i tillvaron och som utsagorna medlar. Med handledning av den symbolik *Den Äldsta* står för går sökandet mot en visdom som något av det högsta och mest *innerliga*. I ett vardagligt sammanhang går dialogen med de utsagor de två grupperna, Loggboken och Det kyrkliga rummet står för.

²⁴⁴ Lindström & Lindholm, 2003, 35–45. Författarna refererar till kontextbegreppets etymologiska och semantiska betydelse. Det finns två övergripande betydelsedimensioner: en inre dimension och en yttre dimension. Det utvidgade kontextbegreppet riktas även mot att förstå relevanta drag hos den situation som den skrivande befinner sig i och är bundet till bl.a. sammanhang. Förväntan och vägen refererar till ett yttre historiskt sammanhang. Olika händelser tolkas sålunda utgående från den enskilda människans horisont och bli en del av det meningssammanhang som hon ständigt strävar efter att hålla samman.

²⁴⁵ Ringbom, 1988, 18. Rättrådigheten ses som sans och måtta eller den gyllene medelvägen. Ett annat begrepp är ”fronesis” i betydelsen klokhet såsom en förtjänstfullhet att handla annorlunda.

²⁴⁶ Quesne, 1969 i Fovet, 1995, 197.

²⁴⁷ Liedman, 2006, 258, 54. Symbol är form som fångar det utesägliga. Högst står godhetens form som kastar sitt ljus över alla andra former.

²⁴⁸ Liedman, 2006, 525–566. Gestalt är form. Verkligheten blir gripbar genom formen. Liedman 2006, 230. Uttrycket att gestalta en idé är att ge en yttre form.

²⁴⁹ Se även Fredriksson, i Eriksson et al., 2007, 25–28. Det som ses, gestalt, form är (gr).eidos.

²⁵⁰ Kierkegaard, 1999, 17–12, 58.

²⁵¹ Loggboken, 9.5.2008.

FRÅN MYT TILL LOGOS

Hermeneutiken (Gadamer, 1977, 1997) hänvisar till ett tänkande och ett språk som går från myt till *logos* och tillbaka som i en enhet.^{252, 253} Genom språket, i dialogen kan ett reflektivt etiskt mönster synliggöras. Den etiska reflektionen bygger på ett vetande som *logos* genom ett varande (tradition) inifrån detta mönster. I detta mönster är både det goda, det sköna och det onda närvarande. Det gäller den vuxna som vardande genom liv, erfarenhet och bildning, även inom utbildningens gränser. *Logos* som det rättfärdigande och insikten som att *känna igen* är bestämmande för Gadamers hermeneutik, såsom ett språkligt och dialogiskt skeende.²⁵⁴ Den symboliska *Den Äldsta* bär på den insikt och den bildning som kommer med livet och tiden. Människan vidkänner, i högre eller lägre grad sin historicitet, sin verkningshistoria och sin oavslutade karaktär.²⁵⁵ Människan förblir i sin historiska härkomst, medvetet eller omedvetet. Att bevara, att glömma och att återerinra hör till denna historiska natur. I denna har de livskrafter och den frihet som formar livet skapat sin giltighet.^{256, 257} Det kyrkliga rummet påminner om det enkla i friheten:

*Vi behöver påminnelse om var vi kan växa och samla oss. Det är ju anspråkslöst. Vi går ut i naturen. Jag riktigt kände hur snön knastrade under mina fötter.*²⁵⁸

Ett vidkännande bär inom sig möjligheten att som en historisk gestalt framträda i allt mera medvetet vidgade livshorisonter. Förståelseerfarenheterna med sina insikter, grundtankens förädling som det mest innerliga formar livets goda, något eget, något

²⁵² så Cavalcante Schuback, 2006, 85–101. Ord och verklighet i *ett* kallade grekerna för *mythos*. För att förstå finns endast en väg, nämligen att följa den mytiska berättelsen. Lübecke, 1988, 380. Myt (gr. *mythos*) är ord, metaforer och (uppdiktade) berättelser som kräver tolkning. Myten berättar om verkligheten på ett indirekt sätt.

²⁵³ Löwith (1897), i Wolin, 2003, 108–111. Med hänvisning till Heidegger (1998) representerar *logos* metoden att tillhandahålla begripliga och sammanhängande förklaringar, ett tänkande med behållandet av en känsla för det oförborgade. Trias (1993), i Fovet, 1995, 65, tolkar dock *logos* som en av de hermeneutiska krafterna som ingår i den egentliga gränskretsen och tjänar sammanknytningen av framträdandet och det tillbakadragna bestämt som det heliga eller det helgade. Nordenson, 2011, 3, framför *logos*linjen inom den kristna kyrkans historia angående vishetens gestaltning genom/i evangelierna. Författaren hävdar att *logos* (Guds skapande ord) i vissa vishetstraditioner övertagit vishetens plats i sin form av ett personifierat väsen vilket var bl.a. Ordspråksbokens ursprungliga referens.

²⁵⁴ Risser, 1997, 10.

²⁵⁵ Vattimo, 1996, 23.

²⁵⁶ Heidegger, 2000, 63.

²⁵⁷ Gadamer, 1977, 29. Språket är en reservoar av tradition (mening) och genom en kontinuerlig medling lever traditionen vidare.

²⁵⁸ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

heligt, något högre.²⁵⁹ Detta egna är en unik förbindelse till livet, till en unik tillvaro och till livets *ärenden*. Detta unika omfattar livets *vad*, sanningen som förståelse med referens till människans skapade meningssammanhang (intentionen).²⁶⁰ Detta unika omfattar även livets *hur*, såsom människans praxis.^{261, 262} En praxis som innebär att i egentlighet leva sitt valda liv.²⁶³ Ett liv som orienterar sig i hög grad efter yttre rådande värdehierarkier men slutgiltigt styrs av en inre ordning. Möjligheterna till växt ligger i både förtanken och eftertanken, i en förförståelse och i en förståelse.²⁶⁴

Människan är dock inte *den samma* inför de utmaningar varje ny och annorlunda livs- och tidsanda innebär. Människan förblir inte i det som varit. Människan kan inte stiga ned på livsvägen som *den samma*. Den tiden och det rummet kommer inte åter.²⁶⁵ Det är den moderna människans villfarelse att leva i tron att tiden och rummet återkommer som *ett detsamma*.²⁶⁶ Som bäst, vid varje möte med tiden och rummet, ser människan ett växande mönster inför livets helhet och enhet. Som bäst, ser människan ett allt klarare tilltal från dagens och morgondagens annanhet. Detta är utmaningar på varje säregen livsväg, dels enskilt, dels gemensamt med den andra. Vägen genom livet bär på en eftersökt sanning, växande i utvidgade förståelseerfarenheter. I en hermeneutisk anda formar den förvandlande förståelseerfarenheten och den eftersökta bildande insikten en skönjbar kontinuitet i en mänsklig enhet, i ett formande och vägvisande ethos och i en reflekterad logos, i en etik.²⁶⁷ Loggboken påminner om historiens och minnenas betydelse för seendet både i nutid och framtid:

*Musiken och texten ger en bild av våra fäders och förfäders kamp för vår frihet. Det har tydliggjorts att ta vara på dagen i dag, om morgondagen vet vi så litet. Hoppas att våra förhoppningar om den närmaste framtidens gemensamma händelser kan förverkligas.*²⁶⁸

²⁵⁹ Gadamer, (Weinsheimer) 1992, ix. Det divinatoriska (Kierkegaard) är en kraftfull tanke om det som överskrider människans medvetenhet. Det pekar dock även ut den mänskliga frihetens gränser. Gadamer benämner detta överskridna; liv, värld eller varande.

²⁶⁰ Eriksson & Lindström, 2003, 4–5.

²⁶¹ Kosík, 1978, 196.

²⁶² Heidegger, 2000, 63.

²⁶³ Ringbom, 1988, 23, 26–27, 32–33.

²⁶⁴ Gadamer, (Olsson) 1988, 60–63.

²⁶⁵ Lassenius, 2005. Nurminen, 2009.

²⁶⁶ Gothöni, 2002, 11–12.

²⁶⁷ Vattimo, 1996, 82.

²⁶⁸ Loggboken, 5.12.2006, 10.3.1999, 15.10.1998.

I Loggboken fylls en tid av delad erfarenhet från dels det kollegiala, dels den privata sfären förankrad i både medgång och motgång, sorg och glädje men med öppenheten *att se mera*.²⁶⁹ I Det kyrkliga rummet utgör en livserfarenhet förenad med förbindelsen till *något högre* bandet deltagarna emellan. Samtidigt med det andliga, kyrkliga lever vardagen, den världsliga världen. Religionen är bärare av metaforer som hänvisar till en livsinriktning. De utgör ett sätt att handskas med det som ligger dels inom, dels bortom det mänskliga vetandets gränser. Människan tänker i metaforer, såsom något verkligt och reellt.²⁷⁰ Utsagorna i studien visar återkommande på detta *bortom* som något mycket nära. I kulisserna bakom dessa gemensamma tidsepoker söks element i form av ett budskap som förmår medla erfarenheter ur en specifik tillvaro. Hermeneutiken som en tolknings- och förståelsevetenskap är den väsentliga vägvisaren till det budskap och den visdom som står att upptäckas och att förvaltas.

Under livets lopp *inser* människan och *visheten* befästs. Detta gäller inte enskilda akter på livsvägen utan deras sammanflätningar i meningssammanhang av både harmoni och disharmoni. Dessa enskilda akter är säreget förbundna. Människan ser enheter och helheter, inte delar. Varje tidpunkt har sin insikt, sitt budskap som människan som bäst möter i gemenskap. Loggboken bekräftar både det lika och det olika. Att se det värdefulla som skapar en styrka är uppdraget:

*En annorlunda träff men med den fantastiska känslan av att vi som grupp alltid är densamma. Tack för att du orkade sammankalla oss. Jag har suttit och tänkt på hur värdefullt det är med genuin vänskap. Den ger en styrka i livet och mod att kämpa vidare.*²⁷¹

Människan är inte entydig och livet är inte entydigt. Della Mirandola (1488) hänvisar till mytologin som berättar om *Prometheus* och *Epimetheus*, den *Förtänksamma* som lika väsentlig som den *Eftertänksamma*. Mytologin handlar om att bringa mänskliga krafter i ljuset.²⁷² Epimetheus delade ut styrka utan snabbhet och svaghet med snabbhet. Han beväpnade och beskyddade. Han uttänkte och kompenserade. Han sådde ett frö till varje slag av liv att förädla.²⁷³ Denna mångfald, både hos människan liksom i tillvaron själv bevaras. Angelägenheten i denna studie ligger även i att den *Äldsta* egentligen alltid bär

²⁶⁹ Gadamer, 1977, liv-lv. Traditioner bär på en oändlighet av möjligheter och mening.

²⁷⁰ Ojansuu, 2011.

²⁷¹ Loggboken, 2.3.1997, 2.10.1996.

²⁷² della Mirandola, (1488) 1974, 128.

²⁷³ della Mirandola, 1974, 104.

på en skuld till den *yngre*. Ärendet handlar om att vägleda bland mångfalden av erfarenheter och i att introducera i traditionens gemensamma former. Att vägleda den *yngre* in i den tradition som uppstått och som lever vidare är att anförtro den *yngre* det gemensamma och dess insikter. Detta är *Den Äldstas* kallelse. Utan en orienterande livshorisont, en riktning för att göra sig förstådd är människans väg, speciellt den yngres, fylld av motsatser som är svåra att hantera. *Den Äldsta* bär på både historicitet och historia hos den som har *sett* och som bär på förmågan till ett överskridande i tid och rum och till en nödvändig trädning.

FÖRVANDLAD SÅG JAG MIG TILLBAKA, FÖRVANDLAD – ALLTID DOCK DEN SAMMA^{274, 275}

Med den symboliska *Äldsta* som förebild får några episoder i tillvaron sin gestalt i studien. De varsamt omvandlade gemensamma utsagorna visar kontinuerligt på helheter med sina livselement, fastän episodiska. Det finns en enhet, en kontinuitet trots avsaknaden av en kontinuerlig kronologisk berättelse.²⁷⁶ Att *se och att lära* från vad dessa episoder står för är den hermeneutiska ansatsen i studien ur ett vårdvetenskapligt perspektiv. Det vårdvetenskapliga strävar att se det tänkta liksom det praktiska görandet som en enhet i mänsklig praxis överlag.²⁷⁷ I en sammansmältning av en personlig historicitet och en personlig praxis, en hållning till tillvaron speglas en gestaltning. Det hermeneutiska tänkandets konst är att tolka denna gestalt och den förståelse som finns inbäddad i ett budskap.²⁷⁸ Förståelsen av livsandans innebörd i sin helhet artikuleras, som bäst i en säregen relation till den medmänskliga livssfären. Det är *där*, i denna delade tillvaro som det säregna och det omvandlande, ofta tidvis gömt eller glömt men som i situationen kan framträda i alltmera finslipade former. Det kyrkliga rummet sätter ord på det som visar sig som det säregna i det mest medmänskliga:

*Du får komma hit såsom du är och stanna en stund. Vi kan hjälpa och trösta våra medmänniskor. Vi kan det just på de små sätten som vi är här. Det jag upplever här, det är som att komma in i en annan värld – in till värmen, ljusen och blommorna.*²⁷⁹

²⁷⁴ Mörne (1948), i Pettersson, 2001, 211–244.

²⁷⁵ Mörne, A. (1876–1946) var en finlandssvensk författare.

²⁷⁶ Gadamer, (Walker) 1998, xvii.

²⁷⁷ Eriksson at al., 2007.

²⁷⁸ Sá Cavalcante Schuback, 2006, 66.

²⁷⁹ Det kyrkliga rummet, 1.10.2012.

En förståelse skapas inifrån ett meningssammanhang. Förståelsen är samtidigt ett utkast i framtida scenarier. Det finns en meningsbärande *verklighetsprincip* som även gäller trohet mot framtiden, att minnas den och dess möjligheter tillsammans med modet att ställa siktet mot det goda, detta *högre*.²⁸⁰ Det är en framtid mot vilken den *förträffliga* människan ständigt strävar och längtar. En framtid som inte bara i sig är främmande utan som i hennes eller hans förväntningar även alltid är annorlunda. Att stiga in i detta annorlunda är det svårgripbara språnget till en förnyelse i en ny frihet och en ny godhet.²⁸¹ Det handlar om övergångar och om omvägar. Det handlar även om språkspel och förståelse.²⁸²

Att *se mera*, att se tillvarons eventuellt även plötsligt uppdykande livselement, handlar inte om att samla en kronologisk och berättande erfarenhet. Det handlar om att förstå något gränslöst och närmast tidlöst format.²⁸³ Att *se mera* är ett seende med öppna horisonter.²⁸⁴ Denna öppning tillkommer människan som skönjer konturerna av en säregen livsregel, ett livsmönster som tilltalar.²⁸⁵ Det är ett inseende, såsom ett sätt att *läsa* livet.²⁸⁶ Att pröva och riskera en förförståelse inför livets *vad* och *hur* är människans utsatthet och samtidigt hennes berikande livserfarenhet. Erfarenhetens verkliga väsen är den obegränsade öppenheten inför varje nytt integrerande livsskeende. I öppenheten ligger det mest mänskliga i det mänskliga, i den utsatthet och den sårbarhet tillvarons och livets skeenden hämtar med sig.²⁸⁷

Att leva livet öppet och mottagande är sålunda något mera än en samlad erfarenhet i sig. Det är en kontinuerlig utvidgning av tillvarons horisonter. Det är ett levande som förutsätter att överskrida det närvarandes horisonter. Överskridandet kan innebära livsskeden omfattande människans mest omhuldade och mest heliga skeenden.²⁸⁸ En dyrbarhet som samtidigt är omvandlande och förvandlande. En öppenhet inför dessa livsskeenden är samtidigt en omedelbarhet inför livets helhet och enhet i en tillvaro, som bäst i gemenskapens möten. Det kyrkliga rummet kallar:

²⁸⁰ Comte-Sponville, 2001, 46–48.

²⁸¹ Vattimo, 1996, 148–149.

²⁸² Gadamer, 1977, xxxi.

²⁸³ Gadamer, 1977, xiv, xxii. Förståelsen blir samtida genom att se det historiskt verksamma som det ontologiska och som sådant konstitutivt.

²⁸⁴ Gadamer, 1997, 153.

²⁸⁵ Eriksson, 1994, 67.

²⁸⁶ Gadamer, 1997, 65–66.

²⁸⁷ Gothöni, 2002, 20.

²⁸⁸ Ojansuu, 2006 citerar Ricoeur, som skattar *helighet* som en gränsinsikt. Helighet handlar om en etisk relation till livet, till människans nästa, till världen och till människans alla gränser.

*I mörker och ljus – i gemenskapen börjar ljuset. Man kommer hit och börjar tala. Det är viktigt med gemenskapen.*²⁸⁹

Det överskridande i en mänsklig enhet kan fångas genom språket och orden. Ofta pekar dessa dock ut över det sagda. Att känna igen glädjen över varje nytt livsskede består i att se in något mera som en alltid ny utvidgad form av förförståelse i förståelsens skeende. Människan inser något mera än vad t.ex. ett kunskaps- eller ett informationsutbyte innebär. Detta är en nödvändig aspekt av den bildande förståelseerfarenheten.²⁹⁰ Det gäller att *höja* seendet till en insikt (medvetenhet) om det allmänna gemensamma.²⁹¹

En mänsklig tillvaro bygger sitt meningssammanhang genom att det förflutna inte förgår utan övertas på nytt, återkommande på nytt. Gestaltandet av tiden, forntid, nutid och framtid som en rörelse i enhet skapar en öppenhet och en visshet inför de möjligheter som finns nedlagda i det mänskliga varandet (traditionen) och vardandet. Tidens enhet får dock inte falla samman och uppfattas som linjära sekvenser (Jfr Nurminen, 2009). En temporal distans, som kan innebära frusen *tid* kan med fördel negeras såsom meningslös, fastän den som episodisk vila bär på sin betydelse. Heidegger (1972) ser den mänskliga existensen som en kontinuerligt framåtriktad rörelse, där nuet tar del av såväl forntid som framtid.²⁹² Loggboken markerar att ta tillvara tiden genom att dela gemenskapen:²⁹³

*Att leva medan tiden går är en bok av Jan Helander om den äldre människan. Att verkligen leva ett rikt liv betyder gemenskap med människor.*²⁹⁴

Att bejaka framtiden bekräftas i uppdraget som studien tagit till sig. Samtidens etiska uppdrag bär inom sig även framtidens etik. Denna historiska aspekt har delats med de litterära förebilder som lever i aktuell studie. Jonas (1991) var den första inspirationen till att tänka *framtid*. Hans oro är omfattande.²⁹⁴ Framtiden ligger även som grund för vårdvetenskapens ethos och etik. Ett bärande ethos är inte episodiskt. Hälsan är inte episodisk. Det vårdvetenskapliga perspektivet på hälsa bygger på att bejaka rörelsen mellan görande, varande och specifikt – vardande som det framtida. Hälsa är i djupaste mening ett ontologiskt begrepp. Hälsa handlar om den enskilda människans vardande mot

²⁸⁹ Det kyrkliga rummet, 1.10.2012.

²⁹⁰ Gadamer, 1997, 93, 166.

²⁹¹ Husserl, 1995, 51.

²⁹² Comte-Sponville, 2001, 49.

²⁹³ Loggboken, 27.10.1993.

²⁹⁴ Jonas, i Comte-Sponville, 2001, 49.

en djupare enhet.²⁹⁵ Under ett människoliv som har glädjen att sträcka sig utöver barndom till ungdom, genom vuxenlivets alla omtumlande skeenden till en den äldres livsfaser, är dessa rörelser uttryck som i någon form bär på en kontinuitet och som därmed är gripbara även inför en framtid.

Hälsan och lidandet liksom lusten och glädjen har sin givna plats i livets mångfald för varje människa. Eriksson (1994, 2006) tar fasta på lidandet som gåtfullt och gränslöst och som något av ett mysterium. Den liknelsen ger även varje tidsålder och varje människa sin dynamiska prägel. Människan lär sig förstå lidandet liksom lusten i förhållandet till sitt eget liv och till sitt eget varande och vardande. Samtidigt finns i detta något historiskt givet, som gör lidandets fråga, liksom glädjens och hälsans fråga, evigt aktuell.²⁹⁶ Kan en eftertanke eller en förtanke gestaltas? Möjligheten ligger i att människan lever i bildvärldar där tillvarons givna inte enkelt återspeglas utan det formas enligt en given princip, en princip som sträcker sig in i det framtida genom människans sökande efter helhet och enhet.²⁹⁷ Det kyrkliga rummet delar sin erfarenhet av hur det oförberedda blir en källa till mognad och enhet:

*Jag var oförberedd senaste år. Jag tycker att jag blivit mognare. Jag vet att jag inte blir ensam. Jag lämnas inte ensam utan Gud går med mig.*²⁹⁸

Alla mänskliga sfärer har hårda och mjuka inslag. Dagens moderna tänkande strävar att förena de teknokratiskt vetenskapliga framstegen med människans strävan efter mänsklighet, frihet och livsglädje i en ny livsstil.²⁹⁹ Detta för med sig teknologins intrång på människans vardag. Maskintekniken har dock en tendens till självständighet, såsom ett oberoende av den mänskliga handen. Den teknokratiska världsbilden och livssynen har sin annorlunda människobild som manar till efterföljd.³⁰⁰ Detta utgör en okänd, ofta dold kraft. Människobilden är grundläggande, bevarande och ofta seg. Den lever vidare. Den lever vidare från forntid till nutid, även in i en framtid. Den får ofta sin kraft, i motsats till en annan människo- och världsbild. Det finns dock förhållanden som inte kan förbigås eller ifrågasättas, människan själv vill både skapa och begripa sitt eget liv. Att fatta och

²⁹⁵ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–31.

²⁹⁶ Eriksson, 1994, 11.

²⁹⁷ Cassirer, i Liedman, 2006, 538.

²⁹⁸ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

²⁹⁹ Liedman, 1999, 15–55.

³⁰⁰ Gothöni, 2002, 8. Förutom att vi talar om två kulturer, naturvetenskap och humaniora kan vi tala om en tredje, den tekniskt vetenskapliga.

gripa tag i sin egen etiska (verkliga) verklighet är förutsättningen för en mänsklig mognad och för människolivets mest väsentliga frågor, för tillvarons *vad* i ett *hur*.³⁰¹ Loggboken utlägger önskan om att i vila och i gemenskap kunna dröja vid de väsentliga livsfrågorna:

*Att få stanna upp en dylik stund, i goda vänners lag, ger styrka å ena sidan men även vila. Att få tränga fritt inåt mot en djupare dimension utan krav, i tillförsikt och ödmjukhet ger styrkan.*³⁰²

Den moderna sidan av livet utgör en aspekt av tillvaron. Den finns och den berör. Livsstil är dock en förening av mognad och bildning fram till stil, taktfullhet och välvillighet. En livsstil refererar till levnadsvishet i praxis – i tanke, i ord och i handling. I denna präglar vishetens väsen tillvarons *ädla* genom en naturlig förankring i en erkänd sanning. Livet kan präglas av lätthet, det stilla och det harmoniska – av trygghet. Innebörden kan skildras etymologiskt med orden *att skåda människornas ärenden* och att visa klokhet i viktiga och *väsentliga ting lärt av livet*.^{303, 304} *Den Äldstas* specifika utsiktspost i detta flöde, genom hälsa, lidande och lust, genom görande, varande och vardande på historiens, traditionens, erfarenhetens och bildningens väg, kan väl symboliseras med orden:

FÖRST FRÅN EN UTSIKT I FJÄRRAN BLIR HON VARSE SAMMANHANG OCH MENING

Citatet ”*Först från en utsikt i fjärran blir hon varse sammanhang och mening*” (Schiller (1864–1937) i Gustavsson, 1991, 38) bär på ett inre samband. ”*Först från en utsikt i fjärran*” döljer en livsexpansion i kombination med en inre mognad och en vördnadsfull respekt för tillvarons gåtfulla fränsida, livets ändlighet och döden.³⁰⁵ I *Den Äldstas* insikt och erfarenhet ingår friheten att begrunda sitt liv, en begrundan om allt gott som ont samtidigt.³⁰⁶ I Loggboken begrundas helgernas förmåga att för en stund stoppa ett livstempo:

³⁰¹ Kierkegaard, 1999, 93.

³⁰² Loggboken, 9.12.1993.

³⁰³ Se Söderwall, 1973, avsnitt 6.

³⁰⁴ Se Dahlin, 1961, avsnitt 6.

³⁰⁵ Tillich, i Eriksson & Lindström, 2000, 122.

³⁰⁶ Wikström, 2004, 54.

*En adventskväll i vila efter en stressig höst, det känns skönt att bara vara tillsammans och reflektera över livets djupare värden och även mera flyktiga. En frid under julhelgen önskar jag alla i gemenskap.*³⁰⁷

En livsundran kan leda till en djup god helhet och enhet eller till motsatsen, till en djup förtvivlan och splittring, till likgiltighet och lidande.³⁰⁸ Den handlar om den oförsonliga motsättningen mellan allt tänkt, allt önskat som plötsligt ter sig främmande och förlorat i tillvaron.^{309,310} Mötet med det förflutna, det tänkta, det sagda, det bekanta, traditionen, minnena och erfarenheterna, omfattar ofta svaga gestalter och svårgripbara moment. Det gäller att inte längre leva i det förflutna men inte heller att leva i en framtid. Samtiden, nutiden är mötesplatsen. Det gäller att lyssna, att lära, att reflektera och att medla tidsepokerna. Varje utsaga i denna studie gestaltar ett moment i tillvaron som människan ger en mening och en sanning. Meningen lever och det förflutnas horisont lever.³¹¹ Tanken som sanningen lever och har sin tjänande funktion.³¹² Att tänka har även en etymologisk förbindelse till att tacka, *att tänka är att tacka*.³¹³ Att se bakåt och tacka ingår i studiens ledande vårdvetenskapliga sats. Förmågan att acceptera och att tacka, trots att förväntningarna ofta konfronteras med en verklighet som ter sig både oförsonlig och främmande, provas.³¹⁴ Människa bär, så långt det är möjligt sin förtvivlan, tills den i bästa fall löser sig i glädje och i frid som ett livsgivande personligt ethos.³¹⁵ Det främmande blir nära. Vishet eller visdom kan klassas som vägen betecknande denna väsensfrid. Att mitt i sönderfall och splittring, genom försoning återförenas med sig själv och tillvaron är vägen.³¹⁶ Oberoende av hur försoning sker är den en förvandling till en ny och högre enhet.³¹⁷ Ett *nej* utgör ofta motståndet. Modet att säga *nej* ingår dock i ett mänskligt frirum.

I människans möte med sin ändlighet, ibland nära och ibland fjärran, framträder insikten i hela sitt väsen. Många gånger skrämmande men många gånger befriande såsom en

³⁰⁷ Loggboken, 9.12.1993.

³⁰⁸ Eriksson, 1994, 15–16.

³⁰⁹ Siltala, 1990, 43–52.

³¹⁰ James, 1991, 272.

³¹¹ så Cavalcante Schuback, 2006, 28,172.

³¹² Gadamer, 1997, 122.

³¹³ Risser, 1997, 99–100, 23–233. Att tänka är att minnas. Minne och tänkande är etymologiskt att tacka. Minnet är ett koncentrerat dröjande vid mening som ett återerinseende. Minnet är att bevara och att återkalla, att tacka och att samla det som hjärtat omfamnar. ”Thanc” (eng.) eller ”gedank” (ty.) innefattar hjärtats kärna. Det gäller ett budskap som griper in i allt görande.

³¹⁴ Wikström, 2004, 201.

³¹⁵ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 28–30.

³¹⁶ Gustafsson, 2008.

³¹⁷ Eriksson, 1994, 55.

rörelse till förnyelse, till nytt liv där det sista ordet inte har en plats. Gadamer (1997) hänvisar till den hermeneutiska grunderfarenheten såsom tillvarons ändlighet och tolkningen som människans sätt att vara i världen. Tillvaron är en differentierande process. Som sådan komplex och krisartad då en motsats, ett motstånd eller något främmande förvandlas till en erfarenhet av själva förvandlingens rytm.³¹⁸ Lindström (2006) antecknar:

”Att dels få varda i sin unikheter och dels få känna en tillhörighet till en djupare, mera allomfattande gemenskap uttrycker något av rytmen i den rörelse som livet slår an” (Lindström, i Nåden et al., 2006, 65).

Att finna motiv och mening bakom komplexiteten i livet från födelse till död, i ett vardagligt varande samt i ett livslångt mognande är livet, glädjen och frigörelsen.³¹⁹ Motiven och meningen skapar en livsinsikt, som en andlig väg till en livsregel som värnar och skyddar men även öppnar.³²⁰ Öppenheten formar vägen till möjligheterna. En väg där gränsen mellan det som är nära eller främmande småningom kan bli överraskande tydlig.³²¹ Därmed skapas en ny insikt och en ny förståelse i förening med en ny möjlighet. Att inse möjligheten väcker hopp. Hoppet består i en rörelse mot lusten och mot en mening i lidandet och i livet. Mening i lidandet uppstår då människan ser sina möjligheter och vägen tillbaka, till livsmeningen.³²² Det kyrkliga rummet delar erfarenheten av att möta de mänskliga gränserna:

*Är det så, att man kan frånse från sig själv och gå till någonting annat som är större än min kropp? Man är tacksam för livet, osjälviskt. Det är inte självklart att jag är här.*³²³

Upplevelsen av livsmening är mångtydig. Upplevelsen av lidandets mening är ofta bunden till en förståelseerfarenhet av annorlunda möjligheter i den aktuella livssituationen.³²⁴ En hänvisning till Aristoteles och hans uppfattning om sanningens mångfald är betydande, en mångfald skall bevaras.³²⁵ Att även i framtiden skydda en mångfald av möjligheter, av en aktual bärande på sin potential, är väsentligt. Livet är

³¹⁸ sá Cavalcante Schuback, 2006, 78–79, 167–168.

³¹⁹ Bjerres, 1944, 282.

³²⁰ Wikström, 2004, 201.

³²¹ Heidegger, 1966, 86–89.

³²² Eriksson, 1994, 30–31.

³²³ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

³²⁴ Eriksson, 1994, 30–31.

³²⁵ Vattimo, 1996, 70–71.

lidande och lust, hälsa och ohälsa med sina mångfaldiga möjligheter. Gestaltningen är mångfaldig och häri ingår att tänka olikhet och likhet samtidigt, samt att finna en enhet som tilltalar. Loggboken ser den historiska rörelsens betydelse för formningen av en mänsklig enhet, för hälsan och lusten till livet:

*Jag är glad för avstampet att få delge envar var jag står just nu och att frigöra min glädje igen. Det är fint att få träffas och att tala om det som är, som varit och som kan komma.*³²⁶

Loggboken och Det kyrkliga rummet ger mångfalden gestalter. Andlig växt till mänsklig enhet går genom att bejaka tillvaron. Etiskt förstått är det varje människas uppgift att vara denna *ena* människa, dvs. människan som är verksam i det goda, det sanna och det sköna.^{327, 328} Detta är den egentliga godhetens och det högstas anspråk. Något som inte är slutgiltigt utan som alltid måste återvinnas och omformuleras.

FRÅN UTSIKT TILL INSIKT

En omedelbar fråga som inställer sig handlar om samtidens anda sedd ur den symboliska, *Den Äldstas* perspektiv. De egentliga möjligheterna till ett inseende ligger i begreppen att *se*, att *lära* och att *förstå*. Vilken är den ontologiska scenen med sina möjliga, om än cirkulära vägar till en högre förståelse – även inför krav på en allt mera förändrad livsstil? En gripbar överbyggnad finns hos varje människa. Myten om visdomens bild hos *Den Äldsta* är gripbar som en logosväg. Anhalterna i tillvaron, dess vad och hur medlar.³²⁹ Berdjajev (1990), i Eriksson och Lindström (2000), poängterar den historiska förvandlingsprocessen som sker i människans inre, i historicitetens flödessammanhang.³³⁰ Det verkningshistoriska förlorar aldrig sin betydelse. Att *se mera* är en reell möjlighet och ett oeftergivligt element i människans vardande, i ett utvidgat ethos och i en reflekterad etik.³³¹

³²⁶ Loggboken, 12.3.1998 .

³²⁷ Kierkegaard, 1999, 53.

³²⁸ Levinas, i Furrow, 1995, 155.

³²⁹ Kierkegaard, 1999, 93.

³³⁰ Eriksson & Lindström, 2000, 14.

³³¹ Husserl, 1995, 48.

Siktet är på det som bygger upp tillvaron, det som bejakas, där det som bryter ned inte kan förbigås. Oftast förutsätter de varandra. Därmed blir uppbrotten väsentliga hållplatser i sökandet efter, det till synes goda som kan bestå. Alla omvägar bär på en insikt. Kärnan till en bejakad förståelse av tillvaron finns i den tradition och i de epoker människan uppfattar som livsgivande – då människan ser och inser. Det livsbejakade formas i förhållanden där kärlek råder, där välvilja finns och där hat inte gäller. Där kärlek finns råder sanningen som godhet, tro och hopp.³³² Ett liv som man kan säga *ja* till är ett liv där det finns en strävan efter detta goda, detta sanna, detta sköna, även det eviga. Därtill behövs en ödmjukhet inför tillvaron som en oändlig förståelseakt.³³³ En verklig förståelse har krävt sin förvandlade tanke, sin bekräftelse och är som sådan till sitt väsen verksam och bevarande – *livet är ett tillägnande*.

Framtiden, att se vidare eller att skönja en annorlunda horisont bakom samtidens *vad* och *hur*, stiger kontinuerligt fram vid sidan av frågan om människans goda varande (tradition).³³⁴ Frågan om framtiden handlar om vilken insikt, vilken visdom eller vilket sanningsvetande som företräder framtiden? Antagandet är att det livsbejakade finner sina rötter i det universellt mänskliga som något *heligt* och samtidigt enskilt. En caritativ anda med sin etiska potential antas leva hos forskningspersonerna. Detta utgör en förförståelsehorisont i studien. Siktet är på upplevelser och förståelseerfarenheter av etiska livsbejakade betydelser, framvuxna i en forntid, levande i en nutid och gestaltade inför en framtid.³³⁵ Människans ethos som *hemmet* och etiken som aktningen och vördnaden för annanheten och för den andras väl medlar.^{336, 337}

Kierkegaard betonar att mänsklig existens i sig innebär ett framåt, med tiden allt lättare och med allt större glädje. Det handlar om att bejaka sina val och att pröva livet.³³⁸ Hela den mänskliga erfarenhetssfären, från att ha varit ung till att vara äldre kännetecknas av hoppets väsen, som något *alltid mot framtiden*. Rehnsfeldt och Arman Rehnsfeldt (2003) ser hoppet som en yttring av en kamp mellan motpoler, såsom *hopp-hopplöshet*, *meningsfullhet-meningslöshet*, *försoning-förkrosselse*. Denna kamp ses som en del i ett

³³² Eriksson, 1994, 11, 68.

³³³ Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 16.

³³⁴ Risser, 1997, 122–123. Den filosofiska hermeneutikens sikte är på *det goda* inom en tradition såsom en möjligheternas ontologi.

³³⁵ Eriksson & Lindström, 2003, 8.

³³⁶ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 10, 21.

³³⁷ Hilli, 2007.

³³⁸ Kierkegaard, 1999, 105–116, 128.

livslångt skeende där hoppet kan klassas som insikt om möjligheterna.³³⁹ Att kunna hoppas innebär att ännu inte ge upp. Till människans inre hör en grundläggande tro på framtiden.³⁴⁰ Loggboken summerar:

*Moderna företeelser liksom historiska genomås. Denna kväll behövdes för att se visioner för framtiden. Visioner som är samstämmiga med de traditioner och framtids tankar i vård, som är viktiga. Detta är en kväll fylld med många viktiga tankar, något man bär med sig länge.*³⁴¹

De gamla grekerna byggde sina monument. Det godas idé skulle ha sin boning. De byggde sin pedagogiska idé och de byggde den goda staten.³⁴² Dessa konstverk var bestämda att omsluta det godas idé, att beskydda och att bevara. Varje epok, varje tänkande hade sin tankegestalt, sitt sätt att se.³⁴³ Det gäller en lära om det goda, det sanna, det sköna och det eviga. Människan bygger fortgående sin boning. Med sin självlärd förmåga att tala, tänka och att förstå bygger hon inför ett egentligt människovärde.³⁴⁴ Tänkandet skapar dock ensamt inget hus. Tänkandet för människan till hennes historiska existens och till en hållning inför det mänskliga eller omänskliga. Tanken kan föra människan till den gräns där sanningen i varandets öppenhet stiger fram.³⁴⁵ Sanningen handlar om människans historiska existens sådan den tar gestalt i hennes verk och verksamhet. Sanningen är avgörande bestämd genom gemenskapen eller det allmänna som ett sinne för det gemensamma och delade, genom en naturlig hängivenhet och medmänsklighet, som en hjärtats dygd mera än huvudets.³⁴⁶ Här skymtar forntiden som vägvisaren, den som bär på meningen, nutiden bär kraften och tanken på framtiden bär förväntningen.

Att även se slutet, att fästa avseende vid det som följer, tillskrivs de sju vise.³⁴⁷ Etiken och det goda börjar med att identifiera att det goda och det sanna livet inte alla gånger är närvarande.³⁴⁸ Det finns en abstrakt föreställning om livets goda men de konkreta

³³⁹ Rehnsfeldt & Arman Rehnsfeldt, i Eriksson & Lindström, 2003, 97–107.

³⁴⁰ Eriksson, 1987b, 47.

³⁴¹ Loggboken, 13.10.1994, 15.2.1996.

³⁴² Raya, 1990. Enligt grekerna betyder "encyclos paideia" kontinuerlig fostran, bildning och kultur, – inte fakta utan principer för att förstå sin självrelation som andlig frihet och frigörelse.

³⁴³ Manson, 2001, 19.

³⁴⁴ Jonas, 1991, 25.

³⁴⁵ Heidegger, 2000, 101.

³⁴⁶ Eriksson, i Eriksson & Matilainen, 2002, 15–34.

³⁴⁷ Lübcke, 1988, 580. Enligt antikens tradition är de sju statsmännen kända för levnadsregler som tillskrivits dem t.ex. *allt i rättan tid*.

³⁴⁸ Levinas, i Furrow, 1995, 159.

föreställningarna varierar. Det moderna projektet uppstår där det goda förverkligas, där teknologi, vetenskap och politik tjänar människan. Hur människan handlar och vilka motiven är varierar i olika kulturer, grupper och även enskilda människor emellan. Det finns utopier och det finns visioner angående det *goda livet*. Det finns även dystopier i form av det onda livet. För många människor kan det onda vara enda uttryckssättet. Utan det ena kan dock inte det andra tänkas eller gestaltas. Såsom tidigare uttalats så skulle människan inte förstå det goda utan kännedom om det onda. Människan står därmed alltid inför ett val. Den *bildade* rådgör sig med gemenskapen, såsom sinnet för det gemensamma. Friheten att välja kan dock inga omständigheter upphäva.³⁴⁹ Valet ligger i friheten. Vårdvetenskapens etiska högsta, *barmhärtighet och medlidande* nekar till att delta i det onda. Barmhärtigheten är förlåtelsen där kärleken är måttet.³⁵⁰ Barmhärtighet är även glädje. Eriksson (1994) poängterar medlidandet som kärnan i barmhärtigheten som en etisk akt av nåd och som ett uttryck inför människans helighet.³⁵¹ Att vara mänsklig är att handla utifrån förutseendet att identifiera godhet om än i ansiktet på ondskan.³⁵² I Det kyrkliga rummet delas erfarenheterna av både det onda, det goda samt handlingen utifrån ett val:

*Vi har hunnit lära oss. Det goda och det onda kan vi inte undvika. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val. Mycket kan undgås. Handla annorlunda genom att lyssna till hjärtats röst.*³⁵³

Friheten att välja finns för varje människa. Jonas (1991) har inspirerat att fråga vidare och en angelägen fråga stiger fram. Den handlar om vem som står framtiden, ond eller god, närmare. Den första ansatsen i denna studie var inte att konsultera de efterkommandes, de yngres förväntningar inför nutid och framtid. Enligt Jonas (1991) måste eventuellt några generationer offras för att nå en framtidsbild. Det skulle rationellt tala för ett närmande till de mycket yngre.³⁵⁴ Den yngre saknar dock, ur denna studies aspekt, en förståelseerfarenhet av de handlingar och de verksamheter som skapar tillvaron i form av en större helhet. Rotkunskap ger varje kunskapsmoment ett meningssammanhang. Rotkunskapen ger orienteringen in i en framtid.³⁵⁵ Denna rotkunskap är en god början men erfarenheten, bildningen och visdomen som insikt och mening förblir väntande på

³⁴⁹ Jonas, 1991, 19–28.

³⁵⁰ Comte-Sponville, 2001, 155–169.

³⁵¹ Eriksson, 1994, 58–61.

³⁵² Furrow, 1995, 99.

³⁵³ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

³⁵⁴ Jonas, 1991, 19–28.

³⁵⁵ Liedman, 2001, 5.

den yngre. Livsmeningen lever dock i varje tid, bakom *nästa gathörn*, nästa livsskede. I Det kyrkliga rummet ser människan framåt i en positiv förhoppning om att få växa i något nytt vid sidan av det som redan lever som en god erfarenhet i tillvaron:

*Vad kan man ännu lära sig – av sina barn? Vi får se vad följande generationer lär oss, kanske vi ännu kan se fram emot en ny mognad. Den varma gemenskapen är dock det mest essentiella.*³⁵⁶

Tiden är dock inte avgörande, utan frågorna skall fokuseras i koppling till människans mognad genom olika livsskeenden. Varje generation har sitt sätt att betrakta framtiden och även sitt säregna sätt att möta samtiden. Valet att gå med i det goda eller det onda, utmärker dock varje människa i varje livsskede. Frågan i denna studie fokuserar inte generationernas olikartade tillvaro. Frågan gäller hur den etymologiska, symboliska men fiktiva *Den Äldsta* synliggör det *goda* och det *högsta* i tillvaron, på sitt sätt utgående från sin utsiktsplats. I studien utläses detta i utsagorna från Loggboken och Det kyrkliga rummet.

EN SAMFÖRSTÅELSE

Något förantaget inleder denna studie. En fiktiv etymologisk men enbart symbolisk *Äldsta* bär på en obestridd egenhet, människan begrundar sin tillvaro och skapar det förebildliga. Människan lever genom en förförståelse där tillvaron alltid är föregripande. Den utläggning som här följer strävar att sammanfatta vad de inledande förståelsehorisonterna står för inför sökandet efter en samförståelse av antagna ingripande skeenden i *Den Äldstas* tillvaro. Den kontemplativa människan är en gestalt ur antikens filosofi. Den lever som en förebild, medvetet eller omedvetet för den som strävar efter harmoni i sitt leverne, för människan som vill begripa sin tillvaro och sig själv. Att se upp mot det förebildliga är att se det goda. Det goda som något förhöjt. Människan söker en förbindelse till något högre, till mening och sammanhang, till helhet och enhet. Det finns något gripbart i detta ofta dolda och förtegnat – något närmast ordlöst. Steget från myt till logos kan dock synliggöras, trots mystiken.

³⁵⁶ Loggboken, 15.10.1998.

Studiens första deduktiva steg tematiserar tematiken genom valda prereflekterade horisonter. I tematiseringen *Från myt till logos* fångas några både historiska och nutida antaganden om en mänsklig tillvaro. Den förantagna historiska återblicken överväger. De prereflekterade meningshorisonter som stiger in är *Förvandlad såg hon sig tillbaka, förvandlad – alltid dock den samma* samt *Först från en utsikt i fjärran blir hon varse sammanhang och mening*. Under dessa tematiseringar strävas efter en samförståelse. Ett rikt mönster av tillvarons många ontologiska skeenden i en koppling till människans förståelse av sig själv och sin medvärld visar sig som ett aldrig avslutat tillägnande, som en väg till ett boende bärande på mening och sammanhang, helhet och enhet, kontinuitet och framtid. Det övergripande mönstret av förståelsehorisonter i dialog med, dels enskilda utsagor, dels gemensamma utsagor samt universella antaganden får sin samordnade mening i en samförståelse uttalad i följande dialogiska rum:

Figur 2. Livet är ett tillägnande – mot mening och sammanhang, mot helhet och enhet, mot hälsa (tolkningen läses nedifrån upp.)

Det som kommer till språket fångas och undersöks, steg för steg. Detta har tolkaren hänvisat till under studiens gång. Från varje insikt identifieras och bearbetas en ny utsikt med sina nya frågor. Tillvaron som bejakad är en alltid ny begynnelse. Bakom den nya

begynnelsen lever den medlande hermeneutiska erfarenhetsförståelsen. Bortom turbulensen i tillvaron, bortom livets ambitioner, bortom vardagens leda, bortom ohälsa, sjukdom och oro lever *något lika* i de två grupperna. Något *det-samma* lever hos de enskilda forskningspersonerna liksom inom grupperna som helheter. Det lika är att blicken riktas till något bortom tillvaron och tanken går till något *förhöjt* och ofta inte omedelbart formulerbart. Att dela ett intresse, att dela ambitioner eller att finna någon eller något som fullkomnar eller sporrar egna tankar är en drivkraft. (Se Backström, 2007, s. 186.) Vilken gemenskap som väljs och vilka intentioner som får människans stöd är beroende av i vad och bland vem människan ser detta andra, något lika men samtidigt olika men tilldragande. I den ena av studiens grupper finns detta upphöjda klart uttalat – ett Gudsförhållande, Gud är någon, Gud är *en*.³⁵⁷ Det kyrkliga rummet bär en öppenhet och ärendet gäller att kontinuerligt uppehålla denna öppenhet. Enligt Backström (2007) är verklig öppenhet inför något högre (eng.) ”wholeheartedness”, som hjärtlighet och även innerlighet.³⁵⁸ Något tillägnas någon – öppet och innerligt. Öppenheten är säregen i studiens båda grupper. I öppenheten lyser det vackra som det mest mänskliga ontologiska. Öppenhet bär på det fruktbara, att tillsammans vara en del eller ta del i något, *större än min kropp* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Det handlar om en delad högre törst för en idealitet ovanom det vardagliga – *något som bär vidare* (Loggboken, 13.10.1994, 15.2.1996). En idealitet kan många gånger vara *en flykt* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012) från vardagens allahanda men även ett steg bort från *flyende värden* (Loggboken 9.12.1993).

Mot enhet och helhet – kontinuitet och framtid

I utsagorna lever en verklighetsprincip som även gäller tron på framtiden, att minnas den och dess möjligheter tillsammans med modet att ställa siktet mot något större, på en förhöjd livsmening. Fortidens och samtidens uppdrag bär på framtidens historia, något mera, något högre för den som söker och ser. De bärande bilderna i utsagorna är i grunden historiska, *bilden av våra fäders och förfäders kamp för vår frihet* (Loggboken, 5.12.2006). Rörelsen framåt har ett sikte och konturerna är friheten, *att gå mot en bestämmelse* (Loggboken, 9.5.2008). Förebilder lever i, *visioner samstämmiga med traditioner och framtidstankar människan bär på i gemenskap med andra* (Loggboken, 15.2.1996). Sökandet är och förblir något oändligt, *något man bär med sig länge* (Loggboken, 15.2.1996). Rörelsen går bakåt – framåt. Tematiseringen i avsnitt 4 *Först*

³⁵⁷ Risser, 1997, 241. Det ligger i Guds natur att vara *enhet*.

³⁵⁸ Backström, 2007, 11, 27–53.

från en utsikt i fjärran blir människan varse sammanhang och mening visar på människans möjligheter att gestalta sin strävan och sin helt unika väg. Det historiska utgör en meningshorisont till helhet och enhet.³⁵⁹

En mänsklig historicitet lever med, integrerat och många gånger omedvetet. Skeendet handlar, med eller mot människans vilja, om en kontinuerlig utvidgning av livshorisonter där den andliga växten till harmonisk enhet bygger på allt vidgade insikter – något pekar *ut över mig själv* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Modet att *se* och att möta de utmaningar som står framför människan är avgörande. Att följa utmaningarna kräver andlig mognad och att i hängivenhet fullkomliga *förhoppningarna* (Loggboken, 1.12.1998). Människan lär och vägen går genom både *gott och ont* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Skeendena lever inom det mänskligas alla sfärer som integrerande eller splittrande, närliggande eller fjärran och främmande. Människan provar sina möjligheter. Ett sökande ethos är människans öppning inför tillvarons alla möjligheter. Tron på något högre, på visionerna, utmaningarna och förhoppningarna är en drivkraft som inte kan förbises i något livsskede.

En tillvaro fylld av hoppfulla eller även hopplösa erfarenheter kräver både rörelse och vila. Utsagorna speglar detta. Det gäller att stanna upp och att *lyssna med hjärtats röst* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Här står hjärtats språk som det sköna eller vackra nära den hermeneutiska människobilden.³⁶⁰ Det vackra, som Det kyrkliga rummet (12.11.2012) belyser är, som *att komma in i en annan värld, in till förvandlingen även oförberedd*. Turbulensen kräver växtplatser, *vi behöver påminnelse om var vi kan växa, samla oss* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Vilan, *att bara få vara* (Loggboken, 9.12.1993) uppskattas tillika. Häri ligger dock förväntningar. Förväntningarna handlar om det värdefulla i att en medmänniska finns trots att mötet med denna andra kan innebära förutom *ljus* även *salt* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Risken är dock att denna andra eventuellt fördröjer både det gemensamma som förvandlingen.³⁶¹ Förhoppningarna provas, prövningar som människan möter på unika vägar och på unika sätt.

³⁵⁹ Ruin & Smith, 2003, 56. Gadamer diskuterar med referens till Herakleitos enhetens natur som en dialektisk filosofisk fråga angående förändring. Det finns något som manifesterar att tänka *enhet* som förändringen själv.

³⁶⁰ Gadamer, 1997, 52–58. Gadamer diskuterar utgående från den grekiska etiken den goda smakens etik. Det gäller det *helas* ordning. Måttet är det vackra. (Se även fotnot 591, s. 137.)

³⁶¹ Risser, 1997, 164.

Utsagorna förmedlar ett sökande efter kontinuitet, *att man är just det man vill vara* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Något upplevs som det egna och det sanna. Något upplevs som det äkta andra, i *varm gemenskap* (Loggboken 12.3.1998) speciellt i meningssammanhang av att, *det är inte självklart att jag är här* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). En tillförsikt lever, *jag lämnas inte ensam* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012) trots oron.

Fortid, nutid och framtid bygger broar och hoppet går till det kommande, *som bäst i gemenskap* (Loggboken, 15.10.1998). En trygg gemenskap utgör en källa till kraft som *det rika livet* (Loggboken, 27.10.1993) och *du får komma hit såsom du är* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). Det gäller att höja seendet till en insikt om det gemensamma, det människorna tillsammans är. Seendet går till den förståelse som människan delar med den andra, detta är den *andra världen* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). I denna andra värld finns hjälpen och trösten, *vi kan hjälpa och trösta* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). Denna akt av gemenskap förstås genom att gå den enda möjliga vägen, *att komma hit och börja tala* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). Det är ett budskap om öppenhet, tro, hopp, tillit och frihet. Tacksamheten lever, *varmt tack för Din värme, innerligt tack* (Loggboken, 10.3.1999).

Det lika och det olika

Grupperna i studien står för många olikheter. Den ena gruppen lever i en fakticitet som bygger på en konkret arbetsinsats i en utbildningsturbulens som kan innebära många oförutsedda händelser. Till dessa hör förändringar i både arbetsförhållande och substans. En osäkerhet lever trots en positiv spänning inför framtiden, *visionerna har ännu inte tagit slut* (Loggboken, 15.10.1998). En gemensam historisk grundsyn lever i Loggboken.

Den andra gruppen ställer sin tillförsikt till ett Gudsförhållande. Den tilliten är hög. De enskilda utsagorna inrymmer något gåtfullt men tillitsfullt. Ur utsagornas gåtfulla värld framträder en mänsklig trygghet. Det handlar inte alla gånger om att försona det världsliga och det andliga. Det handlar om att upptäcka en annorlunda värld eller en annorlunda tillvaro och att skapa och leva den – alltid på nytt.³⁶² Det lika i grupperna, sökandet efter något fjärran och delvis främmande skapar samtidigt en avspänning, en

³⁶² Selander, Ödman, 2004, 25.

vila i tillvaron. Det gäller att förlita sig på något okänt och att förmå ett steg framåt trots både en oro i nuet som inför framtiden.

Varje episod, varje utsaga har sitt budskap som förutsätter ett *seende* och att *lära från*. En samförståelse av både mening och sammanhang är grunden i grupperna. I Det kyrkliga rummet lever en hänförelse mitt i vardagen:

*Det var så härligt att vara där. Det var som om Guds kärlek kom till mig, ganska enkelt. Jag måste inte höra högtidliga ord. Jag var så lycklig att vi möttes i Guds namn i en vardaglig situation. Det är så jag tänker om Guds kärlek och att komma till Honom såsom barn.*³⁶³

Bortom denna hänförelse kan anas en långsamt växande mogen tillägnelse. *Den Äldsta* och ett budskap får sin gestalt. Budskapet artikuleras – allt mer med tiden: *livet är ett tillägnande*. Det finns en oro bland forskningspersonerna som många gånger inte egentligen ens finner ord. Samtidigt lever en stillsam tacksamhet och en innerlig glädje över att vara med och att dela tanken på något högre och eventuellt annorlunda. Genom förståelseerfarenheter och genom tillägnet formas småningom en gripbar och självvald bildningsresa. Något lika i allt det olika och turbulenta lever. Motiven till en förståelse och ett handlande utifrån den självvalda bildningsresan hittas dock på olika håll – för den ena gruppen i en Gudsgemenskap och för den andra gruppen i ett intresse för världens framtid. Motiv som fortsätter att leva trots osäkerheten med sin dynamik. Spänningen i grupperna går till något det samma, det lika. Spänningen sträcker sig till en högre meningsfullhet i detta samma och lika. Tryggheten i gemenskapen bejakas. Att få delta med den andra i en gemensam strävan bejakas. Öppenheten inför varandra ger rummet, tiden och innerligheten, här och nu. Utifrån det vårdvetenskapliga grundantagandet ”Hälsa innebär en rörelse i vardande, varande och görande mot enhet och helighet, vilket är förenligt med uthärdligt lidande” (bilaga 1) kan konstateras att kampen är synlig i forskningsmaterialet.

³⁶³ Det kyrkliga rummet, 1.10.2012.

LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE – BUDSKAPET

Av studiens två frågor bearbetas i detta skede endast den ena av frågeställningarna: Vad är det meningsbärande budskapet? En tolkning till ett första uttalat budskap i en koppling till en innerlig visdom kvarstår tills en övergripande deduktiv insyn nås. (Avsnitt 8)

Den meningsmättade slutledningen som svar på frågan: *Vad är det meningsbärande budskapet*, utifrån detta första deduktiva avsnitt går genom mötet med den vårdvetenskapliga satsen. Det meningsbärande budskap som blir stående från avsnitt 4, (se bilaga 3) är:

Siktet är på något större som en förhöjd mening. Att söka sin helighet, mening och sammanhang – enhet och helhet är hälsa.

Det historiska förmår peka på enhet, på en bestämmelse.

Rörelsen går bakåt – framåt, här lever möjligheterna. Detta gäller att skapa det, alltid på nytt. Något återkommer trots oförutsedda händelser, förändringar och osäkerheten med sitt spel. Nya utsikter skymtar i friheten. En utvidgning av tillvarons horisonter går mot allt djupare insikter. Strävandena provas, även fördröjs. Det är inte självklart. Det gäller att stanna upp och att lyssna till det äkta, genuina som något att bejaka i tillvaron. En växtplats som en plats för förvandling fastän oförberett behövs.

Att söka och även hitta sig själv i sin egen historia syns som en livsuppgift. Ansträngningarna inför det oförutsedda och det oförberedda kommer att tillhöra erfarenheterna. Att se, att lyssna och att prova ingår i utsikterna där även självklarheter kan övervinnas och utvecklas. Häri kan skönjas en visdom – en innerlighet, som tillsvidare i studien får dröja.

Det omedelbara svaret på tematiseringen *Från utsikt till insikt* i avsnitt 4 skapar dock en annorlunda infallsvinkel. Den meningshorisont som lever vidare omformas till *Från insikt till utsikt* i avsnitt 7. Öppenheten inför det nya, inför sig själv och varandra, oberoende av aktuell ny frågeställning är tillgången till de nya möjligheterna. Det goda hägrar och fångar därtill in det sköna. De väsentliga förståelsehorisonter som stiger fram vid sidan av den nya *Från insikt till utsikt* visar dock på en samtida oro inför det

kommande. Oron får ord i tematiseringarna *Det ifrågasatta varandet* och *Den ifrågasatta framtiden*. Varandet och framtiden är inte självklara. Traditionen och möjligheterna är inte självklara. Det gäller att delta och att främja rådande förhållanden. Det gäller att *se* både inåt och uppåt, framåt och bakåt inom det mänskligas alla sfärer likasom utåt till tidevarvets karaktär och till omvärldens turbulens.

En visdom är siktet i ett slutligt sökande i studien. En *innerlig visdom* formas inte i detta skede. Innerligheten får vänta tills detta deduktiva är bearbetat i sin helhet. I denna helhet ingår även följande avsnitt.

5. HERMENEUTIKEN BILDAR OSS I TRADITIONENS SKEN

“To be humanly alive is to experience each moment as a new creation” (Pinar, 1975, 326).

Utsagan, *Hermeneutiken bildar oss i traditionens sken* (Loggboken, 26.4.2000) hänvisar till allt som kan inrymmas på upptäckandets livsväg med alla sina rum och alla slag av upplevelser och förståelseerfarenheter.³⁶⁴ Ett skapat mönster lever och kan ytterligare formas i en tillägnelse som en sann innerlighet.³⁶⁵ Insikten i en hermeneutisk anda består i att förstå tillägelsen som ett skeende långsamt format av ett seende, fastän ändligt och begränsat. Hermeneutikens seende är mera ontologiskt än metodologiskt. Det handlar om att *se med* människan och att gå med i de skeenden som möter henne. Hermeneutiken strävar att kasta ljus över dessa skeendes villkor, genom frågor om händelserna bakom den förståelse som skapas. Förståelsen når ett ethos vaket och verksamt i en *verklig verklighet*.³⁶⁶ Ett ethos med sina etiska insikter har majevtikens funktion inom en verksam totalitet i tillvaron. En etisk totalitet förstås som grundläggande hos människan och som det rena och öppna i varje mänsklig konkret meningskontext. Ethos är verksamt som det imperativa. Erfarenheten och bildningen påverkar och formar men besluten och föresatserna inför en handling är avgörande etiska. Den hermeneutiska repetitiva rörelsen är gällande i varje etisk tolkning och lever i förståelsen mot det gemensamma och även mot det universella.³⁶⁷ En etisk insikt har ingen permanent gestalt utan det är något som slår människan, såsom en intelligent dimension, som bäst tillägnad i frihet men bestämd inifrån förståelseerfarenheten genom insikten.³⁶⁸

³⁶⁴ Bernstein, 1987, 179–180, 187. Gadamer hänvisar till den verkningshistoriska och sanningsavtäckande erfarenheten kontra det estetiska medvetandets punktuella upplevelse. Gadamer är noggrann med att visa hur (ty.) ”Erlebnis” är hopflätat med uppkomsten av det estetiska medvetandet. Schleiermachers åberopande av den levande känslan gentemot upplysningens kalla rationalism, Schillers krav på estetisk frihet gentemot samhällets mekaniska karaktär, Hegels sätt att ställa livet (anden) mot det positiva klassiska var förelöpare till den protest mot det moderna industrisamhället som i början av vårt århundrade gav orden (ty.) ”Erlebnis” och ”Erleben” en nästan religiös klang. (Ty.) ”Erfahrung” har inte den förstärkta subjektivistiska klangen som ”Erlebnis”. ”Erfahrung” involverar ett samspel av pathos och praxis. Bernstein kritiserar den engelska översättningen *Truth and Method* för att återge både ”Erfahrung” (erfarenhet) och ”Erlebnis” (upplevelse) med (eng.) ”experience”.

³⁶⁵ Kierkegaard, 1999, 137–139.

³⁶⁶ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–33.

³⁶⁷ Ringbom, 1988, 15.

³⁶⁸ Gadamer, 1999, 142–166.

ERFARENHETEN ÄR HERMENEUTIKENS VÄG

Att arbeta inifrån den hermeneutiska förståelseerfarenheten är föresatsen i studien ”Erfarenheten är hermeneutikens väg – att tänka ur och med erfarenheten” (så Cavalcante Schuback, 2006, 156). Något är erfaret, givet och förmedlat i forskningspersonernas utsagor. I läsandet av utsagorna uppstår en känsla av en närmast oupplöslig spänning mellan likhet och olikhet i respektive grupp. Bilderna i utsagorna äger en karaktär av *heterogen syntes* dock helt kongruent med den gåtfullhet som utsagorna ofta bär.³⁶⁹ I Loggboken lever detta heterogena i frågan varje människa har svårt att undfly:

*Finns något vi måste avstå från i livet? Något vi måste avstå från i samband med att tänka på sig själv eller inte tänka på sig själv. Att själva vara utan.*³⁷⁰

Något bekräftas kontinuerligt. Heidegger och Gadamer utvecklar mederfarenheten som en tolkning i en dialog, i språket.³⁷¹ Hermeneutikens grundkrav är att nå en tolkande karaktär där tolkningen i sig egentligen inte har gränser.³⁷² Gadamer (1977, 1997) anser att han genom Heidegger skapat en hermeneutisk grunderfarenhet, såsom en fakticitetens hermeneutik. Konstituerad i tillvarons ändlighet och i tolkningen som människans sätt att vara i världen blir hans hermeneutiska filosofi en utvecklad stil.³⁷³ Den avgörande mittpunkten för förståelseerfarenheten hittas i en genuin, t.o.m plötsligt uppdykande händelse. En händelse som kan upplevas som förstådd. Det förståelserum som stiger fram genom de allt nya uppstigna meningshorisonternas möten formar en hållplats där människans ethos finner sin bekräftelse och egenhet, sin boning.³⁷⁴ Något av det nya passar in, fullkomnar och utvidgar en tidigare förståelseerfarenhet. Det kyrkliga rummet visar på ett fullkomnande:

*Jag kommer i håg det du sa om att leva som de kristna gör. Gud stannade upp för människor som hade nöd. Han hjälpte dem.*³⁷⁵

³⁶⁹ Selander, Ödman, 2004, 24–25.

³⁷⁰ Loggboken, 30.3.2010.

³⁷¹ Vattimo, 1996, 56–57.

³⁷² Gadamer, 1997.

³⁷³ Gadamer, 1997, 8–9.

³⁷⁴ Gadamer, 1997, 188.

³⁷⁵ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

Förutsättningen för att förstå är att i mötet kunna bygga broar mellan rådande menings- och förståelsehorisonter, en rörelse från det som är nära till det som strävar att motstå en integration. En tolkning utifrån inre och yttre förutsättningar krävs.³⁷⁶ Den hermeneutiska erfarenheten hittar sitt fäste i traditionen (historiciteten). I detta fäste finns förutsättningen att ta till sig utvidgade insikter genom nygamla erfarenheter i öppenhet.³⁷⁷ Denna öppenhet har frågans och tilltalets struktur.³⁷⁸

En epistemologi utifrån förståelseerfarenheten och det som bär på mening refererar till totaliteten av tillvarons alla aspekter. Den hermeneutiska förståelseerfarenheten föregripen genom förståelsen inför avgörande skeenden i tillvaron visar sig i en förbindelse till något annorlunda. Skeendena är gripbara i handlingen och i det uttalade, i språket och i de valda orden. I dessa förståelseerfarenheter lever, som tidigare konstaterats, vissa väsentliga strukturer, en inre tidslighet (historia, historisk effekt) och en intention (mening). Dessa strukturer har inget eget vara eller egen existens avskilda från strömmen av erfarenheter. Strukturerna visar sig, öppnar sig och är gripbara endast inom dessa uttalade förståelseerfarenheter och handlingar.^{379, 380}

Förståelseerfarenhetens horisont konstitueras genom rörelsen i en tillvaro, såsom ändlig men historisk. En erfarenhetens hermeneutik är en fråga om förståelse relativ till hela den mänskliga erfarenheten av *världen*, i en totalitet av livspraxis. Konstitueringen är en vakenhet (medvetenhet) av historisk effekt och därmed effektiv för människans hela varande. Vakenheten, medvetenheten har erfarenhetens struktur, där öppenheten ger insikten om förståelseerfarenhetens begränsning med en inneboende upplevelse av kontinuerlig förlust.³⁸¹ Det kyrkliga rummet identifierar erfarenheter av handlingar som inbegriper upplevelsen av en insikt trots förluster:

*Om jag inte har kärlek men jag ger allt åt de fattiga är det ingenting.
Det är kärleken som gäller, allt kommer av kärleken.*³⁸²

³⁷⁶ Gadamer, 1977, xi–lvi.

³⁷⁷ Nykänen, 2009, 12–13.

³⁷⁸ Gadamer, 1997, 19.

³⁷⁹ Heinämaa, i Bornemark, 2007, 7, 89–105.

³⁸⁰ Peirce, 1990.

³⁸¹ Risser, 1997, 6–9, 31–88.

³⁸² Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

Hermeneutisk erfarenhet av förståelse är en akt där *saken* som möter människan inte kan särskiljas från tolkningen. En hermeneutisk erfarenhet präglad av horisont-sammansmältning kan klassas som ett integrerande spel. Människan är *där*, medveten eller omedveten om den verkningshistoriska effekten, inte i en absolut position utan på en öppen dialogisk väg. Som *enhet* i denna rörelse är människan i sitt varande alltid dock även framtida.³⁸³ Fortid, nutid och framtid samspelar och människan ser de nya möjligheterna. Även i det momentant upplevda, som i ett förbiilande äventyr, lever en gripbar mänsklig upplevelse. Denna mänskliga enhet är förutsättningen för varje ny integrering av det punktuella upplevda som av mera utvidgande erfarenheter. Relationen till rådande meningssammanhang är avgörande. En fast tillhörighet och identitet är den grundläggande inkörsporten. Här stiger erfarenheten av förståelse fram som en utvecklad förmåga till upplevelse av förändring, förvandling eller övergång till något *mera*. Här ligger förförståelsen inför det framtida, detta något högre och ingripande inför följande steg in i en alltid nygammal men mera berikande tillvaro.³⁸⁴

I förståelseerfarenhetens meningssammanhang finns två verksamma element, minnet (att återkalla) och meningen (att återerindra) samt förmågan att vända sin förståelse till de historiskt givna möjligheterna (repetitionen). Det hermeneutiska mötet av förståelse är det verksamma och samtidigt det metodiska. Överraskande element, både glädje, harmoni, förlust och besvikelse är ständigt närvarande. De förväntningar erfarenheterna bygger bryts eller fullkomnas.³⁸⁵ Mod att kasta sig in i nya meningssammanhang och att riskera sin tillhörighet är avgörande och berikande för den enhetliga människan, "Människan som en enhet av kropp, själ och ande" (Bilaga 1). Loggboken lever intensivt med i den utveckling som är på gång. Komplexiteten och det återkommande historiska kommenteras:

*På refrängen diskuteras studier. Intensiteten flyttas mot en högre ljudnivå och abstraktion. Vi planerar för framtiden. Den ny utkomna boken, "Den lidande människan" presenteras. Vi går en intensiv diskussion om vårdvetenskapens strukturella och kliniska dimensioner. Alla de element vi upplevt kan se dagsljus, egentligen såsom pendelrörelsen enligt professor Koort.*³⁸⁶

³⁸³ Risser, 1997, 51–88.

³⁸⁴ Gadamer, 2003, 42.

³⁸⁵ Risser, 1997, 84–91.

³⁸⁶ Loggboken, 13.9.1994, 1.11.2000.

Vägen genom förundran och tvivel, genom något som upplevs som främmande och distanserat, kan visa sig vara en väg till en ny givande erfarenhet eller insikt. Denna öppning av en annorlunda sanning genom vakenhet och medvetenhet förflyttar sig som ett skeende till en andra nivå, till i en ny högre integration i en vidgad erfarenhet. Grunden är att känna igen förståelseerfarenheten som bevarad och bekräftad, även utöver signifikans. Förståelseerfarenheten med alla integrerande element är bevarad och konstituerad i helheten av medvetenheten. Vakenheten och erfarenheten blir därmed berikande och transformerande, seende och lärande. Insikt genom erfarenhet utgör dock möjligheten till något utöver rent vetande. Det handlar om insikt i det mänskligas gräns, genom det osäkra i alla förantaganden, genom det osäkra i att inte behärska vare sig nutid eller framtid. Hermeneutiken ger ödmjukheten ett nytt ljus genom dessa gränsinsikter. Ingenting återkommer som sådant. Nya element skapar ständigt en ny spänning i varje väl förankrad tillvaro. En övergripande plattform är den genuina förståelseerfarenheten, grundad i historiciteten där traditionen är den trygga partnern i att bevara en kontinuitet in i en framtid. En medveten tolkning förmår ge ord åt *annatheten* i sammanhang då förståelseerfarenheten är ett möte med något som av egen kraft deklarerar sin sanning och motstår ansträngningar till att införlivas.³⁸⁷ Detta utgör den kraftfulla rörelsen som kräver tid inför en förståelse och en tillägnelse.

Förståelseerfarenheten kommer till språket genom den andra eller det andra, vilket därmed skapar möjligheten för den frågande att föregripet *se* det nya och att även införliva en ny sanning. Självförståelsens modus i erfarenheten av konsten är förebilden för denna händelse, i sin rörelse karakteriserad som konstens spel. Människan lär sig att förstå analogt med konstverkets framställning.³⁸⁸ Varje införlivad och mottagen erfarenhetsförståelse är en utvidgning av tidigare erfarenhet. Språket är människans identitetsmarkör samtidigt som det är människans historicitet och hennes stil att tänka och handla. Erfarenheten kan hermeneutiskt genom medvetenheten ge upplevelsen av självförvandling då mötet med det andra får formen av en vistelse i övergången, i förvandlingens skeende.³⁸⁹ Det kyrkliga rummet erbjuder många rum för denna rörelse:

Vi väntar på en övergång då människorna finner varandra. Där föds delaktigheten och gemenskapen. Kontinuerligt stöter vi på motgångar men Gud ser om något händer. I alla livssituationer behövs Gud. Vid en

³⁸⁷ Risser, 1997, 85–88.

³⁸⁸ Risser, 1997, 6.

³⁸⁹ Liedman, 1999, 149.

*olycka samlas ungdomen i kyrkan och kyrkdörrarna står öppna. De tänder sina ljus i gemenskap – i kyrkan och utanför kyrkan. De samlas.*³⁹⁰

Förståelseerfarenheten som ett tolkande innefattar tre krafter, inflytande, inspiration och improvisation. Dessa moment syftar till att beskriva sättet på vilket tänkandet som konsten att förstå en erfarenhet möter *det andra* i en metamorfos av nya och gamla horisonter. Tänkandet strävar att skildra vad det innebär att förstå något med och genom erfarenheten.³⁹¹ Tänkandets skapelser frigörs i processen från idén om det egna och det andra som stabila enskilda enheter.³⁹² Det handlar om att öppna den inneboende meningen och det sanningslika i gemenskap genom språket. Som bäst träffar språkets mitt den hermeneutiska erfarenhetens kärna – meningen.^{393, 394} Studiet av det hermeneutiska tänkandet måste dock skiljas från studiet av den psykologiska tankeprocessen. I en teknisk tolkning av tänkandet överges varandet som element och blir (gr.) ”techne”, teknik. Ett hermeneutiskt tänkande framställer ett levande förhållande mellan *människa och varande* (tradition) *samt liv*. I förhållandet förankras och formas förståelseerfarenheten. Människan skapar, hon skapar sin kunskap, hon skapar sin förståelse av erfarenheten. Skapelse ligger i begreppens natur, som ett divinatoriskt element.³⁹⁵ Ett motstånd finns inbyggt i övergångarna från ett tänkande till ett annat. Motstånden kan dock vara något av det mest produktiva. Loggboken uttalar en förståelse av dessa erfarenheter:

*Paradigmkonflikter kan inte vara utgångspunkten för mig utan frågan är, vad kan Jag i skapandet genom att skapa?*³⁹⁶

Enligt Aristoteles har den förträffliga människan dygden att hitta det välavvägda måttet för tillvarons många skeenden utifrån sin förståelseerfarenhet.³⁹⁷ Erfarenheten blir en erfarenhet först då den kan uttalas och formas i ord. Detta är möjligheten i ett lärande och i en bildning. Förståelseerfarenheten slipas och formas genom språket i en utsaga. Språket tar form och talar inifrån traditionen. Häri har historisk medvetenhet och

³⁹⁰ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

³⁹¹ så Cavalcante Schuback, 2006, 160–161

³⁹² så Cavalcante Schuback, 2006, 160–161.

³⁹³ Nancy, 1998, 23–24.

³⁹⁴ Gadamer, 1997, 21.

³⁹⁵ Liedman, 1999, 148–151.

³⁹⁶ Loggboken, 24.3.1994.

³⁹⁷ Comte-Sponville, 2001, 55.

förståelsen av erfarenheten genom tiderna kopplats samman. Mytbildningen kring förbindelsen mellan *medvetenhet* och *tid* är riklig. Redan klassisk evolutionspsykologisk litteratur hänvisar till samlad erfarenhet som en livskraft.³⁹⁸ Inom den *klassiska* vetenskapen hänvisas erfarenheten dock till en specifik kunskaps-process. Denna typ av kunskapsprocess fluktuerar dock i mening beroende på vetenskapsideal. Inom det positivistiska vetenskapsidealet klassas erfarenheten till sitt väsen som hänvisad till ständig bekräftelse. Erfarenheten kan dock även komma till i okontrollerade skeenden, där allt småningom, genom sammansmältningar av horisonter i det hermeneutiska mötet av förståelse samordnas på ett genomskådligt vis. Denna form av erfarenhet kan spränga ramen för allt det människan hittills tänkt och trott, allt det varpå hon ordnat sin värld och sin livshorisont.³⁹⁹ Erfarenheter kan införlivas och bekräfta eller negera människans meningsförväntningar och hittills hållna erfarenheter av sanningen.⁴⁰⁰ Människans förståelse blir eventuellt synlig först då medvetande förvandlas i förhållande till sig själv. Medvetandet överskrider sina gränser.⁴⁰¹

Den förståelseform som upphävs genom en överskridande förståelseerfarenhet behöver människan inte alla gånger ens vara fullt medveten om. Människan inser, många gånger först då tanken går under. Detta överskridande är inte ett repeterbart skeende eller en repeterbar erfarenhet. Medvetet som omedvetet bidrar människans upplevelser och erfarenheter kontinuerligt till en förståelse på en annan nivå, i bästa fall på en högre nivå på vägen mot det gemensamma och det universella. Men människan kan inte återkomma och hon förmår inte upprepa ett identiskt hermeneutiskt erfarenhetskeende. Människan förstår inte vad *sakerna själva* säger om hon inte vidkänner att meningen överskrider *saken* och blir till först genom tolkningens och förståelsens överskridande skeende. Människan förmår förstå sig själv även som *subjekt* först då hon kan omfatta hur människan kontinuerligt formas av verknings-historia och tradition genom erfarenheten. Människan är alltid *på vägen*. Varken människan eller traditionen är stillastående. Det finns inga absoluta begynnelse eller slut.⁴⁰² Loggboken lever med i det oförutsedda:

³⁹⁸ Siltala, 1990.

³⁹⁹ Hellesnes, 1991, 51.

⁴⁰⁰ Gadamer, 1997, 137–138.

⁴⁰¹ Hellesnes, 1991, 52–53.

⁴⁰² Gadamer, 1997, 137–147.

*Underbara visioner om det vi tänkt under en mängd av år står framför oss. Det rör äntligen på sig i en rörelse som kan få slagkraft att nå ut i full utsträckning. Vi kan segla ut med fulla segel.*⁴⁰³

Förståelseerfarenheten är alltid föregripande och som bäst öppen för nya erfarenheter och upplevelser. Erfarenhetens sanning innehåller alltid en relation till en sanning i en ny förståelseerfarenhet. Förståelseerfarenhetens dialog har sin egen fullbordan, inte i en absolut erfarenhet, utan i den öppenhet för ny erfarenhet som stimuleras av erfarenheten själv – alltid inriktad på vad det innebär att vara en historisk varelse som alltid är *på vägen*. Det är upptäckten av detta historiska som hermeneutiken har att tacka för sin centrala roll inom humanvetenskapen.⁴⁰⁴ Att söka det egna, säregna är påtagligt i Loggboken: (se även figur 2, s. 86.)

*Hermeneutiken bildar oss i traditionens sken under förutsättningen att vi sätter vår förförståelse på spel och upptäcker annanheten, det säregna.*⁴⁰⁵

Aristoteles förbinder erfarenheten med en vardaglig innebörd likväl som att känna igen det för människan säregna.⁴⁰⁶ Det finns en livserfarenhet som är så enkel och vardaglig att den kan liknas vid att känna in en väg som något mera, mera än att bara *veta* vägen. Den som gått vägen många gånger är förtrogen med den genom erfarenheten.⁴⁰⁷ Förtrogenhet är att överblicka och tolka utan att alltid helt kunna underbygga sina slutsatser.⁴⁰⁸ Människan vet eventuellt *vad vägen* kan bjuda på. Människan är förstående och hon eller han avväger. Förståelseerfarenheten är dock inte konform eller statisk utan unik och ojämförbar. Medveten förståelseerfarenhet förutsätter därtill en relation till något som ännu inte är i sig givet utan skapas i den unika processen att tolka och att förstå.⁴⁰⁹

En livsväg är en relation till något oändligt, till något okänt. Det finns något på förhand obeskrivbart. De stora livselementen, liv, hälsa, sjukdom, lidande, födelse och död hör till detta obeskrivbara. Skeendena har en avgörande betydelse för människans hela varande, i nutid som inför en framtid. Något blir alltid kvarliggande, före och bortom språk och

⁴⁰³ Loggboken, 1.11.2000.

⁴⁰⁴ Bernstein, 1987, 229.

⁴⁰⁵ Loggboken, 26.4.2000.

⁴⁰⁶ Ringbom, 1988.

⁴⁰⁷ Liedman, 2001, 55–59.

⁴⁰⁸ Liedman, 2001, 112.

⁴⁰⁹ Levinas, i Furrow, 1995, 153.

andra uttryck. Den omedelbara erfarenheten av den verkliga verkligheten och dess händelser kommer före de bestämda orden och de distinkta tankarna.⁴¹⁰ Ett tidskeende behövs som en tid för applicering och integration. Skeendet för till språket och formar orden, många gånger innan människan verkligen införlivar en ny erfarenhet av förståelse.

Den verkliga förståelseerfarenheten bestäms genom sin idé. Idén är där den rådande visheten sammanfaller med klokheten. (Jfr bilaga 7, Aristoteles m.fl.) Härtill fordras den gemensamma andans livsprincip som formar (bildar) det egentliga erfarna i förståelsen.⁴¹¹ Denna gemensamma andliga princip uppbärs av traditionens kärna. Kärnan utgörs av ett ethos eller de grundvärden traditionen och gemenskapen värnat om. Traditionens inre liv präglas av att samskapa och att delta kring denna kärna och den trädning som successivt förlöser det som ger liv och som sammanbinder.⁴¹² Denna gemensamma erfarenhet utgör ett ovärderligt mönster i trädningen av ett budskap från en tillvaro präglad av ett identifierbart och erkänt ethos. I det kyrkliga rummet identifieras generationernas olika sätt att tänka. Det främmande och inte identifierbara stiger obevekligt fram:

*Allt börjar i hemmet. Gud gav oss hemmet. Hur kan vi börja i ett hem då hela den kulturen är främmande? Det som den yngre generationen står för är främmande och kallt.*⁴¹³

En sanningserfarenhet känns igen. Den är inte en utsaga som troget beskriver ett sakförhållande ytterom människan. Sanningen är en tolkning och en erfarenhet av förståelse och därtill själv ett budskap.⁴¹⁴ Tolkningen är dialogen som konkret engagerar sig i förhållande till traditionen, på gott och på ont. Det sanningslikas och förståelseerfarenhetens enda möjlighet är dialogen.^{415, 416}

Gestalerna som framträder är språkliga och präglar det som Gadamer (1977) uttalar som medvetandets struktur förbunden med kunskap, med det historiska, etiska och estetiska medvetandet. Den explicita historien kan dock bara förstås i termer av meningssammanhang som överstiger den enskildas erfarenhetshorisont.⁴¹⁷ Gadamer

⁴¹⁰ Liedman, 2001, 330.

⁴¹¹ Schelling, 1988, 36–44.

⁴¹² Lindström, i Nåden et al., 2006, 66.

⁴¹³ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

⁴¹⁴ Fovet, 1995, 139.

⁴¹⁵ Gadamer, 1997, 24.

⁴¹⁶ Fovet, 1995, 139.

⁴¹⁷ Gadamer, i Eriksson & Lindström, 2000, 13.

(1977) identifierar *hermeneutiskt medvetande* som det som täcker både historia och historisk medvetenhet. Detta medvetande har i sig inga slutna horisonter utan förblir öppet inför erfarenhet av en livshelhet med sin gräns, ändligheten. Genom att konstituera förståelsen i erfarenheten av *världen* som helhet finner erfarenheten evidens i människans existens (fakticitet) och ontologi.

Gadamer⁴¹⁸ hanterar detta historiska under företeelsen effektiv historia. Han fastslår de väsentliga villkoren för detta effektiva som:

- öppenheten inför den hermeneutiska situationen och medvetenheten om den historiska horisontens karaktär,
- den dialogiska relationen mellan texten (tradition, historia) och tolkaren.

Situationens krav, meningssammanhangets karaktär och dialogens natur är avgörande i att fånga detta historiska.

BILDNING – VÄGEN TILL DET ALLMÄNNA OCH DET GEMENSAMMA

“Education can have no ends beyond itself. To be educated is not to have arrived at a destination. It is to travel with a different view”.

(Pinar, 1975, 326.)

Människan går sin bildningsväg. Den är hennes värdighet. Bildning är en genuin historisk idé. Begreppet hör hemma i ett historiskt betydelsefält, i att vara och i vardandet.^{419, 420} Att nå en högre insikt är att bilda sig. Grekernas ”paideia” och romarnas ”humanitas” betraktas som bildningstänkandets första begrepp.⁴²¹ Bildningens grundläggande framväxt tillhör den tyska romantiken. Bildning omfattar all den strävan som för till det allmänna, till det som bevaras och till det som är det gemensamma.⁴²² Det är med hjälp av takt och hänsyn som dialogen med den andra, med *annatheten* kan utvecklas genom öppenheten. Uppgiften är att söka det sanningslika i gemenskap. Att söka efter sanningen tillhör varje människa som människa och bara en tillvaro i sanning är en värdig

⁴¹⁸ Bleicher, 1982, 73.

⁴¹⁹ Nåden, i Eriksson & Lindström, 2003, 68.

⁴²⁰ Liedman, 2006, 501–502. Både ”formatio” och ”educatio” tillhör förebilderna; människan tar form. Häri rymms hela skalan av pedagogiska ideal.

⁴²¹ Thevenius, 1995, 7.

⁴²² Gadamer, 1977, 160.

tillvaro.⁴²³ Ty endast detta skapar möjligheten att ur förståelseerfarenheten av tillvaron utvinna dess verkliga mening.

För människan och mänskligheten handlar det om en organisk utveckling mot mänsklighet, mot det som är människans sanna bestämelse. Idealet om en harmonisk mänsklig utveckling skapades redan under antiken och gäller omsorgen om den hela människan.⁴²⁴ Begreppet ”mognad” hör till de centrala bildningsbegreppen och har sin tillhörighet i den tyska filosofins helhetstänkande. Denna tillhörighet förankrar bildning som mognad i en rent andlig värld. *Andens vara* är till sin natur förbundet med bildningens idé. En etisk, andlig mognad innebär en process som tar hela människan i anspråk, som ett anspråk på något förhöjt.⁴²⁵ En mogen eller *mättad bildningsväg* utläggs i det kyrkliga rummet:

*Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka och fundera. Vilka omvägar vi tog och vad det goda var. Vi har levat under svåra tider, under krig och under evakuering. Vi kan skilja på gott och ont och vi förstår vad glädje är. Vi behöver inte vara ängsliga.*⁴²⁶

Bildning utgjuter sig harmoniskt över en mänsklig karaktär, inifrån en andlig strävan, som innerlighet i tillägnelsen.⁴²⁷ Bildningen formar människans identitet och hållning till världen och tillvaron.⁴²⁸ Bildning åsyftar hela människans genomgripande omvandling (förvandling) genom förståelseerfarenheter, insikter och visdom.⁴²⁹ Den enskilda människan är i bästa fall en *bild*, en genklang av mänsklighetens bildning.⁴³⁰

Verklig bildning liksom förståelseerfarenhet involverar omvägar, en dubbelhet i form av en förståelse av både världen och sig själv. Dessa omvägar konstituerar bildningen. I öppenheten inför något nytt har människan tillägnat sig något, sett med nya ögon.⁴³¹ Förundran, respekt, aktning och djup vördnad karaktäriserar framväxten av denna tillägnan rotad i en andlig akt, formad i bildning och av modet att kastas ut för att fånga in

⁴²³ Thevenius, 1995, 57.

⁴²⁴ Thevenius, 1995, 9–10.

⁴²⁵ Nykänen, 2009, 81.

⁴²⁶ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

⁴²⁷ Thevenius, 1995, 156–157.

⁴²⁸ Humboldt (1767–1835), i Gadamer, 1997, 25.

⁴²⁹ Humboldt, i Gadamer, 1997, 25.

⁴³⁰ Liedman, 1998, 23–29.

⁴³¹ Risser, 1997, 89–90.

sina ideala möjligheter.⁴³² Omvägarna handlar om de bildningsvägar människan momentant väljer och de beslut hon fattar på vägen.⁴³³

BILDNINGENS IDÉ

Inom den moderna hermeneutiska filosofin har begreppet bildning erhållit en kritisk uppmärksamhet.⁴³⁴ Spänningen ligger mellan de individuerande dragen då en självständig och nyskapande människa är i fokus och på bildningens organiska drag, varigenom människan länkas till sin historia, sitt språk och sin tradition. I bildning ligger möjligheterna till att se och att bejaka livets oändliga mångfald. Bildning och visdom är därmed svåråtkomliga men eftersökta livsrum.⁴³⁵ Inom högre utbildningsinstanser blir forskningen som en bildande process utslagsgivande. Humboldt talade redan på 1800-talet om frihet och ensamhet som ytterligheter i detta bildande. Ytlighet klassades och klassas som bildningens absoluta fiende. En folkbildning (Pestalozzi (1746–1827), (Herder (1744–1803), (Grundtvig 1783–1872) skulle även stå öppen för var och en.⁴³⁶ Den var en rättighet och samtidigt en skyldighet. Varje människa tar ansvar för *sitt hus*. Bildningen skulle därtill utgöra en grogrund för det allmänna och det gemensamma. Grundtvigs (1806) stora bildningsidé var att forma en människa som kan bevara en djup hängivenhet för allt som är stort och skönt, utan att sjunka i klagande överksamhet.⁴³⁷ Det poetiska och det historiska öppnar och kastar ljus över tillvarons gåta och mening.⁴³⁸ Hans bildningsidé är:

”Att ta del av verkligheten utan att assimileras av den, att känna sitt väsen och den omgivande verkligheten så gott att människan kan låta sina krafter leva i samförstånd utan att de högre idealen förloras. Att kunna lägga en djupare sanning, meningsfullhet i verkligheten även utan ett yttre stöd”.
(Bugge, 1965, 92.)

Bildningen har alltid sitt eget värde fastän den i sig inte är garanti för vare sig lycka eller vetande. Den är ett villkor och en väg för en möjlig tillägnelse av allt det främmande och

⁴³² Pinar, 1975.

⁴³³ Kierkegaard, i Garff, i Bornemark, 2007, 37–66.

⁴³⁴ Bornemark, 2007, 1–5.

⁴³⁵ Liedman, 2001, 336–348.

⁴³⁶ Liedman, 2001, 45.

⁴³⁷ Se även Martinsen, i Eriksson & Martinsen, 2009.

⁴³⁸ Løgstrup, 1994, 48, 52.

annorlunda människan möter i sin tillvaro. Bildningens tvetydighet visar sig främst mellan en enkel efterbildning eller skapandet av en självständig människa.⁴³⁹ Studierna av bildningstankens historiska utveckling pekar därtill på en genomgående motsättning mellan ett jämlikhetsideal och en elitism.⁴⁴⁰ Vad som står på spel är den äkta bildningstraditionen. Ruin (2007)⁴⁴¹ återknyter till den antiken som en bildningens hembygd. Antiken representerar det främmande och den som förmår lyssna till det stora blir inte en stundens tjänare. En historisk lärdom med specifik hänvisning till modersmålet kan identifieras i både Loggboken och Det kyrkliga rummet:

Det behövs noggrannhet i språkbruket. Textens ord, att "rannsaka" och att "rättfärdiga" känns svåra.^{442, 443}

Ruin (2007) identifierar tillägnandets karaktär som något av förebildlighet, inte efterbildning. Genom att odla det antika arvet återvänder människan till det filosofiska tänkandets rötter och kan därmed tillägna sig ett fritt och skapande förhållande till något förebildligt. Ett viktigt inslag i detta antika arv är aktningen för det ouppnåeliga. Därigenom bevaras det exemplariskas karaktär. Äkta bildning handlar om att låta sig fostras och ledas av *det bästa* men även om att lära sig förbli ödmjuk. All bildning tar sin början i lydnad.⁴⁴⁴ Bildningen är också personlig. Ingen kan bilda sig i någon annans ställe.⁴⁴⁵ Det handlar om att kunna tänka sig den väg varigenom människan formas eller danas, i bildning. Ödmjukheten lyfts upp i Loggboken som en styrka, inte som en svaghet:

Att förbli ödmjuk men stark är en tillräcklig uppgift för livet.⁴⁴⁶

Ett äkta bildningsarbete innebär ett växande in i en fri skapande hållning till detta *förebildliga*. Hermeneutiken lägger tonvikt på språket. Varje klassisk bildning har sin sunda och naturliga utgångspunkt i den konstnärligt allvarliga och stränga tillägnelsen

⁴³⁹ Ruin, i Bornemark, 2007, 4.

⁴⁴⁰ Bornemark, 2007, 1–5.

⁴⁴¹ Ruin, i Bornemark, 2007, 30.

⁴⁴² Loggboken, 24.3.1994.

⁴⁴³ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁴⁴⁴ Ruin, i Bornemark, 2007, 35.

⁴⁴⁵ Bornemark, 2007, 1–5.

⁴⁴⁶ Loggboken, 24.3.1994.

konstituerad i bruket av modersmålet. Språket är vägen och det gäller att skriva sig fram till sin samtid i ljuset av det förebildliga genom en reflekterad kanon, logos.⁴⁴⁷

Människan kan förstås som ett skeende och därmed som sammanflätningen av vara, varande och vardande. Därtill kommer tillvaron som den paradoxala förståelseerfarenheten av att självet drar sig undan när det strävar efter att närma sig – *sig själv*. Skeendet formas genom det som visar sig, genom att dölja och att visa. Det gäller att fånga något i sitt skeende, något identiskt. Frågan om bild, förebild och efterbild blir svårfångad. Bildning handlar i ett avseende om förhållandet till det förebildliga men samtidigt även om att efterbilda, att formas efter en bild eller ett mönster. Mötet med förebilden är dock inte ett uppslukande genom att bli dess avbild, utan att genom denna fostras till att träda sin egen samtid till mötes, i en fri skapande hållning. I detta är det främmande i förebilderna en hägrande utgångspunkt för att förstå sig själv och sin samtid.⁴⁴⁸ I Det kyrkliga rummet avtäcks en övertygande tillit till Gud som den avgörande förebilden för människan:

*Om vi utgår från tanken att människan är skapad till Guds avbild så finns det något heligt i henne. Gud är förebilden för oss.*⁴⁴⁹

Bildens metafor beskriver något gemensamt, identiskt och samtidigt något av en *annanhet*. Något skiljer sig från en enhet, från en identitet. Bilden tematiserar en samtidighet av *annanhet* och *identitet*. I övergången från det avbildade införs ett annat *medium* och det avbildade skiljs från sin förebild.⁴⁵⁰ Hanteringen av ett specifikt vetenskapsideal tränger även in i fostran som ett element i bildningen. I en sammanflätning av hermeneutik och praxis blir förbindelsen mellan vetenskap, hermeneutik och praxis explicit, dvs. praxis ses som den högsta formen av mänsklig aktivitet, manifesterad i tal och i handling samt rotad i den mänskliga pluralitetens villkor.⁴⁵¹ Häri ses bildningen som dels bevarande, dels som en expansion av horisonter.⁴⁵²

⁴⁴⁷ Ruin, i Bornemark, 2007, 30.

⁴⁴⁸ Kierkegaard, i Garff, i Bornemark, 2007, 35.

⁴⁴⁹ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

⁴⁵⁰ Garff, i Bornemark, 2007, 37–66.

⁴⁵¹ Bernstein, 1987, 74.

⁴⁵² Gadamer, 1997, 23–31.

BILDNINGSVÄGEN – DET GEMENSAMMA OCH DET ENSKILDA

I bildning träder människan ut ur det egna och utsätter sig för det nyas prövning. Därigenom blir också det egna förfrämligat. Bildning är att utlägga det främmande i det egna.⁴⁵³ Det välkända förfrämligas och tillåts därmed att framträda på ett nytt sätt. Genom mötet med det allmänna och gemensamma formas en unik människa. Kierkegaard⁴⁵⁴ förlitar sig dock inte på ett abstrakt vetande. Han ser förbindelsen till den mänskliga erfarenheten beledsagad av reflektion. Bildningen är ontologisk och individuerande. Bildning betecknar en ontologisk väg, subjektets tillblivelse och dess individuation. Den som bildas av ångesten, bildas av möjligheten, och först den som bildas av möjligheten bildas efter sin oändlighet.⁴⁵⁵ Kierkegaard tänker sig den *lyckade bildningen* som en mer eller mindre sekulariserad form av den kristna frälsningshistorien. Litterärt svarar Guds ogenomskinlighet till en närvarande *högre* mening. Det viktigaste redskapet är något alla har, sin okunskap och sin ovisshet. Ovissheten och osäkerheten lever i Det kyrkliga rummet:

*Jag är tudelad på något sätt. Ingenting är som förr, barnen döps inte. Men något skall man tro på, fastän tron har blivit så suddig. Jag vet inte men man måste ändå ha något att tro på. Man kan inte leva utan något fast, något. Det hjälper.*⁴⁵⁶

För att "dannelse" (danskt och norskt begrepp för bildning) verkligen är bildning måste den vara verksam i den andras tjänst och verkligen förankra en förståelse i samförstånd med den andras mening.⁴⁵⁷ Bildning måste dels förstås utifrån dessa gemensamma utgångspunkter i sin tilläggnan av traditionens värderingar, dels genom ett närmande till det människan i sig är utöver traditionen. Här blir det främmande det formbara i det egna. Något som samtidigt förmår överskrida detta egna.⁴⁵⁸ Här uppstår en paradox. Paradoxen är att bildningen samtidigt är individuerande då den relaterar till den egna tillvaron. Samtidigt är det genom bildning människan närmar sig det som är lika och som inte kan vara olika, nämligen den grundläggande utgångspunkten eller förutsättningen för det gemensamma. Gadamer's arbete visar att frågan om självständighet och underkastelse i förhållande till traditionen inte låter sig lösas genom att helt avvisa det senare till förmån

⁴⁵³ Bornemark, 2007, 1–5.

⁴⁵⁴ Kierkegaard, 1999.

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

⁴⁵⁷ Nåden, i Eriksson & Lindström, 2003, 68.

⁴⁵⁸ Bornemark, 2007, 1–5.

för det förra. Underkastelsen leder till en annorlunda frihet. I en förbindelse till della Mirandolas idé om ett "census communis" måste ett gemensamt liv bäras av en gemensam intelligent ordning.⁴⁵⁹ Båda grupperna, Loggboken och Det kyrkliga rummet bekräftar gemenskapen och dess ordning som en väg till hälsa. Loggboken och Det kyrkliga rummet bekräftar den ordning vetenskapen bygger. Vetenskap och praxis möts:

Vårdvetenskapens ordning är gemenskapen. Vi behöver varandra. Vi är inte enskilda människovarelser. I hennes helande var det människan som var helande.^{460, 461}

En vakenhet om det, ethos och den etik, som delas med andra är en förutsättning.⁴⁶² Denna vakenhet möjliggör en ställningstagande distans till det liv och den värld människan bebor. Det handlar om att människan under gynnsamma betingelser låter sig formas av traditionen på ett sådant sätt att denna tradition kan leva i och med henne.⁴⁶³ Bildning innebär därmed även att människans uttalade kunskap om traditionen och världen ständigt formas och omformas i ett växande av det egna genom mötet med traditionen i en gemenskap, renat från subjektets spår och lyft över tidevarvets växlingar. Distanseringen som ett villkor för omformning, insikt och en växande bildning är en medveten rörelse i Det kyrkliga rummet:

*Människor som har medlidande med sina nästa men inte tror, inte är kristna, har några själviska idéer. Jag vet inte, men i alla fall är det litet mystiskt. Vi ser inte, vi vet inte. Vad som tröstar oss är att Gud är domaren och inte vi. Om vi skulle döma skulle det vara mycket annorlunda. Vi är inte så goda.*⁴⁶⁴

Vårdvetenskapens bildning är att kunna rikta uppmärksamheten på det som är gemensamt och som kan delas.⁴⁶⁵ Det är genom denna process som ethos och etik blir ett, det inre och det som kan odlas i det inre samt danas genom praxis – i tillvaron. Här omsätter sig

⁴⁵⁹ della Mirandola, (1488) 1974.

⁴⁶⁰ Loggboken, 9.3.2006.

⁴⁶¹ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

⁴⁶² Gadamer, 1999, 106–107, 118. Etikens fundamentala grund är ethos med hänvisning till Aristoteles. Både Scheler (1966) och Hartman (1916) grundade medvetenheten om värden i ett ethos som en livsform och en världsordning förkroppsligad i t.ex. familj eller andra gemenskaper. En individuell medvetenhet kan aldrig förbises. Forskningens uppgift är att befria etiken från det normativa som egentligen begränsar och öppna vakenheten inför det *högsta*. Den sokratiske *majevtiken* klassar Hartman som fruktbar. Människan väljer, praktiskt argumenterande utifrån det livet självt är engagerad i.

⁴⁶³ Bornemark, 2007, 5.

⁴⁶⁴ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

⁴⁶⁵ Eriksson & Lindström, 2003, 10.

”theoria i ett ethos”⁴⁶⁶. Detta är att vara kallad till att tjäna en bestämd sak liksom även till att vara verksam i samhällets allmänna bildning.⁴⁶⁷ I tjänandet förädlas människan. Genom vetenskaplig medvetenhet förädlas människans livsform, genom ordning och harmoni når hon klarhet. Vårdvetenskapen tillvaratar den historiska utvecklingen genom bildningen som en för människan genomgripande idé. Medvetenheten om det historiska tydliggör vårdandets meningssammanhang, såsom det ter sig i det innersta kärnområdet. Traditionen ger därmed tilltro till morgondagen och mod att skapa visioner.⁴⁶⁸ Genomträngandets djup framför exakthet är kriteriet. Det handlar om att känna igen och om förmågan att därmed även synliggöra och ta till sig det vårdvetenskapliga.⁴⁶⁹ Bildning, som en sammansmältning av ethos och etik utgjuter sig, i sin mest egentliga form harmoniskt över en mänsklig karaktär inifrån en andlig strävan, som innerlighet i tillägelsen.⁴⁷⁰ I Det kyrkliga rummet lever en tillitsfull övertygelse:

*En troende älskar sin nästa och Gud framförallt. Hon älskar sin nästa såsom sig själv. Det är frågan om kristenhet.*⁴⁷¹

Habermas (1994) konstaterar att om bildning är en andlig och etisk suveränitet i förhållande till världens och det praktiska livets tvång kan den idag inte längre uppnås primärt och omedelbart via den klassiska vetenskapen. Att själva det praktiska livet har blivit teknisk-vetenskapligt medför att anspråket på att vara bildad idag egentligen innefattar uppgiften att distansera sig från vetenskapen. Kravet blir att höja sig över vetenskapen på samma sätt som humanistens och idealistens bildning en gång höjde sig över det praktiska livet. Bildning ligger i det andliga övervinnandet av vetenskapen, specifikt i dess tekniskt konstruktiva dimension – enligt Schlesky (1961) som ett nytt självförfrämjande.⁴⁷² Loggboken identifierar en förändring i den vetenskapliga världen:

*I år är det 200 år sedan Humboldts bildningsideal lyftes fram. De teknokratiska universiteten förändras. Nu satsas på bildning, på vidsynthet och tolerans. Utbildningen är inte tom på innehåll, att veta grundläggande saker bekräftar kontinuerligt våra grundvärden.*⁴⁷³

⁴⁶⁶ Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 5.

⁴⁶⁷ Eriksson & Lindström, 2003, 23.

⁴⁶⁸ Eriksson, 2003, 31.

⁴⁶⁹ Eriksson & Lindström, 2000, 15.

⁴⁷⁰ Thevenius, 1995, 156–157.

⁴⁷¹ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁴⁷² Habermas, 1994, 40.

⁴⁷³ Loggboken, 30.3.2010.

Bildning är att bearbeta sanning och mening, att omsätta, översätta och tolka förståelseerfarenheter och upplevelser även i en vardaglig tillvaro.⁴⁷⁴ Bildning har en attraktion och en karaktär. Attraktionen är insikten och den glädje, den hänförelse bildningen förmår väcka. Bildning lever där glädje härskar. Glädjen är det alldagliga livets återsken, *att existera som människa*, och om bildningen inte förmår lysa upp den glädjen har den misslyckats. Det eventuellt främmande förmår bli det nära. Den insikt och utsikt bildning innebär öppnar möjligheterna till överblick av livet samtidigt med en högre mottaglighet för livets olika värden. Mottagligheten gäller en medvetenhet om den egna historicitetens egentliga inneboende intention, det för människan säregna. Den enskilda människans historicitet är bildningens svåraste pensum, emedan det hör till bildningserfarenhetens natur att den med nödvändighet måste vara gemensam och delad. Mänskliga skeenden från födelse till död, med sina förståelseerfarenheter av umbäranden, passioner, strävanden och uppbrott bär på en delad medvetenhet.⁴⁷⁵ Loggboken visar på medvetenhetens betydelse i det konkreta. Ett nätverk av mänskliga och tekniska bindningar visar sig för den medvetna att hantera:

*Bildningen lever i situationen, etiken föds i konkreta situationer.
Teknologin blir meningsfull då den tjänar det goda för människan.*⁴⁷⁶

Ovanstående hårbärgerar ett mänskligt medvetet förhållande till medvärlden och de värden som kan delas. Det handlar om materiella värden, likväl som om själsliga och andliga. Värden som visat sig vara centrala i ett växande livsperspektiv och i en allt mer teknokratiskt präglad livsordning. Människan skapar dock sin helhet och enhet. (Se figur 2, s. 86.) En högre medvetenhet möjliggör erfarenheten av äkta mänsklighet som människans egentliga grundidé. Medvetenheten implicerar samtidigt att denna grundidé bör värnas och vårdas.⁴⁷⁷ Det mänskligas idé bär på upplevelse och erfarenhet, medlad genom ordet med sina rötter i en bevarande historia och tradition.⁴⁷⁸ Bildning avser därmed något mera än kultur. Bildning avser på en gång något högre och innerligare, såsom en kontinuerlig andlig strävan. Den avser samtidigt något eget egentligt.⁴⁷⁹ Loggboken ser gemenskapens betydelse i olika livsskeden och därtill även den inspiration gemenskapen fortgående skapar:

⁴⁷⁴ Thevenius, 1995, 45–48.

⁴⁷⁵ Thevenius, 1995, 62, 73, 80, 106.

⁴⁷⁶ Loggboken, 30.3.2010.

⁴⁷⁷ Jonas, 1991.

⁴⁷⁸ Siljander, 1982, 18–19.

⁴⁷⁹ Gadamer, 1997, 24.

*Nu sitter jag här och är glad över att vår vänskap konkretiseras i gemenskapen. Nästa år kommer att bli ett spännande år. Pensioneringarna gör sitt inträde. Det möjliggör att delta i konferenser. Philadelphia är nästa etapp för många. Även om jag inte mera är aktivt med i det vårdvetenskapliga institutionella är det intressant med både disputationer och årsjubileum.*⁴⁸⁰

En livsform kräver sin boning. Detta boendes hemort är ett skeende (varande).⁴⁸¹ Erfarenhet, förståelse, medvetenhet, insikt och bildning är hermeneutiska element som är intimt sammanflätade, dvs. inte det ena utan det andra. Återkommande element är förvandling, mognad och visdom liksom tillägnelsens och tradingens nödvändighet. Förvandlingen är en arkimedisk punkt. I det allmänna, genom att delta och genom att verkligen *se*, formas det gemensamma även i det olika.⁴⁸² Bildningens tradition är att tjäna den mänskliga vishetens och förståelsens sanning.⁴⁸³ Denna förståelse föregås av en medkänsla – en känsla *för något*.⁴⁸⁴

DRÖJANDET – NÅGOT KOMMER TILL SPRÅKET

Människans historia skapas även av avgöranden människan eventuellt aldrig övervägt, hemligheter som aldrig berättats, sanningar som aldrig mötts och lögner som aldrig konfronterats – av det ogjorda. Allt detta ogjorda och outtalade är inte glömt utan det handlar delvis om något inte *sett* eller inte *hört*, medvetet eller omedvetet, förskjutet eller försonat och som därmed hör till både det oförborgade och till det förborgade.⁴⁸⁵ Att inte säga allt och att inte heller skriva ned tillhör människan. Undagömt lever det gåtfulla.⁴⁸⁶ Eriksson (2006) hänvisar till det vårdvetenskapliga grundantagandet ”Människan lever i en verklighet som bär mysteriets, oändlighetens och evighetens tecken” (bilaga 1). Människan är en varelse med en skiftande, mångfaldig och en ofta obestämd natur. Varje människa är dock en historia.⁴⁸⁷ Att dröja som reflektion eller kontemplation innebär att närvara i sin historia, i det oförborgade invid sidan av det förborgade.⁴⁸⁸ Att dröja är att hålla fast vid något och att föra något till medvetenheten.⁴⁸⁹ I dröjandet söks orden och

⁴⁸⁰ Loggboken, 23.10.1997, 27.11.1997.

⁴⁸¹ Heidegger, 2000, 75–79.

⁴⁸² Buber, 1993, 26, 125.

⁴⁸³ Vattimo, 1996, 33.

⁴⁸⁴ Lipps, i Gothöni, 2002, 20.

⁴⁸⁵ Heidegger, 2000, 74.

⁴⁸⁶ Furrow, 1995, 186.

⁴⁸⁷ Magee, 1998, 83.

⁴⁸⁸ Heidegger, 2000, 40.

⁴⁸⁹ Gadamer, 1977, 34. Auktoritetens rötter ligger i denna hermeneutiska process – att föra något till medvetandet.

dröjandets fördel är avståndet till det världsliga engagemangets brus och brådska.⁴⁹⁰ Att ge tid att dröja i rum som upplevs väsentliga, i gemenskap och värme framhålls i Loggboken:

*Vad vore livet utan vänner och vänskap? Hoppas att tiden aldrig blir så kort och så trängd att det inte finns rum för vänner, varmt tack för Din värme.*⁴⁹¹

I Det kyrkliga rummet stannas tiden upp för att ge rum att dröja vid något av det mest naturliga, livet, gemenskapen med Gud och med naturen:

*Livet är fint. Vi kan uppskatta de små sakerna, att se en fjäril och att se ett löv falla. Det är att mötas en härlig solig dag i samvaro med vår skapare.*⁴⁹²

Ett återsken av livet när det är som bäst, uppskattas genom det enkla naturliga som samtidigt ger rummet till att möta något högre väsentligt. Att dröja vid en mänsklig helhet och enhet, vid förståelseerfarenheter och upplevelser kräver en välbildad karaktär.⁴⁹³ Att även kunna stanna upp inför något omedelbart och oförberett kräver förmågan att dra sig tillbaka, till att dröja vid det oväntade men meningsfulla. En levnad från barndom till ålderdom är i sig det en människa primärt önskar. I denna önskan lever även det oförberedda. Det är även förståelseerfarenhetens, bildningens som glädjens och sorgens väg. Den som bär dygden har klokheden och de riktiga intentionerna samt förstår att uppskatta tiden för kontemplation och tänkande. Densamma kan även finna en skapande glädje, trots ett liv bland eventuellt mycket tillfälliga och försvinnande livsupplevelser.⁴⁹⁴ Det handlar om att ge livskraften till att forma en etik som samtidigt kan vara glädjens väg. Det handlar om dialogen mellan ethos och etik, mellan estetik och religion i dröjandet. Det handlar om det gåtfulla som låter det heliga lysa igenom.⁴⁹⁵

Varje generation har sitt sätt att betrakta *Den Äldsta*. Redan en snabb översikt över olikheterna mellan yngre och äldre, ger en eftertanke. Det dröjande förhållningssättet, ofta kopplat till en symbolisk *Den Äldsta* är eventuellt just det som söks i denna studie.

⁴⁹⁰ Ibid.

⁴⁹¹ Loggboken, 10.3.1999.

⁴⁹² Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

⁴⁹³ Kerschensteiner, i Säfström, 1992.

⁴⁹⁴ Månson, 2001, 44.

⁴⁹⁵ Trias (1993), i Fovet, 1995, 65.

Att dröja är ett centralt begrepp inom det etiska.⁴⁹⁶ Att dröja är den öppna platsen som ett ethos, som ett meningsbärande skeende, en händelse, en praxis.⁴⁹⁷ Här möter människan de gåtfulla gränssituationerna, såsom lidande, skuld, kamp och död. Öppenheten utgör platsen där det gemensamma och det enskilda möts. Här finns en verklighet som inte omedelbart är given.⁴⁹⁸ I besinningen eftersträvas tillvarons hemlighet i en närhet till det förborgade. Genom att inte förbli i denna inåtvända subjektivitet kan vägen leda till mening och sanning. Rörelse *inåt – utåt, framåt – bakåt och uppåt* skärper siktet. Att på detta sätt göra sig hemmastadd är en väg utan slut. I besinningen uppenbaras inte bara vad det är att leva, utan också vad det är att dö. Livet och gemenskapens stöd tackas i Loggboken:

*Tack, för en underbar samvaro, detta andrum behövs med jämna mellanrum för att hålla lågan uppe. Att hålla lågan brinnande så här känns angeläget. Hoppas jag får vara med om ett år igen.*⁴⁹⁹

Ett ethos som människans ursprungliga väsen hämtas inte utifrån. Det handlar om varats och varandets innersta mening och sanning, om innerligheten. Förmågan att dröja vid denna inre mening och sanning gäller det etiska och det mänskliga. Det är de visas vara, den inre rösten.⁵⁰⁰

Besinningen i detta dröjande låter det skapande *verka* som *det verk det är*. Att låta något vara som det är hör även till det etiska. Den som sålunda förstår sin verklighet besinnar sig. Något tänkt kan även dras tillbaka. Att dra tillbaka gör anspråk på eftertanke som ett överskridande *dröjande vid* i sökandet efter det verkligt verksamma och det högsta meningsfulla.⁵⁰¹ Människan lever genom att hon tilltalas av livet självt. Därvid stiger ontologin in som handledande till en meningsbärande verksamhet, i dess mest etiska eller minst etiska riktning. Etiken, som antingen ond eller god, är därmed tillblivelsens och vardandets medium.⁵⁰² Ett rättfärdigande logos avgör inriktningen. Rättfärdigandet av det goda eller det onda ligger i att något är till för den andra. Motivet är avgörande. Att i förståelseskeendet eller i meningsskapandet dröja kvar i den verkliga verkligheten är en strävan efter att överlåta sig till en värld som överskrider enskilda förståelseerfaren-

⁴⁹⁶ Heidegger, i Nancy, 1998, 5.

⁴⁹⁷ Kosík, 1978, 189–198.

⁴⁹⁸ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 9–10.

⁴⁹⁹ Loggboken, 16.12.1996.

⁵⁰⁰ Jonas, 1991, 205.

⁵⁰¹ Apel, 1994, 67.

⁵⁰² Kierkegaard, 1999, 118.

heter.⁵⁰³ I överskridandet kan konturerna av godhetens natur skönjas. Livet självt är förbindelsen till denna överskridande förståelse och sanning, det är *mening som verksam*.⁵⁰⁴ Den dröjande, reflekterande tillvaron är grunden för denna egentliga förståelse av mening.⁵⁰⁵ Här ligger även avgörandet mellan det onda och det goda – fram till vad en överskridande tolkning förmår med fäste inom en given sfär av förståelse. I besinningen kan kärlekens klarhet uppenbaras – *godheten*.⁵⁰⁶

En väg att nå det *visa* är förträffligheten, de aristoteliska förtjänsterna som krafter bakom en förståelse och en visdom. Antikens *vise* förlitade sig på majevtiken och dröjandet på vägen till att aktivt söka sanningen. Kierkegaard hänvisar till mod, rättfärdighet och måttfullhet.⁵⁰⁷ Sokrates accentuerar den etiska medvetenheten.⁵⁰⁸ Att finna det meningsbärande handlar därtill om att skapa sin framtid. Människan har levt livsskeden av hög meningsfullhet men även livsskeden präglade av motsatsen, meningslösheten. Nutid och framtid innebär dock inte alltid att leva i det storstilade eller mycket uppmärksammade. Livet gäller även det tysta, det stillsamma och det ytterst enskilda. Bland forskningspersonerna deltar även den *tysta* i dialogerna, varsamt. Tystnaden är ett element i bildningen.⁵⁰⁹ Att finna förbindelsen mellan det universella och det enskilda ställer krav på tankens och känslans skärpa, i dröjandet, i sökandet efter orden, i tystnaden. En livsinriktning hittas i eftertanken och i förtanken med sin inbyggda frihet till reflektion. I friheten finner värdigheten, vördnaden, rättrådigheten och insikten sina infallsvinklar. I detta formas förhållandet till livet – ett människans *ethos*.^{510, 511, 512}

Symboliken *Den Äldsta* har genom tiderna sammankopplats med insikt, erfarenhet, bildning och värdighet. *Den Äldsta* har förknippats med visdom, vishet, förnuft och rättrådighet. *Den Äldstas* ord har genom tiderna fått sin auktoritet av att de är utsagor av ”mens auctoris”. Trovärdighet utgör en aspekt av denna människas värdighet.⁵¹³ Då

⁵⁰³ Eriksson & Lindström, 2003, 9.

⁵⁰⁴ Nancy, 1998, 23–24.

⁵⁰⁵ så Cavalcante Shuback, 2006, 71.

⁵⁰⁶ Eriksson & Lindström, 2003, 39.

⁵⁰⁷ Ringbom, 1988, 47.

⁵⁰⁸ Kierkegaard, 1999, 25.

⁵⁰⁹ della Mirandola, (1488) 1974, 88.

⁵¹⁰ Nancy, 1998, 36–38.

⁵¹¹ Jonas, 1991, 205.

⁵¹² Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–34.

⁵¹³ Eriksson, 1994, 23.

omvärlden, på detta sätt litar på någon eller något finns en tillit som är sårbar.⁵¹⁴ Auktoritet och speglingen av en grundtradition byggd på en dylik trovärdighet innefattar även konnotationer som inte tilltalar dagens anda och tempo. Auktoritet i samklang med tradition är element som Gadamer dock försvarar mot upplysningens givna innebörd, många gånger i form av tvång och blind lydnad. Auktoritet bygger i sista hand inte på underkastelse, utan på erkännande genom att känna igen något grundläggande. Tillit öppnas genom kärleksfullheten. Tilliten öppnar ett rum.⁵¹⁵ Tillitens rum hittas i Loggboken, i vardag och i högtid:

*Kära vänner, hjärtevarmt tack för sång och uppvaktning, framförallt för en varm gemenskap. Som pensionär är det ännu viktigare än vanligt att tillhöra en gemenskap som har djupare dimensioner.*⁵¹⁶

Den Äldsta som symbol för en högre rådgivande (rättrådig) instans har dock mötts och möts olika beroende på tradition och seder i en kultur. Mytbildningen är mångfaldig. Varje kultur framställer *Den Äldstas* historiska plats på sitt sätt.⁵¹⁷ Mytbildningarna väcker varierande förställningar och känslor. *Den Äldstas* historia är mångfacetterad och relationen till *Den Äldsta* varierar även i västerländernas kulturer. I modern tid finns en tendens att förknippa erfarenhet och visdom, många gånger med förlegad insikt. Inte enbart förståelseerfarenheten, utan även den långsamma dröjande hållningen klassas som omodern.

En konsultation av den yngre kan innebära ett möte med rastlösheten i en kamp om riktgivande livsvärden, där siktet är på omedelbar kunskap och inte alla gånger, på moget övervägande.⁵¹⁸ Den yngres livssfär behärskas intensivt av dagens livsrytm, av snabbhet i avgöranden utgående från krav på effektiva handlingar och resultat. Det är den moderna världens ideal. Detta kalkylerande tänkande kan kanske en dag vara den enda formen av tänkande om människan överger och förnekar sin kontemplativa natur.⁵¹⁹ Denna rastlöshet har även ett djupare skikt. Den handlar om ett rastlöst till och från, om att bejaka och förneka, mellan ett ja och ett nej. Detta mellan kan dock omfatta både att

⁵¹⁴ Løgstrup, 1994, 41–51. Tillit är att utlämna sig själv i ett yttrat blottande. Det finns ett självutlämnande i varje kommunikation.

⁵¹⁵ Løgstrup, 1994, 83.

⁵¹⁶ Loggboken, 12.3.1998.

⁵¹⁷ Hellesnes, 1991, 65.

⁵¹⁸ Ringbom, 1988, 23.

⁵¹⁹ della Mirandola, 1974, 76.

vänta, att tänka, att känna och att slutligen skapa och bilda sin förståelseerfarenhet.⁵²⁰ Detta mellanrum kan innefatta ett behövligt divinatoriskt möte med ett intet eller tomheten. I detta hermeneutikens divinatoriska moment finns dock möjligheten till en omvandling formad av bildningen och besinningen samt utmynnad i en mera fullkomlig förståelseerfarenhet.⁵²¹ Skeden av tomhet i en koppling till hjälplöshet identifieras i Det kyrkliga rummet. Medvetenheten om att lösningarna inte finns inom räckhåll bär med sig rådlösheten:

*Man sitter alldeles hjälplös och då känns det väldigt tomt. Lösningarna finns inte färdiga på bordet.*⁵²²

Det tragiska är upplevelsen av att tillvaron glider undan om inte en rådgivande sanning (förståelse) nås. Vad tematiseras i tvånget att stanna upp eller att bryta upp?⁵²³ Uppbrottet som ett omskakande skeende kan fördjupa människans kontinuitet med sig själv, där det omtumlande framgår ur den självkänedom som kommer henne till del. I upptäcktsmomenten prövas tilliten till den inre kontinuiteten.⁵²⁴ Loggbokens tillit till en inre styrka är den första lösningen i villrådigheten:

*En inre stabilitet finns, något större.*⁵²⁵

Den moderna världen fortsätter att sätta sina spår på handlingen och händelserna. Finns livsmönster som är tänkta men övergivna? Finns livsmönster som inte överges? I det livslånga lärandet finns en djup mening. Ingen kunskap, inget vetande, ingen visdom är beständig utan att underhållas och förnyas. Livet och samtiden reser ständigt nya frågor om kan locka till utflykter i möjligheternas värld.⁵²⁶ Något finns som är så *visst* och *vist* att det formar och ger en grund för en ny tillvaro.

Frågan tangerar även hur väl kontemplation och antikens lära om dygdernas kraft är förenliga med de ideal och krav ett pluralistiskt samhälle ställer. Della Mirandola⁵²⁷ framför två förhållningssätt till världen, den kontemplativa, tolkande och förstående samt den entusiastiska som ser handlandet och viljan att förbättra människans situation som det

⁵²⁰ Heidegger, 1966, 70–75.

⁵²¹ Sá Cavalcante Schuback, 2006, 8–13.

⁵²² Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁵²³ Reiners & Seppä, 1998, 149–150.

⁵²⁴ Gadamer, 1997, 16.

⁵²⁵ Loggboken, 30.3.2010.

⁵²⁶ Liedman, 2001, 45–63.

⁵²⁷ della Mirandola, (1488) 1974, 28.

enda meningsfulla resultatet av att begripa och ingripa i människans livsvillkor. Tillsammans bildade han den *entusiastiska* kontemplativa. Den handlar inte om tidens stagnerade värld eller *ålder*. Beredskapen gäller den äldre och den yngre i meningssammanhang som handlar om att meningar får bryta sig med varandra oberoende av ålder och tidsanda.⁵²⁸ Det handlar om ömsesidig *tillägnelse*. Budskap och visdom är tillägnelse och som tidigare redan noterats handlar dessa om en sammansmältning av erfarenhet, förståelse och bildning samt om horisontsammansmältning. Detta tillägnande är etiskt till sin natur. Det är att ära någon, att ge en gåva och att ge något av värde i den andras tjänst.⁵²⁹ Det handlar även om att dröja kvar vid vadfrågorna i varje hur. Vägen till denna förståelse beledsagas av stämningar, från djup förtvivlan till visshet och glädje. Att inte bli kvar i detta dröjande, att låta sig hänföras, hör till livets *hur* och till denna kontemplativa akt. Varje något som visar sig, såsom det aldrig tidigare varit, kan väcka en hängivenhet inför en ny sida av livet.⁵³⁰ Loggbokens förtroende går till gemenskapen:

*Samtalet rör sig från havets djup till allmänna utbildningsfrågor.
Tidens förvirring hörs i samtalet. Vi lever i en turbulent tid. Skönt att få
lufta den i goda vänners lag.*⁵³¹

Att fatta sin egen etiska verklighet hör till den mänskliga mognaden.⁵³² Klockars (1999) framhåller att ”Hermeneutisk reflektion är lik etisk reflektion på så sätt att den utgör en icke teknisk bestämbar tillämpning av det universella på det partikulära, där det partikulära, alternativt historiska, är sätet för tolkningen” (Klockars citerad i Eriksson & Lindström, 2003, 16).

Dröjandet är därmed en adekvat hållning inför mötet med det främmande och med traditionen.⁵³³ Att tänka är varandet och livet, traditionen. Att tänka *livet* i tillvaron är konsten. Det är samtidigt för nära som alltför fjärran. Tilltalet avgör mötet fastän tanken dröjer. Tanken uppmärksammar förståelsens skeende och söker orden.⁵³⁴ Tankens och språkets anda hittas i orden som tanken kan befria, inte förslava. Vägen tillbaka, från dröjandet till det alldagliga, oreflekterade och omedelbara, är en nödvändighet.⁵³⁵ Här hittas tillvarons dynamik men saken gäller att inte bli kvar i subjektiviteten. Rörelsen dit

⁵²⁸ della Mirandola, (1488) 1974, 33.

⁵²⁹ Eriksson & Lindström, 2000, 12–13.

⁵³⁰ Eriksson & Lindström, 2000, 9, 13.

⁵³¹ Loggboken, 13.10.1994, 7.12.1994.

⁵³² Kierkegaard, 1999, 93.

⁵³³ Gadamer, 1997, 12.

⁵³⁴ Buber, 1993, 35.

⁵³⁵ Gothöni, 2002, 26.

och därifrån är krävande. Distansen från den vardagliga tillvaron avgör om livet förmår bindas till det goda och det sköna. Att dröja vid alternativen kan innebära att det ovärdiga och en språklig undergång kan undvikas. Språkets begrepp förvränger inte i sitt ursprung människans väsen.⁵³⁶ Det är inte språkets och ordens ursprungliga uppgift.

EN SAMFÖRSTÅELSE

Eriksson och Lindström (2003) konstaterar att det är människans ethos som visar vart blicken riktas och som anger den horisont mot vilket tänkandet vidgas.⁵³⁷ Orden lånas av vårdvetenskapen, ”Vetenskapens yttersta syfte är inte kunskap utan bildning” (Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 5).

Detta måste i grunden vidkännas, trots att det finns epoker i vetenskapliga sammanhang där människan *ser bort* från det mänskliga, för att gå in i en vetenskap som eventuellt tjänar annat. Handens färdighet och hjärtats känsla behövs vid sidan av tanken.⁵³⁸ Att dröja vid en mänsklig helhet och enhet kräver dock en välbildad karaktär.⁵³⁹ Det handlar om dialogen historia, ethos, etik, estetik, religion med sin vägvisande logos.⁵⁴⁰ Genom att inte förbli i en inåtvändande subjektivitet kan vägen leda till både mening och sanning i bildningens namn. Att låta något vara som det *är* hör även till det etiska.⁵⁴¹ Den som sålunda förstår sin verklighet besinnar sig. Det handlar om en tillägnelse som kräver sin besinning. Detta tillägnande är i grunden historiskt och etiskt till sin natur.⁵⁴² Det handlar även om att dröja kvar vid *vad* frågorna i varje *hur*.

Spänningen står mellan en reflekterande och en icke reflekterande etik samt dess rättfärdigande logos. Ett ethos är närvarande för människan, inte som ett vetande utan mera som ett reflekterande, bundet till ett varande. Samtidigt är detta ethos i hög grad även inte reflektivt. Denna paradox ger hermeneutiken sin uppgift att medla ethos och etik.⁵⁴³ Ett ethos med sin etik formad på en bildningsväg, teoretiskt och praktiskt, hittar sina möjligheter hos människor i gemenskaper.

⁵³⁶ Heidegger, 2000, 62–63.

⁵³⁷ Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2003, 3–5.

⁵³⁸ Bugge, 1965, 92.

⁵³⁹ Kerschesteiner, i Säfström, 1992.

⁵⁴⁰ Trias (1993), i Fovet, 1995, 65.

⁵⁴¹ Lindström & Lindholm, i Eriksson & Lindström, 2003, 39.

⁵⁴² Eriksson & Lindström, 2000, 12–13.

⁵⁴³ Gadamer, 1999, xi–xii.

Rörelsen mellan det enskilda och universella kan förstås som en heuristisk rörelse, ett skeende, där en ingripande gemenskap ger rum för olikartade tolkningar och möjliggör att människan överskrider sina tidigare möjligheter. Människan bildar sig. I bildningen framskrider människan ut ur det substantiella livets omedelbarhet och förvärvar allmänna och universella grundtankar.⁵⁴⁴ Människan växer genom tanken, känslan och förståelseerfarenheten till något *högre*. Det som knyter samman tillvarons komplexitet i förståelseerfarenheten är en bildning som förmår föra till något allt högre och innerligare, till en alltmer harmonisk enhet av ethos och etik.

Det övergripande mönstret i ovanstående avsnitt, bestående av universella förståelsehorisonter i dialog med både de gemensamma och de enskilda utsagorna, får sin utvidgade mening genom en samförståelse i följande dialogiska rum:

Figur 3. Hermeneutiken bildar oss i traditionens sken, till det gemensamma (tolkningen läses nedifrån – upp.)

⁵⁴⁴ Lindström i Lindström, i Nåden et al., 2006, 66.

I en medvetandegjord tillvaro lever ett ethos, en hängivenhet (pathos) och en etik.⁵⁴⁵ Här finns detta *något* som sammanbinder till det verkligt bejakade. Heidegger och Gadamer utlägger en dylik *medförståelseerfarenhet* som en dialogisk tolkning till något utvidgat gemensamt och meningsfullt. Det kyrkliga rummet visar, *vi behöver påminnelse om var vi kan växa* (29.10.2012). Tolkningen här går till en samförståelse.

Förståelseerfarenheten är genom bildningen ett möte med *något* som utstrålar en egen sanning inom den egnas och den andras horisont.⁵⁴⁶ Den verkliga gemensamma förståelsen är att se förbi det instrumentella och mänskligt exploaterande, att verkligen se *människans unika helhet i vården* (Loggboken, 24.3.1994). Vägen till en förståelseerfarenhet beledsagas av stämningar, från djup förtvivlan till visshet och glädje. Exemplifieringarna är många, *ingenting är som förr* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.) *men det känns skönt att bara vara tillsammans och reflektera* (Loggboken, 9. 12.1993.) *samt jag tycker att jag blivit mognare* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Att inte bli kvar i dröjandet utan att låta sig hänföras hör till livets hur, *som pensionär är det ännu viktigare än vanligt att tillhöra en gemenskap som har djupare dimensioner* (Loggboken, 12.3.1998). Varje något som visar sig såsom det aldrig tidigare varit kan väcka en hängivenhet inför en ny sida av livet.⁵⁴⁷ Människan tilltalas av det som upplevs signifikant.⁵⁴⁸

De väsentliga strukturer som tidigare nämnts, en historicitet (mening) och ett syfte (intention), kan identifieras i ovanstående och vidstående förståelseerfarenheter. *På något underbart sätt har vi lyckats fånga historien och den djupa, äkta gemenskapen som binder oss samman. Vi har kunnat formulera den i ett brev.* (Loggboken, 15.2.1996.) Vakenhet (medvetenhet) om det historiska är effektiv för människans förståelse – *att hålla lågan brinnande såhär känns angeläget* (Loggboken, 16.12.1996). För Gadamer handlar det om ett budskap, det samma som dock alltid kan förstås annorlunda.⁵⁴⁹ Människan är *där* som förstående i förändring, förvandling eller i en övergång.

⁵⁴⁵ Gadamer, 1999, xii, 28, 71, 109, 115. Ett, från en reflektiv etik oskiljbart ethos skapar en spänning. Ethos som ett varande utifrån bildning och en livsform är närvarande. Ett ethos är inte närvarande som ett objekt för medvetandet utan oreflektivt och givet, dock evident och gripbart utifrån argumentation. Detta ger hermeneutiken sin uppgift att medla mellan ethos och etik. Ethos är en fundamental grund för det etiska. Ethos handlar inte om att följa modeller eller om imitation. Ethos handlar om medvetenhet och val som ger praktisk argumentering sitt innehåll i praxis.

⁵⁴⁶ Risser, 1997, 85–88.

⁵⁴⁷ Eriksson & Lindström, 2000, 9, 13.

⁵⁴⁸ Buber, 1993, 35.

⁵⁴⁹ Gadamer, i Risser, 1997, 38–40.

Människan växer genom tanken, känslan och förståelseerfarenheten till det *förhöjda*. Det som knyter samman och formar komplexiteten i förståelseerfarenhetens olika skeden hör till bildningens natur. Den som förmår delta i växten till något allt högre och innerligare, till en alltmer harmonisk enhet av ethos och etik förmår även se det goda. *Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka och fundera. Vi kan skilja på gott och ont och vi förstår vad glädje är.* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.) Förståelsen strävar vidare mot det som bildning sist och slutligen står för, det gemensamma. Till de värden gemenskapen bekänner sig till – *att leva såsom kristna lever* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Att därtill, *vara en förebild är att synas såsom människa. Att visa att man är just det man vill vara.* (Det kyrkliga rummet 29.10.2012.) Det förebildliga innefattar krav på både mod och övertygelse samt därtill något av gåtfullhet. Lindström tecknar:

”Den vårdande gemenskapen som vårdandets meningssammanhang utgör en källa till kraft och mening i sökandet. Denna vårdande gemenskap bildar det naturliga meningssammanhanget för såväl vårdandet som för vetenskapen och blir evident förutom i vårdandets kärna, i den vårdande kulturen och en vårdvetenskap som bejakar denna tradition”. (Lindström, i Nåden et al., 2006, 63.)

Att hitta ordets mittpunkt är mera än med- eller samförståelse. Det handlar om att finna de riktiga orden. De riktiga orden gäller talets och ordens konst samt att göra denna konst rättfärdigad, *samtalet rör sig från havets djup till allmänna utbildningsfrågor* (Loggboken, 13.10.1994). Häri lever det mänskligas djupaste skikt och samhällets mest pragmatiska yta i samförstånd. Utsagorna i studien söker frekvent sina ord och uttryck genom naturens bildspel, *vi kan segla ut med fulla segel* (Loggboken, 1.11.2000). Vi kan *mötas en härlig solig dag i samvaro med vår skapare* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Den avgörande *mitten*, rummet som stiger upp genom orden, är en hållplats där människans ethos når språket och orden, *kära vänner, hjärtevarmt tack för sång och uppvaktning, framförallt för en varm gemenskap* (Loggboken, 12.3.1998). Detta rum innefattar ett divinatoriskt möte med meningssammanhangets många aspekter. Detta är att ära någon, att ge en gåva, att ge något av värde⁵⁵⁰. *Jag har suttit och tänkt på hur värdefullt det är med genuin vänskap. Det ger en styrka i livet och mod att kämpa vidare* (Loggboken, 2.10.1996). Utsagorna i studien knutna till sina meningssammanhang kan väl fullkomna allt det meningsfulla genom bildningen, *bildningen lever i situationen* (Loggboken, 30.3.2010). Verklig förståelseerfarenhet liksom bildningen involverar som tidigare visat sig omvägar, *lösningarna finns inte färdiga på bordet* (Det kyrkliga

⁵⁵⁰ Eriksson & Lindström, 2000, 12–13.

rummet, 12.11.2012). Omvägarna handlar därtill om de värden människan väljer eller väljer bort, *det var en vandring med Gud* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012).

En bildningsväg med en egen stil kan skönjas i språket bland forskningspersonerna. Valet av ord och språkets natur i utsagorna berättar. De är rika på bilder.⁵⁵¹ Bildning avser en samlad andlig strävan som förståelse, erfarenhet och känsla. *Vi sätter vår förförståelse på spel* (Loggboken, 26.4.2000.) och finner, *en rörelse som kan få slagkraft att nå ut i full utsträckning* (Loggboken, 1.11.2000). I förståelsen kan människan momentant förfrämliga det som står framför henne.⁵⁵² *Jag är tudelad på något sätt* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.) och *tidens förvirring hörs i samtalet* (Loggboken, 13.10.1994). I en historisk repetition bestäms meningen och traditionen får tala, *de lärde en mycket, gamla seder och bruk* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Att försiktigt bejaka kan samtidigt utläsas som en oro, *vi får se vad följande generationer lär oss* (Loggboken, 15.10.1998).

Förståelsen och bildningen förutsätter att dröja kvar vid vadfrågorna, *det var människan som var helande – kärleken gäller – det kommer av kärleken* (Det kyrkliga rummet, 26.11.2012). I bildningen framskrider människan ut ur det substantiella livets omedelbarhet och förvärvar allmänna och universella grundtankar, *hoppas att tiden aldrig blir så kort och så trängd att det inte finns rum för vänner* (Loggboken, 10.3.1999). En harmoni kan hittas trots att motsättningar identifieras. *Det goda och det onda kan vi inte undvika. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val.* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.)

TRADITIONEN SOM BÄR, BEVARAR OCH VISAR VÄGEN – BUDSKAPET

Kärnan i förståelseerfarenheterna och i bildningen utgörs av en hållning och av de grundvärden traditionen värnar om, *Gud stannade upp för människor som hade nöd* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.) samt *skapad till Guds avbild så finns det något heligt i människan* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012). En hållning speglar den mening, den inre ordningen där både människan och tillvaron kan växa. Loggbokens sökande går analogt med professionens yttersta syfte till att tjäna:

⁵⁵¹ Selander, Ödman, 2004, 24.

⁵⁵² Risser, 1997, 38–40.

*I grunden söker vi vägar att tjäna. Vi söker möjligheterna. Tjänandet med stark koppling till värdighet, i yrkeslivet, i det privata är meningsfullt då det är för någon annan.*⁵⁵³

Bildning är det som för till något som bör bevaras, till något utöver oss själva. Samtidigt formar bildningen människans ethos och hennes pathos, *vi lever som de kristna gör* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Idealet om en harmonisk mänsklig tillväxt skapas redan under antiken och gäller omsorgen om hela människan.⁵⁵⁴ *En inre stabilitet finns, något större* (Loggboken, 31.3.2010). En etisk, andlig mognad innebär en process som tar hela människan i anspråk, med ett anspråk på något allt *högre*.⁵⁵⁵ *Finns något vi måste avstå från* (Loggboken, 30.3.2010)? Inför livets fakticitet växer rådlösheten och även många gånger kraflösheten.⁵⁵⁶

Det gäller att vända sig till något högre – att söka detta *högsta*.⁵⁵⁷ Där lever det innerliga *något* som för människan vidare till det som inte kräver något yttre. Enligt Backström⁵⁵⁸ handlar det även om att dela ett intresse, en ambition, eller att finna ett *annat själv* eller någon som fullkomnar önskningar, där mitt och ditt förlorar sina betydelser. Denna rörelse går som en underliggande ström bland forskningspersonerna. I Det kyrkliga rummet handlar det om att fullkomna en förståelse på en bildningsväg. Gud är den som binder samman detta högsta och samtidigt konkret vägledande. I den andra forskningsgruppen handlar det om en delad förväntan där den redan historiska gemenskapen kring en bildningsidé är samlande. Ifrågasättandet kantar tillvaron som hot mot hälsan och hot mot framtiden. Det ontologiska ifrågasatta, hoten utifrån eller inifrån, lever med som en alltid närvarande fråga. Vad kommer att stå i min väg?

Den andliga tillväxten är upplevelse och erfarenhet förmedlad genom ordet och språket, med sina rötter i en bevarad historia och tradition.⁵⁵⁹ Den andliga tillväxten är även glädjen. Den eftersökta bilden, där förutom allt allvar även glädjen hittar en plats, kan refereras från år 1894 i Wilhelm Erik Svedelius *Tankens uttrycksfullhet genom språket* (språket är oförändrat från den ursprungliga framställningen):

⁵⁵³ Loggboken, 31.3.2010.

⁵⁵⁴ Thevenius, 1995, 9–10.

⁵⁵⁵ Nykänen, 2009, 81.

⁵⁵⁶ Gadamer, 1999, viii.

⁵⁵⁷ Gadamer, 1999, Viii.

⁵⁵⁸ Backström, 2007.

⁵⁵⁹ Siljander, 1982, 18–19.

Det var fruktbärande för min bildning enligt den läran, att man söker bildning, ej för skolan, men för lifvet. Jag vill tala några ord om hvad glädje är, det trogna arbetets vederqvickelse, det menniskovänliga hjertats uttryck i ett godt samvetes frid. En sådan glädje kan förenas med sedligt allvar och kristendomens lefvande tro. Man prisar Guds godhet med att sjelf vara god, och den som är god, kan också gerna vara glad. Hos den, som lefver i frid med Gud och med sig sjelf och i goda menniskors umgängelse, blifver glädjen icke en yrande flärd och icke ett sken på ytan. Skämtet blifver en lika väsentlig sak som allvaret. Det blifver en ur hjertats djup utgående, med det starkaste allvar mycket väl förenlig sinnesstämning. Huru det går till, när glädjen bygger och bor på allvarets grundval ... Jag lefde mig igenom en ny erfarenhet deraf under denna min lefnadsperiod. (Referat ur Project Runeberg⁵⁶⁰)

Några utsagor i detta avsnitt väcker en känsla, vilket är gott. Det visar på det nära. Det visar även på något omedelbart. Allvaret lever dock i grunden. I stundens hänförelse lever tillika en oro. Utsagorna eftersträvar att lyfta fram en erfarenhets- och en bildningsväg kantad av både allvar, glädje och oro. Den vårdvetenskapliga satsen sammanför småningom dessa stämningar i det uttalade, även ur detta avsnitt. Bildningen är det som lägger pusslet av det som bär, bevarar och visar på vägen.

Den Äldsta i en koppling till dröjandet tillhör det symboliska i studien. Det slutliga svaret dröjer – *den andra* och *det andra* får visa på vägen och ordet. En cirkulerande rörelse i studiens material går inte att förbise. Samma frågor, med rätt samma svar, återkommer. Det partikulära enskilda får tala. Cirkulationen är fortlöpande. Cirkulationen växer med texten, nästan omedvetet, men i samklang med en nödvändighet att lyfta upp det som kan upplevas som väsentligt i relationen mellan teoretiskt-praktiskt (praxis) utifrån sin antagna historiska effekt, på ordet, på tanken och på handlandet.

Den meningsmättade slutledningen abductionen, som ett delsvar på studiens fråga går även i detta avsnitt genom mötet med den vårdvetenskapliga satsen. Det budskap som blir stående från avsnitt 5, (bilaga 4) är:

⁵⁶⁰ Project Runeberg publishes Nordic literature on the Internet since 1992. This means free electronic editions of old books from the Nordic countries. This is an open and voluntary initiative to publish free electronic editions of Nordic literature. We have a small editorial office at Linköping University in Linköping, Sweden. Project Runeberg is very careful to respect copyright held by authors, illustrators, and translators. But when they have been dead for more than 70 years, the copyright expires, and we are free to publish their works.

Det historiska lever och förståelsen står på spel. Tidens förvirring hörs, lösningarna finns inte färdiga. Finns något vi måste avstå från?

Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka och fundera. Vilka omvägar vi tog och vad det goda var. Det heliga lever, något större. Människan är helande. Varje dag, varje stund, varje ögonblick, består av val. Förbli ödmjuk men stark och stanna upp för människor i nöd.

Människorna finner varandra i gemenskaper som har djupare dimensioner, något genuint – tjänandet. Livet är fint. Hoppas jag får vara med.

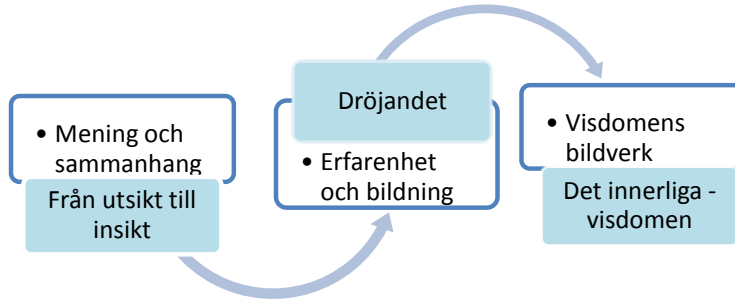
Fortid möter nutid och förståelsen står på spel. Att fundera, att dröja vid allt det som är erfarenhet, är att även se omvägarna. Det goda, det heliga och detta något större hägrar. Den konkreta andra kan vara det helande då människorna finner varandra. Människor finner varandra där väl villigheten som ett genuint tjänande, inbjuder. Livet kan vara fint. En önskan om att få vara med lever.

Tillägnet förutsätter förståelse (historicitet) och innerlighet (pathos). Dessa är djupgående mänskliga processer som innebär utsatthet och även tvivel som en upplevelse av *tudelning*. Föreläsningen i studien handlar dock om ett steg framåt, vidare mot helhet och enhet. Antagandet om utsikten som leder till insikt övergår småningom i ett antagande om insikten som leder till en alltid ny utsikt. Ett antagande som under skrivandets gång kontinuerligt lever i bakgrunden av argumenteringen.⁵⁶¹

Följande meningsbärande horisonter, med sina frågor och svar utifrån det deduktiva, bildar fortgående en förförståelse för tematiken *DEN ÄLDSTA – LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE*. Meningshorisonterna i sig har naturligt stigit upp och följer det meningsbärande i den löpande texten genom dialogen med utsagorna. Ur denna text och genom dessa horisonter fortsätter brobyggande genom kommande text. Texterna har hittills bildat inkörsporten till den etymologiska bestämningen av *Den Äldsta* och en *innerlig visdom*. En nödvändig förförståelse har stigit upp genom en deduktiv tolkning och förståelse. Förförståelsen leder, i kongruens med att införliva den etymologiska bestämningen, in på frågan, vad är förväntningen? Vilka förväntningar kan utläsas utifrån

⁵⁶¹ Selander, Ödman, 2004, 32–33.

det deduktiva inför det induktiva, inför vad forskningspersonerna i sig står för? Studien gång intill detta skede skisseras i följande figur 4:

Figur 4. Från utsikt till insikt, erfarenhet och bildning på visdomens väg

Slutvinjetten i denna första del av det deduktiva skedet är den etymologiska läsningen. *Den Äldsta* och *visdomen* når en bestämning och förväntningarna på dessa skapelsers natur infrias. Det implicita i det etymologiska och explicita i det induktiva skall småningom fylla ut det meningsbärande och det innerliga. Ovanstående figur konkretiserar förförståelsens väg och studiens gång fram till den etymologiska bestämningen.

6. EN ETYMOLOGISK BESTÄMNING AV *DEN ÄLDSTA* OCH *VISDOM*

Förflutna skeenden utgör förebilder.⁵⁶² En epok blir ofta begriplig först då den går mot sitt slut. Det är då dess inre sammanhang och mening uppenbaras i sin helhet.⁵⁶³ Alla historiska epoker framstår som karaktärer i ett pågående drama och samtiden får sitt ansikte.⁵⁶⁴ Att ta tag i den begriplighet som framstår och att lägga ut mönstret är forskningens uppgift. Att se alla skeenden och att se vidare framåt liksom att lära från i samklang med *insikten* om den mänskliga begränsningen (ändligheten) hör till hermeneutikens grundtänkande. Att se och att lära är förbundet med visdom och vishet. Vishetens natur inom religionen (det kyrkliga) är mångfasetterad (jfr Nordenson, 2011, fotnot 649). Nordenson (2011) debatterar relationen mellan skapare och det skapade. Relationen är dock beroende av vilket evangelium som är källan. I denna studie är den teologiska aspekten endast baserad på ytterst fragmentariska inblickar utan en erkänd behörighet. En existentiell och språklig nyfikenhet är drivkraften. Följande inblick i visdomens rötter påvisar dess mångfaldiga karaktär i några olikartade källor från några tidsepoker. Inblicken förväntas dock avtäckta något genom tiderna mänskligt gemensamt.

Överraskningen i detta avsnitt är att förutom det eftersökta budskapet som en visdom får även studiens mest framträdande gestalt *Den Äldsta* sina konturer. Elementet *innerlighet* blir även avgörande i bestämningen av budskapet som en visdom. Sökningen grundas i de ordböcker som hänvisas till i bilagorna 5 och 6. Den etymologiska läsningen eftersträvar en meningsfull helhetsbild som småningom fullbordas genom sammanflätningar med det litterära. *Mättade* betydelse söks genom de litterära källorna, vårdvetenskapliga, hermeneutiska, idéhistoriska och filosofisk-teologiska, som studien i övrigt även bygger på.

⁵⁶² Husserl, i Bengtsson, 1989, 57. Vi följer erfarenhetsmotiven, från direkt erfaret till det icke direkt erfarna, från det singulära till det allmänna.

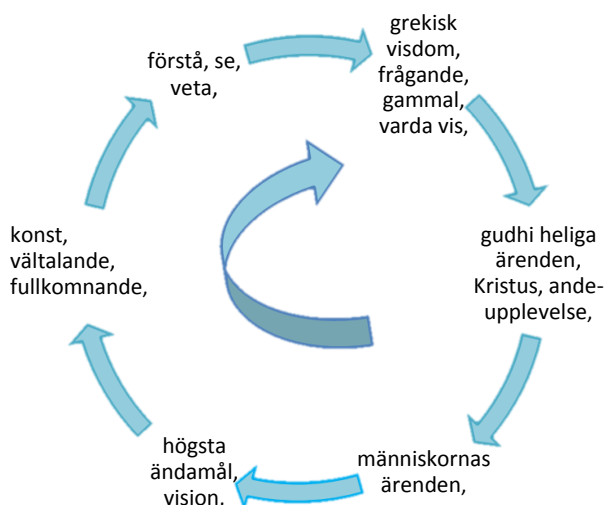
⁵⁶³ Bernstein, 1987, 53.

⁵⁶⁴ Liedman, 1999, 121.

VISDOMENS ETYMOLOGISKA BILDVERK

Med *visdom*, *vis* och *vishet* som honnörsord hittas vid en genomgång av femton ordböcker några väsentliga betydelser. Källorna i genomgången omfattar därtill även en inblick i Bibeln som utgör den äldsta källan samt några elektroniska källor. Källorna visar på en riktgivande betydelsehorisont (medvetandehorisont) som gäller både *Den Äldsta budskapet* och *visdomen*, tillämpad i studien.

De lexikala betydelserna under åren 1833–1922 med hänvisningar tillbaka i tiden, till och med till år 1520, visar på följande betydelser (se bilaga 5):⁵⁶⁵

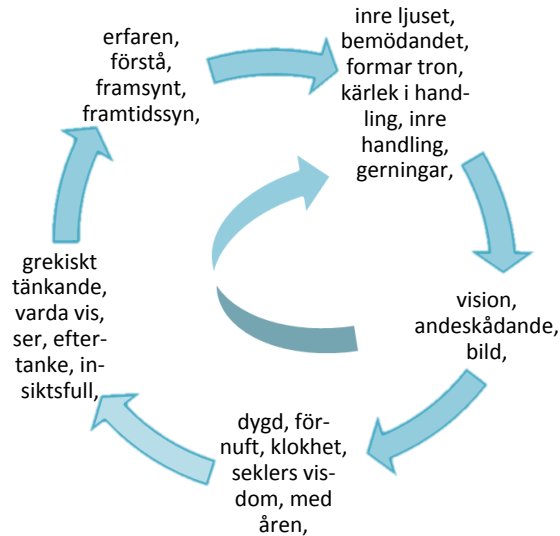

Figur 5. Begreppet ”visdom” under åren 1833 (1520)–1922

Betydelser som framträder visar på ett seende, att se *människornas ärenden* och *gudhi, heliga ärenden, Kristus* är Guds visdom. Ärendet handlar om att *fullkomna* till *högsta ändamål*. *Visdomens ande* är även *vältalande*. Retoriken lever och en *frågande* är *envis*. Vision, konst och andeupplevelse hittas bland betydelserna. Inbillningsfoster ingår även i dessa betydelser. Elementen för tanken till fantasin eller det divinatoriska. Hänvisningen till grekisk visdom och grekisk filosofi tas upp i form av, en gammal som var förtrogen

⁵⁶⁵ I detta avsnitt har källhänvisningarna i utläggningarna fallit bort för att främja en flytande läsning. Hänvisningarna finns i bilagan. I de fall en explicit hänvisning skattas som nödvändig utformas den som fotnot. Väsentliga begrepp, ord och uttalanden som visar sig betydelsefulla för förståelsen i hela studien kursiveras. Äldre skrivstil förändras inte. (Min kursivering.)

med *grekisk visdom* och som förstått *konsten*. Betydelseväxlingar i sammansättningen ”vis” och ”dom” hänvisar till huvudet som tänker och handlar med armen som arbetskraft. Att *se*, att *veta*, att *förstå* och att *varda vis* tas upp. De lexikala utläggningarna under åren 1939–1998 visar på följande betydelser (se bilaga 6):

Figur 6. Begreppet ”visdom” under åren 1939–1998

Under nyare tid framträder mera beteendevetenskapliga betydelser då tankens förmåga och intelligens hänförs till visdom, i en koppling till förnuft. Förmågan att förstå är intellekt, och visdom ses som *utbildat förstånd*. Företeelsen intelligens är inom tekniken t.o.m. förknippad med artificiell intelligens. Företeelsen emotionell intelligens har vunnit popularitet. Samtidigt framträder dock fortfarande det antika tänkandet, med hänvisning till *dygd* och till *förståelsens framsynthet*, i en strävan efter *högre livssyften* (framtidssyn). Tidigare äldre innebär lever. De erfarna *vardar vis* och *blir varse*. Erfarenheten kopplas även till *eftertanken* och *klokhet i väsentliga ting lärt av livet*. Vision relateras till det mytiska *andeskådandet* och något senare till *bild* och *framtidssyn*. Visdom refererar även till det ontologiska, till *erfarenhet som människor bär*, särskilt om livet och om människans villkor. Psalmbokskonkordansboken hänvisar till, *det inre ljuset i människans sinne gifver henne förmåga att se*. I visdom formas även *tron till något*. När *kärlek medelst visdom* är i handling, i *gerningarna*, är de något som en *inre handling* som kräver

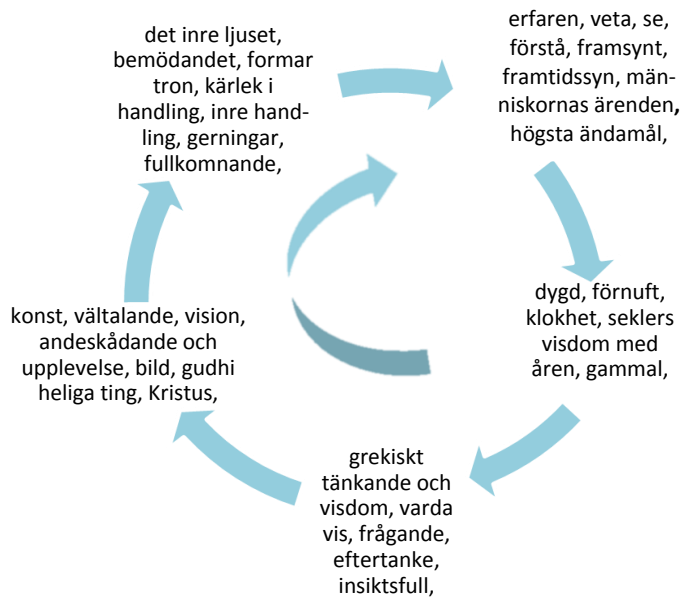
av *en vis människa bemödandet*. Ett inre och ett yttre i människan förenas. Det hermeneutiska grundelementet får likaså rötter.

Ordböckerna visar på en tolkning av begreppet "visdom" som sammanfaller med en bild av människan, som även speglas i studiens humanvetenskapliga litteratur. Det hermeneutiska och det vårdvetenskapliga speglas, att se, att lära från, att veta, att förstå, att *varda vis* och att se vidare känns igen. Därtill är en frågande *envis*, dvs. att kontinuerligt fråga på nytt är en hermeneutisk grundrörelse. Visdom är *förmågan att se en fråga från flera sidor*. *Insiktsfull, erfaren* och *lärd* framstår som centrala element. Siktet är på ett vad, *att skåda människornas ärenden* och *att skåda gudheliga ärenden* eller *väsentliga ting i livet* – som ett *fullkomnande till högsta ändamål, till högre livssyften*. Visdom refererar till erfarenhet som människor förmår ta till sig, särskilt *om livet* och *om människans villkor*. Även det något mystiska i "vision" som inbillningsfoster och andeskådande ger betydelser som för till framsynhet, fantasi och det divinatoriska.

År 1899 hänvisas till språkvetenskapen och visdom som *huvud och arm*. Kopplingen till att handla med *eftertanke, erfarenhet* och *framsynhet* framträder. I *vis* innefattas även att *vidare se*. År 1942 refereras till människans *inre ljus, till kärlek och visdom i handling*, vilken kräver ett *inre bemödande*. Detta refererar till något innerligt. Att bli *visare med åren* känns igen. Hänvisningen till grekisk visdom och grekisk filosofi upptas, en *gammal* som var förtrogen med *grekisk visdom* och som förstått – *konsten att*. Konsten hänför sig i källorna närmast till *slipade handlingar* som *slughet* (jfr "tankeslipande akter" s. 19 och s. 40). Tolkningen i detta sammanhang går till *det antika*, närmast till konstens natur, till det sköna och det *formande* eller bildande (formar tron). Något senare beaktas visdom som en *dygd* som handleder människan. Visdom erövrar med åren som *seklers visdom* och genom *att växa i ålder och visdom*. *Kristus är Guds visdom*. Så sent som år 1981 uppträder *Den vise konung Salomo* i kopplingen till *vis*. Människobilden är mittpunkten.

Visdomen som ett budskap får även sin gestalt. Visdom är *en tanke, en vision, en insikt, en konst*. Visdom är att *fråga* och ett *inre bemödande*. Visdom handlar om *människornas ärenden, de högre livssyftena, väsentliga ting lärt av livet, gudheliga ärenden* och *kärlek i handling* (tolkat som *innerlighet*). Visdom gäller ett *fullkomnande till högsta ändamål*. Visdom gäller människan, den som är vis äger ovanstående, dvs. visdom.

Följande sammanflätning av meningsenheter visar på en framställning av betydelser som hänför sig till den *vise* likväl som till *visdom* (budskapet).

Figur 7. Grunden för den etymologiska bestämningen av *Den Äldsta* och *visdom*

Den Äldsta får sin etymologiska bestämning genom följande fria sammanflätning:

Den som blir visare med åren genom seklers och grekisk visdom. Den som ser, lär, blir varse och *vardar vis* – insiktsfullt. Den som är frågande, med visioner och talar väl. Den som äger erfarenhet, förstår och vet människornas ärenden, de högsta ändamålen, de högre livssyftena. Den som bär på klokhets ser väsentliga ting lärt av livet. Den lärda ser en fråga från flera sidor. Eftertänksamt, som ett inre bemödande (innerligheten) ses även *gudheliga ärenden* som en inre gärning och som kärlek i handling, i ett fullkomnande.

Visdomen är ett svar på ett **vad** denna *visa* eller *vise* ser, lär och förstår. Svaret är: människornas ärenden, de högsta ändamålen, de högre livssyftena, väsentliga ting lärt av livet, att se en fråga från flera sidor, gudheliga ärenden. Ett svar på **hur** visar sig även. Svaret är: genom ett **inre bemödande**, en inre gärning och som kärlek i handling.

Tolkningen är att visdom innebär ett budskap som **innerligt, en övervägd övertygelse om den andras eller det andras väl.**

SYMBOLIKEN *DEN ÄLDSTA*

Det finns en både historisk och semantisk bakgrund till uttrycket *Den Äldsta*. Semantiskt får uttrycket *Den Äldsta* ingen klar bekräftelse genom tillämpningen i aktuell studie som benämning på något meningsbärande.⁵⁶⁶ Betydelser kan sökas i ordböjningen gammal, äldre, äldst, även äldste med sina innebörder.⁵⁶⁷ *Gammal* förkom även i den etymologiska läsningen med hänvisning till det grekiska arvet. Det meningsbärande kan endast bekräftas i sitt konkreta sammanhang. *Den Äldsta* hittas i kombinationer som, den äldsta boken, den äldsta staden samt i uttryck som att den äldsta människan är ... år gammal. Benämningen *den äldsta medlemmen* i t.ex. en adlig släkt får betydelsen *Huvudman*. Den högsta betydelsen kan utläsas i uttrycket (de) *äldste*. (I texten hänvisas återkommande till uttryck med forntida stavning.)

Genom uttrycket *gammal* hittas betydelser.⁵⁶⁸ Betydelsen refererar till *åldrig, åldersstigen, bedagad*. Betydelsen framgår i uttryck som *gammal i gamet* och *erfaren*. Uttrycket används om en person, som länge *utöfvat* ett yrke eller fört ett visst slags *lefnadssätt; af bepröfvad* heder och duglighet. *Gammal* uttrycker även den vördnad som en, för längesedan död *ryktbar man ingifver*, t.ex. den gamle Homeros. Betydelsen *äldre* kombineras med tid, t.ex. äldre tider i betydelsen *den goda, gamla tiden* och även med *fortid*.⁵⁶⁹

Forntidens folk visade stor vördnad för de gamla. De gamla familjemedlemmarna skulle se till att gamla tiders traditioner fördes vidare till den nya släkten. Hög ålder förbands med vishet, kunskap och erfarenhet. Hög ålder ansågs vara en gudomlig belöning för fromhet och dygd. Från urminnes tider intog de gamla helt naturligt ledande ställningar i familj, släkt och samhälle. Man insåg hur viktigt det var att deras vishet och erfarenhet

⁵⁶⁶ Lübeck, 1988, 502. Filosofisk semantik är en del av disciplinen *meningsteori* där bl.a. relationen mellan språkliga uttryck och deras tillämpning inom relationen mellan mening hos satser och mening hos satsdelar utreds.

⁵⁶⁷ Dalin, 1850–1853.

⁵⁶⁸ Erlandsson, 1986.

⁵⁶⁹ Ibid.

fick spela en avgörande roll vid hanteringen av frågor som gällde dessa grundläggande institutioner.⁵⁷⁰

Ordet *äldste* bär på en speciell betydelse. Det är symboliken för en vuxen man med skägg, dvs. *äldre män*. Betydelsen har en plural form och avser en grupp. Benämningen *äldste* blir en hederstitel med *gammal* som underförstått. De äldste är en abstrakt grupp av äldre erfarna män med en *äldstes* funktion och plikter av rättslig karaktär. Den *äldste* äger en mogen, kristen moral som kännetecknas av måttlighet, balans och behärskning av sig själv och sina själskrafter, känslor, drifter och impulser. Han måste uppträda med värdighet, både inåt bland medlemmarna och utåt bland de utomstående. Intellectuell mognad är ett ofrånkomligt krav på en den äldstes gärningar. Han måste vara väl skickad att undervisa, mäktig både att förmana medels den sunda läran och att övertyga dem som säger emot. Ett kultiverat och av *Anden* och *Ordet* upplyst själ och tankeliv, en andlig kännedom om Ordets lagar och principer samt vishet när det gäller att praktisera dessa, hör till de nödvändiga kvalifikationerna hos församlingens tjänare och vägledare.⁵⁷¹ Benämningen avser genom val tillsatta *öfverhetspersoner* eller styresmän, dvs. *de äldste* i församlingen alternativt *stadens äldste*. De *äldste* är förtroendemän i urkristen eller frikyrklig församling. Ämbetet som "äldste" har haft varierande betydelse. De *äldste* måste redan på Moses tid ha varit flera hundra till antalet. Det finns ingen antydning till rangskillnad bland de *äldste* i urkristen tid, även om högre aktning och vördnad helt naturligt ägnas män med hög andlig resning och erfarenhet. De *äldste* hade en ledande roll i det judiska samhället i nytestamentlig tid. Särskilt två forntida begrepp ger uttryck för detta, "presbyteros" och "episkopos".⁵⁷²

Så sent som i slutet av första århundradet brukas dessa två begrepp för ett och samma ämbete. Först mot slutet av andra århundradet får de ett annat innehåll och kommer att beteckna två skilda ämbeten. Dessa äldste har kvalifikationer, som står i proportion till församlingens stora betydelse som sanningens stöttepelare och grundfäste. En äldste bör vara en mogen person. Detta innebär inte nödvändigtvis att han har uppnått en hög ålder.

⁵⁷⁰ Ibid.

⁵⁷¹ Ibid.

⁵⁷² Ibid. Presbyteros avser en äldste med personlighet, karaktär och utrustning. Äldre är komparativ av presbys, gammal. Den exakta återgivningen av uttrycket [presbyteros] i nästan all hellenistisk litteratur som bevarats till vår tid är äldre man i betydelsen mogen man. God omdömesförmåga och sunda ledaregenskaper är det mest framträdande draget. Ordet betecknar en mogen man som genom sin erfarenhet och sitt förstånd är rustad att leda sin familj eller sitt folk. Episkopos avser en som ser till, utövar tillsyn, en föreståndare. Episkopos (biskop) blev de äldste som församlingsledare. Inom kristendomen var det en kyrklig titel som innehas av en person i församlingens andliga ledning.

Han bör dock ha nått mogen ålder. Han bör icke vara nyomvänd så att han inte förblindas av högmod och hemfaller under djävulens dom. De äldstes uppgifter uttrycks med olika ord: föreståndare, församlingsföreståndare, herdar för Guds församling, Guds förvaltare.⁵⁷³

Före år 1862 hittas de äldste i stadsstyrelser som borgerskapets äldste. De äldste skulle såväl ha försorg om sina övriga medbröders angelägenheter som bevista de överläggningar, magistraten finner nödvändigt att hålla. Ålderman eller äldste är även en vald föreståndare för ett gille eller skrå. Sedan antiken är åldermannen en av samhällets auktoriteter.⁵⁷⁴ Bibelns hebreiska skrifter betonar således att hög ålder i sig självt inte är tillräckligt – ”grått hår är en skönhetens krona bara när man finner den på rättfärdighetens väg” (Bibeln, 1946, 837. (16:31)). ”Det är inte bara de som är rika på dagar som är visa, inte bara de gamla som förstår vad som är rätt utan de som förutom livserfarenhet har tillägnat sig en god förståelse av Guds ord och låter sig ledas av Hans ande” (Watchtower).

Ledarna i många samhällen eller gemenskaper har burit titlar, som kan härledas ur ord med betydelsen *hög ålder* och *gammal*. Homeros kallar ledarna *gerontes*, *gamlingar*. I Sparta brukades termen *presbys* för *gammal*, i Rom *senatus* och bland araberna *sheikh*. Under den grekiska tiden tillät grekerna judarna att ha ett *äldsteråd* som representerade folket. Det fick namnet *gerousia*. Det grekiska verbet *presbeuo* betyder *bli äldre*, *bli ledare*, men också att *handla som sändebud*, *ambassadör*.⁵⁷⁵

Förståelsen

Betydelser för benämningen *äldste* lever i organisationer. En ytterligare utredning skulle, högst antagligen, föra till dagens organisationer och hierarkier inom både kyrka och samhälle. Detta går utanför denna studies gränser. De *äldste och äldre* liksom *gammal* bär dock på karakteristika kopplade till föreliggande studie. Det organisatoriska draget i benämningen *de äldste* gör betydelsen oanvändbar i denna studie. Det grekiska begreppet ”presbeuo” i betydelsen *bli äldre*, *bli ledare*, men också *handla som sändebud*, *ambassadör* har ett intresse. Budskapet från Hermes ligger nära till hands. Det som förblir gällande inom ramen för denna studie är *Den Äldsta* som ett adjektiv, *den äldsta*

⁵⁷³ Ibid.

⁵⁷⁴ Ibid.

⁵⁷⁵ Ibid.

människan, trots att studien varken tillämpar eller hänvisar till den betydelse som inbegrips i uttrycket, dvs. den kronologiska äldsta, gammal. Ett generellt samband finns. Sambandet går genom benämningarna gammal och forntida till det grekiska arvet och därmed till den etymologiska utläggningen av begreppet ”visdom”.

Tillämpningen ”*Den Äldsta*”, som ledande symbol inom denna studie refererar till ett *hedersbegrepp* och kan väl härledas från att *människan* är, *sådan och inte annorlunda*. Den vetenskapliga grunden motiveras genom följande, ”*inom vetenskapsteorin kan fiktioner, påståenden eller antaganden av metodiska skäl användas som om de vore sanningar fastän de, i motsats till hypoteser, inte behöver kunna verifieras*” (Lübcke, 2003, 161).

I studien hänvisas till *Den Äldsta* som en symbolisk och fiktiv gestalt med etymologiska rötter. Det vetenskapliga intresset är att konstituera *Den Äldsta* i en koppling mellan den hermeneutiska filosofins, genom etymologin i harmoni med det vårdvetenskapliga perspektivet, människan som enhet av kropp, själ, ande, som en varandets enhet och rörelse i vardandet. Av uttrycken *gammal*, *äldre*, *äldst eller äldste* är uttrycket *Den Äldsta* en brygga – till forntiden och genom antiken till hermeneutiken⁵⁷⁶ och småningom i studien till en vårdvetenskaplig artikulering. En forntidens visdom kan återkallas till nutid. Visdomen gäller ofta de gamlas svårighet som är förändringens problematik.⁵⁷⁷ Risser diskuterar ”förändringen” som den ständiga rörelsen: den hermeneutiska cirkulära rörelsen är bärande genom forntid, nutid och framtid.⁵⁷⁸ Framtiden hägrar i erinringen genom det som visar på ett högre inseende och något mera. Erinringen gäller att bringa motsatser till vila – till motsatsernas enhet.⁵⁷⁹ Forntiden utgör den effektiva historien, verkningshistorien, i en ändlig närvaroprocess medlad av kontinuiteten i traditionerna.⁵⁸⁰ Kontinuiteten är det historiska. Kontinuiteten är förmågan att röra sig inom en horisont av öppen framtid och inte i en mekaniskt repeterbar forntid.⁵⁸¹

⁵⁷⁶ Ahlberg, 1946, 10, 36, 73.

⁵⁷⁷ Ahlberg, 1946, 30–35.

⁵⁷⁸ Risser, 1997, 99–100, 156.

⁵⁷⁹ Ahlberg, 1946, 30–35.

⁵⁸⁰ Gadamer, 1977, 18–19.

⁵⁸¹ Gadamer, 1998, xviii, 10.

EN LITTERÄR KOPPLING – FÖRSTÅELEN

I begreppet ”filosofi” lever elementet visdom.^{582, 583} Intresset i denna studie är inte att kartlägga filosofins historia eller inriktningar. Här kan nämnas att filosofins intresse ligger i världsbildens innebörd och de olika tänkesätten med sina antaganden om verklighetens annorlunda natur, från det objektiva till det subjektiva. I denna studie är verklighetens annorlunda natur den *verkliga verkligheten*, vårdvetenskapens och religionens verkligheter. Det finns en *egentlig verklighet* som ligger till grund för människans förnimmelser, föreställningar och språk. Denna *sanna verklighet* är av andlig natur.⁵⁸⁴ Intresset i detta avsnitt söker visdomens natur, för att finna de konturer som formar en innerlighet – en visdom. Hermeneutikens världsbild och verklighet ligger i *varandet i världen* som en *hänförelse inför ett verklighets skeende*, tillvaron själv i hela sin fakticitet. Visdomsbegreppets filosofiska ursprung hittas i (gr.) *sophia*, som betyder vishet i betydelsen konst och skicklighet, även slughet. Sofisterna är denna konstens mästare. Sofistiken innebär förutom en praktisk inriktning, en reformiver. Men även när estetik, etik och religion blir bestämmande håller filosofin kvar ett *klarhetsintresse* – sanningsvärdet som ett egenvärde.⁵⁸⁵ Sofisternas stora fråga är: Vad är en människa? Sofisterna sökte betydelser för det praktiska livet och dess värden. Dessa värden bär därtill på ett mänskligt historiskt ursprung.⁵⁸⁶ Att filosofera är att söka sanningen, att gå mot ljus, klarhet och medvetenhet om varandet, världen och värden. Det är inte enbart en fråga om världsvishet, utan även om *levnadsvishet* eller *visdom*.⁵⁸⁷

Levnadskonsten är vishet som därtill handlar om talarkonst, retorik – att tala det rätta och att tala väl. Syftet var att utbilda ungdomen till *praktisk klokhet med afseende på enskilda angelägenheter*, hur man på bästa sätt förvaltar *sitt hus med afseende på det allmänna* nära förbundet med konst, religion, sed och livsföring.^{588, 589} Redan på de första sidorna i *Den Nikomachiska Etiken*⁵⁹⁰ debatteras, med hänvisning till skrifter från åren 367–347 f.Kr. att filosofin representerar *det högsta värdet* som en strävan efter högre *enhet*, till

⁵⁸² Schelling, 1988, 41.

⁵⁸³ *I denna utläggning poängteras det väsentliga kursivt utan konsekventa hänvisningar till källan. De begrepp och uttryck som här hänvisas till har redan tidigare bearbetats. Oftast bibehålls en ursprunglig gammaldags skrivstil. (Min kursivering.)*

⁵⁸⁴ Aspelin, 1970, 5–6.

⁵⁸⁵ Ahlberg, 1946, 67–68.

⁵⁸⁶ Ahlberg, 1946, 72–73.

⁵⁸⁷ Ahlberg, 1946, 11–13.

⁵⁸⁸ Ibid.

⁵⁸⁹ Lundgren, 1922.

⁵⁹⁰ Ringbom, 1988, 8.

något som sammanbinder *universellt* och som väcker och omsluter mångfalden i livet.⁵⁹¹ Sofistiken blev en rörelse med praktiska ändamål – fram till ett visst skede i tänkandet då något pekar *ut över sig själv*. Därmed steg den grekiska idealismen in. Tanken lyfts upp ur det relativa och växlande *mot det eviga*, mot det eviga i historien och mot de eviga värdena. Detta innebär att efter grekiskt mått *skapa något nytt*. Mitt i detta står Sokrates, sofisten som får sin rättmätiga plats i Platons skrifter, de s.k. sokratiska dialogerna. Den sokratiska metoden, majevtiken blev historiskt bärande. Den insiktsfulla sakkunskapen och det sedliga livet blev det kring vilket allt annat rör sig. Rötterna hittas i en innerlig religiositet, en djup tro på *det gudomligas verksamhet* i det historiska livet. Sokrates var förlösaren av stora tankar och stora själar, genom att se sambandet mellan det *etiska* och det vardagliga livet, där etiken bygger den riktiga handlingen på den riktiga insikten, på (gr.) *rhetoriké*. Sokrates tilltro bygger på att det finns en sanning som överstiger all mening. Den besinningsfulla ordnar sitt liv i en dylik övergripande förnuftig ordning – *det goda*.⁵⁹²

Ett flertal av de genomgångna ordböckerna för till ett vardagligt liv och vardagliga mänskliga ärenden. Siktet är riktat på att *se* samt på ett *vad*, att *skåda människornas ärenden men även att skåda gudheliga ärenden samt att fullkomna till högsta ändamål, till högre livssyften*. (Bilaga 5.) En etisk aspekt och något av påverkan, något verksamt är införstått. Något av detta verksamma lever i fostran och i undervisning.⁵⁹³ Visdom är en förmåga att *se en fråga från flera sidor* men även att *finna det som förenhetligar* samt att bringa det i dagen som människan alltid måste älska och vörda, den *stora människan* och ett *högre värde*.⁵⁹⁴ Kontemplationen ingår som en av människans livsuppgifter, med förankring i det goda, det sköna, det sanna, det eviga.

Även Gadamer (1997) hänvisar till *vältalighet* som antikens begrepp för visdom. Det handlar om att inte enbart tala väl som talekonst, utan även att tala det rätta, det sanna och därtill *det gemensamma*. Inom det levande ordet hittas detta gemensamma. Gadamer (1977) hänvisar till förståelsen skapad i en kommunikativ ömsesidighet i konkreta sammanhang. Gadamer (1977) hermeneutik vilar på antikens centrala element *phronesis*

⁵⁹¹ Gadamer, 1998, 83.

⁵⁹² Ahlberg, 1946, 75–108.

⁵⁹³ Kierkegaard, 1999, 17.

⁵⁹⁴ Ahlberg, 1946, 75–80.

– den i språket och meningssammanhanget konkretiserade etiken eller visdomen som i grekisk betydelse översätts med vishet, klokhet, eftertanke och omdöme.⁵⁹⁵

Under temat *Olika slag av förträfflighet*⁵⁹⁶ diskuterar Aristoteles förträfflighetens förtjänster. Till de dianoetiska eller intellektuella förtjänsterna hör visdom, medvetenhet (även samvete) och klokhet. Denna intellektuella duglighet har huvudsakligen undervisningen att tacka för sin uppkomst och utveckling varvid den förutsätter både *erfarenhet och tid*. Till de moraliska dygderna eller karaktärsdygderna räknas frikostighet, behärskning och besinning, uppstådd genom en *vana* eller *ett ethos*. Människan är av naturen mottaglig för dessa dygder och dessa *fullkomnas* genom vanan eller genom att praktisera dem i enlighet med den *riktiga tanken*. Därtill förutsätter klokheten och dygden varandra. De uppfattas representera två aspekter av samma sak, den verkliga förtjänstfullheten. Däri finns tre företeelser som är föremål för denna verkliga förträfflighet, *det ädla*, det nyttiga och det angenäma. Deras motsatser, det skamliga, det skadliga och det obehagliga fokuseras inte. Klokheten skattas dock som att syssla med det *som kunde vara annorlunda*, vilket även gäller det skamliga, det skadliga och det obehagliga. Den förträffliga människan är den kloka människan i överensstämmelse med närvaron av en riktig tankegång. Riktig är tankegången om den överensstämmer med klokheten. Klokheten är därtill praktisk, påbjudande och individuell. Klokheten bestämmer dock inte över visdomen. (Bilaga 7.) Visdom är förträfflighet i konsten som en kombination av insikt och vetande om *de högsta tingen*, det mest *vördnadsbjudande*.⁵⁹⁷ (se avnitt 6.) Den vise gläds över att leva och att ha levt, *innerligt genom en övertygelsens etik*.⁵⁹⁸ Denna glädje är mänsklig värdighet på en väg till tillvarons meningsfullhet. Av de intellektuella dygderna är dock visdom och fronesis de verkligt sanna dygderna.⁵⁹⁹ Enligt Ahlberg är det här som skiljelinjen mellan profant och religiöst går, hos den förra kan en vetenskaplig människosyn tjäna som grund och övertygelse, medan den senare bygger på att det hos människan finns något som på en

⁵⁹⁵ Risser, 1997, 105. "Phronesis" (gr.) är modellen för den hermeneutiska erfarenheten, för den hermeneutiska problemlösningen och dess natur som verksamhet utifrån krav i konkreta situationer.

⁵⁹⁶ Ringbom, 1988, 45–51, 167, 180–181.

⁵⁹⁷ Gadamer, 1997, 52–58. Den grekiska etiken, Platons måtta och Aristoteles etiska mesotes (medelväg), är i djup och omfattande mening en den goda smakens etik, dvs. det rätta ordet. Att träffa den rätta nyansen är avgörande i ett sanningssägande. Gracians (1600-talet) ideal är den bildade människan med känsla för det träffande, som en andlig distinktionsförmåga i en relatering till en helhet med vilken det sköna måste vara förenligt och sålunda passande och omfattar hela fältet av skick och moral. Det sköna i konst och natur vidgas till hela det vida hav av skönhet som breder ut sig i människornas moraliska verklighet som en estetisk reflekterande omdömesförmåga.

⁵⁹⁸ Comte-Sponville, 2001, 179.

⁵⁹⁹ Gadamer, 1999, 152. Aristoteles karaktäriserar fem begrepp som former av varande och vetande eller som säkrande av sanningen; *techné*, *epistémé*, *phronésis*, *nóus* och *sophia*.

gång är högre än människan själv men som likväl upplevs som det innersta och det sanna. Detta essentiella, som måste vara föremål för vördnad, är vad man kan kalla det gemensamma för människor. Det som varje människa söker.⁶⁰⁰ Filosofins sanningsfråga och den kristna trons frälsningsfråga är intimt och historiskt sammankopplade.⁶⁰¹

Som bäst utmynnar den enskilda människans historicitet i en livsförståelse, där visdomen är förmågan att skapa enhet och mening av de upplevelser och erfarenheter som livet ger. *Den visa* står återkommande i korsvägen mellan möjlighet, val och beslut. Vardagsvisdomen kan dock i vissa sammanhang vara stum. Vardagsvisdom ställer, delvis och tidvis, krav på distans till den egna livsformen. Vardagsvisdomen är beroende av en typ av förståelseerfarenhet som inte kan reduceras till en metodiskt kontrollerad erfarenhet. *Vis* är den som förstår, även i ytterst okontrollerade sammanhang. I den hermeneutiska förståelseerfarenheten finns ett element som är återkommande. Det påverkningshistoriska medvetandet (vakenheten) i mötet med tillvarons komplexitet erbjuder ett återkommande strukturellt hermeneutiskt element.^{602, 603} Det finns ett sanningens ljus som inte släcks av glömskan. Det finns en forntidens visdom som kan bära på en sanning. I varje människas liv finns en artikulerad förståelse av denna visdom och denna sanning, oberoende av kronologisk ålder.⁶⁰⁴

Visdom gäller de stora konstanterna, människan, lidandet, hälsan och heligheten i tillvaron.⁶⁰⁵ Den handlar om kärlek, vänskap, hat, glädje, sorg, leda. Det gäller frågor som det inte alltid finns ett absolut svar på. Visdom och vetande är ord med gemensam språkröt. Båda härstammar från *att se* och *att lära*. Visdomens liv är vägen från vaggan till graven. Vetandets liv har sin förankring i systematik och vetenskap. Visdomen kan ses som den ena extremen på en skala där ett objektiverat vetande befinner sig vid motsatta polen. Visdomen bygger på andra typer av erfarenheter (förståelsen) än vad den klassiska vetenskapen hanterar. Visdom kan dock kläs med sakligt vetande och det sakliga vetandet med visdom.⁶⁰⁶ Det livslånga lärandet⁶⁰⁷ handlar, i sin bästa form, om en livslång mognad genom *att se och att lära*, genom insikt till visdom. Visdomens liv är det

⁶⁰⁰ Ahlberg, 1946, 9–16.

⁶⁰¹ Ellenberg, 2003, 11.

⁶⁰² Ringbom, 1988, 166–168.

⁶⁰³ Kierkegaard, 1999, 17.

⁶⁰⁴ Vattimo, 1996, 55.

⁶⁰⁵ Liedman, 1998, 204, 319.

⁶⁰⁶ Liedman, 2001, 315–336.

⁶⁰⁷ Liedman, 1998, 145–155.

levda, erfarna och upplevda livets liv i insikt och förståelse. Livet har inte sitt högsta värde i biologiska processer. Det finns en viktig gemensam aspekt i den andliga växten och i visdomens natur. Det är törsten efter den större bilden, förmågan att se samband, att värna om idéer som sammanbinder, som mättar och utvidgar gränserna. Det handlar om att fördjupa sina insikter och att skapa sin historia.⁶⁰⁸ Livshistorien som en rörelse är förbindelsen till allt öppnare horisonter.⁶⁰⁹ Visdomen utgör en del av förträffligheten i sin helhet och alstrar enligt Aristoteles godhet (lycka) genom att den finns och är verksam i människan.⁶¹⁰ I friheten och i seendet ligger utmaningarna.

Gadamer (2003) åberopar i sin bok *Den gåtfulla hälsan*, visdomens (vishetens) giltighet inom vården (läkekonsten). Aktualiteten hänför sig till elementen vetenskap och konst i uppgiften att återställa något naturligt.⁶¹¹ Ansvaret faller på konsten men i sista hand på omdömet. Konsten införlivas i utövningen, i verksamheten.⁶¹² Den medicinska disciplinen visar på ett intresse för elementet visdom. Nordgren (1998) påtalar i sin artikel *Ethics and imagination. Implications of cognitive semantics for medical ethics*⁶¹³ att den semantiska forskningen har påverkat det medicinska språket. Begrepp analyseras och deras implikationer för medicinsk etik och språk diskuteras. Det nya synsättet är att etiken är knuten till metaforer och fantasi mera än till väldefinierade begrepp. Debatten går ut på att om normativ medicinsk etik vill nå en realistisk nivå inom kommunikationen måste den ta dessa forskningsresultat på allvar. Det innebär att en fantasifull *vishet* kan prioriteras framom ”principalism” som språklig norm, för att nå patienten. Nordgren hänvisas till karaktären hos centrala begrepp som ”autonomi”, ”nyttig”, ”rättvis” och ”integritet”. Dessa begrepp eller principer tolkas som *tumregler* (rules of thumb) som summerar en *kollektiv* visdom som gäller prototypa situationer där det enskilda inte i tillräcklig grad beaktas. Omdömet kan träda in. Förståelseerfarenhet, visdom, konst och omdöme utgör grunden för att tjäna – det mänskliga.

Innerligheten (det inre bemödandet) i samklang med logos som ett budskap, format i en visdom, är studiens sikte. Innerlighet är att tillägna.⁶¹⁴ Genom hermeneutiken är tillägnan

⁶⁰⁸ Wikström, 2004, 77.

⁶⁰⁹ Bernstein, 1987, 229–230.

⁶¹⁰ Ringbom, 1988, 177.

⁶¹¹ Gadamer, 2003, 154–157.

⁶¹² Nåden, i Eriksson & Lindström, 2000, 78. Se Nåden, 1998.

⁶¹³ Nordgren, 1998.

⁶¹⁴ Kierkegaard, 1999, 72.

praxis.⁶¹⁵ All *tillägnan* bevaras och förvaltas genom bildningen.⁶¹⁶ Tillägnan handlar om en sammansmältning av erfarenhet, förståelse, bildning och visdom, om horisont-sammansmältning. Tillägnan omfattar alla element i den hermeneutiska grundidén. Det etiska präglar och ethos ger siktet. I bildningen genom det verksamma historiska formas detta ethos och denna etik. Här hittas motiven och handlingarna i en mänsklig eller omänsklig tillvaro.

Hermeneutiken bekänner sig till *insikten* som visdomens källa. Den bestäms hermeneutiskt som *en hängivenhet* till ett verklighetsskeende, med sina gränser.⁶¹⁷ Hängivenheten hittar sin riktning i *fakticitetens* dynamik genom insiktsfullhet. Hermeneutikens *insikt*, vårdvetenskapens *caritas* och kyrkans *Gud* är källor till den hängivenhet eller den innerlighet som gäller den verkliga verklighetens ordning. Studien strävar vidare genom meningsbärande budskap till en innerlighet – *till visdomen*.

DET INNERLIGA

Kopplingen till det andliga kyrkliga stiger fram redan i det första sökandet efter visdomens natur. I den etymologiska sökningen hänvisar Söderwall (se bilaga 6) till betydelsen av begreppet ”visdom” före år 1520. *Visdom* gäller, förutom *att skåda människornas ärenden även att skodha gudhi heliga ärenden og ting*.⁶¹⁸ Samtidigt handlar det om *att fullkomna till högsta ändamål*. I nämnda ordbok lyfts *Kristus* upp som Guds visdom⁶¹⁹ – som detta *högsta ändamål*. Nordenson⁶²⁰ ser en vishetens diskurs inom kristendomens olika evangelier. Nordsons avhandling fokuserar det komplicerade förhållandet mellan visheten och Gud. Nordenson argumenterar relationen mellan skapare och det skapade. Relationen är dock beroende av vilket evangelium som är källan. Argumentation gäller debatten om att se *visheten som en egen gestalt* (ett personifierat reellt väsen) vid sidan av Gud i skapelseakten eller att se visheten som *Guds skapande ord*. Den historiska utvecklingen i tidig kristendom visar att *visheten* som ett

⁶¹⁵ Eriksson & Lindström, i Eriksson et al., 2007, 15.

⁶¹⁶ Gustavsson, 1991, 1–29. Tillägnan är att bevara. Humanvetenskapernas förståelse karakteriseras av bevarandets historiska karaktär, dvs. förståelsens historicitet såsom en tilldragelse, ett skeende.

⁶¹⁷ så Cavalcante Schuback, i Ruin & Smith, 2003, 27.

⁶¹⁸ Söderwall, 1973, 1076.

⁶¹⁹ Söderwall, 1973, 1076.

⁶²⁰ Nordenson, 2011.

personifierat väsen samt ordet som *det skapande* är, i sin tid, båda betydelsefulla.⁶²¹ Tidsepokenas andliga kultur är avgörande.

Bland hänvisningarna som berör det kyrkliga i studien och som studien i första hand i sin sökning av visdomens natur stötte på hittas Salomos vishet, ”Sapientia Salomonis”. Kopplingen mellan David, Salomo och visheten speglar en historisk realitet. Salomos insats var att knyta en grupp visa till hovet.⁶²² Salomos vishet bygger enligt Nordenson, på en inriktning i evangelierna som utgår ifrån att människan skapas av visheten hos ett personifierat väsen.⁶²³ Den andra källan inom det kyrkliga som omedelbart steg fram är Ordspråksboken.⁶²⁴ Den är praktisk till sin natur med siktet på att förmedla etisk vägledning. Mycket är vardagsvishet som även i dag uttrycks i form av ordspråk. Ordspråksboken klassas höra till samma vishets natur som Salomos visdom. Visheten ses som en litterär personifikation och ett stilistiskt konstgrepp utan hänvisning till något reellt hypotetiskt väsen. I Ordspråksboken kan följande bevingade ordspråk exemplifiera personifieringen:

”Säg till visheten; Du är min syster och kalla förståndet Din förtrogna. Jag, visheten är förtrogen med klokheden och jag råder över eftertänksam insikt”. (Bibeln, 1946, 824.)

Vishetens främsta roll i Ordspråksboken är likaså att undervisa, att ge råd och uppmaningar inför livet. De gammaltestamentliga poetiska skrifterna hör till denna undervisande genre, där det allmänmänskliga står i centrum, med stildrag som ställer *saker på sin spets*. De knyter an till erfarenhet och tro, är mångtydiga och öppnar för fortsatt reflektion. Som en levande tradition får detta poetiska sin fortsättning i senare judisk och kristen tradition.⁶²⁵

Den kristna traditionen rör sig med flera för grekisk filosofi karakteristiska begrepp. Traditionen fick sitt idéinnehåll genom det antika tänkandet.⁶²⁶ Inom det grekiska

⁶²¹ Nordenson, 2011, 27.

⁶²² Eriksson, i Andersson et al., 2004, 31.

⁶²³ Nordenson, 2011, 25–26.

⁶²⁴ Illman, i Gothöni, 2002, 270–271. Inom den bibliska litteraturen finns en kategori kallad vishetslitteratur. Här ingår Ordspråksboken, Predikaren och de apokryfiska skrifterna, Jesu Syraks vishet, Salomos vishet och Jobs bok.

⁶²⁵ Eriksson, i Andersson et al., 2004, 13–15, 25–31.

⁶²⁶ Ahlberg, 1946, 228.

tänkandet traderade poesin den religiösa traditionen som inte krävde annan bekräftelse än att den var berättad. Begrepp i form av ”klokhets”, ”eftertänksamhet” m.fl. hänvisar väl till den grekiska filosofins centrala tankar, genom Aristoteles dygdlära. Tänkandet visar på en väg som leder till *det goda* (se bilaga 7). Tänkandet visar dock inte nödvändigtvis till det religiösa utan mera till ett humanistiskt etiskt tänkande. Enligt Ahlberg (1946) lyckades det inte att gjuta samman antikens glädje i det världsliga riket med kristendomens världsfrånvändhet, trots sin tidvisa praktiska förankring i undervisning och handledning.⁶²⁷ Betydelserna synd, skuld och straff uppfattas som religiösa frågor, speciellt då det gäller hälsa, sjukdom, lidande och död.⁶²⁸ I döden finns det som är den mänskliga tillvarons största hot. Hotet är att uteslutas från närhet, gemenskap och kärlek. Det kyrkliga strävar att kompensera detta hot. Genom lidandet uppenbarar sig Gud. I lidandets verklighet inom det religiösa livet vilar en väsentlig fortvaro i lidandet. Det verkliga Gudsförhållandet som den djupaste innerligheten hittas i ett fortgående lidande.⁶²⁹ Gudsförhållandet är avgörande för den som tror och uppgiften är att öva det. Tillbedjan är det maximala i ett Gudsförhållande.⁶³⁰ I Ordspråksboken hittas utsagor som ur en hermeneutisk språklig synvinkel även är av intresse, bl.a. som en form av det ytterst uttrycksfulla förkroppsligade språket.

”Visheten skall draga in i ditt hjärta och kunskapen kännas ljuvlig för din själ, eftertänksamheten skall vaka över dig, klokhetsen skall beskydda dig. Låt ditt öra akta på visheten och böj ditt hjärta till klokhetsen”.
(Bibeln, 1946, 818, kap. 2:10.)

”Den vises hjärta gör hans mun förståndig och lägger lärdom på hans läppar”. (Bibeln, 1946, 837, kap. 16:23.)

En snabb tillbakablick på tidigare forskning (avsnitt 9) visar i Nordbäcks⁶³¹ avhandling på teologiska förändringsprocesser inom den evangelisk-lutherska traditionen. I sin avhandling analyserar hon 1700-talets förändringar. De analyserade förändringarna för tanken till ovanstående retorik. Polemiken gick mellan rationalisering och moralisering, mellan individualisering och religiös empirism, mellan kunskapspositioner och

⁶²⁷ Ahlberg, 1946, 250–251.

⁶²⁸ Illman, i Gothöni, 2002, 270–271.

⁶²⁹ Kierkegaard, 1999, 135–162

⁶³⁰ Kierkegaard, 1999, 112, 116, 117.

⁶³¹ Nordbäck, 2009.

trosaspekter. Predikningarna var tidvis till det yttersta mycket fostrande, undervisande. De tog fasta på både yttre omständigheter och formningen av en inre moral, det dygdetiska. De ovanstående bilderna kan exemplifiera något av denna fostrande aspekt. Samtidigt exemplifierar de även något som Gadamer vill förena, det som förskräcker samtidigt som det tilltalar. Motsatser hör till hermeneutikens natur – samtidigt. Den kristna litteraturen visar på en visdom som står i människans förmåga att motta som ett kristet budskap. Psalmbokskonkordans, som upptar de viktigaste orden i 1937 års psalmbok, är en andra ordbok ur kristendomen som tas med i den etymologiska utläggningen. År 1942 skisseras i denna: *det inre ljuset i människans sinne ger henne förmåga att se. Men, kärlek och visdom utan nyttans goda är inte något. Kärlek, visdom och nytta är tre ting som inte kan åtskiljas. När därför kärlek genom visdom är i nytta, då är den verkligen till, emedan den är i handling. I gärningarna är den till nytta. Därför antas av en vis människa bemödandet som en inre handling.*⁶³² Förståelsen av detta kristna budskap föregriper ansatsen i denna studie, dvs. visdomen som en spegling av det inre hos människan och synlig i det yttre.

Enligt Kierkegaard (1999) är innerlighet att existera som människa men endast genom och inom ett Gudsförhållande. Att existera är enligt Kierkegaard (1999) inte möjligt utan lidelse (patos). Att existera är enheten av kropp, själ, ande.⁶³³ Handlingen är existensens omdaning, såsom att öva förhållandet till det absoluta där handlingen är lidandet, som det väsentliga. Det religiösa andas och lever i lidandet. Genom detta bemödande förenas det sanna, det goda och det sköna i existensen. Handlingen är det yttersta av den subjektiva lidelsen.⁶³⁴ Människan gläds över lidandet därför att det bär på ett förhållande till Gud. Genom en dialektisk omställning omsätts lidandet i glädje, såsom den fullkomnade glädjen där det ofullkomliga är den fortgående smärtan. En troende tvivlar ständigt. Lidandet är att människan är skild från glädjen men inom en fortgående tillblivelse. Trons visshet bestäms genom ovissheten i ödmjukhet.⁶³⁵

I judisk och i kristen kultur betyder begreppet ”logos” Guds skapande och uppehållande ord, *Guds ord*. Det som gäller är att delta i kyrkogången som ett nådens medium i tron på Guds nåd, som sanningen och kärlekens ljus.⁶³⁶ Sanningen finns i allt som upplyses av

⁶³² Dahlby, 1942, 435,454.

⁶³³ Kierkegaard, 1999, 18, 55, 134–138.

⁶³⁴ Kierkegaard, 1999, 12–18.

⁶³⁵ Kierkegaard, 1999, 154–157.

⁶³⁶ Gadamer, 1999, 121–122.

Gud. Klarast reflekteras detta ljus i människans inre, "Bry dig inte om att vända dig utåt. Den högsta sanningen finner den som inte vänder sig utåt" (Ahlberg, 1946, 239).

Den divinatoriska förståelsen gäller en fortvarande och överskridande ontologisk förståelse. Mera som att tankfullt i handlingar, i bönen och i nattvarden, lära känna Gud. Öppenheten, förståelsen och därmed även en kristlig argumentation, hittas inom ett religiöst ethos. Religiositeten är innerligheten som människans förhållande till sig själv inför Gud. Häri byggs, enligt Kierkegaard (1999) lidandet upp som ett lidandets verklighet, ett existentiellt *fortvarande* patos.⁶³⁷ Dialektiken *absolut-relativt* är nödvändig i det relativa, i det vardagliga. Det gäller även att öva hållningen till den absoluta distinktionen *ändligt-öändligt*.⁶³⁸

Innerlighet i att existera fordras för att fatta det patetiska förhållandet till det absoluta, till en evig salighet, som endast berör den enskilda människan. Tankens lidelse krävs för att fatta det dialektiska *absolut-relativt*. Denna samlade lidelse är existensen, där en evig salighet är patoset som det absoluta, det högsta människan önskar för dess egen skull. Att söka en evig salighet är att söka något absolut.⁶³⁹ Motsatser hör till hermeneutikens natur, där diskursen som här reflekteras närmast uppmanar till fortsatt reflektion.

Utsagorna i Det kyrkliga rummet har karaktären av en absolut sanning. Sanninganspråket, *jag tror på Gud*, är berättigat inom ett Gudsförhållande och inom ramen av en bestämd religiös tradition. Utsagorna faller tillbaka på en livspraxis, en personlig innerlighet som *absolut tro*, i betydelsen förtröstan på ett sant förhållande.⁶⁴⁰ Ett kristet ethos är imperativt. Det gäller *Gud som kärleken*. Den kristna kärleken är nåden. Den kärleken är något mera än barmhärtighet.⁶⁴¹ Insiktsfull repetition gäller även den kristna existensen. Inom Det kyrkliga rummet lever en tillförsikt:

*Vi förstår att Han känner var och en av oss. Vi har Jesus som föregångare. Han som är sanningen och livet. Vi har den väg som är Jesu väg som vi kan följa, borde följa då hjärtat säger det.*⁶⁴²

⁶³⁷ Kierkegaard, 1999, 139–145.

⁶³⁸ Kierkegaard, 1999, 100–117.

⁶³⁹ Kierkegaard, 1999, 91–98.

⁶⁴⁰ Kurtén, 1987, 117–118.

⁶⁴¹ Gadamer, 1999, 20–25.

⁶⁴² Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

Frågan gäller även tiden, relationen mellan tid och evighet. En kristen rör sig framåt till en närvaro som ännu inte är. Att vara i denna närvaro, samtidig med Kristus, är att närvara i det eviga i tiden. Evigheten är en existentiell kvalitet i ett beslut. Tidigare beslut blir framtida och detta repeteras i varje nytt beslut. Ett omedelbart *där* ses inom det relativa som något *bortom*. Detta divinatoriska *där* kan dock upplevas som nära i förhållande till något absolut i ett Gudsförhållande.⁶⁴³ Det högsta förloras inte då det är införlivat. Det högsta är därmed det heliga och det högsta innerliga. Att hålla fast vid sin totalitetsbestämning är att i varje sekund vara redo att förhålla sig absolut till det absoluta.⁶⁴⁴

Liksom alla slag av förståelseerfarenheter söker även de andliga (religiösa) sina uttryck, sina ord. Det kristna ordet är ett ord av nåd. Nådens ord överräs på ett speciellt sätt såsom en gåva som inte kan bytas. Ett ord av nåd kan enbart ges i nåd. Nådens ord är även det tysta ordet. Det tysta ordet kräver ett annat tempo vilket människan finner i bl.a. bönen, i *dröjandet vid*. Det gäller att återupptäcka sig själv och *att uppleva sig hemma* såsom i något av ett fullkomnande. Den verkliga hermeneutiska uppgiften är att överkomma det fundamentalt främmande som ligger i det kyrkliga budskapet som kulminerar i att även tron är en särskild gåva av divinatorisk nåd, som något ouppnåeligt då alla yttre kriterier förlorar sin signifikans.⁶⁴⁵ Det kyrkliga rummet förmedlar något av detta svåråtkomliga:

*Om jag ger alla mina saker åt de fattiga är det ingenting. Om jag offrar mig så är det ingenting. Det är bara kärleken som gäller, allt kommer av kärleken. Jag hoppas att vi alla har Gud i vårt hjärta.*⁶⁴⁶

Den hermeneutiska knutpunkten är att samtidigt tänka olikhet och likhet, sekulärt och religiöst samt det som är nära och fjärran liksom även det som samtidigt förskräcker och tilltalar. Gadamer⁶⁴⁷ diskuterar medvetenheten om förståelsens sålunda reflexiva förhållande till tillvarons innerliga struktur och antyder ett tänkande i frihetens element. Varje människa har ett *frirum*. Ett rum för fritt spel där människan kan gestalta sitt varande och sin förståelse utan yttre band. Detta rum gäller även det kyrkliga (religiösa).

⁶⁴³ Risser, 1997, 36–38.

⁶⁴⁴ Kierkegaard, 1999, 165–167.

⁶⁴⁵ Gadamer, 1977, 224–225.

⁶⁴⁶ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

⁶⁴⁷ Sa Cavalcante Schuback, i Ruin & Smith, 2003, 24–25.

Det handlar om att låta den heliga texten, budskapet tala igen.⁶⁴⁸ I studiens kyrkliga meningssammanhang utläses de kristna budskapen i samtalen, genom forskningspersonernas utsagor.

Här kan kort konstateras att kristendomen vilar på en andlig värdighet som överskrider det världsliga timligas existens. Ett Gudsförhållande är absolut. Gud är absolut. De bibliska orden utgör egentligen etiska bud och har alltid ett undervisande syfte.⁶⁴⁹ Inför livets gränssituationer finner människan ofta sin kraftlöshet. Den kan gälla en vändning till något högre i form av religionen.⁶⁵⁰ Där krävs det innerliga, det som inte byggs av något yttre. Det gäller även att fullkomna något egentligt och till synes ouppnåeligt. Det högsta intar inte omedelbart en *plats* som det heliga eller det högsta innerliga. Det gäller att oupphörligt nå denna plats, denna innerlighet eller detta högsta samt att hålla fast det som en totalitetsbestämning.⁶⁵¹ Detta står för *innerligheten* i denna studie.

Företeelsen *visdom* finner sina rötter i att se och att lära, i att vara och *att varda*. Detta gäller den bärande tanken i förståelseerfarenheten och bildningen. Roten är att se och människan blir varse och att *varder vis*. Människan förstår. Människan växer till i ålder och visdom samt till levnadsvishet – genom att *bli visare med åren*. Människan har *sett*, specifikt har hon *skådat människornas ärenden men även skådat gudheliga ärenden*, där Gud är förebilden och kärleken är det högsta – nåden. *Visdom* refererar till en förståelseerfarenhet som människor bär, särskilt om livet och alla dess ärenden. Vis är den som *visar klokhet i viktiga och väsentliga ting lärt av livet*. Den visa handlar med eftertanke och är även framsynt, såsom att *se vidare*.

De litterära ramarna i studien erbjuder visdomens natur genom den grekiska filosofins element (Aristoteles). *Fronesis* och dygdens begrepp är överlag underförstådda (bilaga 7). Häri ingår kontemplerationen, dröjandet med visdom som en livsuppgift, förankrad i det goda, det sköna och det sanna. Denna *duglighet* har inom den aristoteliska filosofin huvudsakligen undervisningen att tacka för sin uppkomst och utveckling. Den förutsätter därtill erfarenhet och tid. De aristoteliska dygderna för fram en i besinning uppstådd vana eller *ethos*. Ett *ethos* som människans ursprungliga kärna (verkningshistoria) hämtas inte utifrån, utan det handlar om varandets och vardandets innersta mening och sanning, ett

⁶⁴⁸ Gadamer, 1998, 140.

⁶⁴⁹ Jonas (1964), i Wolin, 2003, 118–119.

⁶⁵⁰ Gadamer, 1999, viii.

⁶⁵¹ Kierkegaard, 1999, 165–167.

inre bemödandet som innerlighet. Förmågan att dröja vid denna inre mening och sanning gäller det etiska och det andliga. Det är de visas vara, den inre rösten.⁶⁵²

Den hermeneutiska filosofins begrepp hittar sina rötter (Gadamer, 1977, 1997). I den hermeneutiska förståelseerfarenheten finns ett element som är återkommande. Det verkningshistoriska medvetandet i en cirkulär rörelse erbjuder människan i vardande ett återkommande strukturellt element. Detta strukturella hermeneutiska element är visdomen, såsom ett historiskt budskap.^{653, 654} Hermeneutiken bekänner sig till insikten som visdomens källa och visdomen bestäms hermeneutiskt som en tillgivenhet till ett verklighetsskeende, i sin ändlighet.^{655, 656} Den cirkulära rörelsen lever fortgående, oberoende av om frågorna är medvetna eller omedvetna. Ontologin som fakticitetens filosofi lever (Heidegger, 1999). Medvetenhetens horisonter går sin dynamiska rörelse. Bildningen fullkomnar, den utgjuter sig harmoniskt över en mänsklig karaktär utifrån en andlig strävan, som innerlighet i tillägnelsen.⁶⁵⁷ (jfr avsnitt 6 *Det innerliga*.) Den kristliga sfären är likaså *det faktiska*, såsom en närvaro i Guds rum.

Förutom att budskapet och visdomen får sin natur ger etymologin studiens *Den Äldsta* sin gestalt som det litterära fullkomnar. *Den Äldsta* får ytterliga karakteristika genom den caritativa betydelsen och genom det hermeneutiska intresset, bildning och förståelseerfarenhet. Sammanfattningen utgående från den etymologiska bestämningen och litteraturen gestaltas *Den Äldsta* och den innerliga visdomen enligt följande:

Människan som blir visare med åren genom tillägnan av seklers visdom. Genom väsentliga ting lärt av livet förstår människan livets ärenden – insiktsfullt som en levande och meningsbärande enhet, en ordning. Eftertänksamt genom ett inre bemödande, ser människan de högsta ändamålen, de högre livssyftena – även gudheliga ärenden. **Caritativt, som en inre gärning och som kärlek i handling, ställer människan andras fullkomnande till högsta ändamål. Förståelseerfarenheten och bildningen utgjuter sig harmoniskt över ett ethos genom en andlig strävan, utsprungen i en innerlighet, i tillägnelsen. Innerligheten är scenen för budskapet och för visdomen.**^{658, 659}

⁶⁵² Jonas, 1991, 205.

⁶⁵³ Ringbom, 1988, 166–168.

⁶⁵⁴ Kierkegaard, 1999, 17.

⁶⁵⁵ Sá Cavalcante Schuback, i Ruin & Smith, 2003, 27.

⁶⁵⁶ Aristoteles, 1990, 32.

⁶⁵⁷ Thevenius, 1995, 156–157.

⁶⁵⁸ Eriksson, 1994, 2007.

⁶⁵⁹ Kierkegaard, 1999, 17–12, 58.

STUDIENS BUDSKAP, DEN INNERLIGA VISDOMEN – EN SYNTES

Visdomens i studien bestäms som en *innerlighet*. Denna visdom kan även utläsas ur det budskap utsagorna förmedlar. Något berör människan och ställer krav på ett *inre bemödande* som antas utmynna i en inre övertygelse som visar sig som en innerlighet i en tillägnelse, uppkommen inifrån men synlig utifrån orden. I en koppling till vårdvetenskapen (Eriksson 1990) antecknas i *Pro Caritate*:

Caritas förestår den medmänskliga kärleken och den mänskliga gemenskapens dygd. Denna dygd formar ett band, grundat på barmhärtighet, människor emellan. Bandet förmår inte ligga som grund för någon offentlig sfär för sig utan vilar i grunden på människans ovärldslighet. Det krävs en **innerlighet** eller ett inre liv, att lyssna till samvetets – eller mera hjärtats röst. Där finns förbindelsen till visdom, till ett budskap. Den grundar sig på en ontologi och en etik i form av *att-vara-sådan-och-inte annorlunda*.⁶⁶⁰

Studiens utsagor medlar ett liknande budskap i tillägnelsen, *Du får komma hit såsom du är och stanna en stund* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). *Det är bara kärleken som gäller. Allt kommer av kärleken*. (Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.) *Den fantastiska känslan av att gruppen alltid är densamma* (Loggboken, 23.10.1997). Därtill som det avgörande hörs, en innerlig visdom, *lyssna till hjärtats röst* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). Studien har tagit fasta på att ett budskap och en innerlig visdom lever i gemenskaper oberoende av dess yttre natur. Eriksson (2002) söker vidare och antecknar följande om att forma vårdandets kärna analogt med att forma visdomens kärna:

Vårdandet formas genom vårdandets konst. Vårdandets ethos och idémönster framträder i huvud-hand-hjärta modellen. Mot denna modell avspeglas även det evidenta vårdandet eller vården som det sanna eller sanningslika, det sköna och det goda – även det eviga. Traditionen bär på ett tänkande med siktet mot vårdandets inre kärna. **Tänkandet ledsagas av hjärtats logik, vårt inre ethos. Handen beledsagas av tänkandet och hjärtats röst, men formar ytterst det vårdande konstverket.** Det är genom konsten som vårdandets enhet fullbordas i sin inre formning, som det sanningslika, det goda, det sköna. Den vårdvetenskapliga symbolen, Caritas som hjärta, hjärna, hand, som det som förenar det universella och det partikulära samtidigt inflätade i varandra och berikande varandra, kan sägas utgöra viktiga fästpunkter för en vardande rörelse.⁶⁶¹

⁶⁶⁰ Eriksson, 1990. (Referat.)

⁶⁶¹ Eriksson, i Eriksson & Matilainen, 2002, 15–34. (Referat.)

Tanken för tillbaka till den etymologiska utläggningen av begreppet ”visdom”. Vårdandets ethos och idémönster framträder i modellen *huvud-hand-hjärta* (Eriksson, 2002). Inom etymologin från år 1899, i *Språkets lif*, hänvisas till betydelseväxlingar i sammansatta ord.⁶⁶² I begreppet visdom har det förra ledet nästan fullkomligt berövat det senare all betydelse. Det förra ledet är – *hufvud, som tänker och handlar, det senare är armen, som utför vad hufvudet befäller, men hvars arbetskraft den härskande tanken ej kan undvara*. Eriksson (1990) konstaterar ytterligare att *Pro Caritate* står för en etik som innebär vördnad för livet, för människan, för Gud och naturen samt för kunskap och visdom⁶⁶³ – som **visdomens vad**, insiktsfullt som en levande och meningsbärande enhet, en tanke och en ordning. Loggboken ser en ordning med sina verksamma krafter:

*Jag känner ödmjukhet inför vänskap, kärlek och sammanhang. Må vi dela med oss åt varandra och åt andra under många år.*⁶⁶⁴

Visdomen ses som livets livskraft med kärlekens visdom som kallelsen till att tjäna.⁶⁶⁵ I vårdandets världsbild är visdomen, traditionens och vårdandets ursprungliga idé: människokärleken och *caritas* som barmhärtighet och medlidande. Vårdvetenskapens övergripande intresse kommer nära det som von Wright benämner det förnuftiga eller den praktiska visdomen, eftertänksamt *genom ett inre bemödande – som innerlighet* (se avsnitt 6). Det som är ett *väl* för människan. Det är i besinningen inför det sköna, det naturliga som människan stannar upp inför.⁶⁶⁶ Inom vårdvetenskapen ersätts de humanistiska begreppen godhet och mänsklighet med värdighet och helighet samt med medlidande och barmhärtighet och får en annan innebörd.⁶⁶⁷ Innebörden är att ställa *andras fullkomnande till högsta ändamål*, till välbefinnande och hälsa. Den historiska aspekten hjälper människan att återförena vetenskaplig kunskap och värden samt att påminna om att vårdandet är både vetenskap och konst.⁶⁶⁸ Vetenskapen fullbordar dock inte. Bildningen som *konsten att* träder in och fullkomnar, som något *slipat* i ett vardagligt liv⁶⁶⁹. (Se avsnitt 6, bilaga 5.)

⁶⁶² Lundgren, 1922.

⁶⁶³ Eriksson, 1990, 1.

⁶⁶⁴ Loggboken, 16.9.1994.

⁶⁶⁵ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–31.

⁶⁶⁶ Eriksson, 1997, 10–17.

⁶⁶⁷ Eriksson, 1994, 59.

⁶⁶⁸ Eriksson & Lindström, 2000, 15.

⁶⁶⁹ Farrar, 1878, 1189–1190.

Den vårdvetenskapliga visdomens symbol *caritas*, banar väg för en gemenskap som sträcker sig utöver det existentiella och appellerar till den andliga dimensionen, i enheten människa, som kropp, själ, ande, genom att inbjuda till ett sammanhang som saknar rumsliga och tidsliga gränser.⁶⁷⁰ Vårdvetenskapens visdom bär på en innerlighet och ett budskap, *caritas*. Det är en visdom som måste vara värd att väljas för sin egen skull. Den är produktiv. Lindström tecknar:

”Den vårdvetenskapliga och den vårdande ordningen är kärlekens och gemenskapens ordning där människan i en djup gemenskap blir delaktig av all den universella mening som vårdandet bär på och som även svarar an på det partikulära. All kunskap har en inre ordning som bär på mening och likt ordningen i kosmos strävar den mot harmoni och enhet”. (Lindström, i Nåden et al., 2006, 68.)

Sammanfattningsvis antecknas följande som visdomens attribut applicerbara i denna studie. Människans ethos och hängivenhet bär på logos som en meningsenhet, *caritas* (Eriksson, 1990). Människans seende går till något högre. Innerligheten är hjärtat där konsten bär det sköna som det goda. Innerligheten formar, som bäst, människans ethos och etik, hennes praxis. En etik som står för – att tjäna den andra.⁶⁷¹ Visdom bär på att *ha sett*. Visdom innebär att specifikt *skådat människornas ärenden* men även *skådat gudhi heliga ärenden og ting*. Visdom som *insikt*, som hermeneutikens visdom, lever i förståelsen av livets ändlighet. Genom bildningen utgjuter visdomen sig harmoniskt över en mänsklig karaktär, utifrån en andlig strävan, som *innerlighet i tillägnelsen*. *Innerligheten är scenen* och det gäller att vilja den andra väl. Visdomen och innerligheten får även betydelsefulla konturer utifrån den kyrkliga aspekten.

Studiens frågeställningar går igen. Vad är det meningsbärande budskapet? Vad är den innerliga visdomen? Ett meningsbärande budskap formas genom:

- att bli visare med åren genom tillägnan av väsentliga ting lärt av livet – som *ett inre bemödande*, i och genom förståelseerfarenheten samt genom bildning som utgjuter sig harmoniskt över ett ethos,
- att *skåda människornas ärenden* och även att *skodha gudheliga ärenden og ting* – att se de högre livssyftena.

⁶⁷⁰ Lindström, i Nåden et al., 2006, 64.

⁶⁷¹ Eriksson, 1994, 50–51. Enligt Frankl finns det ett för att som även ger lidandet mening. Lidandets mening är att det föder en förmåga till medlidande och kärlek.

En innerlig visdom formas genom:

- att caritativt, som en inre gärning och som kärlek i handling, ställa andras *fullkomnande till högsta ändamål* – som en andlig strävan utsprungen i *en innerlighet* (ett inre bemödande).

Det meningsbärande budskapet formas i studien genom utläggningar av löpande text i dialog med utsagorna samt genom de abduktiva sprången. De abduktiva sprången genererar därtill genom läsningen det innerliga – en visdom. Det förebildliga växer successivt i studien. Något exemplariskt kan återkallas ur Loggboken:

*Innerligt tack, tack för en kväll med samtal av olika djup, en fin kväll inför nya utmaningar – ibland behövs en paus att bara vara.*⁶⁷²

Genomgående i studiens text söks en *förhöjdhet* förankrad i det *caritativa* och i ett *Guds-förhållande*. Det insiktsfulla grundat i *det historiska* och i *en innerlighet som en fullkomnande rörelse* i praxis (ethos och etik) förväntas. Förväntningarna ligger i en antagen historisk effekt på medvetandet, insikten, visdomen, (jfr den hermeneutiska grundidén s. 10) samt i en antagen effekt på handlingen, genom visheten som praxis (jfr Peirce, 1990).

⁶⁷² Loggboken, 23.4.1997, 12.3.1998.

7. FRÅN INSIKT TILL UTSIKT

Nya frågor har stigit fram under studiens gång. De kan inte förbigås. Frågorna för till förväntningarna inför framtiden, på gott och på ont. Följande förväntningshorisonter kan formas. Horisonterna samlas nu under en övergripande tematisering *Från insikt till utsikt*. Betydelsehorisonter som för till livssfärernas mera ontologiska rum stiger fram. Den första framstigna betydelsehorisonten är *Det ifrågasatta varandet*, där varandet konfronteras med förändringen som alltmera för till en annorlunda livsstil, en livsstil präglad av den teknokratiska-teknologiska utvecklingen. Konfrontationen handlar även om hoten mot den enskildas grundtrygghet, *vi människor förlorar* (Det kyrkliga rummet, 15.10.2012). Därmed stiger den andra betydelsehorisonten fram *Den ifrågasatta framtiden*. Framtiden är, som redan tidigare i studien konstaterats, en angelägen fråga. Sökandet efter helhet och enhet sträcker sig in i en framtid – även den hotad genom förmågan eller oförmågan till ett överskridande, till att gå genom *förändringar*. Därtill förhåller sig de två grupperna olika till ett scenario inför framtiden.

Ytterliga tre förväntningshorisonter bygger bron vidare i studien. Dessa förväntningar handlar om förmågan att *se vidare*. En förmåga som ingår i visdomens natur. Den första förväntningen ligger i tematiseringen *Vägen till ett landmärke följer de ontologiska elementen*. Den teknokratiskt-teknologiska livssfären konfronteras som en mindre bejakad medvärld. Konfrontationen gäller människans hela ontologiska livssfär, födelse, liv och död. Människans förmåga att söka sin bestämning står på spel. Därefter går tematiseringen till en annan uppstigen angelägen fråga. Något tillförlitligt skall leva såsom *Att se vidare – förväntningen och visshet bortom oron*. För att kunna bejaka en helhetssyn på tillvaron och på att se vidare behövs sanningens och godhetens innebörd. Frågan gäller att finna det förebildliga. I Det kyrkliga rummet efterfrågas vissheten:

*Det är litet märkvärdigt att här sägs att de inte visste att de gjort något gott. Nämligen om jag ger mat åt någon eller besöker någon i fängelse eller gör något dylikt – så vet jag ju det.*⁶⁷³

Medvetandehorisonter som leder närmare det induktiva stiger fram, *Levande livsmönster* är en nödvändighet och en förutsättning, i sökandet efter det meningsfulla. Utan möten med det även meningslösa i livsmönstren kan inte det meningsfulla skisseras.

⁶⁷³ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

Medvetandehorisonten *Traditionens meningsfullhet* bär på det eftersökta meningsfulla. Att ha fotfäste i en tradition, med sina band, sin samhörighet är en grundförutsättning där nya meningshorisonter kan speglas i det historiska. Dialogen med forskningspersonerna fortlöper. I denna dialog är siktet nu artikulerat. Siktet är på ett budskap som bär på mening och en innerlig visdom som samtidigt är det bejakade i tillvaron. Tidigare forskning med en upplysande referens till denna studies centrala element utläggs. Tiden, rummet, bilden, dygden, dialogen, försoningen, öppenheten, mönsterskapandet, språkspelet och tjänandet utgör meningsbärande element i studien.

DET IFRÅGASATTA VARANDET

Det som klassats som säreget, mänskligt och gott, i människans tillvaro har genom tiderna genomgått många omgestaltningar. Varje tidsepok har sin livsanda med sina utmaningar, hot och främlingskap. Sanningen i livet har varierat. Varje tidsepok bär ett budskap om det goda i livet. Den vetenskapliga kunskapsutvecklingen sätter sina spår och därmed även i det mänskliga. Dagens framtida horisont förbinds olösligt med den teknokratiska-teknologiska utvecklingen. Teknokrati bär en människobild som förväntar sig att människan kan bytas ut mot teknik eller att människan är en utbytbar del av ett system. Med teknokratins ingripande växer de nya möjligheterna men även de kommande hoten mot såväl en mänsklig värld som en mänsklig integritet.⁶⁷⁴ Dagens människa lever i vetenskapens, i teknologins och i den accelererande livsrytmens värld.

Det kritiska perspektivet står nära. Marknadskrafterna strävar att berätta vad som är det goda eller det lyckliga i livet. Den värld som nu växer fram kännetecknas av att människan själv strävar efter att till och med fysiskt övervinna både tid och rum. Livsmönster utvecklas som omedelbart sprider sig globalt. I begreppen nätverk och sociala medier ligger samtidens hemligheter gömda. Tre processer glider samman i nutiden och strävar efter att med samfälld kraft bestämma dess karaktär, informationstekniken, marknadsekonomi samt nya sociala medier med nya kulturella former.⁶⁷⁵

⁶⁷⁴ Jonas, 1991, 17.

⁶⁷⁵ Liedman, 1999, 47–48.

Den integrerande förståelseerfarenheten hotas av splittring då en jakt på ständigt nya och högre upplevelser av värde söks. Den moderna tillvaron ses såsom ett tillfälligt rum. Samtidigt betraktas tiden som en tid i nuet samtidigt även som en tid som kan återkomma. Människan lever förbiglidande med tanken att återkomma till samma rum och samma tid för att förändra eller *göra om*. Något som inte händer emedan inget rum, ingen tid är mera desamma eller som sådana återkommande. Förståelseerfarenheten ansträngs av händelser där harmoniska förbindelser inte skapats eller inte skapas. I Det kyrkliga rummet identifieras utvecklingen med sina effekter på en mänsklig värld:

*Allt går så snabbt för dem, datorerna lever. De bara tittar in på någonting. Det finns så många flykter i vår medvärld. Vi, människorna förlorar.*⁶⁷⁶

Hotas en tillvaro fylld av skapande och fylld av människan som skapare av sitt boende?⁶⁷⁷ Riskeras människans ontologiska trygghet och förmågan att skapa rötter? Riskeras en samvaro?⁶⁷⁸ Frågorna är många. Svaren dröjer. Enligt Jonas (1991) kan svaren innebära att människan till och med bör skyddas mot sin egen macts övergrepp.⁶⁷⁹ Enligt Jasper (1883–1969) kan dagens epok betecknas som det anonyma tilltalets tidsålder.⁶⁸⁰ Teknokratins ansikte är diffust. Att möta tiden med inneboende löften om att förverkliga det goda kan dock möjliggöras av ett rum i varje tidsepok och i varje livsskede.⁶⁸¹ Ett rum för reflektion (dröjandet) skapar möjligheter. Det kyrkliga rummet intar en plats:

*Allt det jag genomgått har varit en underbar, en helt fantastisk tid, av stillhet – att finna stillheten och att ha ljus omkring sig. Att bara vara.*⁶⁸²

Liedman diskuterar 1900-talet som modernitetens förebild, en process som tagit sin början för århundraden sedan och som tar sig uttryck i en världsomspännande och våldsam utveckling.^{683, 684} Vetenskapen blir allt exaktare och tekniken genomtränger småningom varje por av människans liv, genom en växande makt och effektivitet, genom

⁶⁷⁶ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

⁶⁷⁷ Reiners & Seppä, 1998, förord.

⁶⁷⁸ Nykänen, 2009, 252.

⁶⁷⁹ Jonas, 1991, 332–334.

⁶⁸⁰ Jasper, i Gadamer, 2003, 44.

⁶⁸¹ Foucault, 1970, 340.

⁶⁸² Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁶⁸³ Liedman, 1999, 17.

⁶⁸⁴ Vattimo, 1996, 71, 81.

allt mer förfinade rutiner. Vattimo (1996) ser den största risken i människo- släktets nivellering i den teknokratiska (marknadsekonomiska) förvaltningen.⁶⁸⁵ Bolz (1992) diskuterar det mänskligas förluster på vetenskapens fält. Dessa förluster är primärt kraften hos förståelseerfarenheten, bildningen och skapandet.⁶⁸⁶ Visdom har inte tagits med i det modernas förvandling. I visdomen möter modernitetens rastlösa sökande efter vetenskap sin motpol.⁶⁸⁷ Aristoteles hänvisar även till bildningens gränser. Faktum kvarstår, människans gränser med sin tånjbarhet sträcker sig enbart i den utsträckning företeelsernas och människans natur medger.⁶⁸⁸ Gränserna är snäva och ändligheten trogen den mänskliga naturen. Förväntningarna på framtiden är diffusa, närmast som att *vi får se*.

Ett växande avstånd till den andra, till medmänniskan och till det medmänskliga, förhärdat.⁶⁸⁹ Är samtidens uppgift att mänskliggöra en relation till det rationellt teknologiska-teknokratiska uppdraget? Uppdraget som dock ställer sina tjänster till människans förfogande även i en mänsklig livsordning. En rationell teknologisk tankevärld är, inte nödvändigtvis, ett hot. I goda händer är en dylik omvärld och medvärld ett medel där relationen mellan subjekt och objekt är avgörande i valet av det goda alternativt det onda. Ett *för att*, något för den andras väl, kan skapa en livsvärld karakteriserad av den medmänsklighet människan medvetet önskar och även har förutsättningar att sträva efter.⁶⁹⁰ Loggboken sätter ord på det mänskliga goda i förändringens värld:

*En fin kväll i förändring inför nya utmaningar. Nu är jorden mörk och kulen, men ljusen är tända och vi får uppleva ljusens och gemenskapens värme i denna krets, tack för stämningen och en ledig samvaro.*⁶⁹¹

Förnuftsmässigt och förståelsemässigt, skall människan och det mänskliga, bevaras i hela sin frihets tvetydighet. Människan är skapare av sitt liv, i egenskapen mänskligt liv, och förutom mot döden är hon inte i dag med vetenskapens hjälp rådlös. Men, kringgås den mänskliga vägen? Hälsa och välbefinnande bestäms ofta enligt biologiska mått.⁶⁹² Det varande och vardande, i hälsa som i ohälsa, kan dock infångas och förstås. Hälsans

⁶⁸⁵ Vattimo, 1996, 150.

⁶⁸⁶ Bolz (1992), i Fovet, 1995, 157.

⁶⁸⁷ Liedman, 1999, 126, 225, 240.

⁶⁸⁸ Ringbom, 1988, 23.

⁶⁸⁹ Jonas, 1991, 277.

⁶⁹⁰ Eriksson, 1995.

⁶⁹¹ Loggboken, 12.3.1998, 21.12.1997.

⁶⁹² Gadamer, 1977, 31–35.

möjligheter kan ses som en öppning.⁶⁹³ Etiken ställs därmed även inom hälsovården inför handlingar med en räckvidd in i framtiden. Människans förmåga till vetskap är dock ändlig. Dess begränsningar har även accepterats. Såväl kunskapen som dess ingripande makt är alltför begränsad för att omfatta handlingar med en räckvidd in i en avlägsen framtid.⁶⁹⁴ Pieteten mot det förflutna med sina begränsningar kan belysa framskridandet. Vårdvetenskapen (Eriksson) ställer tjänandet och vårdandet till medmänsklighetens förfogande.⁶⁹⁵ Religionen erbjuder kyrkan som ett *frirum* då den andliga nöden tränger på.⁶⁹⁶ I det kyrkliga rummet identifieras konflikten mellan forntid, nutid och framtid:

*Kyrkan är ännu inte den kyrka den kommer att bli. Vardagen utifrån, tränger på. Kyrkan vill det heliga men allting förändras och vi måste anpassa oss. Man skulle önska att allt skulle vara precis som det varit. Men, de unga vill leva i nuet.*⁶⁹⁷

Människan står alltid inför en framtidshorisont av önskat och fruktat, i många avseenden, inför ännu inte avgjorda möjligheter.⁶⁹⁸ Gadamer sammanfattar, vad som är nytt i den moderna vetenskapen, är att inte vara uppmärksam på tillvarons egen existentiella spänning eller kris. Människan kan och bör betrakta världen som en förståelig värld och inte enbart som en värld möjlig att behärska.⁶⁹⁹

Förhoppningen står till ett *ja* och dess kraft till livet. En bejakad tillvaro är tillvaro som mening.⁷⁰⁰ Historiskt har försoning och harmoni ställts som motbild till det motsägelsefulla och splittrade i samtiden.⁷⁰¹ Den moderna upplevelsen av den hemlöshet som samtiden och moderniteten medför står inför skapelsen av ett nytt boende.⁷⁰² En etisk medveten människa är mänsklighetens hjärta, ”den som inte, alla gånger, är överens med sin tids föreställningar” (så Cavalcante Schuback, 2006, 17). Samvetet och det etiska tar ställning, för och emot. Varaktighet har dock, genom tiderna, ansetts vara ett kriterium för god ordning.⁷⁰³ Att bevara är en uppgift tilldelad det meningsfyllda och bildningen.

⁶⁹³ Eriksson, 2000.

⁶⁹⁴ Jonas, 1991, 28.

⁶⁹⁵ Jonas, 1991, 19, 341.

⁶⁹⁶ Gadamer, i Ruin & Smith, 2003, 10–11. I människans tillhörighet ingår ett *frirum* att gestalta det egna inom en redan ordnad helhet av världen.

⁶⁹⁷ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

⁶⁹⁸ Gadamer, 1997, 91.

⁶⁹⁹ Gadamer i så Cavalcante Schuback, i Ruin & Smith, 2003, 22.

⁷⁰⁰ Jonas, i Wolin, 2003, 129.

⁷⁰¹ Erikson, E. (1962), i Siltala, 1990.

⁷⁰² Gadamer, 1977, 9.

⁷⁰³ Jonas, 1991, 41–55.

Eriksson diskuterar paradigmskiftet och en ny världsbild i *Den lidande människan* (1994):

Det är meningssammanhanget som avgör innebörden och sättet att se. Här ingår förutom en historisk syn även en systematisk teoretisk komponent, d.v.s. språket. Det vårdvetenskapliga paradigmet återvänder till vårdandets idé, ursprung och historiska förutsättningar. Det vårdvetenskapliga paradigmet utgår från den lidande människan och ger en grund för en vårdetik där bekräftandet av människans värdighet är fokuserad. Teknologin framträder i ett djupare meningssammanhang och anpassas till människans önsksningar och krav.⁷⁰⁴

Vårdgemenskap utgör vårdandets meningssammanhang och har sitt ursprung i kärlekens, tjänandets och offrandets ethos, *det caritativa*. Naturlig vård har setts som grunden till ett ursprungligt sätt att ta hand om sina nära och varje människa är i grunden en naturlig vårdare.⁷⁰⁵ Vägen ut ur ett lidande kräver därtill även mod och att följa den egna inre kallelsen. Genom att våga söka en kurs som växer fram ur människans inre och att hålla den har hon en grund eller en riktning för tillvaron. I det antika tänkandet fyller den praktiska dygden denna funktion.⁷⁰⁶

Hermeneutiken med sina rötter i det antika tänkandet är även modernitetens filosofi. Värdet ligger i att ha gett upphov till att se en sammanhängande historisk livsgrund.⁷⁰⁷ Vattimo framhåller att människans förhållande till den moderna vetenskapen eller den teknologiska-teknokratiska rationalitetens värld inte enbart kan präglas av polemiskt tillbakavisande. Hermeneutiken som teori strävar att förstå betydelsen av alla förändringar den moderna för med sig.⁷⁰⁸ Gadamer diskuterar centrala frågor ställda av den moderna vetenskapen. Det handlar om *hur* den erfarenhet människan äger genom att leva sitt liv relaterar till den anonyma auktoritet som möter henne eller honom i den moderna. I ett tidevarv då människan upplever både förluster och främlingskap i förhållande till sin enskilda situation och till den tradition hon förbundit sig till.⁷⁰⁹ I teknokratins och den klassiska vetenskapens värld måste en människobild, som inte enbart är subjekt som underkastad men inte heller objekt som föremål, sökas. Den goda

⁷⁰⁴ Eriksson, 1994, 100–106. (Referat.)

⁷⁰⁵ von Post, i Eriksson & Lindström, 2003, 147.

⁷⁰⁶ Eriksson, 1994, 34,68.

⁷⁰⁷ Vattimo, 1996, 23–24.

⁷⁰⁸ Vattimo, 1996, 142–143.

⁷⁰⁹ Gadamer, 1977, 116.

insikten är dock att förena teknologins och vetenskapens objektiva värld, med allt vad den erbjuder människan, i en livsordning som inte egentligen är mera förhandlingsbar som en medmänsklig värld. Teknologin är en dimension redan i nutid men framförallt i den kommande främmande framtiden. Den kommer att utgöra en integrerad del i den mångfacetterade värld människan lever i. En förening av teknologi och det medmänniskliga konfronteras i Loggboken:

*Facebook? Finns samhörighet? Ok, för den som tycker om det. Vill vi tjäna? En vacker dukning är tjänande då vi skapar estetik för människan. Om människan inte betyder något gör vi kanske inte det.*⁷¹⁰

Det avgörande är tänkandets natur. Det mekaniska kalkylerande tänkandet har accepterats inom livssfärer där det inte, i sin genomgripande form, egentligen har någon hemvist. Den begärande människan bör bevaras och alltid vara mänsklighetens *sak*.⁷¹¹ En humanvetenskaplig inriktning måste poängtera mänsklighetens väl och en gemenskap i harmoni med den enskilda människans längtan att förverkliga sig själv.⁷¹² Förståelsen av livets enhet kan övervinna dualismen i modernt tänkande, i riktning mot ett helhetstänkande, som ett väl för människan.⁷¹³

Att aktivt införliva det utommänskliga i föreställningen om den goda helheten hör till *ämbetets sfär*.⁷¹⁴ Elementen *vård-vårdhem- vårdande-vårdare* är ontologiskt förankrade i samma innebörd, i samma ursprungliga vårdande eller tjänande. Utgångspunkten är att varje företeelse, ting, varelse eller väsen äger i detta sammanhang, ett särskilt ändamål, det goda och det mänskligas ändamål. Det godas form innebär att det goda blir till i just den företeelsen, det tinget eller den varelse det är frågan om. Det goda har en inneboende dold kraft, något som skapar. Det finns något ursprungligt gott.⁷¹⁵ Ändamålet är alltid människan, och den kraft som sammanbinder synliggörs i ämbetet. Kraften som mänsklig praxis och en praxis som det goda och det etiska är, många gånger, svår att fånga.⁷¹⁶ Sanningen finns dock i detta mänskliga, i den enskilda mänskliga akten eller handlingen.⁷¹⁷ Det godas sanning är beroende av människan.⁷¹⁸ En ordning av *aktens*

⁷¹⁰ Loggboken, 30.3.2010.

⁷¹¹ Jonas, 1991, 332–334.

⁷¹² von Wright, i Gothöni, 2002, 326.

⁷¹³ Jonas, i Wolin, 2003, 129.

⁷¹⁴ Jonas, 1991, 134.

⁷¹⁵ Månson, 2001, 23.

⁷¹⁶ Liedman, 1999, 266–268.

⁷¹⁷ Liedman, 2001, 126, 537. Pragmatismen relaterar väsentligen kunskapen till handlingen.

⁷¹⁸ Heidegger, 1966, 84.

eller *handlingens grund* är nyckeln till detta praktiska etiska resonemang. Akten och handlingen är den enskilda människans etiska hållning, vars enda gränser utgörs av hennes reflektionsförmåga.⁷¹⁹

Om allt det som ett ämbete står för förfrämligas, förvandlas de rum som är av betydelse för *Den Äldsta* till självändamål och står inte mera i människans tjänst. Detta gäller även insatser från andra instanser än människan som instans. Det gäller väsentligen även de institutionella instanserna. Detta handlar även om insatser från det behagliga livet, ofta av materiell och instrumentell natur. Alla gränslinjer är en förlegad syn inom livssfärens många former, teoretiska som praktiska. Den kritiska gränslinjen ligger, i hög grad, i om människan förmår skilja på eller ser broar mellan praktisk makt och praxis.⁷²⁰ Om försöken, att på teknisk väg uppnå kontroll i form av en fulländad förvaltning av *ämbetet* förverkligas, förloras dess egentliga och historiska ursprung.⁷²¹ De med humanvetenskapen förenliga teoretiska skapelserna lever i och genom praxis. Loggboken bekräftar:

*En skön sommarkväll, med gamla goda vänner på verandan, det ligger ett oerhört slutvärde i traditionen. Traditionen att fira in sommaren inger en stor trygghet och en inre frid. Nu väntar vi på näktergalen.*⁷²²

Det etiska är det verkliga livet, i en mänsklig vardag, med sina meningssammanhang. Jonas tecknar löftet för framtiden ”Handla så att ditt handlande är förenligt med beständigheten av äkta mänskligt liv” (Jonas, i Wolin, 2003, 133).

DEN IFRÅGASATTA FRAMTIDEN

Att i varje skede av livet försvara ett mänskligt grundmönster, baserat på insikt eller visdom, är väsentligt både universellt, allmänt och enskilt inom det etiska. Aktning inför medmänniskan utgör kontinuitetens princip, dock med referens till en bestämd

⁷¹⁹ Eriksson, 1988, 51.

⁷²⁰ Jonas, i Wolin, 2003, 130 framhåller att livet är självförmedlande och självomvandlande. I livets kamp föregriper medvetandet liv som inre mening eller ande. Människan härbärgerar därmed en omsorg om sitt vara och sitt fortsatta vara.

⁷²¹ Bernstein, 1987, 73.

⁷²² Loggboken, 9.6.1994.

människobild och ett bestämt ethos, i en alltid ny förståelse.^{723, 724} En humanvetenskaplig vetenskap och teori är bunden till ett grundtänkande. Ett grundtänkande är det intellektuella redskapet som vägledning i nutid fram till en framtida sanning, en sanning som människan kan godta som fruktbar. Tänkandet handlar, i första hand, om ett samspel mellan tradition och nutid.⁷²⁵ Framtidens etiska tänkande binds därmed till att ta hänsyn till det mänskliga livets och släktets avlägsna framtid, i förhållande till ett uppkommet annorlunda vetande, en annorlunda insikt. I denna insikt mäter ett förutsäggande vetande sig med det modernas teknik som ger handlingarna en alltid ny makt. I detta faktum ligger den nutida och framtida etiska sammanhanget.⁷²⁶ Varje ny insikt, varje nytt vetande kan införliva en intellektuell och insiktsfull hållning som det mest ädla, med utrymme för det andliga och det mest mänskliga. Aristoteles medgivande angående den verksamma förbindelsen mellan fakta och värde, etik och ethos, utgör en tillförlitlig grund för en verksam förbindelse mellan hälsans alla aspekter, kropp, själ, ande. Det kyrkliga rummet har funnit en väg till hälsa och välbefinnande:

*Vi sjunger i en nattvardshymn, Jesus Kristus är vår hälsa. Det är Han som kan oss frälsa.*⁷²⁷

Det finns dessa annorlunda livssfärer. Ovanstående utsaga lever i den kyrkliga, religiösa sfären. Om en specifik relation är kanaliserad på ett specifikt sätt, genom specifika människor, återstår frågan om hur bana väg för detta liv in i större och mera opersonliga sammanhang? En historisk kontinuitet är på något vis en länk i de mänskliga bindningar som människan övertar och överför.⁷²⁸ Det historiska berättar dock att det ingalunda varit någonting givet att vörda livet och människan, att visa kärlek, nåd och barmhärtighet. Det finns exempel på att etiken många gånger har varit förtjänt av att isoleras från det historiska, många gånger på både en allmän och enskild nivå. Samtidigt berättar dessa historier om hur människans högsta värden och mest värderade relationer kan vara källan till etiska misslyckanden. Sårbarhet (lidande) liksom begär (lust) är etikens motiv, på gott och ont, såsom ett historiskt sinne. Vårdandets idé hänvisar till en etik som inbegriper djupa betydelser för det mänskliga, vördnad för livet, för människan, för Gud och för

⁷²³ Vattimo, 1996, 59–60.

⁷²⁴ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–23.

⁷²⁵ Eriksson & Lindström, 2003, 17.

⁷²⁶ Jonas, 1991, 34.

⁷²⁷ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁷²⁸ Furrow, 1995, 25.

naturen samt för en ändlig insikt och visdom.⁷²⁹ Världen förädlas enbart då det goda segrar över det onda. Människans historiska arv handleder människan till att skatta det godas attribut och att avstå från grymhetens. Det handlar om humanvetenskaplig rationalism, där tro och vetande, fakta och värde förenas.⁷³⁰ Kärleken, nåden och barmhärtigheten har dock många ansikten.⁷³¹

Med hänvisning till bildningsbegreppet formas kunskap, vetande och handlande till en helhet och enhet genom att människan fostras till att i hela sitt väsen framvisa den vidsynthet och den rättrådighet, som följer sanningskravet med referens till godheten.⁷³² Människan strävar även efter att finna möjligheter att förverkliga denna, sin innersta entusiasm. Finns de goda händerna? Finns ett hjärtats dygd?^{733, 734, 735} I Det kyrkliga rummet konstateras möjligheterna:

*Det finns människor som säger att det viktigaste är att bara tro. Gärningar är just ingenting. Om du tror något tar du det i praktik. Om du tror att ett tvättmedel är gott så tvättar du med det. Då du tror att ett kaffe är gott dricker du det. Något ganska enkelt och något du förstår.*⁷³⁶

Både lidandet och lusten är bryggan mellan känt och okänt. Detta räcker dock inte för ett vidgat vetande. Denna studies intresse är även att *fråga vidare*, i den riktning med den tematisering och den *logos* som dialogen kan föda.⁷³⁷ Svaret hittas sällan explicit, utan det hittas, många gånger, i det *underförstådda*. Sanningen skattas dock ofta utifrån gamla källor, utifrån hur gammal källan är. della Mirandola (1488) ser Moses som högsta auktoritet, såsom *Det Äldsta Ordet*. Denna gamla lära äger sin sanning utan bevisning. Här finns även länken till det grekiska arvet, till antiken, till både Platon, Aristoteles och Sokrates.⁷³⁸ Det finns en *Den vises sten*. Det finns en visdom inbyggd i orden ”Hunger efter vishet väcks då det närliggande blir främmande och det avlägsna hemtamt” (Liedman, 2001, 28). Bästa förmågan är att ställa frågor. Etymologin hänvisar till visdom

⁷²⁹ Eriksson, 1990.

⁷³⁰ Eriksson, 1990, 1–2.

⁷³¹ Rorty, i Furrow, 1995, 26–28.

⁷³² Gothöni, 2002.

⁷³³ Fagerström, i Eriksson & Lindström, 2000, 120–121.

⁷³⁴ Paasivaara, 2002.

⁷³⁵ Gadamer, 1977, 38–40.

⁷³⁶ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

⁷³⁷ Gadamer, 1977, xxi.

⁷³⁸ della Mirandola, (1488) 1974, 80.

som en form av att gå frågande genom livet, vilket även är kärnan i Sokrates lära – han levde sitt liv.

All levnadsvisdom är förvisso en höjning till något allmänt och ju mera insikten och vetenskapen växer desto *högre* och mera distanserat blir detta allmänna.⁷³⁹ En sanning skapas dock inte utan personlig referens, tro och vördnad inför det den enskilda människan skattar som det mest ädla. I Loggboken växer en insikt:

*Höstmörkret finns utanför, här inne brinner ljusen. Deras sken och värmen från vedspisen omsluter oss. Samtalet flyter fram och tillbaka, också i det finns värme och vänskap. Det caritativa omsluter rummet. Detta måste upplevas!*⁷⁴⁰

Enligt Ahlberg (1946) lever en personlig prägling på tillvaron och en verklig verklighet kan inte abstraheras bort. Detta var den förebildliga antikens alltomfattande princip. Ett nej, till det goda eller till det onda åläggs en verklig insikt på vägen, såsom friheten att välja och att förhålla sig. Här ligger etikens kritiska punkt. Här ligger även förbindelsen till helheten. Närvaron av konfliktfyllda och motstridiga skeenden hanteras,⁷⁴¹ om ett anspråk på sanning finns. Ett anspråk som kan och bör göras gällande – när som helst.⁷⁴² Den moderna upplevelsen av hemlöshet föregår skapelsen av ett *nytt hus*, inte innanför människans subjektivitet, utan i en framställning som även kan referera till den *andra*. Referensen till den andra gäller inte som en efterbild eller avbild, utan som ett eget etiskt boende.⁷⁴³ Ett dylikt boende har många rum. En mångfald, både inre och yttre, har sitt utrymme. I alla skeden av sitt liv har människan möjlighet att välja sin plats. Det är hennes värdighet.⁷⁴⁴ En boning besjälad av det goda kan i alla skeden vara kompassen. Det godas idé betyder väsentligen att finna en grundstämning i ett ethos där glädjen och godheten kan tilltala och besjåla de involverade. Detta ethos karakteriseras av befrielse och frihet.⁷⁴⁵ Vördnaden för den enskilda människan och aktningen för det liv hon valt möjliggör en delad glädje, sann gemenskap och samlevnad. Det finns en inbyggd glädje i tillvaron. Det finns den inre glädjen som sprids genom allt som är levande. Det handlar

⁷³⁹ Kierkegaard, 1999, 129.

⁷⁴⁰ Loggboken, 16.9.1994.

⁷⁴¹ Furrow, 1995, 117–122.

⁷⁴² Gadamer, 1977, 107.

⁷⁴³ Kearney, 1991, 7.

⁷⁴⁴ della Mirandola, (1488) 1974, 37.

⁷⁴⁵ Eriksson, i Eriksson et al., 2003, 21–31.

om att finna den, att se den och att tacka för den, som ett led i den andliga växten.⁷⁴⁶ Detta ädla har sina källor. Dessa källor är även förståelsens och bildningens idé.⁷⁴⁷ Varje svar på frågan om *det goda* implicerar en inre förbindelse, mellan ethos och etik samt en rättfärdigande logos, liksom en relation mellan bildning, förståelseerfarenhet, insikt och det sköna eller vackras varande.⁷⁴⁸ Den konkreta handlingen skisseras i Det kyrkliga rummet:

*Jag går gärna till ... brev, han var nära Jesus och hörde Hans ord.
Han sade att det inte räcker att säga åt din medmänniska, du måste gå
och värma dig. Du måste hjälpa.*⁷⁴⁹

Att minnas forntiden manifesterar olika krafter, kreativa eller destruktiva. Kreativ glömska kan tjäna livskraften och ge rum för lycka, glädje, hopp, stolthet i nuet. Kreativ glömska kan ge rum för människans innersta möjligheter. Såsom en dimension i ändligheten är glömskan inte tillfällig eller temporär, utan konstant och nödvändig inför en förnyelse. Att glömma är att dra sig tillbaka i döljandet men även att samtidigt ta sikte igen.⁷⁵⁰ Hermeneutiken, såsom en erfarenhetsförståelse genom konst och poesi är något mera än en teori om förståelse. Den bestämmer sig själv såsom en form av praxis genom en strävan att väcka livet (existensen) till livet självt. Den hermeneutiska förståelseerfarenheten är dynamiken kring att ordet talar igen. Men förståelseerfarenhetens ändlighet kan innebära att insikten tidvis flyr. Meningen dröjer. Det divinatoriska är därmed alltid ett kraftfullt element, då det gäller att överskrida det mänskligas gränser och människans oförmåga. Det gäller att förstå frihetens och förmågans gränser på vägen till en mening. I antikens tänkande står (gr.) ”divine” som det första begreppet för mänsklig enhet och mänskligt varande.⁷⁵¹

Det sköna och det vackra äger en förbindelse till det goda. Det säregna hos de grupper som fokuseras i denna studie är att det vackra lever. Utsagorna förmedlar det vackra. Öppenheten möjliggör denna delade upplevelse. Det vackra och det goda går bortom allt villkorligt och överskrider även mångfalden. Då godheten tar boning i det sköna införlivas det goda i det vackra och i det vackras ethos. Det vackra har den fördelen att

⁷⁴⁶ Wikström, 2004, 199.

⁷⁴⁷ Heidegger, 1966, 82.

⁷⁴⁸ Gadamer, 1999, 143.

⁷⁴⁹ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

⁷⁵⁰ Risser, 1997, 84–98.

⁷⁵¹ Gadamer, 1999, 38.

kunna framställa sig själv som en del av sin natur. Det har sin egen utstrålning. Det vackra är framställningen själv och det vackra gör sig själv omedelbart evident. I det vackra kollapsar differenserna. Något är verkligen närvarande, helt och odelat. Det existerar inte genom något annat. Det odelade gäller även den omedelbara sanningen. Det vackras händelse är en upplysande förståelseerfarenhet, *claritas* som sanningen. Detta vackra lyser i studien i det retoriska.⁷⁵² Retoriken förmår genom konsten uttala en meningsfullhet där det vackra kan engagera. Då godheten utlägger sig i det *vackra* blir den synlig och manifest.⁷⁵³ Det kyrkliga rummet ger orden för detta:

*Jag tänker på allt vackert Det är sist och slutligen heligt, musiken, fjärilen, den lilla fågeln, naturen. De hör till Guds skapelse och är därmed heliga.*⁷⁵⁴

Det som bär på mening engagerar människan såsom det vackra engagerar.⁷⁵⁵ Det människan möter i erfarenheten av det vackra och i förståelsen av det meningsbärande griper en sanning. Människan är indragen i ett sanningsskeende. Sanningens ursprung kan endast förstås inom repetitionens cirkulerande aktivitet genom att *återkalla* och att återerindra. Det är som att lägga ett pussel. En t.o.m. främmande pusselbit kan finna sin plats. Människan hittar *mitten* eller det rätta måttet för det sanningslika i situationen. Sanningsskeendets produktiva karaktär är ett utvidgat varande genom en utvidgad mening som något *högre* och mera sammanbindande. Det är att säga mera och att samtidigt hålla samman sanning och mening. Ett sanningens spel kan även liknas vid ett språk- eller bildspel. Sanningens drama har inte något varande, inte något spel, utanför sig själv. I spelet engageras tanken i en unik form av kunskap, i en förståelseerfarenhet av en sanningsupplevelse. Det finns en förtolkad och förorganiserad värld, i vilken denna förståelseerfarenhet kan stiga in och växa. Människan befrias från subjektiviteten genom att förlora sig själv till något utanför sig själv. En gemensam förståelse ger steget in i det framstigande främmande högre möjligheter. En utvidgad och berikad sanning kan lyftas fram, såsom antingen meningsbärande eller meningslös. Sanningen kan bekräftas av det *vackra*. Det grupperna i denna studie står för är en avspiegling av det vackra. Språket är

⁷⁵² Gadamer, 1998, 17. Det finns någonting i människans upplevelse av det vackra som fångar och som utmanar att dröja i denna enskilda erfarenhet såsom sanningen (cognitio sensitiva). En sanning som människan relaterar till det universella. Retoriken bestäms som förutom konsten att tala väl även att tala vackert. Analogt med detta framför Baumgarten i Gadamer estetiken som konsten att tänka det vackra som en omedelbar övertygelse. Retoriken och konsten har sedan antiken hört samman.

⁷⁵³ Risser, 1997, 144–154.

⁷⁵⁴ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

⁷⁵⁵ Risser, 1997, 150–154.

framställningen som det vackra och därmed stiger godheten, välvilligheten och värdigheten fram. Att stiga in i denna retorik är lättheten. Varje utsaga är en engagerande scen. En bild av den sanna verkliga verkligheten som är tillitsfull. Ett vårdvetenskapligt tänkande och den hermeneutiska grundidén sammanfaller. ”Den vårdvetenskapliga kunskapen levandegörs genom en retorisk tradition som är förankrad i tillägnet, där förståelsen omformar såväl tanke, känsla som handling” (Eriksson och Lindström, 2003, 3).

VÄGEN TILL ETT LANDMÄRKE FÖLJER DE ONTOLOGISKA ELEMENTEN

Människans förmåga att skapa de ontologiska förbindelserna mellan tillvarons alla skeenden, födelse, liv och död är ansträngd. Kan en förtanke och en eftertanke i olika livsskeden lyftas fram? Framtiden handlar om att kunna *lära av* det människorna och tidevarven tillägnar, av en tillägnad visdom som meningsfull eller meningslös. Insikt, mening och visdom innebär att återkomma (repetition) till förhållanden som man varit fångad i, fastän det t.o.m. kan gälla en villfarelse.⁷⁵⁶ Att placera något utanför sig själv, granska det och säga detta är jag, är i grunden en andlig akt. Människan kan klä denna akt i en språklig dräkt, vacker och god eller i motsatsen.⁷⁵⁷ Förflutna händelser blir även förebilder genom det historiciteten tillägnar människan i den historiska förståelseerprocessen. Ett kvarstår, den som förmår överta det goda i form av sanning, skönhet och värdighet, förenar tillvaron med mening som bör bevaras och traderas.⁷⁵⁸ Den grundläggande livskraften är bunden till människans förmåga att uppta denna livskraft. Förmågan är relaterad till hennes förmåga att förnimma dels lust, dels olust. Att förmå oförmågan, är att träda in och att söka denna livskraft för både kropp, själ och ande, är ett avgörande.⁷⁵⁹

Eriksson poängterar i *Pausen* ”Det handlar om caritas och claritas som vårdvetenskapens kunskapsobjekt ur ett visionärt perspektiv. Om en vetenskap, vårdvetenskapen, önskar bli tagen på allvar och kunna påverka människan, samhället och kulturen bör den kunna framstå som sanningsenlig, heuristisk och innovativ. Vårdandets fundament gestaltas

⁷⁵⁶ Gadamer, 1977, 155–172.

⁷⁵⁷ Wikström, 2004, 115.

⁷⁵⁸ Raya, 1990, 504–509.

⁷⁵⁹ Eriksson, 1994, 67.

tematiskt. Vilket betyder, att förstå *saken* är att förstå *caritas*. Att förstå intentionen eller det vårdande momentet är att förstå de historiska utgångspunkterna” (Eriksson, 1987a, 29).

Vårdandets ethos som en natur och ett hem, vars kärna utgörs av *caritas*, kärleks- och barmhärtighetstanken med aktning och vördnad för människans helighet och värdighet, formar siktet, sökandet och slutandet i vårdvetenskapen. Den rangordningen hyllas. Ett vårdande ethos manar till bildning, till förförståelse av människan och hennes meningssammanhang. Detta är kartan med människan, medmänniskan som vägvisare till att förverkliga det sanna, det sköna och det goda, även det eviga. Ethos bär på tanken om gemenskap, trots att människan får lov att utgå ifrån, att hon aldrig helt till fullo kan förstås.⁷⁶⁰

Att bejaka livet är i grunden människans frihet och helgjutenhet. Den hållning till livet människan väljer, som en *kärna*, är bestämd av henne själv. I en hermeneutisk ontologisk hållning är forntiden, nuet och framtiden konstitutivt integrerade i förståelseerfarenheten. Ett eventuellt främlingskap inbjuder till ett brobyggande i syfte att öppna det främmande. Att ständigt överkomma blockeringar, fördomar, förnekelse eller villfarelser är dock möjligheten till en högre förståelse. Förståelsen riskerar därtill att förlora sig själv om människan glömmer vad som frågar efter förståelse.⁷⁶¹ Ett tilltal behövs. Det kyrkliga rummet för fram en liknelse som gäller att både se och förstå alternativt att varken höra eller se:

*Berättelsen talar om den barmhärtiga samariten, om dem som går förbi och om honom som hjälpte. Den är talande för oss människor.*⁷⁶²

Forntiden utgör den effektiva historien, verkningshistorien, i en ändlig närvaroprocess medlad av traditionen.⁷⁶³ Ontologiskt uppstår frågorna om tolkningens och förståelsens möjligheter i människans nyuppkomna kall och dess tema *tjänandet*. Inget är stillastående utan förutsätter verklig insikt och även förnyelse. Enligt Eriksson (med hänvisning till Pauli 1930) saknar människan (nutidsmänniskan) alltför ofta medlidande och medglädje,

⁷⁶⁰ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–23.

⁷⁶¹ sá Cavalcante Schuback, 2006, 72.

⁷⁶² Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

⁷⁶³ Gadamer, 1977, 18–19.

att ha ro och vila i tillvaron, att kunna beundra, hänföras och offra, att kunna tro och att kunna glädjas.⁷⁶⁴ Loggboken hänvisar till tidens gång – det är aldrig för sent:

*Kanske har vi kommit till åren då vi gärna söker oss inåt och djupare – kanske kunde det vara spännande att gå in i våra innersta knutar och forma, kanske en symfoni i dur och moll. Jag tror att om vi låter den yttre formen träda i bakgrunden ger vi rum för det inre.*⁷⁶⁵

Människans andliga kraftspirals tas i bruk. I ett *caritativt ethos* som det ontologiska finns ett inre kall, ett sikte för en vårdande etik som har sitt eget språk och sin egen tonart. Denna etik är kärlekens kall som odlas i vårt inre och kommer till uttryck som någonting naturligt tillhörande och närvarande.⁷⁶⁶

ATT SE VIDARE – FÖRVÄNTNINGEN OCH VISSHETEN BORTOM ORON

"The hovering shadow of an answer is resident in every question seriously asked" (Aristoteles citerad i Pinar, 1975, 71.)

För att kunna bejaka en helhetssyn på människan och på *vidare seendet* behövs det godas innebörd. I det förgängliga måste detta, det *egentliga*, många gånger sökas. Denna *godhet* är samtidigt högre värdighet. Strävan efter att skapa ett livsmönster är i sig ett värde (jfr värdelöshet) och som sådant bör detta sökande, på alla sina omvägar, även säkras.⁷⁶⁷ Det som ser ut som ett språng bortom rådande värden kan egentligen vara en fortsättning på sökandet efter detta högre. Det som ledde *dit* är en potentialitet som aktualiserats genom en riktad rörelse. Denna tanke är logiskt hållbar endast i förbindelse med en aristotelisk ontologi angående förhållandet mellan aktual och potential liksom angående förhållandet mellan möjlighet och verklighet. Hermeneutiken är även möjligheternas hermeneutik. Människans inneboende kraft som det mest heliga har även i en framtid ett rum. Principen om en historisk innehållslig kontinuitet hör till. Liedman (2001) hänvisar till att historien ger klangbotten åt alla frågor, utsagda eller inte. Historien gör frågorna både

⁷⁶⁴ Eriksson 1994, 65–67.

⁷⁶⁵ Loggboken, 27.10.1993.

⁷⁶⁶ Eriksson, 1994, 65–67.

⁷⁶⁷ Jonas, 1991, 92.

klarare och djupare.⁷⁶⁸ Människan hämtar det goda i dialog med det underförståddas rikedom som det aktuella högsta tänkbara med en förväntad högre värdighet.⁷⁶⁹ Jonas (1991) ställer dock en angelägen fråga: Överlever mänsklig värdighet? Denna värdighet kan överleva enbart genom att människan säkrar den. Hon söker sin värdighet.⁷⁷⁰ Etikens rum och det goda består av det samtida vars framtidshorisont är begränsad till de seendes antagna tidsrymd. Etikens föreskrifter antas gälla i sin omedelbarhet i den dagliga sfären av mänskligt samspel.⁷⁷¹ Framtidens medmänskliga närhet och möjliga omedelbarhet kan ifrågasättas enligt Jonas. Livets enhet, det inre livets dimensioner, skapar dock den nya möjligheten och den nya förståelsen.⁷⁷²

I övergångarna forntid, nutid och framtid ligger avgörandets svårigheter. I varje övergång och livssituation väljer människan. Den avlägsna framtiden gör sig påmind då frågorna handlar om att något konkret som sträcker sig framåt till en kommande tid. Även framtidens möjligheter föregås av en antagen förtanke om detta goda och etiska, enligt följande: etikens goda eller onda ligger nära intill den medmänskliga akten, handlingen. Här ligger ett ansvar. Enligt Jonas (1991) handlar detta ansvar om både omedelbarhet och kontinuitet.⁷⁷³ (Se även Wallinvirta, 2011.) Det godas innebörd kan intellektuellt utforskas i olika meningssammanhang inför insikten att se vidare fastän till en enbart skönjbar framtidshorisont.⁷⁷⁴ En livsförståelse kan tydas utifrån dess etiska och ontologiska (naturliga) uttryck. Detta mänskliga kan inte förstås utanför ett andligt-ontologiskt perspektiv.⁷⁷⁵ Loggboken utlägger den konkreta situationens nödvändiga oro samtidigt som både nödvändigheten och stödet konstateras:

*Det känns bra att veta var man får vara sig själv men får möta andra i sin oro. Oro krävs som underlag för utveckling så det finns hopp.*⁷⁷⁶

I ett vårdvetenskapligt perspektiv är den bärande idén om det godas meningssammanhang det som kan tydliggöra ett ethos och ett etiskt mönster. Det handlar om det mänskliga som en egentlig sanning och verklighet. En sanning och en verklighet som kan

⁷⁶⁸ Liedman, 2001, 5.

⁷⁶⁹ Jonas, 1991, 121–122.

⁷⁷⁰ Edlund, 2002.

⁷⁷¹ Jonas, 1991, 31.

⁷⁷² Jonas, i Wolin, 2003, 131–132.

⁷⁷³ Jonas, 1991, 162.

⁷⁷⁴ Jonas, 1991, 135.

⁷⁷⁵ Rehnfeldt, i Eriksson & Lindström, 2000, 97–99.

⁷⁷⁶ Loggboken, 2.10.1996.

sökas i en bild av människan som en enhet av kropp, själ, ande och ett vårdande vars kärna utgörs av *caritas* som ett försvar för människan och hennes värdighet.⁷⁷⁷

En egentlig själverfarenhet inträder i det ögonblick där en beslutsamhet på en enda gång återhämtar hela människans förgångna som präglar det meningssammanhang hon befinner sig igenom det omedelbara. Samtidigt är detta ett utkast som löper i riktning mot en ny förståelse, en ny förtanke och ett nytt utkast till en framtid (det effektiva historiska medvetandet).⁷⁷⁸ Den inre etiken handlar om här och nu.⁷⁷⁹ Etiken handlar om hur etiska tillfällen i nuet hanteras med dygd (kraft) och vishet. Människan själv, hon som odlar denna insikt är medium. Traditionen skapar den trygghet där varje framtid har rötter. Loggboken bejakar omtankens och glädjens kraft som de goda följeslagarna in i det nya:

*Tack för gemenskap i omtanke och ljus, nu bär vi med oss glädjens och gemenskapens kraft in i det nya året. Jag önskar Er alla en god och helgad helg.*⁷⁸⁰

Förståelsen av vårdvetenskapens fundament människobild, hälsobild, bilden av lidande och bilden av vårdandets kärna, anger riktningen för argumentationen inför människans även mest sårbara livssituationer. En vårdvetenskaplig tanke och en hermeneutisk förståelse möts genom *det* sanna eller sanningslika i dessa mänskliga meningssammanhang.⁷⁸¹ Den hermeneutiska grundidén lever.

Att tjäna utgör kärnan i vårdandets etik.⁷⁸² Det är det godas idé som hjälper oss att se den andra, att försöka förstå och att försöka tolka ett budskap från en existens i tillvaron. Det är genom tjänandets imperativ som människan uppmanas att offra något för den andra och varigenom en högre förståelse finner sin kraft. Föreställningen om tjänandets natur, liksom ansvarets, handlar om varaktighet i koppling till rådande människobild. Framtiden handlar inte om tillfälliga visioner eller utopier. Framtiden handlar, enligt Aristoteles, om läran om det goda.⁷⁸³ Det handlar därmed om att inte ställa sig utanför den etik människan tillägnat sig och förbundit sig till genom att leva i en specifik kultur med sina

⁷⁷⁷ Eriksson & Lindström, 2003, 4–5.

⁷⁷⁸ Heidegger, 2000, 69.

⁷⁷⁹ Jonas, i Wolin, 2003, 131–132. Jonas argumenterar för en grundläggande omvärdering av mänsklighetens förhållande till världen och det etiska. Traditionella förhållningssätt till det etiska sysselsätter sig med mänskligt handlande inom välbekanta och väldefinierade ramar.

⁷⁸⁰ Loggboken, 17.1.1999, 7.12.1994.

⁷⁸¹ Eriksson, 1988, 20–24.

⁷⁸² Eriksson, 1995.

⁷⁸³ Jonas, 1991, 157.

traditioner. En uttalad etik skapar framtiden med dess löften inför det kommande. Loggboken prisar de band som även ger stöd i förskingringen. Det stöd som inte ens en distans kan förgöra:

*Tack för en angelägen kväll med goda vänner, trevligt att igen planera och allmänt få höra hur ni andra har det när man är ute i förskingringen. Jag är så glad för er och ert stöd.*⁷⁸⁴

Vårdandets etik är bunden vid den förbindelse människan är beredd att bära, som en tjänande hållning till den andra.⁷⁸⁵ Vårdvetenskapen hyllar denna inomvetenskapliga tradition och etik. Vårdvetenskapen, liksom människan växer därmed inifrån traditionens kärna. Vårdvetenskapens mening finns i denna innersta teorikärna och fundamentet är vårdandet som bär på en självklar etisk potential. Att få till stånd ett vårdande tänkande, motiverat av historiska och etiska skäl, är uppgiften inom det mellanmänniska.^{786, 787}

Om även livsglädje, som en dimension inom detta etiska goda, hör till en framtida tillvaro kan den inte avskärmats till enbart vissa förhållanden. Det är vissheten, den starka tron på något stabilt, bortom oro och fruktan som gör människan stark och tillitsfull. I denna trygghet förmår människan uppleva lusten och glädjen. I den goda lusten finns den äkta livsglädjen inifrån det meningsfulla.⁷⁸⁸ Genom det godas inverkan på känslan kan glädjen hittas genom positiva motiv och grunder. Känslan är den integrerande komponenten i en etiskt tänkande människa och kärleken ger vingar åt hängivenheten. Med hermeneutikens ord handlar detta om en hänförelse till ett verklighetsskeende. Humanismens ideal, skönheten i konsten och i livet, är lätta att förstå.⁷⁸⁹ Det sköna äger en förbindelse till kärleken och till godheten. Kärleken sammanbinder även det sköna med det mindre sköna. Det som känslan kan omfatta för med sig glädjen. Förmågan att bejaka livet hör till den glädjen.⁷⁹⁰ Huovinen antecknar ”Glädjen framstår ur det goda, det vackra, ur kärleken, välsignelsen och tacksamheten. Glädjen är ett uttryck för livets mening. Den glada människan är hoppfull, fri och modig. Ett glatt lynne sår glädje omkring sig. Även då den glädjande försöker dölja sin glädje sjunger hennes hjärta” (Huovinen, 2006, 5–6, refererat från finska)). Ett ethos och dess utstrålning är svåra att dölja.

⁷⁸⁴ Loggboken, 23.10.1997.

⁷⁸⁵ Eriksson, 1995.

⁷⁸⁶ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 8.

⁷⁸⁷ Eriksson, 1997, 67.

⁷⁸⁸ Eriksson, 1994, 32

⁷⁸⁹ della Mirandola, (1488) 1974, 95.

⁷⁹⁰ Matilainen, i Eriksson & Matilainen, 2002.

Ett liv fyllt av upplevelser och erfarenheter från barndom, ungdom, alla vuxenperioder till äldre ålderns olika skeenden, innebär erfarenheter av både glädjen och skönheten, liksom motsatserna. Människan är egentligen benådad i sin valfrihet men människan är skyldig sig själv att finna glädjen. ”Det ljusa, solbesjälade har nästan fått stå utan uppvaktande genier” konstateras i poemet "*Aniara*" (Martinson, i Tideström, 1975, 97). Där det etiska finns är det även ljus.⁷⁹¹ Där det goda ordet lever i sin fulla betydelse finns ljuset. Det etiska kan reflektera ljus även i det mörkaste rum samtidigt som det är oberoende av tid och rum.⁷⁹² Människan är bärare av detta ljus.

Människan, yngre eller äldre, lever med sina förståelseerfarenheter av livet, i hälsa, i ohälsa, i lidande och i sjukdom. Dessa livsperioder och livsfrågor är väsentliga hållplatser. Livet som ett framtidsprojekt är allvar för alla ålderskategorier. Detta innebär krav på både den yngre och den äldre. I stället för att orka leva med och bli människan som bär en allt högre livserfarenhet och en allt djupare insikt i livets villkor faller hon in i hjälplöshet där det mesta upplevs nytt eller okänt, främmande eller oberäkneligt.⁷⁹³ Tilliten diffuseras och otryggheten tar vid. Förmågan till förståelseerfarenhet och vishet är överbelastad. Allvar och delaktighet, som levnadskonst (humanitas) är villighet att delta med energi och nyfikenhet, i förundran och värdighet trots livssmärtan.^{794,795} Eriksson antecknar i *Vårdandets idé*:

”Det är upptäckten av att människan alltid är den hon ursprungligen varit, att den första substansen som gör människan till människa kvarstår, trots att den antar olika former under olika tidsepoker. Tryggheten ligger i medvetenheten om det stabila oföränderliga men samtidigt i vetenskapen om möjligheterna till växt och utveckling. Till slut vaknar onekligen en ännu mera spännande, brännande fråga och det är frågan: *Vart är vi på väg?* Framtiden innefattar antagandet att människans beslut och handlingar i dag är avgörande för morgondagen och därmed kan inte medvetenheten om framtiden vara likgiltig för någon. Om vi nu är på väg in i en förenande helhetssyn på människan och vården, så har vi två möjligheter inför morgondagen. Antingen går vi mot en ännu klarare helhetssyn eller mot en ny splittring”. (Eriksson, 1987b, *efterskrift*.)

En visdom som en övertygande innerlighet erövrar människan själv. Den ansvarar människan för, utifrån sin absoluta insikt i det naturliga erfarenhets- och tankelivet,

⁷⁹¹ Eriksson, 1995, 24.

⁷⁹² della Mirandola, (1488) 1974, 124.

⁷⁹³ Hellesnes, 1991, 62.

⁷⁹⁴ Foucault, 1970.

⁷⁹⁵ James, 1991.

tillgängligt genom ett inre bemödande.⁷⁹⁶ Vissheten inför en oviss framtid bygger på kraften att leva i en övertygelse om det goda som det vackra.

Studien kan fånga upp en visshet bortom oron. *Jag vet att jag inte blir ensam. Jag lämnas inte ensam utan Gud går med mig.* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). *Tiden lär, vi har hunnit lära oss* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). *Det goda och det onda kan vi inte undvika* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). *Förändringen är inte mera hotfull, Vi behöver påminnelse om var vi kan växa, samla oss* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). *Ödmjukheten inställer sig, vad kan man ännu lära sig – av sina barn. Vi får se vad följande generationer lär oss.* (Loggboken, 15.10.1998.)

Frågan om i vad vissheten ligger, utifrån denna studie, får bli obesvarad. Validiteten sträcker sig inte in i något absolut men Heidegger har ett svar. Sanningens slutgiltiga väsen kallas visshet som den måttgivande formen för kunskap. Människan och Gud är sanningens bärare och därmed vetandets och visshetens verklighet, det verkligas verklighet. Denna sanning som visshet säkerställer sig genom människans föreställning. I människans naturliga förhållningssätt är sanningens väsen vissheten. Att föreställa är att framställa – människan är någon, människan är sanningen. Detta vara hör till vis.⁷⁹⁷

FRÅN INSIKT TILL UTSIKT – DET MENINGSBÄRANDE BUDSKAPET

Vad som är nytt i den moderna vetenskapen är att uppmärksamheten inte är riktad på tillvarons egen spänning. Att bejaka en tillvaro är en *tillvaro som förståelig och meningsbärande*. Världen kan och bör betraktas som en förståelig värld. Att även tillåta varandet, glädjen och förnöjsamheten hör till detta bejakade. Människans samvaro med den andra bör värnas. Detta visar denna studies bärande budskap på.

Insikten är dock att förena teknologins och vetenskapens objektiva värld, med allt vad den erbjuder till människans förfogande i en mänsklig livsordning. Jonas konstaterar, ”Den förstående människan skall bevaras och alltid vara vår sak” (Jonas, 1991, 332). Att i varje skede av livet försvara ett mänskligt grundmönster är väsentligt både universellt och enskilt. Inom den vårdvetenskapliga etiken är detta en grundsats. Aktning och fromhet

⁷⁹⁶ Husserl, 1995, 22–23.

⁷⁹⁷ Heidegger, 1998, 35–41, 73.

inför medmänniskan utgör kontinuitetens princip med referens i en bestämd människobild och ett bestämt ethos. Naturlig vård har setts som grunden till ett ursprungligt sätt att ta hand om sina nära och varje människa är i grunden en naturlig vårdare.⁷⁹⁸ Ett grundtänkande är det intellektuella redskapet som vägledning i både nutid och framtid. Kan en förtanke och en eftertanke lyftas fram? Med hänvisning till bildningsbegreppet formas kunskap, vetande och handlande till en helhet, först i och med människans fostran till att i hela sitt väsen framvisa den rättrådighet som följer sanningskravet, med referens till det goda och vackra. Såsom tidigare uttalats har människan även möjlighet att förverkliga detta, sin innersta entusiasm. Inom Det kyrkliga rummet förverkligas tanken på det kommande goda redan i nutid, i en vardaglig tillvaro:

*Jag har börjat tänka så att det eviga livet börjar här, nu. Det är lättare att se tiden och att börja förbereda sig för en evighet redan här på jorden.*⁷⁹⁹

Ett nej, till det goda eller till det onda, åläggs en verklig insikt och frihet. Här ligger etikens kritiska punkt. Det godas idé betyder väsentligen att finna och skapa en grundstämning i ett ethos. Detta ethos karakteriseras av glädje och frihet. Det finns en inbyggd glädje i tillvaron med sina källor. Ett kvarstår dock, den som förmår överta det goda i form av sanning, skönhet och värdighet förenar varandet och livet, med mening och ett – *värt att bevaras*. Detta är kartan till att förverkliga det sanna, det sköna och det goda, även det eviga.

I en hermeneutisk ontologisk hållning är forntiden, nuet och framtiden konstitutivt integrerade i förståelseerfarenheten. Forntiden utgör den effektiva verkningshistorien. För att kunna bejaka en helhetssyn på människan och på att se vidare behövs det godas begrepp. Förebilder för kampen finns. I Det kyrkliga rummet lever en erfarenhet:

*Vår erfarenhet ger oss möjlighet att vara både salt och ljus. Ljuset ger mod åt yngre att genom motgångar bli mera mogna. Om soppan inte har salt smakar den inte. Livet behöver salt. Vi, människor är olika, detta är saltet.*⁸⁰⁰

Det finns något att stanna upp inför i en teknologisk omvärld. Det finns en insikt inför en oviss framtid. En insikt som både skapar en trygghet och ett engagerande ansvar. Den

⁷⁹⁸ von Post, i Eriksson & Lindström, 2003, 147.

⁷⁹⁹ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁸⁰⁰ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

meningsmättade slutledningen, abduktionen, som svar på frågan *Vad är det meningsbärande budskapet?* går genom mötet med den vårdvetenskapliga satsen. Det budskap som blir stående från avsnitt 7 *Från insikt till utsikt* (bilaga 8) är:

Forntidens sanning och förflutna händelser är förebilder. Tillvarons egen spänning är krisen. Människan lever förbiglidande och både tid och rum övervinns och människan i sig förlorar. Genom att låta den yttre formen träda i bakgrunden får det inre rum. Ett, för att i livet behövs. Att överta det goda förenar tillvaron och människan med kraft och förmåga. Människan söker vägar att tjäna. Sanning och värdighet finns i den mänskliga aktens ordning. Glädje, tillhörighet och samhörighet är livskraft – det som bevaras. I det vackra blir godheten synlig. Människor är olika, det är saltet.

Ovanstående budskap utgör en sanning i sig. Det historiska poängteras och förebilder identifieras. Tidens intensifierade tempo med sin spänning är träffande för den mekaniserade tillvaron genom att *klockan går* med alla effekter på både den goda tiden och det goda rummet. Godheten liksom vägen till detta goda identifieras. En föreställning om det goda finns. Herberts och Eriksson (1995) särskiljer tre motiv (nivåer) i en grundläggande etisk hållning. Motiven är en integrerad del i människans enhet. Motiven är drivna av godhet och mänsklighet, drivna av ett ansvar och av det caritativa, av kärlek och barmhärtighet med sikte på mänsklig värdighet och helighet.⁸⁰¹

⁸⁰¹ Herberts & Eriksson, i Eriksson, 1995, 58.

8. DEN FÖRSTA HÅLLPLATSEN

Studiens når den första hållplatsen. Tematiseringarna av tematiken *Den Äldsta* – livet är ett tillägnande har nått ett första egentligt inseende. Inseendet visar på den nya och omvandlande vägen *Från insikt till utsikt*. Nya visioner grundade i nya insikter bär framåt och vidare. En förhöjdhet formad i en insikt och i en rådande tanke kan speglas i Loggboken:

*Jag avstår gärna från materiella saker. Jag vill inte fylla mitt liv med teknologi. Jag vill trivas med mig själv och min tillvaro.*⁸⁰²

Här lånas Apels ord för vidare handledning ”Det mänskliga tänkandet måste, om det är radikalt, använda sig av sin möjlighet till distansering från världen och från sig själv” (Apel, 1994, 46–50). En visdom vilar i hög grad på en etisk argumentation, där distanseringen är en förutsättning. Vattimo förutsätter ”Denna distansering är tänkandet såsom argumentation” (Vattimo, 1996, 12). Till intentionens natur hör att den rör sig mot något utanför människan själv. Idén finns i själva tanken inom det andligas och det själsligas sfär. Ovanstående antaganden utgör en överblick som kopplar till en behövlig distanserad syn på visdomens ingripande natur på ett mänskligt, personligt plan. Det som står fast är dock följande: den mänskliga kontinuerliga förståelseerfarenheten, den estetiska punktuella upplevelsen, det etiska, det andliga, det religiösa och det teknologiska blir i tänkandet ett, *det ena*, dvs. att tänka allt samtidigt. Detta *ena* är samtidigt det *nära* som det är *distanserat*. Samtidigt är rörelserna varandras förutsättningar. En andlig etisk växt är svår att gripa. Med hänvisning till Kierkegaard (1999) kan genom utsagan en mänsklig totalitetsbestämning skönjas, *om du tror något tar du det i praktik* (Det kyrkliga rummet, 26.11.2012). I denna enkelhet ligger en visdomens natur, visdomen som verksam och verksamhet.

Bakom språket finns en praxis. Bakom Gudstron finns en praxis. Bakom det *caritativa* finns likaså en praxis liksom bakom visdomen. Människan tar visdomen i bruk som något utöver varandet. Förhöjdheten, ett strävande ethos som en gripbar rörelse i praxis, oförborgat och transperent är påtagligt, till och med förkroppsligat i språket. I ett sant varande lever det sanna språket. Det är en alltid öppen möjlighet. Övergången från möjlighet till verklighet är, enligt Aristoteles, en helt korrekt rörelse. Människan lär sig se

⁸⁰² Loggboken, 31.3.2010.

sina möjligheter. Häri finns avgöranden. Häri finns en framtidsetik på avstånd. Det finns ett djup i ärendet, människans hela framtida hållning, hennes ethos. Studiens två grupper utgör inte hela den framtida mänskligheten. Forskningspersonerna står för utsagorna i all sin begränsning. Nutiden frågar ”Vilken människogestalt företräder framtiden i skenet av nutidens tänkta ädla” (Jonas, 1991, 78). Loggboken ger sitt begränsade svar, men visar på något möjligt, utgående från en vardaglig strävan mot något värt att bevaras:

*Denna kväll är speciell med samtalet om livet som en reflektion över livets alla byggstenar, byggen vi inte raserar, byggstenar som på olika sätt är väsentliga för en var i denna samling av vänner. Vi som delat erfarenheter från professionella tidevarv med sina strävanden samtidigt med förståelsen för livets andra dimensioner. Allt detta som appellerar till livet.*⁸⁰³

Anspråk har endast det som gör anspråk och det som framhåller sina anspråk. Framtidens anspråk ligger i att liv gör anspråk på liv. Anspråket på att förhålla sig och att relatera börjar med existensen och människans oförmåga. En eftersökt etik handlar om detta, om anspråk på något bestående i förhållande till tillvaron.⁸⁰⁴ Detta etiska hittas, inte enbart i en människobild och en världsbild, utan i den tradition som kan bejaka detta. Något binder samman och något förlitar sig människan på.⁸⁰⁵ Den hermeneutiska dialogen, att tänka med och att känna med, poängteras även av de visa som ett *instrumentarium*, fastän tekniskt.⁸⁰⁶

BUDSKAPET OCH VISDOMEN FORMAD INOM DET DEDUKTIVA SKEDET

Den abduktiva rörelsen som utmynnar i en första helhetsskiss av budskapet och visdomen kan nu fångas i en första hållplats ur de deduktiva avsnitten. I denna hållplats deltar data från avsnitt 1 till avsnitt 7. Bland dessa data utgör utsagorna de mest väsentliga. Utsagorna väljs, formas och fylls med mening utifrån den löpande texten. Den andra etappen eller den andra hållplatsen bygger på det induktiva i avsnittet 11. Den tredje etappen, ändhållplatsen utgörs av *Slutandet* i avsnitt 12. *Den Äldsta* och visdomen har erhållit sin etymologiska gestalt i avsnitt 6. De nödvändiga förutsättningarna för

⁸⁰³ Loggboken, 30.3.2010.

⁸⁰⁴ Gadamer, 1997, 107.

⁸⁰⁵ Eriksson, 1990, 7.

⁸⁰⁶ Apel, 1994, 46.

bestämningen *Den Äldsta* möts i avsnitt 5 genom företeelserna förståelseerfarenhet och bildning. En bildningsväg är den klaraste förutsättningen och ett egentligt villkor för bestämningen

De medvetande- eller meningshorisonter som är mest ingripande och avgörande för den insikt som byggs upp i denna deduktiva bearbetning utgörs av följande ledande tematiseringar (jfr avsnittens rubriker samt innehållsförteckningen):

- Förvandlad såg jag mig tillbaka, förvandlad – alltid dock den samma
- Först från en utsikt i fjärran blir hon varse sammanhang och mening
- Att förstå med och ur erfarenheten
- Bildning som bär, bevarar och visar vägen
- Det ifrågasatta varandet
- Den ifrågasatta framtiden

Nya frågor har kontinuerligt lyfts fram och något nytt kan skönjas genom det dialogiska spelet i texten. Människans naturliga tillväxt går från insikt till ny insikt och utsikt samt från förförståelseerfarenhet till en ny förståelse och en ny erfarenhet. Textens spel visar på alltmer meningsbärande bildningsvägar. Den slutledning som här träder in i detta första mellanskede eller hållplats omsluter de ontologiska skeenden som kan speglas genom forskningspersonernas utsagor kontinuerligt formade av en löpande insikt genom texten i övrigt. Den abduktiva slutledning som svar på studiens fråga från de deduktiva avsnitten med sina tolkningar går alla implicit och explicit genom mötet med den vårdvetenskapliga satsen *Den människa som förmår ...* (bilagorna 3, 4, 8). En första hållplats, den första utvidgade meningen och den första uttalade och innerliga visdomen stiger fram. Följande meningsmättade slutledning står kvar från avsnitten 4, 5 och 7 (bilaga 9):

Vad är det meningsbärande budskapet?

Traditionen (det historiska) lever och det förflutnas händelser är förebilder. Traditionen pekar på en bestämmelse. Rörelsen går bakåt – framåt bärande på möjligheterna. Siktet är på något större som en förhöjd mening. Tidens förvirring hörs och tillvarons egen spänning är krisen. Lösningarna finns inte färdiga. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val. Förståelsen står på spel – finns något människan måste avstå från? En utvidgning av tillvarons horisonter går mot allt djupare insikter. Strävandena provas, även fördröjs. Det självklara är inte självklart men förbli ödmjuk och stark. Att söka sin helighet, enhet och helhet är hälsa (godheten). Det gäller att skapa detta egna hela alltid på nytt. Något återkommer trots oförutsedda händelser, förändringar och osäkerhet.

Nya utsikter skymtar. Ett *för att* behövs. Barmhärtighetens och medlidandets (det mänskliga) innebörd behövs och i det vackra blir innebörden synligt. Att se tillbaka på omvägarna är att inse detta goda. Att överta detta goda förenar tillvaron och människan med krafter och förmåga. Styrkan i tillvaron hittas på varje växtplats, förvandlande fastän oförberett. Glädje, tillhörighet och samhörighet är livskrafter.

Människan lever förbiglidande. Både tid och rum övervinns och människan förlorar. Det gäller att stanna upp och att lyssna till det äkta och se människan. Människor är olika, det är saltet i tillvaron. Då människans yttre form får träda i bakgrunden ges rum för det inre och en gemenskap med djupare dimensioner, det genuina. Att tjäna i sanning och värdighet är den caritativa (mänskliga) aktens ordning. Den skall bevaras. Livet är fint – hoppas jag får vara med.

Figur 8. Den första hållplatsen – det meningsbärande budskapet utifrån det deduktiva skedet

Den innerliga visdomen formas i följande:

Vad är den innerliga visdomen?

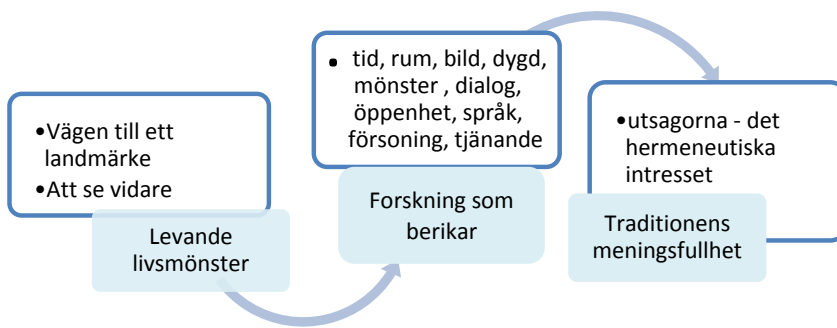
Människan söker sin bestämmelse – det mest heliga, något helt, hälsan. Lyssna till den äkta livskraften i ödmjukhet och styrka – se människan.

Figur 9. Den innerliga visdomen formad inom det deduktiva skedet

I en översättning från de humanvetenskapliga begreppen blir det vårdvetenskapliga språket påtagligt – godheten ses som helighet och värdighet och det mänskliga som barmhärtighet och medlidandet. Det historiska traditionen är bärande och godheten får sin innebörd. I det enskilda skymtar en väg till en bestämmelse och till något högre. Heligheten hör till detta högre. Framtiden och nya utsikter skymtar trots samtidens

krisartade spänning. Ett *för att* i tillvaron söks. Längtan går till det goda (helighet och värdighet) genom tillvarons ordning.

Argumentationen, i de avsnitt som utgör grunden för de abduktiva sprången, har helt naturligt speglats i de vårdvetenskapliga grundantagandena som en koppling till det naturliga medmänskliga. Studien går genom de hittills bärande meningshorisonterna och bekräftelserna och småningom genom nya uppstigna meningshorisonter följdriktigt in i den induktiva fasen, in i det egentliga hermeneutiska intresset – till utsagorna och till forskningspersonerna själva enligt följande tankesteg:

Figur 10. Vägen till utsagorna själva – det hermeneutiska intresset och förväntningarna

Varje steg bär på något som bidrar till att småningom kunna forma ett budskap och en visdom i sin helhet från studien. Alla fruktbara steg kan dock inte integreras utan ett kontinuerligt val av det meningsbärande, i hela sin mångfald. En logik och en konsekvens eftersträvas dock inom detta meningsfyllda oändliga. De grundläggande idéerna skapar den inneboende logiken i texten. Följande avsnitt kommer att ta upp dimensioner i tillvaron som likaså har sina rötter i det deduktiva meningsbärande. Avsnittet kommer dock att fokusera det som stiger fram som en längtan i nutid till något förväntat och föreställt inför en annorlunda tillvaro i en kommande framtid. Några ovan skisserade förväntningshorisonter visar sig (figur 10).

9. LEVANDE LIVSMÖNSTER

Ovanstående tematisering står för en förväntad och önskad grundtanke inom varje mänskligt liv. Ett levande liv existerar inte i frysta rum eller inom frysta tider (Nurminen, 2009; Lassenius, 2005). Det frysta och stillastående kan ge en vila men är inte i sig dynamiskt, dialektiskt skapande. Livet är väsentligen liv, samvaro och gemenskap. Denna studie bär en insyn i dels en sekulär, dels en kyrklig samvaro med sina skapande meningssammanhang. En insyn baserad på en ström av upplevelser och levda naturliga, förvetenskapliga och vetenskapliga förståelseerfarenheter, i alla sina framträdande former och i all sin giltighet visar sig i dessa livsgivande sammanhang. Giltigheten konstitueras i forskningspersonerna och i utsagorna genom tal och skrift. Giltigheten ger gestaltningen åt ett budskap. Här lever det förflutna, nutid och framtid, i en historisk enhet som en levande nuvaro.⁸⁰⁷ Det tidvis frysta och stillastående överskrids under årens lopp då den barmhärtiga glömskan tar vid. Nya livsskeenden inleds och människan formas och omformas. Kärnan kvarstår, *du får komma hit såsom du är* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). Loggboken identifierar något lika i trots allt mycket olika strävanden:

*Adventstid, vi går igen mot julefrid och en tid för reflektion. De pensionerade kan nu forma sin tid mera enligt egen önskan. Vi andra kämpar ibland hårt och ibland tomt. Låt oss trampa varsamt in i det nya året och värna om varandra. Kära vänner, hjärtevarmt tack.*⁸⁰⁸

Människans komplexa tillvaro kan dock i studien enbart förförstås episodiskt. Det hermeneutiska postulatet är att förstå människan såsom säregen, unik. Människans upplevelse- och erfarenhetsvärld i sin härkomst ligger i det enskilda, exklusivt och solitärt. Som enskild underkastas människan dock samma existentiella skeenden som den andra, födelsen, lidandet, döden och lusten. Människan blir därigenom delaktig i det för alla gemensamma. Denna delaktighet har dock sina gränser, en punkt där det gemensamma slutar, och det mest enskilda unika fortsätter att leva sitt liv. Det är människans frihet. Universell förståelse av människors upplevelser och erfarenheter kan därför, sett ur hermeneutikens utgångspunkt, endast uppställas med en giltighet på en rimlig nivå.⁸⁰⁹ Tidigare studier kan belysa något av giltigheten i denna studie men även de på enbart en rimlig nivå genom sina vetenskapliga tillvägagångssätt. En mänsklig

⁸⁰⁷ Husserl, 1995, 16, 30–35, 79.

⁸⁰⁸ Loggboken, 1.12.1998.

⁸⁰⁹ Åkerberg, 1986, 20–21.

längtan efter förståelse av sig själv och sin tillvaro är i grunden unik och säregen. Det vetenskapliga metodiska är dock av yttersta vikt om siktet är på något som gör anspråk på att förmedla det mänskligt innerliga som förebild för en trädning från den erfarna till den oerfarna. Överlag tar denna studie fasta på en kärna i det innerliga: att förstå sig själv och sin tillvaro samt relationen till den andra, konkreta eller abstrakta. Detta är även insikten i tematiseringen *Levande livsmönster*. Berikande intryck från tidigare avhandlingar som eftersträvar att se det unika i en mänsklig tillvaro och där även ett närliggande kongruent perspektiv lever granskas i följande avsnitt.

FORSKNING SOM BELYSER CENTRALA ELEMENT I STUDIEN

Valet av närliggande studier har övergripande gjorts utifrån studiens vetenskapliga perspektiv, det vårdvetenskapliga, utanför det rena kliniska institutionella. Då studien eftersträvar det andliga-filosofiska har några studier från andra discipliner beaktats och tagits med på en mera gemensam och allmän nivå. Siktet är att se något av de närliggande gemensamma företeelserna eller det gemensamma metodologiska. Det gemensamma går till att förstå likartade allmänna företeelser fastän i studier utifrån annorlunda meningskontext. Mjuka data som gäller att förstå sig själv, sin medvärld (gemenskapen) och omvärld och som stödjer insikterna i denna studie söks i form av ontologiska data om intention och mening i livet.

Lassenius (2005, 107–111) hänvisar i avhandlingen *Rummet i vårdandets värld* till människans rumsliga vara där människans liv bär fram ett unikt budskap om hur livet ristat sig in i henne och hur det påverkat hennes rumsliga vara. Elementet *Allmänningen* framvisas metaforiskt såsom det goda mellanmänskliga rummet, medan den inommänskliga rumsligheten medlar ett *Andehem*. *Isvärlden* emellan är livet i ett fastfruset själsligt uppehåll i ett lidande. I och med att den goda rumsligheten blandar sig med den onda, framstår både meningsfullheten och meningslösheten som oskiljaktiga element.

Nurminen⁸¹⁰ sammanfattar i sin avhandling *Tid och det tidlösa* att tiden bildar en dialogisk rörelse. Tidens väsensdimensioner artikuleras som besittningstiden, nuflödet och tidens genuina skepnad. Tidens väsenskärna indelas i förlösande tid, tidlös tid och

⁸¹⁰ Nurminen, 2009, abstrakt, 50.

evighetshägring. Den mångdimensionella tiden tillför gestaltningar av dimensioner, skikt och nivåer. Den ontologiska nivån presenteras som flödande tid, tillvarons tid och kroppsligt innesluten tid. Tidens rymd som den transcendentala nivån är det oändliga i tiden. Tidens existentiella nivå är den dialogiska rörelsen mellan hälsa och lidande som den yttre tidens gestaltande rörelser och den inre tidens besljöjande rörelser. Detta är tidens dubbelhet.

Levy-Malmberg refererar i sin avhandling *Interpretive Dialogical Evaluation - Evaluating Caring Science Basic Research* till den tolkande dialogen, ”Dialogen fungerar som en tankeprocess där logiken stärker det etiska, frammanat av ett etiskt handlande utgående från en caritativ värdegrund” (2010, 54). Häri ger entiteterna, förståelse, innovation, frihet, konsistens, applicerbarhet och det harmoniska flödet rörelsen. Perspektivet tillägnas gestaltningen av subjektivitet och intersubjektivitet. Mänskliga akter och händelser påverkas substantiellt av platsen och kontexten.

Helin⁸¹¹ hänvisar i sin avhandling *Den vårdande helande bilden – möten med bildkonst i vårdandets värld* till bildkonsten i vårdandets meningssammanhang. Människan bygger estetiska, etiska och andliga kvaliteter, utifrån tidsmässiga och kulturella koder. På en fördjupad mötesnivå sker en inlevelsemässig förflyttning in i bildens värld. När existentiella förluster hotar söker människan i konstverkets bildinnehåll efter en symbolisk mening som kan ge svar. Bildvärlden besvarar genom att iscensätta helande motbilder. I ett möte med bilden genom egna existentiella premisser skapas en helande och hoppgivande ordning.

Rydenlund⁸¹² utlägger i sin avhandling *Vårdandets imperativ i de yttersta livsrummen. Hermeneutiska vårdande samtal inom den rättspsykiatriska vården* det mönsterskapande i sökandet efter ett *vad* i det vårdande samtalet inom ett särpräglad lidande – som patient inom den rättspsykiatriska vården. Utforskandet sker i datainsamlingen. Framväxandet av ett mönster sker under de förutsättningar som skapas under samtalets gång där en gemensam förståelse kan nås – som gemensam mening, med dess genklang i det empiriska. Datainsamlingen visar på en rik variation ur olika infallsvinklar och ger därmed bredd och djup. Forskningen visar även på en Gudstro då lidandet öppnar sig för det universella och lidandets enda hopp står till försoningen. Det är, att för alltid bära

⁸¹¹ Helin, 2011.

⁸¹² Rydenlund, 2012.

skulden, för att slutligen finna hoppet. I avsnittet *Försoningens vandring* möter forskningspersonen sin Gud, ”Han vet vad jag har gjort och Han förlåter mig” (Rydenlund, 2012, 156). ”Den bästa dagen är då jag lever med min tro i Guds närvaro” (Rydenlund, 2012, 166). Rydenlund tar även upp frågan om att skriva hermeneutiskt.⁸¹³ Han konstaterar att ett hermeneutiskt skrivande är ett skrivande med många öppna resonemang. Resultatet i hans studie redovisas som abstraktioner av substansen i samtalen tills en allomfattande universell tolkning nås i slutfasen.

Gustafsson⁸¹⁴ kartlägger i sin avhandling *Försoning ur ett vårdvetenskapligt perspektiv* försoningens innebörd utgående från en kvalitativ metaanalys av vetenskapliga artiklar och når fram till teman som bl.a. försoning som brobyggande, försoning som att leva i det sanningslika, försoning som mening, helande, övergång och nytt ljus. Gustafsson bygger vidare genom en språklig utläggning av begreppet, genom en etymologisk och semantisk begreppsanalys samt genom studier av skönlitteratur, för att avsluta med en klinisk studie (intervjuer). Studien rör sig förtjänstfullt genom mångsidiga metodologiska aspekter och försoning belyses genom både yt- och djupstrukturer. Förståelsen av försoningens innebörd får sin vårdvetenskapliga förankring genom vårdvetenskapens grundantagande, med referens till elementen lidande och hälsa. I studien konstateras att försoning är en progressiv form som innebär en övergång från upplevelse av delar till helhet. Försoning är en helande process mellan dåtid och nutid samtidigt som den utgör en länk till framtiden. Försoningen är något universellt, oberoende av kontextspecifitet.

Backström tar i sin avhandling *The Fear of Openness* (2007) upp element inom mänskliga relationer. Han utgår ifrån att det religiösa och det sekulära utgör en gemensam förståelsegrund för livet: ”Kristligt talat, människans liv är förståeligt endast i en gudsrelation trots att den förståelsen är stigmatiserad genom att hon inte vill försöka förstå livet och sig själv den vägen. Människan försöker fly en relation som det inte går att gömma sig för - människan flyr en godhet som kunde vara hennes” (Backström, 2007, 2). På samma gång flyr människan öppenheten. Öppenheten är avgörande inom gemenskaper. Människan är medveten om möjligheten, känner även dess dragningskraft och vet dess godhet. Människans livsdrama är hennes rädsla och längtan efter denna godhet. I ett liv tillsammans med andra lever många *goda* element, respekt, ansvar, rättighet, beröm, klander, stolthet, skam, ödmjukhet, tacksamhet, lojalitet, ömsesidighet,

⁸¹³ Rydenlund, 2012, 166.

⁸¹⁴ Gustafsson, 2008.

altruism, offer men endast då öppenheten avvisas och det onda avslöjas. Denna människas självförljugenhet lever i hennes samvete.⁸¹⁵ Att dela ett intresse, en ambition eller att finna ett *annat själv* eller någon som fullkomnar önskningar, där mitt och ditt förlorar sina betydelser är goda intensioner. Den verkliga godheten är dock öppenheten. Gemenskapen är inte en manifestation av det sociala, utan ett sätt att frigöra sig från detta.⁸¹⁶ Vilken gemenskap som väljs är beroende av hos vem människan ser ett *Du*, den andra.⁸¹⁷ En önskan som avser enhet i livet och det goda kan sökas i Gudsrelationen – om människan inte vänder sig bort i misstroende. En tillitsfull relation till Gud börjar i varandet i världen. Mellanrummet är öppenheten. Verklig öppenhet är *helhjärtlighet* eller helhjärtat (eng.wholeheartedness och även cordiality), en önskan om att tillsammans ta del i något större.⁸¹⁸ Det gäller att öppna sig och att sluta sig. Öppenheten gäller en delad högre törst för ett övergripande ideal, ”Gud är någon – Gud är kärlek” (Backström, 2007, 53). Människor möter inte varandra som oberoende kvaliteter utan som hela, en enhet delad genom en gemensam historia och som en logik genom det samma.⁸¹⁹

I avhandlingen *Hjärtats vanor, tankens välvilja och handens gärning. Dygd som vårdetiskt grundbegrepp*⁸²⁰ identifieras byggstenar. Näsman inleder sin avhandling med att konstatera att människan lever i ett spänningsfält där det etiska, det goda strävar att levandegöras i tanke, ord och handling. Med hänvisning till Aristoteles (Eriksson & Lindström, 2000) anses varje vårdvetenskaplig kunnighet och undersökning sträva efter någonting gott, en grundtanke som i stor utsträckning är oberoende av tid och rum. Möjligheterna att generera ny och originell kunskap kring denna grundtanke ligger i den ontologiska kärnan och i en ontologisk, vårdande etik som är allmänmänsklig till sin natur och inte nödvändigtvis bunden till ett yrkesmässigt vårdande. En inre vägledande etik behövs, vilket visar på ett sätt att *vara* mera än ett sätt att handla, med speciell uppmärksamhet på en etisk karaktär. Denna karaktär är en hängivenhet till de värden hon eller han hyllar i ett dynamiskt fält av, själv, andra och det goda. Mötet med den andra människan blir till en fordran i etiskt hänseende, något som kräver en öppenhet att svara an.⁸²¹ En caritativ etik framspringer ur en djup värdegrund, ett ethos och en förankring i

⁸¹⁵ Backström, 2007, 3, 27.

⁸¹⁶ Backström, 2007, 11.

⁸¹⁷ Risser, 1997, 92. Tradition är mening och språk. Människan vänder sig till traditionen i en tillhörighet som till ett Du i relationen Jag-Du, genuint och öppet.

⁸¹⁸ Backström, 2007, 25, 27, 43.

⁸¹⁹ Backström, 2007, 58, 76–77.

⁸²⁰ Näsman, 2010, 4–15.

⁸²¹ Rehnsfeldt, i Näsman, 2010, 4.

föreställningen om det goda, som påverkar människans förhållningssätt, hennes *sätt att använda det talade språket* och hennes ansvarstagande. (Eriksson, i Näsman, 2010, 5). Den caritativa etiken grundar sig på ett vårdande som en speciell form av gemenskap, en gemenskap i en anda av tro, hopp och kärlek, grundad i barmhärtighetens och medlidandets motiv.

Näsman⁸²² motiverar sin dygdetiska infallsvinkel med att den dygdiga äger både insikt i och disposition för att handla gott. Med caritas som grund kan dygderna berika (vård)gemenskapen. Dygdetiken utgör inte den caritativa etikens kärna men den står i oupplöslig förbindelse med denna kärna. Dygdetiken ger inte bara en inre etik utan också en yttre moral, eftersom dygden i sig förutsätter handling. De dygder som inte styrs av ett kärlekens och barmhärtighetens sinne lag garanterar inte att handlingen blir god ur ett caritativt perspektiv. Mötet med den andra gör det etiska verkligt.⁸²³ I människogemenskapen uppstår det etiska, i hälsans, i det godas liksom i livets tjänst. Det goda är det etiska, att bekräfta den andras absoluta värdighet och helighet, vilket är vårdvetenskapens *ethos* och *pathos*.⁸²⁴

Nordbäck⁸²⁵ lyfter i sin avhandling *Lycksalighetens källa. Kontextuella närläsningar av Anders Chydenius budordspredikningar, 1781–82* fram teologiska förändringsprocesser inom den evangelisk-lutherska traditionen. I sin avhandling analyserar hon 1700-talets förändringar under tematiken *Lycksalighetens källa*. Relationen mellan förnuftsbasead teologi och biblisk teologi är i blickpunkten. Polemiken går mellan rationalisering och moralisering, mellan individualisering och religiös empirism, mellan kunskapspositioner och trosaspekter. Forskningsmaterialet är Anders Chydenius budordspredikningar under åren 1781–82. Tidsepoken är 1700-talet. Intresset för avhandlingen går dock till den metodologi som bygger på Wittgensteins sätt att tänka språk som språkspel. I avhandlingen byggs språkspelet upp kring ett begrepp ”Gud”. Gudsbegreppet används som ett emotionellt, existentiellt, epistemologiskt och empiriskt ankare. Det inrymmer absoluta och universella värden – absolut sanning, absolut kärlek, allomslutande makt och absolut rättvisa. Gudsbegreppet utgör ett fundament för föreställningen om världen, för upplevelserna av världen och för ordnandet av världen. Det knyter samman till en specifik ontologi. Gudsbegreppet är tillvarons mittpunkt. I språkspelet sammankopplas

⁸²² Näsman, 2010, 5.

⁸²³ Eriksson, 1995.

⁸²⁴ Näsman, 2010, 13–15.

⁸²⁵ Nordbäck, 2009.

individuella erfarenheter med något oändligt mycket större. I avhandlingen beskrivs användningen av språket som att känna igen situationer och mönster där ord och handlingar förbinds med varandra. Denna förbindelse skapas i studien genom närläsning och kontextualisering i sitt historiska och kulturella sammanhang.⁸²⁶

Kontextuell närläsning avser försök att rekonstruera undersökningsobjektets individuella uttryck i användningen av etablerade tanke- och språkmönster. Det gäller att urskilja det individuella språkandet i det generella mönstret. Idéstoff och språkbruk appliceras i sitt historiska sammanhang. Intresset ligger i samspelet mellan text och kontext. Fokus är på begreppens förmåga att härbärgera mänskliga erfarenheter enligt historisk semantik (Koselleck, 2004). Nordbäck hänvisar även till språkets handlingsaspekt enligt historisk pragmatik (Skinner, 2002). Ord är handlingar enligt Wittgenstein (1999).⁸²⁷ Språket har även ett kreativt inslag. Det finns alltid mer än ett sätt att använda språket samtidigt som det är möjligt att skapa helt nya varianter. Språket inrymmer en ständigt tillgänglig förändringspotential.⁸²⁸

Honkavuo⁸²⁹ identifierar i sin avhandling *Serva ad ministrare: tjänandets ethos i vårdledarskap* tjänandet som hjärtats innersta rum, handens gärningar i kärlek samt huvudets bildning. Tjänandets yttersta syfte är att i värdighet tjäna patienten och lindra lidande. Häri ingår lusten att hjälpa och att stödja utifrån ett vårdvetenskapligt ansvar. Tjäna beskrivs även som en etik omfattande respekt, oändlig värdighet och jämlikhet. Tjänandet gestaltar en livshållning, ett ethos med betoning på öppenhet, ödmjukhet och praxis. Tjänandets vara och en gemensam grundstämning är möjliga att finna hos människan i alla tider och i alla sammanhang. Det finns i djupet inom den mänskliga förmimmelsen och kan inte härledas ur förståndet. Tjänandet syftar högt. Tjänandet har djupa rötter i ansande kärlek och i tron på mänsklig värdighet samt respekt i relationen och i gemenskapen. Dess evidenta rörelse är riktad mot hälsan och helande. Det sanna tjänandet uttrycker sig genom kärlekens och barmhärtighetens eviga urkraft och kall genom tro och hopp. De två sistnämnda speglas genom kärlekens konst. Hoppet ger samtiden presens och framtiden möjlighet där tron kan bevara kärleken. Kärleken är nyckeln till barmhärtighet och förståelsen av den andra men även till förståelsen om självet.

⁸²⁶ Nordbäck, 2009, 29.

⁸²⁷ Nordbäck, 2009, 30–33.

⁸²⁸ Nordbäck, 2009, 342–344, 383.

⁸²⁹ Honkavuo, 2014.

De berikande aspekterna

Den forskning som här tas upp inspirerar till en ytterligare insyn i föreliggande studie. Kopplingarna är många. Den aktuella studien fokuserar den historiska människan *på vägen*. Historiciteten bär på ett levande från vaggan till graven, från yngre till äldre, där tid, rum och varande passerar. Mångfalden står för de annorlunda livsrummen. Det gemensamma är den skapade förståelseerfarenheten, som dels något genomgående identiskt, dels mångfaldigt och annorlunda.

Trots forskningsmaterialets olika möjligheter utgående från en kronologisk aspekt faller valet av datamaterial i föreliggande studie på de episodiska gemensamma utsagorna eller bilderna. Utsagorna tecknas vid slumpmässiga tidpunkter och upptas i studien utan kronologisk ordning. Det som sammanbinder är den *mening* som kan utläsas ur bilderna. Den flödande tiden i all sin intensitet flyter genom gruppernas sammankomster och skapar de episodiska rummen.⁸³⁰ Den episodiskt skapade intensiteten engagerar. Sammankomsterna ger glimtar genom de tecknade utsagorna i varierande rum. Trots detta finns en inre kontinuitet i form av det som skapar det gemensamma – en uttalad *intension*. Forntiden, samtiden och framtiden som det verkningshistoriska, med sin *mening* inför nya vyer inom vården, sammanbinder i Loggboken. Något framtida ingår i förväntningarna. Den kyrkliga gemenskapen har en högre tidsmässigt planerad yttre kontinuitet. Många av deltagarna kommer regelbundet upp till mötena och många känner varandra rätt väl. Något av livets skeenden som *en gemensam historicitet* får ord genom den heliga texten och kan identifieras i utsagorna. Hänvisningarna till den egna tillvarons mångfald är rikliga. Deltagarna är inte vid varje sammankomst konkret desamma. Deltagandet varierar. Genom det kontinuerligt återkommande i sammankomsterna, genom den heliga texten, uppehålls en dialogisk rörelse oberoende av tiden, rummet och av varierande deltagande. Det heliga ordet sammanbinder gemenskapen. Trots yttre spår av tidens gång bär människan förmågan att vid varje tidpunkt se mot det nya, mot nya förväntningar, mot något som finner sin motsvarighet i hennes innersta längtan.

I föreliggande studie söks det allmänna gemensamma som sätet för något högre t.o.m. något universellt i kongruens med symboliken i *allmänningen*. Här lever *andehemmet*. (Lassenius, 2005.) Förväntningen är att de enskilda utsagorna, på samma vis som i *andehemmet*, lever i alla partikulära utsagor i studien sammanfätade som gemensamma

⁸³⁰ Nurminen, 2009, abstrakt.

och allmänna. Rummet ger många gånger tiden, tiden ger ofta rummet, *denna kväll behövdes för att se visioner för framtiden* (Loggboken, 1.12.1998). I det språkliga sammanhanget möts dessa två egenskaper, rummet och tiden genom förståelseerfarenheten. Dessa två egenskaper kan även benämnas det närvarande erfarenhetsrummet (meningen) och den spirande förväntningshorisonten (tiden). Det vore många gånger mer precist att tala om förväntningshorisonter än enbart medvetandehorisonter, eftersom horisonten är den linje bortom vilken ett nytt erfarenhetsrum öppnar sig och som inte helt kan överblickas utan endast visioneras.⁸³¹ Därtill är det *eviga* i tiden en specifik förväntan på ett specifikt rum inom den kyrkliga gemenskapen, som en tid och ett rum samtidigt med Gud.

Det dygdetiska språket känns igen i denna studies utsagor, genom språket och begreppen. Stilen i framställningarna av de partikulära utsagorna, genom valet av ord, innebär i begreppen och sättet att tillägna den andra sitt budskap hänvisar till denna dygdetiska språkstil. Bifogade karta var till en början handledande i tolkningen av språkets form och stil i utsagorna. (Se bilaga 7.) I många av utsagornas språkstil hittas en likartad estetisk laddning som i den aristoteliska begreppsvärlden: måttlighet, förträfflighet, rättrådighet, vördnadsbjudande och det ädla. Forskningspersonernas förmåga att hitta språkets, ordens *mitt* som erbjuder klarheten i budskapet är träffande. Därtill visar den aristoteliska begreppsvärlden även på begreppsrelationer av värde vid utläggningen av företeelsen *innerlig visdom*.

Bildens (Helin, 2011) värld lever i föreliggande tematik. Flera hänvisningar i utsagorna går till naturens bilder som en plats för vila och helande. Att tala med naturens bilder hör även till det förkroppsligade uttryckssättet. Något annat talar utöver orden. Denna dimension stiger upp som en samlande horisont för något som inte annars finner sina ord. Gadamer hänvisar till konstverkets mediala innebörd där naturen kan framstå som förebild, *konstverket som evigt skapar sig själv*. (Jfr Gadamer, 1997, 83–85, s. 7.) Naturen som konstverk har en befriande kraft som förmår föra från tillvarons krav till vilan. Varje utsaga i studien kan likställas med konstverket eller bilden. Varje utsaga skapar bilden av ett skeende, en händelse – något händer mig eller oss. Något ligger framför oss som något vi kan dela med varandra. Bilden skapas i förbindelse till det vackra, det poetiska och det öppna. Detta delade tar tematiseringarna i studien fasta på. Gadamer diskuterar även den

⁸³¹ Grondin, 2009, 14.

språk- eller tallösa bilden som inleds med stillbilder, ofta landskap. Konsten tillfredsställer dock inte alltid naiva förväntningar och relationen till naturen är problematisk. Den *tallösa* kompositionen är dock en frihet till gränsöverskridande och kan därmed utlösa oändliga symboliska tolkningar i sökandet efter orden för upplevelsen. Detta tillhör bl.a. modern konst utan spår av det konkreta analoga bildlika.⁸³² Detta torde även tillhöra konsten i det tekniska.

Rydenlund⁸³³ tar fasta på ett mönsterskapande i sökandet efter ett *vad* i ett mycket specifikt meningssammanhang. Forskningsstrategin visar på en rik variation i datainsamlingen. Att skapa mönster sker i omedelbar samverkan med forskningspersonerna i datainsamlingen. Övergången från en fas till följande är dröjande, vilket kan skattas som en god källa till en fördjupad insyn i mänsklig tillvaro.

Strategin i föreliggande studie söker ett *vad*, ett mönster genom dialogen med utsagorna där dock de enskilda forskningspersonerna förblir i bakgrunden. Mönstren söks i den rörelse som leder fram till det innerliga. Detta mönster söks framförallt i det gemensamma, där de enskilda utsagorna förutsätts leva. Ingen kronologisk ordning lever i mönstret som skapar detta innerliga. Det innerliga fångas genom det episodiska där *något* överlever och kan gripas. Rydenlunds forskning visar även på en levande Gudstro i ett lidande som kan klassas som närmast outhärdligt. I avsnittet *Försoningens vandring* (Rydenlund 2012) lever ett Gudförhållande med likartade uttalanden som i denna studie, *att mötas en härlig solig dag i samvaro med vår skapare* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012).

Rydenlund ser konsten i ett hermeneutiskt skrivande som ett skrivande med många öppna resonemang.⁸³⁴ Mångfalden av alla öppna resonemang i denna studie har varit en oro och en kontinuerlig medresenär. Till en viss grad förväntas läsarkåren avgöra sin egen förståelse. Den hanterade verkligheten, de hermeneutiska elementen och förståelseprocessen eftersträvar dock någon form av genklang hos läsaren så att budskapen kan upplevas som meningsfulla. Textens öppenhet utgör den förväntade tillgången till denna genklang. Studien själv står dock den ursprungliga källan, utsagorna, närmast vilket är avgörande i de explicita utläggningarna. Studien står även inför risken

⁸³² Gadamer, 1998, 85–86.

⁸³³ Rydenlund, 2012.

⁸³⁴ Rydenlund, 2012, 166

att genom alltför genomträngande kommentarer om utsagorna söndra något meningsbärande. Därtill har studiens ansträngningar riktats till att i viss grad undvika *abstraktion* trots strävan att söka sig till en handledd universalitet (den vårdvetenskapliga satsen). Resultatet i Rydenlunds avhandling redovisas stegvis, samtal efter samtal eller mönster efter mönster. Varken väsentligheter eller nyanser i samtalen missas. Resultatet framställs i abstraktioner av substansen från varje fas i samtalen, tills en allomfattande universell tolkning nås i slutfasen. En mera omedelbar samverkan mellan datainsamlingen, tolkningen och förståelsen eftersträvas även i föreliggande studie om *Den Äldsta*. Den enskilda i sig, förblir dock i bakgrunden och studien är inte metodiskt en deltagande studie i den form Rydenlunds avhandling är det.

I Gustafssons⁸³⁵ utläggning av försoningens innebörder framkommer betydelser som känns igen genom utsagorna i denna pågående studie. Det lika och det försonande är evident i forskningspersonernas utsagor. Rörelsen mot det försonande är påtaglig. Försonandets meningssammanhang identifieras i det enskilda, *lägg dig inte före du sagt förlåt* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Det finns ett sökande av något förenande eller försonande i många artikuleraade meningssammanhang. Sökandet efter något högre, efter enhet och helhet är dock imperativt i datamaterialet. Att finna detta helande ingår i studiens sikte. En skönjbar enhet av kropp, själ och ande som värnas i både vila och rörelse lever i utsagorna. Övergång och nytt ljus identifieras även i försoningen med tillvaron. Studien av försoningens innebörder inspirerar även metodologiskt och språkligt. Sökandet efter språkliga uttryck och ordval vilar, i pågående studie tungt i vardagsspråket. De språkliga utläggningarna begränsas avsiktligt till detta vardagliga då vardagsaspekten och det naturliga språket tillåts ta över. De begreppsliga analysernas omfattning kan debatteras i en hermeneutisk studie. En nödvändig förståelse uppstår ofta i något skede av skrivandet och läsandet, fastän längre förda systematiska analyser tränger på. Den upplevelsen steg fram i den etymologiska läsningen gällande visdomens karaktär (avsnitt 6). Att söka ytterligare betydelser stannade upp då den förståelsen gestaltade sig.

Backström⁸³⁶ tar upp frågor inom mänskliga relationer. Hans avhandling utfördes inom filosofin. Han sammanför tankar från religion och det sekulära i en analog förståelsegrund av livet. Föreliggande studie både sammanför och delar upp kyrkligt,

⁸³⁵ Gustafsson, 2008.

⁸³⁶ Backström, 2007.

religiöst och sekulärt. En gemensam allmän grundton om en godhet söks i båda studierna. Att inte fly godheten utan att istället söka den är stark bland forskningspersonerna i denna pågående studie. Öppenheten formar det eftersökta förståelserummet. I dessa rum hittas de mänskliga intentioner som formar det epistemologiska i studien. Att dela ett intresse, en ambition eller att finna ett annat själv eller någon som fullkomnar önskningar där mitt och ditt förlorar sina betydelser är underliggande strömmar i studiens grupper analogt med Backströms (2007) slutsatser.

Den verkliga goda viljan är även påtaglig i aktuell studies grupper. Påtagligheten ligger i de *Tack* som riktas till varandra – ett *Tack* som öppnar, inkluderar och fullkomligar det som även den andra visar sig stå för. Verklighets helhjärtad öppenhet bär en önskan om att tillsammans ta del i något större.⁸³⁷ Det gäller att öppna sig och att sluta sig samt att dröja. Känslan inför att många enskilda utsagor i studien inte ens uttalas *till slut* lever. Slutenheten lever med i studien. Något förblir outtalat och endast anat. Den öppenhet som lever hos forskningspersonerna gäller en delad högre törst för något bortom nuet.⁸³⁸ Den ena forskningsgruppen är vänd till Gud som någon, Gud som kärleken. Den andra forskningsgruppen lever sin historia – en anad kommande bildnings historia vid sidan av en tidigare delad bildningshistoria. Forskningspersonernas mötesplats är gemenskapernas trygghet som en logik, ett talande om det samma – levande i det annorlunda och tillsvidare främmande.⁸³⁹ Backströms avhandling är skriven i en engagerande, icke akademisk stil (essä) som avser att göra avhandlingen tillgänglig för den som är intresserad av existentiella frågor. Stilen tilltalar och den dialogiska stilen känns igen.

Nordbäck⁸⁴⁰ lyfter fram teologiska förändringsprocesser inom den evangelisk-lutherska kyrkans historiska traditioner. Forskningspersonerna i studien gällande *Den Äldsta* lyfter även upp förväntningar inför kyrkans förändringar, dock som något ytterom det teologiska. Följande konstateras, *kyrkan är ännu inte den kyrka den kommer att bli* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012). Intresset utifrån Nordbäcks avhandling går dock till det språkspel avhandlingen bygger. I avhandlingen byggs ett språkspel upp kring ett begrepp – Gud. Gudsbegreppet utgör ett fundament för föreställningen om världen, för upplevelserna av världen och för ordnandet av världen. Begreppet knyter samman till en

⁸³⁷ Backström, 2007, 25, 27, 43.

⁸³⁸ Backström, 2007, 53.

⁸³⁹ Backström, 2007, 58, 76–77.

⁸⁴⁰ Nordbäck, 2009.

specifik ontologi och till ett specifikt språkspel. Gudsbegreppet är tillvarons mittpunkt.⁸⁴¹ Kontextuell *närläsning* väcker intresse i försöket att se individuella uttryck i appliceringen av etablerade tanke- och språkmönster. Kontextuell närläsning jämförbar med Nordbäcks tillämpning kunde eventuellt förverkligas i ett klassrum eller en föreläsningssal, då både texten och tillägnandet kunde studeras inom till och med rätt jämförande (experimentella) ramar. I studien gällande *Den Äldsta* samlas språkspelet inom det caritativa som vårdvetenskapens kärna. Häri ingår en kyrklig dimension. Språkspelet går mellan det enskilda, det allmänna gemensamma samt det universella i form av den vårdvetenskapliga satsen. Utsagorna kombineras och tillämpas på olika sätt i olika faser av studien, genom deduktion, induktion och abduktion. Ett personligt, rikt nyanserat språk är en grundförutsättning för studier som explicit bygger på uttrycksfullhet genom ordet. Ett rikt språk med rötter i texter, vårdvetenskapliga och hermeneutiska samt filosofiskt-religiösa klassas leva i studien om *Den Äldsta*.

Honkavuo (2014) utlägger tjänandets innebörd med följande ord – tjänandet är hjärtats innersta rum, handens gärningar i kärlek samt huvudets bildning. Innebörden lever även i studien gällande *Den Äldsta*. Tjänandet stiger fram i den etymologiska läsningen. År 1899 hänvisas inom språkvetenskapen till visdom som *huvud och arm*. År 1942 refereras till människans inre ljus, till *kärlek i handling vilken kräver ett inre bemödande*. (Se figur 6, s. 129.) Tillvarons *för att* avser många gånger *den andra* som motiv, i kärlekens och i bildningens anda. Värdigheten är underförstådd. Att få komma *sådan jag är* och inte *annorlunda* framhålls. *Vi kan hjälpa och trösta på de små sätten som vi är* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012). Tjänandet är meningsbärande då det vilar i det *äkta*. Tjänandet gestaltar en livshållning, ett ethos, *att hjälpa och att trösta*. Tjänandet finns i djupet av det mänskliga. I Det kyrkliga rummet tilläggs, *med den heliga anden i våra hjärtan* (Det kyrkliga rummet 29.10.2012). Det sanna tjänandet uttrycker sig genom kärlekens och barmhärtighetens eviga urkraft. Det är kärleken som är urkraften.

Sökandet efter bekräftelse är en drivkraft i rörelsen framåt, mellan *tillvarons tid* och *förväntningshorisonten* (medvetandehorisonten). Människan söker. I ovanstående avhandlingar är siktet på den sökande människan. Att finna detta sökande ingår på ett eller annat sätt i de avhandlingar som refererats och tolkats med referens till studien *Den Äldsta*. Många vägar finns för att närma sig den sökande människan som förståelsens

⁸⁴¹ Nordbäck, 2009, 342–344, 383.

källa. I både Gustafssons (2008) och i Rydenlunds (2012) avhandlingar hänvisas till ett Gudsförhållande som en källa och en väg till insyn i tillvaron och i livet. Avhandlingarna har visat på många annorlunda metodologiska aspekter. I studien gällande *Den Äldsta* antas dock att människans meningssammanhang är avgörande i valet av sätt att närma sig tiden, rummet och intentionen med sina bekräftelser. Människan söker sin enhet och något förebildligt lever, såsom *kristna lever* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). *Flykterna* (Det kyrkliga rummet, 15.10.2012) eller flyende värden (Loggboken 9.12.1993) utgör enbart anhalter, nödvändiga att känna igen, som insikter i nuet. Vägen mot det förväntade och till och med att se det ouppnåeliga kräver egentligen mångfaldiga *omvägar*. Här ligger livskampen utlagd i olikartade meningssammanhang i de refererade avhandlingarna.

En internationell trend

Sökningen på "Sinahl databas" och "Medline databas" med sökordet (eng.) "wisdom" gav inga resultat. Kombinationen "wisdom and ethics" visade sig mera fruktbar. Teman som aktualiserades gäller ledarskap, lärarskap, mentorskap och patientrelationen. Något som ger "livskraft" söks. Appliceringen av visdom och etik i klinisk kontext ses som att bidra med något utöver ren kunskap.

De böcker och artiklar där "wisdom" kan identifieras inom vårdforskningen handlar om trädning av kunskap och skicklighet (know how) från erfarna till yngre. Visdom utgår från erfarenheten. Metodiken är att erfarna berättar om sina erfarenheter (story telling).⁸⁴² Berättelserna handlar om sårbara etiska situationer och om att förebygga, förutse och handla. Visdom är även att uppskatta livets helhet genom utvidgade och fördjupade perspektiv i syfte att tjäna det kontinuerliga gemensamma goda inom vården. Visdomen speglar välvilighet och altruism i förhållande till både patienter och samhälle. Resultaten från forskningen visar på att vårdarna utvecklar personlig växt, visdom och välvilighet i relation till emotioner formade i patientrelationer och den kontinuerliga kampen med patienternas personliga förluster.⁸⁴³

Genom att berätta sina erfarenheter utmanas det experimentella lärande genom den reflektion som är nödvändig för att utveckla praktisk visdom. Metodiken är enkel. Den gäller att artikulera sina erfarenheter och att ge ord för den praktiska visdomen. Att tolka

⁸⁴² Benner, P., Hooper, P., Kyriakidis, D., 2015.

⁸⁴³ Vishnevsky, T., Quinlan, MM., Kilmer, RP., Cann, A., Danhauer. SC. 2015.

och förstå dessa berättelser utgör en källa till att lära sig sunda beslut och relevanta handlingar i etiskt utmanande sammanhang. Det handlar om att tänka i situationen och om en överskridande argumentation. Genom att medetandegöra frigörs den implicita kunskapen och därmed visdomen. Därtill gäller att sätta ord på sitt kunnande.⁸⁴⁴ Linderman⁸⁴⁵ identifierar nya utmaningar. Det gäller att tänka utvecklande och inte stabiliserande, att vara öppen för överraskningar och att skapa effektivitet genom att se framåt. Det gäller att skapa modeller och fokusera försök, att identifiera och förstärka en större skala av förnyelser.

Inom socialvården konstateras att visdom utövas i dagligt liv. Forskningen gällande "visdom" har en tendens att fokusera kognitiva och intellektuella aspekter som ett resultat hos utbildade professionella eller prominenta personer. Denna studie baserar sig på djupintervjuer av äldre vuxna inom socialvården. Forskningspersonerna utsågs som "visa". Studien undersöker deras handlande i prövande livssituationer. Erfarenheten fokuseras och antagandena gäller sättet på vilket dessa erfarenheter bidragit till att utveckla visdom eller nya kvaliteter. Handlandet i dagligt liv ger forskningsdata. Resultatet visar att försökspersonerna poängterade tillhörighet ((eng.) interconnectedness) och interaktion ((eng.) interdependence). Förlåtelse, tålamod och tacksamhet visar sig som transcendentala kvaliteter.⁸⁴⁶

Förståelsen

Den begränsade insynen visar på att företeelsen "visdom" debatteras och motiveras i litteraturen som element i erfarenheten eller som erfarenheten i sig. Det etymologiska från aktuell avhandling (avsnitt 6) lyser igenom: att se, att lära och att förstå är centralt i både ledarskap, lärarskap, mentorskap liksom i vårdandet. Metoder som förmår väcka en medvetenhet om aktuell sårbar situation och dess språkliga uttryck utvecklas, att finna orden för dessa situationer är poängterat. Erfarenheten värderas och intresset är att ta resultat från tidiga erfarenheter i bruk med tanke på följande generationer. "Visdom" relaterat till andra intellektuella begrepp skymtar, ett "know how" söks. "Det intellektuella" noteras även under 1900-talet i den etymologiska utläggningen. "Visdom" som något mytiskt, tidvis förskjutet under ett flertal epoker söker ett annorlunda utgångsläge. Erfarenheten, både inom vården och inom utbildningen, granskas. Tematiseringen *Från myt till logos*, visar på en väg värd att se. (Se avsnitt 2.)

⁸⁴⁴ Balasco Cathcart, Eloise, 2015.

⁸⁴⁵ Linderman, A., Pesut, D., Disch, J. 2015.

⁸⁴⁶ Choi, NG., Landeros, C. 2011.

TRADITIONENS MENINGSFULLHET – HISTORICITETEN

Levande traditioner inte bara inspirerar, förkroppsligar och *bildar* människan till det hon är. Traditionen befinner sig likaså i en ständig omvandlingsprocess. När traditionen inte längre är levande för människan kan hon tala om den som död eller som *ingen tradition*. Därmed överlever dock inte heller människans historicitet. Människan står inför ett skede av *intet* emedan människan inte kan formas genom traditionen till det gemensamma i isolering eller i tomhet.⁸⁴⁷ Hemlöshet och vilsenhet präglar livsandan i dessa sammanhang. Tillhörigheten och samhörigheten är avklippta. En dylik utstötning, självvald eller inte självvald lamslår människan. I en den kronologiska äldres meningssammanhang är myten om desorientering, egoism och hjälplöshet seglivad. Dessa, framförallt i en koppling till kronologisk ålder, har varit och är obönhörligt sammanfogade. Denna utstötning innebär hemlöshet ur flera än en aspekt. Hemlösheten har både en inre och en konkret yttre sida. Redan språkbruket kan stämpla mera än det frigör en positiv hållning till dessa, inte ovanliga händelser, då ordet förlorar sin innebörd börjar förnedringen (Grundtvig i Siljander, 1982, 16).

Språkets ödeläggelse hotar människans hela väsen i många livsskeden och livssammanhang. Med tidens gång kan språket och orden förlora förankringen i sitt ursprungliga element, det mänskliga och det vackra. Detta leder till att människans ursprungliga väsen, hennes ethos och ett egentligt boende förnekas. Det finns många exempel. Exempelen på mänsklig förnedring genom ordet och språket gäller inte enbart *Den Äldsta*. Det gäller hela mänskligheten oberoende av kön, ålder och härkomst. Det kan gälla den omslutande kulturens form och väsen i sin helhet. Ett mänskligt förnedrande, om det får ett rotfäste, kan plötsligt bli en införlivad livsform inom en tradition. En tradition och en livsform där en unik, personlig tillvaro och den allmänna och universella livsformen aldrig genuint möts. Ett rum, där människans inre liv inte finner sitt meningssammanhang är ingen växtplats. En förvrängd form av hängivenhet kan hittas även på andra sätt. I denna hängivenhet tjänar en likriktning med den andra som godhetens förebild.⁸⁴⁸ Lindström⁸⁴⁹ framhåller att etiska motiv och etiska drivkrafter aldrig kan bindas till enbart regler eller för den enskilda människan främmande och alltför avlägsna motiv. Godheten växer inifrån. Varje tradition bär på fröet till sin

⁸⁴⁷ Bernstein, 1987, 183–185.

⁸⁴⁸ Heidegger, 2000, 47, 57.

⁸⁴⁹ Lindström, i Nåden et al, 2006, 63.

undergång och hotet finns ofta i yttre krav som lätt utarmar och trivialiserar. Dessa är verkligheter som inte erbjuder en mänsklig gemenskap som kan utgöra möjligheten och fundamentet för människans vardande och vårdande med strävan att tjäna livets lagar, livets helighet som ett grundvärde där den vårdande gemenskapen upphör i samma stund som detta värde kränks. I Det kyrkliga rummet avtäcks något av *det heliga* som källan till hälsa:

*Då jag tänker på "Helig" tänker jag på människan. Det mest heliga hos människan är något okränkbart och samtidigt den osynliga men kraftfulla hälsan.*⁸⁵⁰

Grundvärdet, det heliga måste förbli i någon form en abstrakt vision, fastän en ledstjärna att söka sig mot i en förväntan som kan ge människan kraft. Gemenskapen fortlever genom att detta grundvärde ständigt återskapas och utläggs. ”Den vårdande gemenskapen utgör tillsammans med ett ethos, det caritativa den legitima vårdvetenskapliga ordningen, dvs. det som ger vårdvetenskapen dess särdrag och natur” (Lindström, i Nåden et al., 2006, 66). Språket som uppstår följer traditionen i en livsstil eller i *en livstakt*. (Jfr visdom i avsnitt 6.) Taktfullhet står för ett *sätt att vara* som en form av såväl etisk, estetisk som historisk bildning alltmedan människan utvecklar ett sinne som förmår hålla isär eller skapa förbindelsen även till det fula, det som kunde vara annorlunda.⁸⁵¹ Takten och känslan för det estetiska lever i Loggboken:

*Tack för inbjudan, det är en stor glädje att ha dessa vänner. Efter gudstjänsten kommer vi till bordet dukat med silver och kristall. Jag kan inte glömma allt detta välgjorda.*⁸⁵²

Ordet kan skapa en inre bild som motsvarar föreställningen i ett mänskligt ethos. Ordet skapar insikter människan väsentligen kan härleda till att återerindra.⁸⁵³ Meningen måste återupptäckas genom disciplinerade återskrivningar av den historiska kontexten, av tidigare liksom aktuella kontext. Orden väljs genom sin betydelse och den tyngd de väcker hos den andra. Förståelsen eller missförståelsen väcks oeftergivligt utifrån förändringar eller olikhet i ordets betydelse och genom förändringar eller olikhet i världsbilden.⁸⁵⁴ Alla former av mänsklig gemenskap är former av språkgemenskap och

⁸⁵⁰ Det kyrkliga rummet, 1.2.2012.

⁸⁵¹ Gadamer, 1997, 31.

⁸⁵² Loggboken, 17.1.1999, 18.8.1999.

⁸⁵³ Wikström, 2004, 108.

⁸⁵⁴ Gadamer, 1977, 17.

mer än så, de bildar språk.⁸⁵⁵ Något för till de bevingade orden. Forskningen angående den kronologiska människans sfär är dock positiv inför en framtid. De växande myterna synliggörs och bryts.⁸⁵⁶ Människan har sin absoluta frihet som samtidigt är hennes anspråk att få välja och att själv skapa sitt språk – och en livsstil. Detta gäller även studiens *Den Äldsta* och den livsvisdom hon står för. Karakteristiskt för en mänsklig andes utveckling är traditionens trädning av mänskliga förståelseerfarenheter, genom det levande ordet. De historiska rösterna trädar mänsklig historia och tradition. Det gäller människans *höghet*, hennes vishet och samvete.^{857, 858} Det gäller även hennes ursprung, härkomst och kulturarv.⁸⁵⁹ Lindström (2006) antecknar:

”När livets universella sida med sina schatteringar från mörker till ljus symboliskt kan synliggöras så, att den vidrör den partikulära gestaltningen och det partikulära får ge det universella sin specifika betydelsen, skapas en rörelse som bär den vårdande gemenskapens livsbringande kraft”. (Lindström, i Nåden et al., 2006, 64–65.)

Människan är fysiskt och materiellt bunden till rum och tid men som andlig varelse till traditionen och historien. Traditionen bestämmer människan likväl som människan bestämmer traditionen. En förståelse av traditionen uppstår då människan låter sig dras in i traditionens skeende och tar till sig det gemensamma bästa, den gemensamma mening som formar livet och utgör det bejakade.⁸⁶⁰ Det råder dock en spänning mellan förtrogenhet och främlingskap inom och mot traditionen, mellan historiskt givet och en omedelbar tillhörighet. Denna spänning är hermeneutikens verkliga rum där det förflutnas horisonter, liksom samtidens och framtidens horisonter möts och blir närvarande.⁸⁶¹ Historiciteten har en kraft, den pekar på vägar, på val och på omdömen inför framtiden. Detta är människans *pietas*.^{862, 863} I Loggboken lever förståelsen för en historisk kontinuitet. Den noteras med aktning:

*Denna kväll är numera en historisk händelse. Vi har träffats här ett antal, ja ett redan väldigt antal gånger för att fira helgens inträde – tack, även detta år.*⁸⁶⁴

⁸⁵⁵ Gadamer, 1997, 21.

⁸⁵⁶ Paasivaara, 2002.

⁸⁵⁷ Liedman, 1999, 288.

⁸⁵⁸ della Mirandola, (1488) 1974, 22.

⁸⁵⁹ Vattimo, 1996, 27.

⁸⁶⁰ Gadamer, 1997, 18.

⁸⁶¹ Vattimo, 1996, 192.

⁸⁶² Gadamer, 1997, 14–143.

⁸⁶³ Vattimo, 1996, 195.

⁸⁶⁴ Loggboken, 21.12.1997.

Förståelsen är ontologisk inom hermeneutiken. Hermeneutikens ansats ligger i att känna in ett verklighetsskeende som ett förståelseskeende.⁸⁶⁵ Förståelsen är enligt Gadamer (1977, 1997) en ursprunglig existensform inom en tradition. Genom förståelse tillägnas det främmande, som både det förflutnas, samtidens och framtidens horisont. Sammansmältningen äger rum i tolkningens och appliceringens ständiga flöde.⁸⁶⁶ Förståelse och tolkning är inte enbart en angelägenhet för vetenskapen utan gäller människans totala erfarenhet av tillvaron, livet och världen.⁸⁶⁷ Trots detta, räcker det att säga *man förstår annorlunda*, i den mån man överhuvudtaget förstår.⁸⁶⁸ Människan i hela sin tvetydighet bör dock bevaras.⁸⁶⁹ Utgångspunkten är människans förståelseerfarenhet av sin mänsklighet.⁸⁷⁰ Det finns en dynamisk, en mänsklig inre rörelse som genomsyrar, besjalar och ger riktning åt livet. I grunden handlar det om det vackra. Det finns även en kontinuitet. Det finns de vackraste principerna, såsom ett *hur* inför ett *vad*, som inte får bli vilande tills det är för sent.⁸⁷¹ Den vårdvetenskapliga verkligheten är i sitt ursprung den lidande människan. Det vårdande får i all tid sin vittnesbörd i en förbindelse till denna lidande människa. Med hänvisning till Eriksson (1987b) kan här upprepas: ”Riktlinjerna finns givna. Det är upptäckten av att människan alltid är den hon ursprungligen varit. Det som gör människan till människa trots att det antar olika former. Tryggheten ligger i medvetenheten om det stabila oföränderliga”.

Den hermeneutiska etiken leder till något klassiskt, till det sanna, det sköna, det goda och det eviga på etisk grund. Gadamer hänvisar till människans förståelsehorisont, öppen eller slumrande. Hermeneutikens karaktär visar sig på följande sätt.

“The best definition for hermeneutics is: to let what is alienated by the character of the written word or by the character of being distantiated by cultural or historical distances speak again. This is hermeneutics: to let what seems to be far and alienated speak again”. (Gadamer, i Bernstein, 1987, 193.)

Ett mänskligt lidande kan utgöra det främmande, *Det är inte självklart att jag är här* (Det kyrkliga rummet 12.11.2012). Texten, språket, orden och läsandet är delar i förståelsens händelser. I denna studie har det vackra ofta tillkallats för att karakterisera många

⁸⁶⁵ Sá Cavalcante Schuback, 2006, 80.

⁸⁶⁶ Gadamer, 1997, 11.

⁸⁶⁷ Bernstein, 1987, 64.

⁸⁶⁸ Gadamer, 1997, 143.

⁸⁶⁹ Rehnsfeldt, i Eriksson & Lindström, 2000, 95.

⁸⁷⁰ Gadamer, i Eriksson & Lindström, 2000, 14.

⁸⁷¹ Jonas, 1991, 66.

livsskeenden.⁸⁷² Tankar kring mänskligt liv, varande och vardande har ofta i framställningen gått till bilder, ofta de vackra. *Resan på livets hav* eller *vingar att flyga med* är exempel utifrån mytologin.⁸⁷³ Mytologin är rik på bilder och berättelser. Dessa myter handlar egentligen om det *grekiska arvet*. Det uttrycker förståelsen som det som ständigt söker preciseringar. Herakleitos (Heraklit i Ahlberg, 1946) klassas som hermeneutikens ursprungliga rotfäste, såsom att tänka harmoni som spänning och att tänka enhet som konstituerad genom motsatser, är hans insikter. Människan erövrar sig själv och sin med- och omvärld, alltid på nytt.⁸⁷⁴ *Resan* är den förvandlande och bildande förståelseerfarenheten och som sådan alltid sanningsbärande.⁸⁷⁵ Jonas konstaterar: ”Den förstående människan skall bevaras och alltid vara vår sak” (se även s.173, Jonas, 1991, 332). Den förstående människan, som den som bör bevaras, framställs även i de pragmatiska hermeneutikernas tänkande (Apel, 1994; Habermas, 1994; Jonas, 1991) som en öppning mot det främmande genom bildningen till det gemensamma allmänna.^{876, 877,}
⁸⁷⁸ Den styrka som en gemensam historia skapar möts i Loggbokens samlade budskap under ett slumpmässigt val av årtal, år 1996 som det meningsbärande:

*Den genuina vänskapen är värdefull. Den ger en styrka i livet. På något underbart sätt har historien och den djupa, äkta gemenskapen som binder samman fångats. Det uppbyggda fortbestår som något bärande i livet och nya vyer utvecklas.*⁸⁷⁹

Hermeneutiken handlar inte i första hand om det rationella såsom uppfattat inom den klassiska vetenskapen. Hermeneutiken handlar om existerandet där *öppenheten* är kontinuiteten och hermeneutikens rationella.^{880, 881} Vägen till det verkliga hermeneutiska intresset, det induktiva, till traditionerna själva och till de enskilda utsagorna går ytterligare genom följande reflekterade menings- och förväntningshorisonter (medvetandehorisonter). Studiens egentliga budskap dröjer. En förförståelse för meningssammanhanget har skapat innan studien når det abduktiva språnget, det meningsbärande budskapet och den innerliga visdomen.

⁸⁷² Gadamer, 1997, 20–21, 202–209.

⁸⁷³ Risser, 1997, 175. Homer klassar ett talat ord som att bära vingar, som bevingat.

⁸⁷⁴ Ruin, i Ruin & Smith, 2003, 45.

⁸⁷⁵ Vattimo, 1996, 82.

⁸⁷⁶ Habermas, 1994, 180–211.

⁸⁷⁷ Jonas, 1991, 332–334.

⁸⁷⁸ Apel, 1994, 46.

⁸⁷⁹ Loggboken, 1966.

⁸⁸⁰ Apel, 1994, 86–112.

⁸⁸¹ Reiners & Seppä, 1998.

DEN MÖJLIGA INSIKTEN – ATT SE VIDARE

Studiens övergripande fråga: Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i *Den Äldstas* tillvaro speglad i ett vårdvetenskapligt perspektiv? Kan argumenteras. Frågan kan utläggas utifrån annorlunda formade frågor: Vad är insikten från den faktiska tillvaron? Vad bejakas i tillvaron? Utgångspunkten är människans strävan att skapa en utsikt, ett övergripande perspektiv av varandet i tillvaron. Människan söker, tolkar och förstår, delvis på distans. Människan dröjer vid det meningsfyllda som många gånger ifrågasätter tillvaron. Det ifrågasatta men meningsbärande skapar många gånger den nya utsikten utifrån insikten, dvs. från insikt till utsikt med sina nya möjligheter. Insikten bygger på både förluster och vinster. Något av erfarenheterna i tillvaron blir byggstenar. Många byggstenar är oundvikliga och fundamentala, födelse, liv och död genom hälsa och lidande, lust och olust går inte att förbise.

Studien visar på detta samtidigt som på närmast oundvikliga vägar framåt (avsnitt 1), på vägen till följande *landmärke*, till den nya möjligheten. På denna nya väg följer fortfarande de stora *ontologiska elementen* (eller fundamenten) med men möts med en annorlunda förståelse. En visshet bortom all oro skapar dock de nya förväntningarna. Vissheten bygger förmågan att se vidare (avsnitt 7). Visheten växer genom förståelseerfarenheterna formade genom levande livsmönster (avsnitt 9). Livsmönstret slipas genom nya gränser eller genom kontinuerligt uppstigna nya meningshorisonter. Fakticitetens dynamik är den grundläggande rörelsen. Varje ny insikt visar på en ny visdom. Visheten tenderar att växa med människan. Hållplatserna är andrummen inför att föregripa kommande erfarenheter. Genom traditionen får det meningsfulla sin näring. Historiciteten lever och formar det meningsbärande och varje ny visdom. Studien följer och skapar den bildningsgång genom tillvaron som denna studies forskningspersoner visar på fram till en ändhållplats. Dessa här återkallade horisonter utgör bryggan till det bejakade som det deduktiva avsnittet (figur 8 och 9) inspirerar till och det följande induktiva avsnittet (figur 14 och 15) fyller och utvidgar.

10. DEN HISTORISKA HORISONTEN – DEN HISTORISKA ANDRA

Efter en första genomläsning av datamaterialet kan uppmärksamheten fästas på en första gemensam horisont inom de deltagande grupperna. Utan större ansträngning hittas ett band som omsluter gemenskaperna i grupperna. Genom att gå till Aristoteles så tjänar bandet en förenande vänskap. I bästa fall är vänskapen ädel, angenäm och präglas av enighet och endräkt.⁸⁸² Något värdefullt har skapats i förening med att söka det. Det sökta är det som är värt som något meningsbärande: det goda, det sanna, det sköna även det eviga. Sökandet är ett och samma inom grupperna. Siktet är annorlunda.

I den mån gemenskapen finner det gemensamma goda består den. Gemenskapen är välvillig, att vilja den andra väl och ofta är den förträfflig i aristotelisk anda. Gemenskapen hoppas och tror på det goda. Gemenskapen kräver sin tid och sin anpassning. Gemenskapen är ett grundläggande element i livet som *verksamhet*, där varje människa är aktiv på sitt område med det hon förbinder sig till och gärna delar med den andra. MacIntyre (i Furrow, 1995) framhåller med hänvisning till Aristoteles att det goda är verksamheten i en förbindelse till att glädjas över något.⁸⁸³ I en förbindelse till tacksamheten som är glädjen själv ställer denna verksamhet inga krav. Den lever enbart i friheten genom lovprisningen. Detta medmänskliga är en gåva, en gengåva som ett *Tack*. Glädjen skapar och befäster värden.⁸⁸⁴ Detta goda är även förädling genom bildningen. MacIntyre (i Furrow, 1995) framhåller vikten av det godas förbindelse till varje enskild människas liv, till historien, till rötterna, till ett ethos.⁸⁸⁵ Lindström (2006) ger gemenskapen en avgörande kraft i att skapa en inre ordning människor emellan:

”Gemenskapen utgör fundamentet för människans vardande med strävan att tjäna livets lagar: livets helighet som ett grundvärde. Gemenskapen som meningssammanhang utgör en källa till kraft och mening. Gemenskapens rum gestaltas olika utgående från vår uppfattning om den verklighet som vi relaterar till. Den universella sidan kan bana väg för en gemenskap som sträcker sig utöver det existentiella och appellerar till den andliga dimensionen i enheten människa, genom

⁸⁸² Ringbom, 1988, 220–307. Aristoteles talar om vänskap. I denna studie tillämpas begreppet gemenskap utgående från vårdvetenskapens begreppsordning.

⁸⁸³ Furrow, 1995, 41.

⁸⁸⁴ Comte-Sponville, 2001, 322, 323, 360.

⁸⁸⁵ Furrow, 1995, 41.

att inbjuda henne till ett större sammanhang som saknar rumsliga och tidsliga gränser”. (Lindström, i Nåden et al., 2006, 63.)

Den gemensamma kontexten utgörs av det historiska, de relationer och de institutioner i vilka erfarenheten är inbäddad och upplevd, även i avgörande som strider emot den egna övertygelsen. Grundtanken ligger i ett ethos som formas och som bäst, förädlas.⁸⁸⁶ Den intellektuella verksamhetens bildning är att förstå och förutsätter ödmjukhet inför något starkare än människan själv – inför den högre sanningen.⁸⁸⁷ Relationen mellan bildning och utbildning lever i ett rättfärdigande logos.⁸⁸⁸ Att konkret delta bygger de gemensamma broarna. Därtill konstateras i *Den Nikomachiska Etiken* att sanningen avgörs på det mänskliga handlandets område av de *fakta* som är livet självt, såsom att vara, i vardandet samt i att leva och i att förstå. Människan förmåga att likställa dessa fakta med sin verklighet samt att inse teorierna bevisade om de harmonierar med denna verklighet är avgörande.⁸⁸⁹ Om detta inte är fallet måste teorierna betraktas, såsom tidigare konstaterats, som tomma ord.⁸⁹⁰

I gemenskapen härskar något av ett nådens tillstånd. Detta innebär att människan är omsluten av kärlek. Hon känner glädje och upplever det sköna. Nåden innebär en känsla av frihet. Frihet som ett vardande i enlighet med människans innersta längtan är en upplevelse av värdighet att vara denna människa. I nådens tillstånd blir människan såväl givande som tagande och träder in i det godas tjänst. Gemenskapens kärna utgörs av dess ethos eller de grundvärden man valt att förverkliga och som avspeglar det meningsbärande. Gemenskaper uppstår kring ett ethos. Ett ethos är höjt över det enskilda och anger siktet för de gemensamma strävandena.⁸⁹¹ Varje svar på Sokrates’ fråga om det goda implicerar en inre förbindelse mellan ethos och logos. Det finns en projektiv förståelse som överskrider allt riktat. Det är insikten om *det vackra såsom godheten i sig*.⁸⁹² Den praktiska reflektionen är med nödvändighet ett inre igenkännande av detta goda och vackra *som verksamt*.

⁸⁸⁶ Furrow, 1995, xiii.

⁸⁸⁷ Comte-Sponville, 2001, 185–186.

⁸⁸⁸ Gadamer, 1999, 143–149.

⁸⁸⁹ Ringbom, 1988, 220–307

⁸⁹⁰ Ellenberg, 2003, 389.

⁸⁹¹ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–31.

⁸⁹² Risser, 1997, 144–150.

RÖSTEN FRÅN DEN ANDRA

En förväntad förståelseerfarenhet är i en hermeneutisk anda dock aldrig slutgiltig. Förståelsen söks genom den erfarenhet som lever i utsagornas budskap. Det sanningslika och evidenta utifrån utsagorna är det sökta oberoende av olikartade metodologiska ingripande. Detta sanningslika formar studiens budskap. Det meningsskapande budskapet är även det som bejakas. En *hänförelse till ett verklighetskeende*, där livet självt är skeendets mittpunkt, är fokus i detta bejakade. Utsagorna berättar och retoriken belyser. En olikhet finns i dock i tolkarens sätt att närma sig forskningspersonerna. Det finns en klar begränsning i att närma sig den kyrkliga retoriken. Möjligheten att gå bortom det uttalade till en högre insikt står inte självklart öppen. En fördel följer, den autentiska utsagan står stadigt. Utläggningarna går till det sekulära men strävar att hålla fast vid det ontologiska: det existentiella, det estetiska, det etiska och det andliga, såsom detta känns igen och med de ord som används. Ett ethos som går till det överskridande och till det divinatoriska i en innerlighet stiger småningom fram. Hängivenheten får sina former. Hängivenheten kan summeras med följande ord ”Den vise gläds över att leva och att ha levt, kärleksfullt genom en övertygelsens etik” (Comte-Sponville, 2001, 179). (Jfr avsnitt 6.)

Omvandlingarna av utsagorna går även till följande epistemologiska nivå, till en mera fullkomlig allmän gemensam sanning grundad i orden. Det utsagorna uttrycker i båda grupperna involverar även den andra, förutom saken själv. Detta sanningslika och äkta ligger i en friställd öppenhet inför andra, i en *caritativ anda* eller i *Guds anda*. Detta grundläggande mänskliga argumenteras inte bort i studien utan lever i utsagornas alla omformningar och appliceringar. Detta handlar om ett att mätta en framställning med det meningsbärande. Framställningarna *står för sig själva* såsom det vackra, det poetiska, det goda och det öppna.⁸⁹³ Något *är där* och talar till läsaren som det sanningslika det *är*.⁸⁹⁴ Utsagorna i sig uppföljs inte tematiskt alla gånger utan integreringen i den löpande texten utgår ofta från en samstämmighet i texterna. En dialog lever. Integrerade i den löpande texten talar utsagorna själva. Det metodologiska ger dock genom tolkningarna gränserna och uppehåller siktet. Meningen i och genom orden är det som sammanbinder löpande text och utsaga.

⁸⁹³ Risser, 1997, 168.

⁸⁹⁴ Gadamer, (Walker) 1998, 34.

Det poetiska språket i en koppling till det vackra fortlever i studien genom de valda utsagorna. Den öppenheten bevaras emedan den är övergripande i datamaterialet. En loggbok inspirerad av en gemenskap och ett gemensamt intresse samt en kyrklig gemenskap inspirerad av det heliga ordet är i sina grundintentioner riktade på välvillighet, taktfullhet, det vackra och det öppna. Ordens och utsagornas natur följer dessa stämningar. Tolkaren ser och följer denna grundintention. Som tolkare kan inget dock antas för givet. I ett holistiskt perspektiv på att förstå den andras tankevärld krävs avvägning och konstruktivt omdöme. Välvillighetens princip är rådande i studien och den följs upp. Den förutbestämda tiden och andan i grupperna är garanter för att grundtonen bevaras.⁸⁹⁵

Om poetens röst lånas i språket innebär det en strävan att förstå en övergripande mening, ett *vad* i orden. Poetens ord i sig, har förmågan till överskridande, till det vackra likväl som till det mytiska och även till det mystiska. Poeten lånar sitt ord till inspirationen, till ljuset, till det bevingade och det heliga. Poetens ord är samtidigt den andras ord. Poetens röst kallar till att glömma, att glömma sig själv men inte utan att samtidigt komma ihåg. Utan denna rörelse lever inte poesin. I det poetiska samtalet är tolkningarna beroende av personlig prägling. Detta poetiska gör sig närvarande genom sin utstrålning.⁸⁹⁶ Poesin kräver egentligen inte alla gånger det repetitiva. Det poetiska är ofta det omedelbara. Ett vänligt ord har denna omedelbara utstrålning men existerar men inte utanför en stämning av vänlighet och välvilja. Där det poetiska lever hittas oändliga möjligheter till tolkning av mening.⁸⁹⁷ Sång och musik är även poesi – som en bildning till det innerliga. En innerlighet som styrs inifrån.

Det poetiska ordet är även ett ord av nåd. Dessa ord är ofta de tysta orden. Det tysta ordet kräver ett annat tempo, dröjandet. Dröjandet är en kreativ händelse där konst, andlighet i religiös bemärkelse samt filosofi korsar varandra. Det gäller att vara hemma såsom i något av att fullkomna.⁸⁹⁸ I Loggboken fångas naturens stillsamma växlingar genom följande poetiska ord:

⁸⁹⁵ Selander, Ödman, 2004, 187–188.

⁸⁹⁶ Gadamer, 1999, 148–199.

⁸⁹⁷ Risser, 1997, 165.

⁸⁹⁸ Risser, 1997, 195–199.

*Redan resan hit gav sommarstämning då vi körde längs den småkuperade vägen. Det vackra sommarvädret med sol på verandan byttes småningom ut mot ett stilla regn smattrande på taket, tack för denna fina tradition i försommaren.*⁸⁹⁹

Efter det att den språkliga gestalten i utsagorna kändes igen är det vackras karaktär bemödandet i läsandet och skrivandet. Att fånga det vackra ordet är centralt i både läsningen av utsagorna och i tolkningen och i nedskrivningen. I varje tolkning utläses även något mera – utifrån det enskilda i utsagorna till det allmänna gemensamma med det universella som bakgrundsgestalt (den vårdvetenskapliga satsen). I denna strävan efter att fullkomna ingår både varsamhet och vakenhet. Varsamheten och vaksamheten stiger in emedan allt som lyser mellan och bortom texten har sina betydelser. Utsagorna får varken utarmas eller trivialiseras – trots vardagligheten och yttre verklighet. Att spela ut texterna, de universella, de gemensamma och de partikulära, mot varandra såsom tidigare beskrivits är en framkomlig väg till något som kan klassas som en nödvändighet, dvs. att kontinuerligt återerinra en levande vacker mening.⁹⁰⁰ Den andra rösten i denna studie kommer framförallt från Det kyrkliga rummet. Tolkaren rör sig på vårdandets mark väl medveten om att disciplinernas slutgiltiga *logos*, även i det tillsynes lika dock är olika.

Att tolka och förstå ett budskap, dess *vad* och *hur*, i en teknokratiskt präglad medvärld och omvärld handlar om att se förbi det tekniska, att se förbi det instrumentella och det mänskligt exploaterande. (Se figur 2, s. 86.) En första inblick i det rika flödet av förståelseerfarenheter i Loggbokens utsagor och Det kyrkliga rummets utsagor visar på att denna möjlighet lever i forskningsmaterialet. Den lever bland forskningspersonerna och grundas i ett allvar inför livets skeenden. En påträngande och genomträngande existens talar för sig. De framkomna bilderna i utsagorna är meningsbärande i alla sina omskrivningar. Det lyriska språket visar på tacksägelse, lovprisning och genomlyser texten i Loggboken och i Det kyrkliga rummet. Tacksamheten är att dela. Tacksamheten är det levande livets glada eko. Tacksamheten är samtidigt aktiv och ödmjuk.⁹⁰¹ Tacksamheten berör många av skeendena i Loggboken och i Det kyrkliga rummet: rummet lovprisas, tiden uppskattas, stämningen hyllas. Gemenskapen äras och hjärtligheten (innerligheten) lever:

⁸⁹⁹ Loggboken, 9.6.1994.

⁹⁰⁰ Helenius, 1990, 326.

⁹⁰¹ Comte-Sponville, 2001, 173–179.

*Detta vackra hem väcker en önskan om lycka och kärlek, om en lång och vis framtid. Vår gemenskap i ditt hem har igen hjälpt oss på vägen.*⁹⁰²

Den språkliga dräkten är många gånger säregen. Den har krävt en förtanke liksom en eftertanke hos forskningspersonerna. *Den Äldsta* som symbol för detta har sin givna plats. Eftertanke och förtanke är dimensioner i den etymologiska *Äldsta*. Djup kräver tid och rörelse. Etymologin berättar. Djup kommer med erfarenheten och förståelsen och lever i den historiska rörelsen. Loggboken sträcker sig över möten under en tidsrymd från 1993. Många omvälvningar och omställningar speglas. Aktualiseringen av dessa händelser skapar ett historiskt liv värt att fånga. Det kyrkliga rummets liv omfattar även ett flertal år. Gemenskapen inleddes redan 2006. Gemenskapen bär på många livshistorier. En gemensam historia bland forskningspersonerna lever i bakgrunden.

Det som visar sig redan i en första genomläsning av utsagorna är siktet mot framtiden. Siktet kräver tolkning och är olika beroende av meningssammanhang. En kyrklig gemenskap har sitt sätt *att se*. Siktet riktas mot löftet om den *eviga tiden*. Detta meningssammanhang präglar många händelser skapade i utsagorna genom samtalen. En ontologisk sanning lever inom de båda grupperna. Det mänskligas projekt riktar sig dock alltid mot något som ännu inte är och många händelser står att övervinnas. Framtiden och tanken på kommande möjligheter framöver är dock betonad. En förtröstan om ett liv mera seende, bakåt som framåt, genomsyrar deltagandet i både Loggboken och i Det kyrkliga rummet. Samtidigt lever en önskan om vila, stillhet och gemenskap. I ett andligt centrum ligger en förening av inre och yttre krafter. Det handlar om förbindelser, paradigm (världsbild) och tillägnande liksom om en livshållning.⁹⁰³

Många *hållplatser* visar på dels en oro, dels en tillförsikt. Varje utsaga infångad i denna studie är en vägvisare till något. Hermeneutikens enda sanning är dock enbart tolkningen. Det är dock en sanning som inte upphör att växa. Den löpande dialogen i forskningsmaterialet ger sina medtolkningar, immanent i alla former av utsagor formas tolkningarna kontinuerligt till något vidgat, till vidgade meningshorisonter. Valet av utsaga i relation till övrig text är dock frekvent beroende av den bild utsagan medlar och

⁹⁰² Loggboken, 13.10.1994, 12.3.1998

⁹⁰³ Jonas, 1991.

på rådande tematisering. Valet är dialogen som aldrig är helt förutsedd fastän en förståelse kontinuerligt är föregripande. Den tysta dialogen lever i Loggboken:

*En stund av stillhet och eftertanke, i det vardagliga, stunden är viktig och samtalet efteråt gav många tankar framöver.*⁹⁰⁴

Siktet på något utanför eller bortom forskningspersonernas konkreta synrand karaktäriserar många utsagor. Sökandet hittas många gånger i Loggboken med referens till naturens poetiska bildverk.

*Tittar vi ut genom fönstret kan man följa solnedgången. Just nu är solen så låg att bara taken är belysta. Fjärden ligger helt stilla med ett enstaka vitt segel i fjärran. Naturen är stilla.*⁹⁰⁵

En text kan, enligt Gadamer (1997) och den grekiska etiken, Platons *måtta* och Aristoteles *etiska medelväg*, väcka en i djup och omfattande mening den goda smakens etik i form av det riktiga ordet i det riktiga rummet.⁹⁰⁶ Utsagorna i denna studie visar genomgående på en taktfullhet som berör. Att träffa den rätta nyansen är avgörande i dessa sanningens ord.

SPRÅKET OCH TEXTEN – TOLKNINGEN OCH FÖRSTÅELEN

Gracians (1600-talet) ideal är den bildade med en känsla för det träffande som en andlig distinktionsförmåga. Den *bildade* förmår relatera till en helhet och enhet i skönhet som det mest passande. Detta omfattar hela fältet av skick och moral. Detta berättar om ett ethos och en etik som innefattar ett *att vilja den andra väl*.⁹⁰⁷ Det vackra i språket, i det talade och det skrivna ordet, vidgas till hela *det vida hav av skönhet* som breder ut sig inom människans verkliga verklighet. En praktisk reflektion är med nödvändighet att identifiera denna godhet och denna skönhet även i att vilja sig själv väl.⁹⁰⁸ Dess språkliga uttryck hittas i Loggbokens utsaga:

⁹⁰⁴ Loggboken, 17.1.1999.

⁹⁰⁵ Loggboken, 10.5.2007.

⁹⁰⁶ Gadamer, 1977.

⁹⁰⁷ Nåden, i Eriksson & Lindström, 2000, 78.

⁹⁰⁸ Gadamer, 1999, 149.

*Vi kan sitta och titta ut över havet, mera behövs inte ty så djupt är havet
att ord är fåfänglighet.*⁹⁰⁹

Budskapet i denna studie är språkligt. Det finns en källa för språket och för orden. Det samma gäller förståelsens möten. Det är att låta det som är bortom och delvis främmande tala igen med minnenas ord och med en klarare röst. Detta är att återerinra (återkallande av mening) eller det som vill förena människorna genom sin retorik.⁹¹⁰ Det är den *andras* röst som lever och lyssnas till. Den som söker en förståelse av en text är även någorlunda förberedd. Att förstå det som till synes är annorlunda och dess sanning i relation till en förmening är rörelsen. Det handlar även om att förstå annorlunda, genom att tänka med den andra, och att återkomma till sig själv som till en annan. Det poetiska ordet, det caritativa ordet och det kyrkliga ordet är många gånger ööversättbara i sin *andlöshet*. Det är att stiga in mellan det genomskinliga och det ogenomskinliga där en skymd öppning är enda vägen till meningen. Loggboken identifierar ordets inneboende etik och fundamentala position i vetenskapen:

*Ordets etik är fundamentet som en grundsanning som fått sin
rättmätiga plats i vårdvetenskapens vetenskapsteori.*⁹¹¹

Utsagorna visar på element som kan skattas som essentiella i samvaron genom gemenskapen, i traditionen och i den livsbejakande stämningen samt i en fridfull förväntan. Ett ethos har en gestalt och det historiska lever med. Repetitionens och återerinringens rörelse är kraften bakom många av de identifierade bilderna i utsagorna. Förförståelsens sikte i studien, utgående från de meningsenheter och meningshorisonter som stiger fram i forskningsmaterialet, är genomgående på en högre förförståelse. Den egentliga förståelsen får vänta till *Slutandet*. Att erinra sig stämningar som tecken på något värdefullt för traditionen återkommer i Loggbokens texter:

*En skön sommarkväll med gamla, goda vänner på verandan, det ligger
ett oerhört slutvärde i traditionen. Traditionen att fira in sommaren
inger en stor trygghet och en inre frid. Nu väntar vi på näktergalen.*⁹¹²

I ovanstående utsaga skisseras en bild och ett budskap som medlar välbefinnande och glädje över den trygghet en redan historisk gemenskap bär. Något lika i tillvarons

⁹⁰⁹ Loggboken, 4.3.2007.

⁹¹⁰ Risser, 1997, 15–19.

⁹¹¹ Loggboken, 26.4.2000.

⁹¹² Loggboken, 9.6.1994.

oordning speglas. En självförståelse är därtill att vara hemma i den värld som öppnar sig.⁹¹³ Att bejaka detta *lika* blir språnget till något högre gemensamt liksom till det universella i kongruens med den vårdvetenskapliga satsen. Innerligheten har ett språk som ofta sträcker sig bortom de uttalade orden. I den språkliga dräkten känns något igen som väl kan betecknas som välvillighetens ordning och det vackras ordning som ett nådens rum.⁹¹⁴ Att fullkomna i en hermeneutisk kontinuitet går genom det antagna *äkta* och *lika* i Loggboken:

*En annorlunda sammankomst men med den fantastiska känslan av att gruppen alltid är densamma. Nu sitter jag här och är glad över att vår vänskap konkretiseras i gemenskapen.*⁹¹⁵

Det annorlunda dör långsamt ut i troheten till det goda, det *vackra* och det *lika*. Det annorlunda faller därmed ofta bort i de abduktiva sprången trots påminnelser om den verksamma hermeneutiska spänningens fruktbara historiska dynamik. Språket, orden och förståelsen reflekterar det ontologiska genom utsagorna. Det vackras ethos i hela sin konstituering får ett utrymme. Detta är att hedra forskningspersonerna och det disciplinära. Motsatsen, det fula och det oetiska är egentligen inte ens närvarande. Det etiska, det estetiska och det existentiella är inflätade i varandra som en oskiljbar enhet. Detta är en central aspekt i att *fullkomna*. Orden har en likartad natur. Ett mått på ett fullkomnande är den hermeneutiska varaktigheten där något alltid detsamma lever.⁹¹⁶ Det vackra i denna studie skapar sitt eget liv. Det vackra har överlevt bland forskningspersonerna och skall även överleva i denna studie.

Troheten mot det ursprungliga forskningsmaterialet klassas som högt i bearbetningen av texterna. Friheten i sprången, dels inne i studiens löpande text, dels i det fortsatta arbetet intill *Slutandet*, kunde vara högre. Utan en tillräcklig frihet kan tolkningarna klassas som t.o.m. ofruktbare. En högre frihet skulle innebära en högre distansering och ett högre språng till detta *något* bortom texten. Detta skulle innebära en högre fullkomning i vilken erfarenheten av förståelsen som det sanningslika kunde utmynna i en djupare förståelseerfarenhet. En högre konfliktfylldhet i det språkliga materialet kunde även innebära en längre väg till en högre integration, till en högre åtskillnad i det förhöjda. En

⁹¹³ Risser, 1997, 14–15, 144–160.

⁹¹⁴ Selander, Ödman, 2004, 187–188.

⁹¹⁵ Loggboken, 23.10.1997.

⁹¹⁶ Jonas, 1991, 198.

högre otrohet mot materialet kunde även svara för en högre hermeneutisk öppenhet, där varje identifierad förståelseerfarenhet är en öppning till en ny förståelseerfarenhet, ett nytt läsande, ett nytt tilltal, ett nytt svar. Detta skulle i hög grad bygga ut det hermeneutiska mötets idé.

Det meningsbärande skattas leva i de konkreta orden liksom i det omvandlade textmaterialet. Troheten till det ursprungliga ordet är högt. Forskningspersonerna står för de stämningar som hör till livet, även de glömda, gömda och det som den enskilda uteslutit – även för de stämningar som redan i någon mån flytt livet. Hit hör även tomheten, *lösningarna finns inte färdiga på bordet* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Något förblir dock i bakgrunden. Det mest existentiella artikuleras med få ord. Här träder det etiska in. Gemenskapen är, i sin goda form tryggheten, tilliten, öppenheten och glädjen. En kyrklig gemenskap är därtill en öppen fristad, *du kan stiga in en stund sådan du är* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2010). Öppenheten bygger det gemensamma i Gudsförhållandet. Öppenheten lever, i en något annan betydelse, i den andra gemenskapen. En *jag-du* relation har ett rum, i traditionen, i historiciteten och i varandet.

Aktuell tolkning förbehåller sig valet av trohet mot ordet emedan deltagarnas insyn i de traditioner som utgör studiens vetenskapliga, förvetenskapliga och naturliga perspektiv är hög. Bearbetningen av textmaterialet ställer krav på en läsbarhet. Det allmänna gemensamma fyller i sin mera fullbordade mättade form detta krav. Rörelsen, dialogen genom forskningsmaterialet i den formen för förståelsen framåt. De konkreta orden och den konkreta texten känns dock igen och kan därmed fortleva i att fullkomna det gemensamma.

Utsagorna i Loggboken och i Det kyrkliga rummet med den historicitet och den livsrymd de rymmer är studiens text och forskningsobjekt. Det ethos, den estetik, den etik och den andlighet som genomlyser texten i Loggboken och i Det kyrkliga rummet speglar dels en yttre bildningsväg till formella kompetenser, dels en inre bildningsväg till en tillägnelse. Specifikt gäller detta senare den kyrkliga lekmannen. Utsagorna ur Loggboken och Det kyrkliga rummet tjänar som frekventa redskap i skisseringen av de bilder som tolkningarna och en kontinuerligt uppbyggd förförståelse bär upp som vittnesbörd utifrån all sin kontextuella giltighet. I bearbetningen av och i tolkningen förlitar sig tolkaren till stora delar, både på språket och på tanken i det aristoteliska dygdetiska språkspelet. De intellektuella dygderna med sin språkliga dräkt och sina begrepp är många gånger

handedande. (Se bilaga 7.) Det gäller språkstilen och begreppsvärlden, deras innebörd och relationer redan i utsagorna men även som redskap i tolkningarna, utgående ifrån: ”Den förträffliga människan har dygden att hitta det välavvägda måttet för livets alla skeenden utifrån erfarenheten” (Comte-Sponville, 2001, 55).

11. LOGGBOKEN OCH DET KYRKLIGA RUMMET – MENINGSHORISONTER

De enskilda utsagorna har redan i ett tidigare sammanhang speglats för att förstå en mänsklig enhet och en bildningsväg (se figurerna 2 och 3, s. 86 och s. 119). En sammanflätning av utsagorna inleds i detta avsnitt genom en tillbakablick på de enskilda utsagorna inom Loggboken och Det kyrkliga rummet – genom figurerna 11 och 12. Något står kvar och något faller bort genom denna sammanflätning. Det innovativa, att lösgöra sig från de ursprungliga orden, får något mera utrymme i figur 13 som befäster det meningsbärande gemensamma.

De ur forskningsmaterialet induktivt uppstigna förståelsehorisonterna (medvetandehorisonterna) är egentligen det som i första hand frågas efter inom hermeneutiken. Medvetandehorisonterna är även det mest strategiska steget i en hermeneutisk textbearbetning. Att söka dessa representerar det rena hermeneutiska tänkandet – att se djupare, att se något *bakom* eller *bortom*, att återkalla en levande kärna i tillvaron inom varje text. Denna medvetenhetsakt konstituerar en gemensam mening, en samförståelse, som ett första steg mot det universella. Jonas (i Wolin, 2003) framhåller att livet är självförmedlande och självomvandlande.⁹¹⁷ I livets kamp föregriper medvetenheten liv som inre mening eller ande.⁹¹⁸ De meningsbildande akter som aktualiserats i detta material genom Loggboken och Det kyrkliga rummet vilar i denna antagna inre medvetenhetsförmedling. Dessa övergripande medvetna helheter härbärgerar de meningsenheter och de förståelsehorisonter som visat sig och visar sig som de mest genuina genom forskningspersonerna själva. Att *återerinra* utgår direkt från detta enskilda genuina. Detta inseende syftar till att en medvetenhet om dels gruppernas särart dels det som kan antas som det gemensamma.

Det induktiva inleds genom att föra den medvetenhet som stigit fram inom det deduktiva och den som nu uppstår utifrån det induktiva, till en bekräftad förförståelse, genom att återerinra den mening som grupperna i sig redan förmedlat. Redan en första läsning av forskningsdata visar på att det som tidigare stigit upp som det mest meningsbärande lever även inom det induktiva, genom det enskilda. En förförståelse eller något föregripande

⁹¹⁷ Jonas, i Wolin, 2003, 130.

⁹¹⁸ Cassirer, i Liedman, 2006, 540, hänvisar till (ty.) *wahrnehmen* som att *varsebli*. Den andra delen, – ”nehmen” betyder *ta* och framhäver en aktiv aspekt i form av symbolisk pregnans. Meningen bringas till ett konkret uttryck och till medveten mening.

inleder därmed den induktiva bearbetningen. Loggbokens och Det kyrkliga rummets helheter bearbetas, i detta första skede, separat för att som enskilda och säregna grupper speglas i den vårdvetenskapliga satsen. Följande skede i denna induktiva bearbetning innebär en sammanflätning bestående av dessa separata speglingar för att följdriktigt senare uppgå i en reflektion utifrån det gemensamma och helheten. Att återerinra meningen betjänar läsandet samt ger sin evidens till tolkningen och förståelsen. Den ytterst förkortade versionen av forskningsmaterialet i återeriningen vilar tungt på den vidgade medvetenhet som det deduktiva skapat. Den största skillnaden mellan det induktiva och det deduktiva hittas i hanteringen av forskningsmaterialet dels som helhet, dels som delar. Studien står kontinuerligt mellan det enskilda och det gemensamma, mellan annorlunda bilder med sina tolkningar. Den sammanbindande gemensamma meningen söks.

BUDSKAPET OCH VISDOMEN I LOGGBOKEN

Följande är att återerinra mening såsom en formad helhet av Loggbokens texter. I denna faller hänvisningarna till utsagorna bort. Utsagorna som bildar denna helhet är inte identiska med tidigare utsagor. Meningen förändras och omvandlas utifrån varje nytt sammanhang till en ny väv av utsagor. Den nya väven i Loggboken är:

Åren kommer då människan söker sig inåt och djupare, till det mest heliga. Det är en speciell stund att stanna upp inför. På något underbart sätt har historien och den djupa äkta gemenskapen som binder samman fångats – i en gemensam historia och i en gemensam värdegrund. Tiden är ett historiskt skeende. Vägen mot framtiden går genom historiska landskap. Det uppbyggda fortbestår som något bärande i livet och nya vyer utvecklas. Stunden här har verkligen upplevts som tid med den fantastiska känslan att gruppen alltid är densamma. Att verkligen leva ett rikt liv betyder gemenskap – att få träffas och att få tala om det som är, som varit och som kan komma.

Tankarna om vårdandets innersta väsen är som stunder vid en källa med rent friskt vatten – en lisa för anden. Det caritativa omsluter och väcker en önskan om en lång och vis framtid. Tron på människan ger styrka, att ansa, leka lära får innebörd i tron, hoppet och kärleken. Ödmjukheten inför vårdandet och inför människans unika enhet lever. Det är i flera avseenden en brytningstid i att upptäcka det säregna i vår tradition och allt det som är tänkt under en mängd av år. Vetenskapssyn och livssyn är stora omvandlingsprocesser. Paradigmkonflikter är förenade med höga krav på vetenskaplighet. Drömmar föds och kan få form i en ny mönrad.

Visionerna har ännu inte tagit slut. Många upplevelser står framför oss. Vi går mot en tid för reflektion. Musiken ger en bild av våra fäders och förfäders kamp för vår frihet. Naturens närhet ger upplevelser och tankar. Traditionen är som ett andligt budskap. Må vi dela med oss under många år av glädjens och gemenskapens kraft. Vi kan nu tända de första ljusen i skymningen.

Det meningsbildande i de horisonter som stiger fram får sin bekräftelse genom återblickar in i de enskilda utsagorna. Meningshorisonterna är:

- I samvaro mot framtiden
- Att delta är att vara där i gemenskapen
- En bildningsväg (historisk kontext)
- Naturens skapelser och teknologins bilder

Det meningsbärande lever i en växlande läsning mellan det enskilda och de småningom framstigna horisonterna. Något är *mening*. Något blir stående som i ett senare skede går till det *innerliga* genom mötet med den vårdvetenskapliga medlande satsen samt genom en spegling i de vårdvetenskapliga grundantagandena för att småningom nå det abduktiva rummet.

I samvaro mot framtiden

En ny dag med andlig och lekamlig spis, pausen från läsandet och skrivandet, med blicken mot framtiden, är avslappnande. Vi går mot en tid för reflektion. Det värmer att få vara ett tag och att kunna tänka tillbaka tillsammans med vänner som har en gemensam historia och en gemensam värdegrund, människan ger rum för det heliga, det egna. Det caritativa omsluter rummet och väcker en önskan om en lång och vis framtid. Traditionerna skapar tryggheten. Hoppas att våra förhoppningar om den närmaste framtidens gemensamma händelser kan förverkligas. Få se vad följande generationer lär oss, kanske kan vi se fram emot en ny mognad.

Framtiden hägrar. Att läsa, skriva, tänka och reflektera är intentionen. Värdegrunden lever. Det människan erkänner historiskt är i sista hand sig själv i en inre tillhörighet samtidigt som det historiska för henne eller honom bortom sig själv. Sanningen ligger i detta växelspel mellan det enskilda och det universella. Traditionen visar vägen till det historiska som dock alltid skrivs på nytt bestämd i nutid av människan själv. Det okända är det framtida.⁹¹⁹

⁹¹⁹ Gadamer, 2010, 11–31.

Att delta är att vara där i gemenskapen

Att få stiga in i gemenskapen och att mötas av omtanke och värme är nåden. Ödmjukheten inför människans unika helhet och enhet lever. Tron på människan ger styrka och mod, att lyssna är att samtala, att ansa, leka lära får innebörd. Tron, hoppet och kärleken lever. Det ligger ett oerhört slutvärde i traditionen. Den inger trygghet och en inre frid. Den är ett andligt budskap. Traditionen är värdefull, den ger en styrka för livet. Gemenskapen vårdas, bildningen står öppen och etiken föds. Tack för värme och vänskap, nu bär vi med oss glädjens och gemenskapens kraft. Må vi dela med oss under många år.

Gemenskapen och traditionen att samlas hyllas. Andan i de gemensamma sammankomsterna tackas. Samtalen handlar i hög grad även om vårdandets bilder, nya och gamla. Vårdvetenskapens människobild som helhet och enhet lever redan historiskt hos forskningspersonerna. En praxis kan skönjas genom begreppsvärlden. Det vårdande språkliga är konkret applicerad i samtalen om vård och utbildning. Värdegrundens trädning lever i samtalen, i en praxis.

En bildningsväg

Det är i flera avseenden en brytningstid i att upptäcka det säregna i traditionen och allt det som är tänkt under en mängd av år. Vetenskapssyn och livssyn är stora omvandlingsprocesser. En inre stabilitet är något större, något lika och ändå så olika. Denna kväll är numera en historisk händelse. Det uppbyggda fortbestår som något bärande i livet och nya vyer utvecklas. Det är viktigt med dessa stunder av samvaro med den fantastiska känslan att gruppen alltid är densamma. På något underbart sätt har historien och den djupa, äkta gemenskapen som binder samman fångats. Tack för inbjudan till en stund i en gemensam förståelse.

Närhistorien framhåller förändringar i synsätt och vetenskapligheten tränger allt kraftigare in. Vårdvetenskapliga enheter grundas. Vårdvetenskapliga konferenser hålls. Litteraturen på området mångfaldigas. Vetenskapliga tidskrifter finns tillgängliga. Möjligheterna till publicering av vårdvetenskapliga artiklar öppnar nya vägar. Det internationella samarbetet inleds. Förebilderna är många och fortbildningen är aktiv. Var och en söker sin bildningsväg. Den tillägnade värdegrunden i detta sammanhang bygger på en historisk kontinuitet som lever vidare. Att tänka igenom *saken* tränger på. Bästa sättet är att se framåt och att se bakåt i historisk solidaritet. Detta historiska ligger dock

inte i sin fulländning i människans kraft att återuppväcka.⁹²⁰ En tillförsikt inför framtiden lever.

Naturens skapelser och teknologins bilder

Tack, för denna sköna försommar eftermiddag, tack för möjligheten att uppleva vyerna, den goda maten, vänskapen och för spänningen att följa med solnedgången. Just nu ligger solen så lågt att bara taken är belysta. Fjärden ligger helt stilla med ett enstaka vitt segel i fjärran. Detta är något som bevaras i minnet. Närheten till naturen ger upplevelser, tankar och närhet till varandra. Teknologin blir även meningsfull då den tjänar det goda hos människan.

De existentiella och överskridande förståelseerfarenheterna synliggörs väl genom de naturbilder deltagarna tillägnar varandra. Naturens bildlika språk är frekvent använt i Loggboken. Det är lätt att känna in den glädje som lever genom dessa. Det goda sammanbundet med det vackra är ett innerligt *Tack*. Det digitala rummet tränger på. Det digitala äger en säregenhet. Det sätter parentes om tiden och rummet. En tom tidsdimension, som rycker bort rummet och tiden, har utvecklats. Människorna kan befinna sig samtidigt i samma virtuella rum. Frågan som stiger upp gäller det motsatsförhållande som tillskrivs det digitala. Företeelserna *hemma – hemlös – hem* som symboler för hur människan kommit eller kommer till klarhet över sig själv och sin bestämning i världen förändras. Förmågan att dra ut och fasthålla förbindelsen mellan det som varit och det kommande, i en annorlunda omedelbarhet, får en ny betydelse i en digital värld. Ett förhöjt tempo stiger in. Detta digitala rum skymtar i undervisningen, inom vården, i kontakterna utåt, både nationellt och internationellt.⁹²¹ Meningssammanhangets yttre och inre sida är i hög grad ett och detsamma, professionen och visionen. En hänförelse lever i förbindelsen till visionerna av vårdens utveckling, i dåtid, i nutid och i en framtid.

Budskapet i Loggboken

För att inte förlora det grundläggande ordet i artikuleringen av det meningsbärande och det innerliga kopplas Loggbokens text till den redan nämnda vårdvetenskapliga och medlande satsen. Den vårdvetenskapliga satsen antas fånga upp det vårdvetenskapliga i sin naturliga klädedräkt i form av orden utifrån utsagorna. Tolkningen med Loggbokens

⁹²⁰ Caputo, 1987, 241.

⁹²¹ Garff, i Bornemark, 2007, 37–66.

röst öppnar ett dialogiskt rum i en förståelse genom enskilda meningsenheter i en koppling till det vårdvetenskapliga. Grundtänkandet i klädedräkten och i budskapet är:

Figur 11. Det meningsbärande budskapet i Loggboken relaterat till studiens vårdvetenskapliga sats

Förståelse

Att se bakåt och tacka bär på traditionen (historien). En förståelse växer fram och ett ethos formas ”*Ethos ger den yttersta meningen åt gemenskapen*”. (Bilaga 1.) Det säregna som en inre stabilitet och som det som bevaras identifieras. Gemenskapens förutsättningar ligger i en ömsesidig äkta delad förståelse inför varandra. Förståelsen och glädjen är kraften. Möjligheten att dröja vid framtiden är att bekräfta en tillförsikt som ligger i rörelsen *framåt – bakåt*. Det historiska bekräftar. Att se uppåt mot något förhöjt i gemenskap är nåden. Den är gåvan till den som *stiger in* i gemenskapen. Nåden är att få möta en etik som värmer. Den är helig, den är att uppleva *hälsa*, i barmhärtighet. Det caritativa omsluter.

Ett vidgat seende går inte enbart historiskt bakåt. Det är samtidigt ett seende framåt, uppåt och till sidan. Något kvarstår som bevaras.⁹²² Genom vakenheten (medvetenheten) stiger det enskilda väsensbärande fram.

Visdomen i Loggboken

Av studiens två underfrågor ger ovanstående sammanställning svar på den första frågan, Vad är det meningsbärande budskapet? Vad är kärnan i det meningsbärande? Svaret på den andra frågan artikuleras: Vad är den innerliga visdomen? En sammanflätning genom läsandet av det meningsbärande i det uppstigna budskapet från Loggboken utmynnar i en innerlighet enligt följande.

Det bärande i traditionen är upptäckten av det säregna, det heliga.

Ovanstående visdom utgör en mättad meningsenhet utifrån deltagandet i Loggboken. Budskapet och visdomen lever vidare i studien och kommer att uppgå i ett större meningssammanhang skapad från det induktiva som generera ett budskap och en visdom utifrån helheten. Det ursprungliga enskilda landskapet bevakas även i fortsättningen. Den övergripande frågan, *Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i Den Äldstas tillvaro ur ett vårdvetenskapligt perspektiv?* står tillsvidare kvar tills *Slutandet* och tills helheten i hela studien kan fångas.

BUDSKAPET OCH VISDOMEN I DET KYRKLIGA RUMMET

I läsningen, i sammanflätningen och i tolkningen av Det kyrkliga rummets texter stiger likaså tidigare meningsenheter genom återerinringen fram. Bilden ger även här meningsenheter som redan levt i den löpande texten och som här lever vidare tills en kärna, tills *saken* i sig nås. Det är att återkalla till en helhet, till att säga detsamma i en ny skapelse av utsagor.⁹²³ Kopplingen till ett ethos som det innerliga genom tro och etik, som taktfullhet och välvilja mot den gemenskap forskningspersonerna är del av, lever i Det kyrkliga rummets meningssammanhang. En förbindelse till det vackra kan utläsas.

⁹²² Gadamer, 2010, 25.

⁹²³ Risser, 1997, 167–168.

Det vackra i förbindelse med det goda framstår. *Gud har skapat det vackra* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.) hörs bland forskningspersonerna. I denna kyrkliga gemenskap lever en hängivenhet, *tron på Gud och på det Heliga* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012). Turbulensen lever i mellanskiktet, det världsliga och det himmelska. Däri prövas den världsliga verkligheten och *den verkliga kyrkliga innerligheten*. Ett, *hur-vara i- världen* är en oro som visar sig i ett Gudsförhållande. Förbindelsen lever både underförstått och påtagligt i gruppen. Var och en på sitt *vis* fram till den gemenskap som förenar. Det är den andliga kyrkliga bildningsvägen.

I tidigare text hänvisas till textens och talets evidens, konstituerad i språket. Konstitueringen i språket står i denna forskningsgrupp klart uttalad i förbindelsen till kampen mot det *högre*. Något är nära men samtidigt långt borta. Det handlar om en förståelsens världslighet inför det som är långt borta, det divinatoriska.⁹²⁴ Förståelse står mot förståelse, världslighet står mot kyrklighet. Utgångspunkten är att den kyrkliga traditionen uttrycker det rent givna, ett *vad* genom Ordet. Utsagorna implicerar en förståelse av detta omedelbara *där*, trots som något närmast ouppnåeligt. Det divinatoriska och det överskridande är närvarande inom detta kyrkliga som en känsla av och en längtan efter Guds omedelbarhet.⁹²⁵ Ett annat och eftersökt löfte lever. Löftets kännetecken är att vara den del av en förkunnelse som tillkännager en kommande annorlunda verklighet. Löftet träder in i det historiska livet som en länk till en framtid, påtagbart genom Ordet i den heliga texten.⁹²⁶

Följande är att återerinra mening såsom en formad helhet av Det kyrkliga rummets samtal. I denna faller likaså hänvisningarna till utsagorna bort. Utsagorna som bildar denna helhet är inte identiska med tidigare. Processen är densamma som i Loggboken. Meningen förändras och omvandlas utifrån varje nytt sammanhang, till en ny väv av utsagor. Den nya väven i Det kyrkliga rummet är:

Vi gör det svårt för oss. Vi accepterar Guds kärlek och ta hemvist i Guds rike såsom barn. I vår närvaro, i vår gemenskap finns Gud. Övergången är att stiga in såsom du är, in i en annan värld där delaktigheten föds. Vår Gud är vår finaste förebild. Gud är kärleken. Den Heliga Anden visar oss vägen. Guds skapelser är vackra och heliga.

⁹²⁴ Gadamer, 1999, x.

⁹²⁵ Gadamer, 1999, xi, 80.

⁹²⁶ Risser, i Bornemark, 2007, 82.

Prisa vår Fader med tacksamhet. Det är Hans kärlek som gäller. Tro på den Heliga Anden och den Heliga Skriften. Textens ord är svåra att förstå men – älska din nästa och Gud framförallt. En kristen karaktär är ett speciellt sinne. Tron och kärleken är i gärningarna. Vi kan skilja på gott och ont. Kristna människor gör det goda av ett specifikt skäl. Jag tror att där är ett mysterium. Om vi inte kan skilja på gott och ont lämnar vi det – gör ingenting. Vi ser det goda ofta först efteråt. Vi förstår Guds ord och förstår våra medmänniskor. Säg förlåt, du vet inget om följande dag. Gamla ordspråk har en sanning.

Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka. Den som har gått den kristna vägen har sitt förhållningssätt, även till den världsliga världen. Vi vet vad glädje är. Ljuset ger mod åt yngre liksom en härlig solig dag i samvaro med vår skapare. Livet är fint. Det eviga livet har redan börjat. Det är en vandring tillsammans med Gud, i bönen och i nattvarden. Att frånsä sig själv är att gå till någonting annat som är större – osjälviskt. Livet blir dyrbart. Jag får vara här. Jag är glad och tacksam. I relationen till Gud hittas den förståelsen. Den är tryggheten. Vi behöver inte vara rädda. Gud är Helig. Han är vår hälsa. Det heliga hos människan är något okränkbart och samtidigt en osynlig men kraftfull hälsa. Jag förstår det bättre i dag än jag gjorde då.

Det meningsbildande i de horisonter som stiger fram genom samtalen kräver likaså återblickar in i det ursprungliga forskningsmaterialet, utsagorna. Menings- eller medvetandehorisonterna är:

- Fördomar konstituerar traditionen – hjärtlighet är innerlighet i att existera.
- Gemenskapen är källan och att förmå övergången är att stiga in.
- Det eviga livet har redan börjat – den divinatoriska förståelsen.
- Vårt ethos är etiken – att tänka igenom saken.
- Hälsa innebär helighet – det vackras händelse är en upplysande förståelseerfarenhet.

Då samma intentioner som gäller Loggboken skall fullföljas kommer varje meningshorisont att följas upp, med en återgång till det enskilda i texten, för att i ett senare skede gå till det gemensamma meningsbärande och det *innerliga* genom mötet med den nämnda vårdvetenskapliga medlande satsen: Den människa som förmår ...

Fördomar konstituerar traditionen – hjärtlighet är innerlighet i att existera

Vi har våra fördomar. Vi fullvuxna gör det svårt för oss. Vi bygger hinder för oss. Det är något som vi kanske inte förstår. Vi tänker så högtidligt. Att komma till Gud är att ta hemvist i vad Jesus sa: ta Guds rike såsom barn. Det kärleksfulla är att Han är vår Far och vi skulle acceptera Hans, Guds kärlek. Vår Gud är vår finaste förebild. Tron och kärleken är i gärningarna. Det är kärleken som gäller. Då kommer vi varandra närmare. Jag kommer så bra

ihåg då jag träffade henne. Det var som om Guds kärlek kom till mig. Så tänker jag om Guds kärlek. I västerlandet finns en hunger efter närhet. Vi är kalla mot varandra.

Gud är kärleken och löftet att få komma som ett barn är verklighet inom traditionen. Gadamer utgår ifrån: historien tillhör inte människan utan människan tillhör historien – människan tillhör traditionen. I detta fall att tillhöra den kyrkliga traditionen. Utan ovanstående ord och utsagor vore det svårt att medla den hänförelse som lever i denna forskningsgrupp. Denna traditions verkliga liv bygger på ordet. Att delta berikar och den andras upplevelser hörs. Traditionens liv bygger på detta berikande.⁹²⁷ Häri växer de ord som konstituerar traditionen. Enligt Gadamer lever tre specifika former av ord i den västerländska kulturen. Det är det frågande ordet, det sägande ordet och löftets ord. Löftets ord tillhör den kristna traditionen.⁹²⁸

Gemenskapen är källan och att förmå övergången är att stiga in

Du får komma hit såsom du är. Det är som att komma in i en annan värld, från mörker till ljus. I ljuset finns gemenskapen. Människan längtar efter rörelse och sympati. I vår närvaro finns Gud. Vi vet att alla goda gåvor kommer från Gud. Vi väntar på en övergång där människorna finner varandra. Där föds delaktigheten och gemenskapen. Men om vi inte har en källa som vi får kraft av, om vi inte kommer till människor eller inte studerar Guds ord är det svårt. Förstå Guds ord och förstå våra medmänniskor. Egentligen har vi relationen till Gud för att riktigt förstå detta, att Han lät sin son dö för oss. Vi har den tryggheten fastän vi inte är fullkomliga i allt det vi gör och säger. Jag förstår det bättre i dag än jag gjorde då.

Att väsentligen existera hör till innerligheten. Den kräver egentligen inget utvärtes.⁹²⁹ Innerlighetens ethos lever i denna forskningsgrupp. Ordet, logos eller budskapet lever som en inbjudan.⁹³⁰ Gadamer hänvisar till människans oförmåga till gränsöverskridande. Den tradition som människan verkligen lyssnande möter och där hon upplever sig adresserad och omhändertagen ger förmågan till att stiga in, in i en förbindelse.⁹³¹

⁹²⁷ Risser, 1997, 116.

⁹²⁸ Garff, i Bornemark, 2007, 37–66.

⁹²⁹ Caputo, 1987, 3.

⁹³⁰ Gadamer, 1999, 155.

⁹³¹ Risser, 1997, 74.

Det eviga livet har redan börjat – den divinatoriska förståelsen

Det eviga livet börjar här, nu. Det eviga livet har redan börjat. Jag har börjat tänka så. Det är lättare att se tiden och att sedan börja förbereda sig för en evighet, redan här på jorden. Det är en vandring tillsammans med Gud, i bönen och i nattvarden. Den människa klarar sig som har gått den kristna vägen.

Då kom sjukdomen. Det är inte så självklart att man är här och vandrar. Nu stannar det upp. Livet blir dyrbart. Jag får vara här. Det har för mig blivit en personlig sak. Jag är glad och tacksam. Jag vet att jag inte blir ensam. Man kan fråsa frånsig själv och gå till någonting annat som är större än min kropp, osjälviskt. Jag tänker på Guds ord och vad han beskriver för oss.

Insiktsfull repetition gäller även den kyrkliga existensen. Frågan gäller här relationen mellan tid och evighet. En kristen rör sig framåt till en närvaro som ännu inte är. Att vara i denna närvaro samtidigt med Kristus är att närvara i det eviga i tiden som en existentiell kvalitet i ett beslut. Tidigare beslut blir framtida och detta repeteras i beslutet, vilket är avgörande för en kristen karaktär. Ett omedelbart *där* ses som *bortom* och detta divinatoriska *där* kan samtidigt ses som det *nära*. Repetitionen gäller de absoluta valen som ständigt återkommer.⁹³² Gadamer utgår ifrån att det handlar *om det samma* som alltid förstås annorlunda och som alltid måste mötas – på nytt.⁹³³

Vårt ethos är etiken – att tänka igenom saken

Textens ord att "rannsaka" och att "rättfärdiga" är svåra att förstå. Det börjar kännas svårt. En troende älskar sin nästa och Gud framförallt. Hon älskar sin nästa såsom sig själv. Detta är kristenhet och en fråga om vilka Gud talar till. Människor som har medlidande med sina nästa men inte är troende, inte är kristna, har några själviska idéer. Det är kanske såsom du säger att kristna människor gör det goda av något annat skäl. Jag tror att där är ett mysterium. Något som vi inte förstår. Det är antagligen såsom Jesus ofta sade att det första blir det sista, kärleken.

Människans ethos skrider över alla gränser. Ett ethos som sträcker sig bortom människan men är förankrat i hennes eller hans historiska tradition. Ett ethos är närvarande men inte som ett objekt för medvetandet utan som *ett varande*.⁹³⁴ Att tänka igenom *saken* på vägen till insikt är en nödvändighet.⁹³⁵ Att testa sitt samvete och att komma till en vakenhet om

⁹³² Risser, 1997, 36–38.

⁹³³ Risser, 1997, 40.

⁹³⁴ Eriksson, i Eriksson & Lindström, 2003, 21–34.

⁹³⁵ Gadamer, 1999, 74. Ethos bestämmer en mänsklig argumentation.

vad som styr livet formar besluten på vägen.⁹³⁶ Bästa sättet att se framåt är att se bakåt i historisk solidaritet.⁹³⁷

Hälsa innebär helhet och helighet – det vackras händelse är en upplysande förståelseerfarenhet⁹³⁸

Gud och Guds ord är egentligen mycket hälsa såsom orden friden, freden, ron. Det jag genomgått har varit en underbar tid, att finna stillheten, att ha ljus omkring mig. Är det så att sjukdomen har två vägar, att man antingen blir mera självisk eller å andra sidan mera osjälvisk. Gud är vår hälsa, men vi måste också alla dö. Jag har egentligen tänkt på människan. Det mest heliga hos människan är något okränkbart och samtidigt den osynliga men kraftfulla hälsan. Herre bevara mig från allt ont så att inget illa händer mig. Varje gång jag var sjuk tänkte jag på det. Jag är inte glömd.

När jag tänker på Helig så ser jag alltid Gud. Endast Han är Helig. Vi kan aldrig bli så heliga. Jag tänker även på den Heliga Anden. Det är något stort och fint. Gud, Jesus och Skriften är för mig heliga. Det vi fått som tradition. Kyrkan är en helig plats. Ordet Helig har inte i dag samma betydelse som vi tidigare tänkt. Jag tänker nu på alla heliga ord. Men, vad än som händer tro på den Heliga Skriften.

Erfarenheten av lidandet hämtar det divinatoriska som människan med överraskning möter.⁹³⁹ I specifika meningssammanhang inser människan det mänskligas gräns, det osäkra i alla förantaganden och att inte behärska framtiden. Inom det kyrkliga handlar det om gränsen mellan mänskligt och divinatoriskt.⁹⁴⁰ Det handlar om att stöta på sina gränser inifrån och då finns möjligheten att vända sig till något heligt – religionen. Upplevelser av en på detta sätt förhöjd livskänsla skapar kontakten till människan själv.⁹⁴¹ Samtidigt skapas en känsla av gränsöverskridande. Att vara medveten innebär en insikt i sin livssituation, dvs. i sina möjligheter och i sina begränsningar. En integrerad växelverkan mellan kropp, själ och ande innebär medvetenhet och en medveten människa har kontakt med sig själv.⁹⁴² Ett gränslöst något existerar. Inom det kyrkliga är mötet med evigheten det gränslösa. Hälsan som vårdvetenskapligt element gäller en mänsklig enhet. Vårdvetenskapen (Eriksson, 2000) betonar *hälsan* som en integrerad del av livets helhet – hälsa är helhet och helighet. En hel människa är hälsa där helighetens grundidé är

⁹³⁶ Gadamer, 1999, 24–25.

⁹³⁷ Caputo, 1987, 241.

⁹³⁸ Eriksson, 1994, 64.

⁹³⁹ Gadamer, 1999, 13, 57, 67.

⁹⁴⁰ Risser, 1997, 9.

⁹⁴¹ Eriksson, 1994, 47–48.

⁹⁴² Eriksson, 1994, 49.

kärleken.⁹⁴³ I Loggboken (27.10.1993) konstateras *Det outgrundliga (sic!) lever: Människan i världen är outgrundad. (sic!) Det finns outforskade områden, vad händer innerst inne – olika världsbilder?*

Budskapet utifrån Det kyrkliga rummet

Tolkningen med Det kyrkliga rummets röst öppnar följande dialogiska rum inför en förståelse av det meningsbärande. För att inte heller i detta meningssammanhang förlora det historiska, det vårdvetenskapliga och det andliga kyrkliga ordet artikuleras det bejakade även det kyrkligas budskap kopplat till den redan nämnda vårdvetenskapliga satsen. Ett meningsbärande budskap gestaltas:

Figur 12. Det meningsbärande budskapet i Det kyrkliga rummet relaterat till studiens vårdvetenskapliga sats

Förståelse

Att se bakåt är att tacka för en *bildningsväg* på vilken deltagarna vandrar mot framtiden. Bildningsvägen kantas av tron på kärlekens kraft i gärningarna. Tillförsikten vilar i Gudsförhållandet med Gud som det förebildliga och som vägvisare. Värdigheten ligger i ödmjukheten och osjälviskheten inför vandringen med Gud, i barmhärtigheten.

⁹⁴³ Eriksson, 1987b, 60–66.

Av studiens två underfrågor ger ovanstående sammanställning svar på den första frågan, Vad är det meningsbärande budskapet i tillägnelsen? Svaret på den andra frågan artikuleras: Vad är den innerliga visdomen i det godas tjänst?

Visdomen i Det kyrkliga rummet

En sammanflätning av utsagorna genom läsandet av det meningsbärande i det uppstigna budskapet från Det kyrkliga rummet utmynnar i en visdom enligt följande.

Att frånse sig själv är att gå till någonting större, osjälviskt som en vandring i kärlekens gärningar.

Den divinatoriska förståelsen gäller en överskridande, andlig, ontologisk förståelse väl grundad i praktiska situationer med praktiska argument. Mera som att i handling lära känna Gud. Öppenheten och därmed även en kristlig argumentation hittas inom ett ethos.⁹⁴⁴ Inom den vårdvetenskapliga sfären finns ett grundtänkande (bilaga 1) ”Människan är i grunden religiös” med förbehållet att känna in det religiösa. Inom båda disciplinerna, den vårdvetenskapliga som den teologiska, hyllas det heliga ”Människan är i grunden helig”. Människan är egentligen oantastlig. ”Människan är i grunden interrelaterad till en abstrakt och/eller en konkret annan i gemenskap.” ”Människan lever i en verklighet som bär mysteriets, oändlighetens och evighetens tecken”. Utsagorna i Det kyrkliga rummet bekräftar väl dessa antaganden. Likhetsstecken mellan det vårdvetenskapliga och det teologiska sätts inte. Ett ethos är dock inte delbart. Det ena speglas i det andra.

⁹⁴⁴ Risser, 1997, 36–38.

DEN ANDRA HÅLLPLATSEN – BUDSKAPET OCH VISDOMEN FORMAD INOM DET INDUKTIVA SKEDET

Blicken fästs över hela det erfarna och upplevda fältet inom grupperna där det meningsbärande i utsagorna sålunda sammanfogas i ett gemensamt budskap från de två grupperna. Detta gemensamma speglas inom detta induktiva skede. Denna spegling uppgår småningom i en helhet av sammanvävda utsagor i *Slutandet*. Intresset är att fånga in det bärande mönster som lever i en totaliserad kontext.⁹⁴⁵ Den kontexten är inte delad i ett världsligt, i ett himmelskt eller i ett jordiskt rike. Människan ses som en *enhet* vars handlingar förankras i både det universella och det enskilda. Människan svarar an på sin tillvaro som en enhet av kropp, själ och ande. Människan är *en*. Trotsande alla bevakningar av de disciplinära gränserna går denna mänskliga enhet till en slutvinjett, som småningom möjlig i studien. Den innerliga visdomen lever som helhet och som enhet. Avgörande är ett vetande om hur detta ena vuxit fram, i erfarenhet och i bildning: historiskt, etiskt, estetiskt, existentiellt och andligt kyrkligt. I studien finns en bildningsväg utlagd. Den hittas i texternas och utsagornas dialog i den löpande texten. Ett andra avstamp har nu nåtts genom det induktiva forskningsmaterialet i sin helhet. Det meningsbärande och det innerliga kan kunna utläsas även i denna, mera sårbara fas av det induktiva.

En sammanflätning av det enskilda, det gemensamma och det universella

Sammanflätningen av det meningsbärande från båda grupperna ger ett annorlunda inseende i den epistemologiska utveckling som kan skönjas utifrån denna sammanflätning av mening. Denna väv lyfter upp något innerligt utifrån det enskilda i det gemensamma där det universella (den vårdvetenskapliga satsen) fortfarande är handledande. Väven bygger på utsagorna från figurerna 11 och 12. Väven får följande framställning genom den vårdvetenskapliga satsen.

⁹⁴⁵ Lindström, i Eriksson & Lindström, 2000, 7.

Figur 13. Det meningsbärande gemensamma budskapet ur Loggboken och ur Det kyrkliga rummet

Förståelse

Att se bakåt och tacka är att se vägen och det meningsbärande. En äkta gemensam förståelse och tillit (tro) är kraften (kärleken). Framtiden bär på något högre, det förhöjda. Det förebildliga tillhör ljuset – i tron, i hoppet och i kärleken. Detta ljusrum är nåden där osjälviskheten lever i tron på människans helighet och hälsa. Det caritativa omsluter vandringen – i gemenskap.

En tillbakablick på det induktiva skedet

Genom en tillbakablick kan följande summeras. Det skrivna, mera reflekterade ordet i Loggboken framställer sin verklighet. Det talade ordet i Det kyrkliga rummet framställer genom de nedtecknade mera spontana samtalen sin verklighet. Utsaga står mot utsaga men det gemensamma är avgörande. Tolkningarna till en förståelse lever dock redan i hög grad implicita i successivt bevarade både gemensamma och enskilda ord. Det gäller att samla, sammanfoga och att utvidga en mening och en betydelse. Alla omvandlingar och appliceringar av utsagorna innebär en risktagning. Sensitiviteten för det vetenskapligas gränser provas. Översättningarna från det naturliga ordet till det vetenskapliga ordet och det vetenskapliga ordet till det naturliga är kritiska moment. Utsagornas anda är det vackra och det poetiska ordet är till sin natur sägande. Utsagorna talar därmed själva i alla sina former, även i de omformade formerna där något av en ursprunglig betydelse överlever.

Det meningsbärande budskapet utifrån den induktiva helheten

Den vårdvetenskapliga satsen förmår i detta skede fånga upp följande genom en sammanflätning av mening i Loggboken och i Det kyrkliga rummet utifrån den induktiva aspekten. En andra hållplats har fasställts. Ett meningsbärande budskap kan artikuleras utifrån studiens induktiva skede enligt följande (se bilaga 10):

Vad är det meningsbärande budskapet?

Traditionens händelser är bärande. Det handlar om att upptäcka det säregna och det lika. Tillförsikten bygger på att få tala om det som är, som varit och som kan komma. Gärningarna ligger i tron, i hoppet och i kärleken. En äkta gemenskap är nådens gemenskap. Den bär på en etik och en värdighet som lever i värme, osjälviskt. Det caritativa omsluter.

Figur 14. Den andra hållplatsen – det meningsbärande budskapet utifrån det induktiva skedet (en sammanflätning)

Ovanstående budskap utgör en mättad meningsenhet utifrån Loggboken och Det kyrkliga rummet och kommer att ingå i en större sammanflätning med det deduktiva budskapet för att småningom generera det budskap och den visdom studien söker som helhet i *Slutandet*. De ursprungliga enskilda orden bevakas fortfarande trots strävan efter högre sammanflätningar. Det deduktiva meningsbärande har genererats utan åtskillnad mellan grupperna. Den trenden följs även inom det induktiva och kommer att följas upp intill *Slutandet*.

Den innerliga visdomen

Ett andra *landmärke* har skapats som en förståelse av det induktiva budskapet, genom det enskilda fram till det gemensamma. En visdom kan artikuleras utifrån detta induktiva gemensamma och meningsbärande.

Vad är den innerliga visdomen?

Att se bakåt – framåt mot det säregna i en äkta förståelse är att gå med det förebildliga i tro på människans helighet som den caritativa grunden i tillvaron.

Figur 15. Den innerliga visdomen som den gemensamma ur Loggboken och ur Det kyrkliga rummet

Visdomsorden refererar väl till en medvetenhet om vad grupperna *andas*. Loggboken lever i hög grad i det historiska vårdandet men med blicken ställd mot det framtida vårdvetenskapliga. Det kyrkliga rummet lever i något *bortom*, i tron och i kärleken som det verksamma i ett förebildligt Gudsförhållande. I en vårdvetenskaplig tolkning är ovanstående det förebildliga i tanken på något *högre* och djupare i en praxis.

Förståelse

Något bejakat stiger successivt fram i grupperna. Det som visar sig redan i en första genomläsning av utsagorna är *att bejaka framtiden*. Att läsa, tänka, reflektera och även att omsätta i handling, i vården och i utbildningen är det verksamma i Loggboken. Ett fortsatt engagemang i en redan levd historia är attraktionen. Att delta i något som kan tecknas med nya ögon, på nytt bestämd i nutid är som att förverkliga allt det som stigit upp ur erfarenheten, *stunden är viktig och samtalet efteråt gav många tankar framöver* (Loggboken, 17.1.1999). Det historiska (traditionen) är bärande, att se bakåt och framåt, genomsyrar deltagandet i både Loggboken och i Det kyrkliga rummet. I Det kyrkliga rummet konstateras, *gamla ordspråk har en sanning bakom sig* (12.11.2012). Loggboken identifierar det historiska, *historiska händelser genomgås, något man bär med sig länge* (13.10.1994, 15.2.1996).

En kyrklig gemenskap har sitt sätt att se på framtiden. Siktet riktas mot det eviga, *det eviga livet har redan börjat* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). En kristen rör sig framåt till en närvaro samtidig med Kristus, *det är en vandring tillsammans med Gud, i bönen och i nattvarden* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Meningssammanhangen präglar utsagorna. Framtiden innebär dock en tveksamhet. Den existentiella livsdimensionen gör sig påmind, *är det så att man kan frånsa från sig själv* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). *Det är inte självklart att jag är här*, uttalas (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Samtidigt spirar en önskan om vila och stillhet, *jag var oförberedd* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012).

Det främmande och dolda skymtar, *det den yngre generationen står för är främmande och kallt* (Det kyrkliga rummet, 15.10.2012). Det virtuella rummet förskräcker, *allt går så snabbt, människorna förlorar* (Det kyrkliga rummet, 15.10.2012). *Det är litet märkvärdigt att här sägs att de inte visste att de gjort något gott* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012).

Bildningsvägar stiger fram. I Loggboken söker man konkret sina vägar. Allt mera erbjuds nya och öppna möjligheter vid sidan av vardagliga engagemang och förplikter. Fortbildningen är aktiv för var och en på sin valda bildningsväg. Inom det kyrkliga handlar det om annorlunda bildningsvägar. Det handlar om balansgången mellan mänskligt och divinatoriskt.⁹⁴⁶ Det gäller i hög grad existentiella upplevelser av de egna gränserna och att söka andra möjligheter. Att söka en vakenhet om vad som styr livet formar den bildningsvägen.⁹⁴⁷ Studien visar även på uttalade omvägar genom flykter från och flyende värden, *mycket kan undgåas genom att lyssna till hjärtats röst* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012). En äkta innerlighet har sina rötter. I det kyrkliga rummet uppskattas gemenskapen, i *mörker och ljus – i gemenskapen börjar ljuset. Man kommer hit och börjar tala* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012).

Närhistorien talar för förändringar i synsättet. Vårdvetenskapens människobild som helhet och enhet är redan historiskt levande för forskningspersonerna, fastän på olika vis. Värdegrundens trädning lever i samtalen. I Det kyrkliga rummet uttalas en oro inför förändringar, *man skulle önska att allt skulle vara precis som det varit*. Nuet tränger på och i Det kyrkliga rummet konstateras, *de unga vill leva i nuet*. (10.12.2012.)

Studiens frågor leder dock vidare tills studiens forskningsmaterial i sin helhet, deduktivt och induktivt möts. Dialogen har bevakats i de *dialogiska* rummen. Studien har nått *Slutandet* och står nu inför slutvinjetten. Horisonternas möte griper en helhet inom detta sista abduktiva steg – småningom ut ur studien.

⁹⁴⁶ Risser, 1997, 9.

⁹⁴⁷ Gadamer, 1999, 24–25.

12. SLUTANDET

Studiens inledande scenario skapas av meningshorisonten *Först från en utsikt i fjärran blir människan varse sammanhang och mening*.⁹⁴⁸ Människans naturliga strävan är att i frihet forma sitt liv. Studiens arbetssätt vilar tungt på denna hermeneutiska grundtanke. Den är att återsamla *livet* i en historisk framställning med fäste i nuet såsom att låta något av det historiska vara i sin närvaro.⁹⁴⁹ Något som är närmast orörligt men påtagligt närvarande. Meningshorisonten förmedlar detta samtidigt både orörliga och rörliga.

Studien strävar efter att fånga detta orörliga som står kvar och är närvarande trots alla bearbetningar. Studien rör sig inom två erfarenhetssfärer, den vårdvetenskapliga och den andliga, kyrkliga. Den hermeneutiska förståelseerfarenheten i studien handlar dock om att tänka allt samtidigt. Tolkningen handlar om en förståelse av helheten i ett dialogiskt förhållande. Det egentliga dialogiska rummet fångas i figurer, enskilt och tillsammans. Här konfronterar den vårdvetenskapliga satsen utsagor ur båda grupperna med sina livsstilar. Studiens löpande sammanhang avgör valet av konfronterad utsaga. Dialogen fortgår tills en samordning nås inför *Slutandet* då ett övergripande meningsbärande budskap och en övergripande visdom kan formuleras genom det slutliga abduktiva språnget.

Att fånga en bärande tanke som en innerlig visdom är studiens sikte och sökande. Att närma sig människan som hermeneutisk, som att tolkande söka sin väg genom livet och finna sina landmärken är egentligen ett ofattbart företag.^{950, 951} Studien har dock påtagit sig detta. Varje människa har en kungstanke att förvalta, att förmedla och att tradera. Det kyrkliga rummet påminner, *gamla människor och gamla ordspråk har en sanning bakom sig* (12.11.2012). *Gammal* är förbindelsen till både den etymologiska *Äldsta* och till det antika tänkandet (fortiden). (Se avsnitt 6.) Det gäller att tala klarare med andra ord och därtill något som ännu inte är, det framtida. Tillika kvarstår något att i kommande

⁹⁴⁸ Schiller, i Gustavsson, 1991, 38.

⁹⁴⁹ Ruin, i Ruin & Smith, 2003, 47. Gathering – letting be of the present in its presence.

⁹⁵⁰ Ojansuu, 2011, 48. Inför tolkningen *vara-mot-gränsen* som en vidare utveckling av människans ändlighet såsom *vara-mot-döden* inbegriper, förutom döden, även människans starka erfarenheter av alla existentiella gränser.

⁹⁵¹ Foucault, 1970, 318. Människan blir synlig endast som en gränsernas gestalt.

erfarenheter förstå utifrån tanken att tillvaron är att oupphörligt tolka – mot en förståelse inför det framtida.⁹⁵²

Den hermeneutiska orienteringen i denna studie ligger, med hänvisning till Helenius (1990) i en idealistisk, apolitisk, induktiv och dialogisk dragkamp. Det dialektiska skymtar. Målet är inte en slutgiltig förståelse utan mera att gå frågande vidare.⁹⁵³ De allt flera uppstigna meningshorisonterna visar på detta. Innerligheten kan kontinuerligt få en mera utvidgad gestalt, *livet är ett tillägnande* – att se och att lära är utslagsgivande.

I SPÅREN AV DE VÅRDVETENSKAPLIGA GRUNDANTAGANDENA – EN TILLBAKABLICK

Redan i *Inledningen* refereras till de vårdvetenskapliga axiomen och teserna (Eriksson, i Lindström, Lindholm och Zetterlund, 2006 (bilaga 1)) samt till deras givna heuristiska värden. Axiomen utgör väsentliga epistemologiska fästen i studien. Axiomen och teserna finner sin evidens i studiens utsagor och sin validitet i utsagornas *vad*. En given anhalt för både evidensen och validiteten utgör den skapade vårdvetenskapliga satsen. Denna vårdvetenskapliga grund, de vårdvetenskapliga fundamenten, grundantagandena och den vårdvetenskapliga satsen antas som förebild för den verkliga fakticitetens dynamik i en mänsklig tillvaro uttalad av forskningspersonerna. Ett budskap lever och en vishet som det verksamma får form bland studiens deltagare. Detta förantagna lever med i studiens framskridande, många gånger, mera *underförstått* än direkt påtagbart. Studien handlar dock om att lyfta fram de meningssammanhang som medlar ett budskap som det *verk* det är. (Se s.113.) Häri ligger ett outtömligt bidrag till en utvidgad förståelse av den vårdvetenskapliga epistemologin genom en förståelse av de ontologiska faktiska skeendena.

Peirce⁹⁵⁴ konstaterar att den abduktiva processen i sig är ett *svagt tänkande*. Anspråken måste säkras med andra medel, dvs. av en semiotisk förmedlingsteori. Föreställningarnas enhet, utsagornas enhet kan ses som en syntes till en fattbar enhet och enligt Peirce har denna transcendentala syntes en ställning av hypotes eller fråga. Inom den abduktiva slutledningsprocessen skall dock en inre logik och en vetenskaplig logik obehindrat

⁹⁵² Ruin, i Ruin & Smith, 2003, 47–49.

⁹⁵³ Helenius, 1990, 220, 226.

⁹⁵⁴ Peirce, 1990, 14–17.

samverka. I det långa loppet är *sanningen* den slutliga insikten i en språkgemenskap med potentiellt oändliga gränser. Om människan har en övertygelse handlar hon därefter på ett bestämt sätt. I en utsagas mening ligger en praktisk verkan, dvs. hur kommer han eller hon att handla? Meningen fixerar en tro. I studien äger de vårdvetenskapliga grundantagandena en väsentlig position. Peirce nämner några positioner för en dylik semiotisk förmedlingsteori. Bland dem kan nämnas, orubblighetsmetoden, den auktoritära metoden och apriori metoden. I det långa loppet är det den vetenskapliga logiken utgående från ett vetenskapligt tänkande som kan stilla frågorna.

En rillvaro har många ansikten. Tolkningarna är mångfaldiga. Trots denna mångfald återkommer några utsagor kontinuerligt i studiens tolkningar. Något avgörande lyfts redan fram i den första genomläsningen av forskningsmaterialet. Ett säreget ethos med sitt säråräglade budskap lever. Det första svaret på studiens övergripande fråga, vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i *Den Äldstas* tillvaro speglad i ett vårdvetenskapligt perspektiv, visar sig sålunda redan efter en första insyn i forskningsmaterialet. Ett livsbejakande ethos lever trots en påtaglig oro. Vid sidan om denna oro lever förväntningar och en uttalad tillit något avgörande i tillvaron. Tilliten lever redan i det förantagna i studien och till det närmast villkorliga i människans varande och vardande, dvs. de vårdvetenskapliga grundantagandena. Bland dem axiomat ”Människan är en enhet av kropp, själ och ande”. Endast som en enhet förmår människan den överskridande rörelse som krävs för att nå den harmoni det goda, även det vackra och sanna förutsätter. Axiomet möts i uttalanden om *en inre stabilitet* (Loggboken, 30.3.2010) samt om *människans unika helhet* (Loggboken, 24.3.1994).

Såsom tidigare konstaterats är människobilden i de två grupperna påtaglig. Det historiska, det etiska, det estetiska, det existentiella och andliga (kyrkliga eller religiösa) lyser i en bejakad anda. I Loggboken är tanken ofta kvar i spänningen mellan *vetenskapssyn och livssyn* (Loggboken, 24.3.1994). Pragmatismen och det abduktiva (Paavola, 2012) frågar även efter de nya upptäckterna eller det som ännu inte är. Frågan gäller förväntningar som lever inför framtiden, *det finns utforskade områden* (Loggboken, 27.10.1993). Inom Det kyrkliga rummet är betoningen på axiomat ”Människan är i grunden religiös”. Inom Det kyrkliga rummet är grundtanken given, *Gud ser om något händer* (15.10.2012). Axiomat ”Människan är helig och står i en relation till en abstrakt och/eller en konkret annan” lever. I Det kyrkliga rummet går tilliten till Gud, *Gud ser* (15.10.2012). Gud är konkret i tillvaron. I Det kyrkliga rummet lever en tillit till trons verksamhet, en tro

skapar en praxis, *Om du tror något tar du det i praktik* (26.11.2012). I Loggboken lever i ett framtida hopp, de *vårdande händerna* kräver sin bildning. Fagerström (s. 173) frågar: Finns de goda händerna? Det axiom som dock fortfarande, trots slutförd studie lever bortom allt som öppnat sig, är antagandet om livets mysterium, om oändlighetens och evighetens tecken. Mystiken karakteriserar tillvaron. Axiomet präglar ett sikte och ett sökande inom grupperna. I Det kyrkliga rummet reflekteras, *jag vet inte, men i alla fall är det litet mystiskt, vi ser inte, vi vet inte* (26.11.2012). *Det är litet märkvärdigt att här sägs att de inte visste* 12.11.2012).

Lidandet med sin oro lever genom axiomet "Lidandet är en oskiljaktig del av livet. Lidande och hälsa utgör varandras förutsättningar. Hälsa är mer än frånvaro av sjukdom" och tesen "Hälsa innebär en rörelse i vardande, varande och görande mot enhet och helighet, vilket är förenligt med uthärdligt lidande" speglar samtidigt en tillit, *det mest heliga hos människan är något okränkbart, hälsan* (Det kyrkliga rummet, 10.12.2012). Tilliten stillar även en oro, *jag vet att jag inte blir ensam* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Häri hittas en förbindelse till framtiden och till hoppet men likväl till det osäkra i tillvaron, *hoppas jag får vara med* (Loggboken, 16.12.1996). *Det är inte självklart att jag är här* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Hoppet går som en aktiv rörelse framåt i tiden, dels i en nära framtid dels som tid i det eviga, *det eviga livet börjar här nu* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012).

Det vårdvetenskapliga axiomat "Gemenskap är grunden för allt mänskligt liv" är grundläggande i de deltagande grupperna, *vi i är inte enskilda människovarelser* (Loggboken 9.12.1993). *Det var människan som var helande* (Det kyrkliga rummet, 15.10.2012). Gemenskap är att delta och att dela. Axiomet "Vårdandet är till sitt väsen något naturligt, dvs. kallet att tjäna i kärlek" lever. Gemenskapen blir en naturlig *plats* för tjänandet som en naturlig etik, *vi kan hjälpa och trösta, just på de små sätten som vi är här* (Det kyrkliga rummet, 1.10.2012), *En vacker dukning är tjänande, vi skapar estetik för människan då människan är betydelsefull* (Loggboken, 30.3.2010). Tesen "Vårdgemenskap utgör vårdandets meningssammanhang och har sitt ursprung i kärlekens, ansvarets och offrandets ethos, en caritativ etik" upplevs naturlig i de meningssammanhang som genomlyser utsagorna, *allt kommer av kärleken* (Det kyrkliga rummet, 26.11.2012). Därtill uttalas, *det räcker inte att säga åt din medmänniska, du måste gå och värma dig, du måste hjälpa* (Det kyrkliga rummet, 26.11.2012).

I utsagorna möts tesen ”Ethos ger den yttersta meningen åt gemenskapen”. Tesen beaktas som imperativ i slutledningarna från det induktiva skedet. I den vårdvetenskapliga satsen, se bakåt och tacka – hittas en skapande allomfattande hållning till tillvaron. Loggboken (26.4.2000) lyfter fram en hållning, *vi sätter vår förförståelse på spel och upptäcker det säregna*. En bildningsväg visar sig tillika i forskningsmaterialet. I Det kyrkliga rummet (29.10.2012) hänvisas till, *att leva som de kristna gör*. Vägen mellan det universella till en praxis är lång men möjligheterna står öppna.

Tanken i detta skede av studien går till den vårdvetenskapliga satsens första meningsenhet, att se bakåt och tacka. Häri vilar en *arkimedisk* punkt bekräftad i ett ethos. Ett ethos genomsyrar forskningsmaterialet. Vårdvetenskapen (Eriksson 1994) går till det goda. Uppmärksamheten riktas ännu mot hermeneutikens det främmande. En alltför stor självklarhet lever i studien då det främmande i första hand skattas som något yttre och tekniskt. Om det främmande kopplas till människans alternativa val kan som ett logiskt tänkande även det fula finnas med likväl som det onda. Människans val ligger i hennes möjligheter att välja det fula eller det onda. Det som inte tagits med är att det vackra kunde vara det främmande. Detta är även en möjlighet. Valen och gränsdragningen gör människan själv. De två grupperna som är deltagare i denna studie har dock en tydlig förbindelse till det vackra. Studien går vidare och en större helhet infångas där studiens alla aspekter finner en plats. En högre utvidgad mening nås inom *Ändhållplatsen* utgående från mötet med den hittills vägledande vårdvetenskapliga satsen, Den människa som förmår ...

ÄNDHÅLLPLATSEN – STUDIENS VISDOM

Studiens sista hållplats har nåtts. Studiens frågeställning får en tolkning, en förståelse och ett svar. Svaret formas av de mättade utsagorna från de abduktiva momenten, inom det deduktiva och det induktiva, gemensamt ur hela studien. Svaret på studiens fråga går även i *Slutandet* genom den vårdvetenskapliga satsen.

Ahlberg konstaterar, ”Ibland har livet ingen annan mening än konstverkets – i konstverkets hela komplexitet” (Ahlberg, 1946, 30). Livet är vackert och tillvaron kan vara vacker. Livets mening kan vara det sanna och det goda. I studien lever dock samtidigt röster som visar på illabefinnande, ohälsa, sjukdom och livets ändlighet.

*Då blir livet på ett sätt dyrbart och man uppskattar redan vardagen, den världsliga världen på ett annat sätt – jag får vara här.*⁹⁵⁵

Även detta är livets liv som likväl kan utgöra det vackra i hela sin öppenhet, tillit och tillförsikt. Vidstående är en förståelse av tematiken – tillsvidare. En sammanflätning av det deduktiva och det induktiva, utifrån den valda vårdvetenskapliga satsen och genom det abduktiva, ger visdomen ytterligare mättad mening. Genom ett överskridande språng skapas en innerlig visdom ur det meningsmättade budskapet. Något fullkomligt står kvar – det finns ett *för att* som kan artikuleras. Det finns en nygammal väv uppbyggd kring en vårdvetenskaplig sats:

Den människa som förmår

- att se bakåt och tacka, att se framåt med tillförsikt, att se till sidan med kärlek och att se uppåt med tro bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.⁹⁵⁶

Det meningsbärande budskapet utgående från studien i sin helhet (bilaga 11) skisseras:

Vad är det meningsbärande budskapet?

Traditionen är bärande och människan kan titta tillbaka – tackande. Traditionen visar på enhet, på en bestämmelse. Det gäller att upptäckta detta säregna. Rörelsen går bakåt – framåt, här lever möjligheterna och de nya utsikterna. Varje växtplats är en förvandling med siktet på en förhöjd mening, något heligt, människan och hälsan. Att söka detta egna, gäller att skapa det, alltid på nytt. Något återkommer med sin spänning, sitt spel. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val i ödmjukhet och styrka.

Erfarenheten visar på omvägar till det goda, till barmhärtigheten och medlidandet. Att överta barmhärtighetens och medlidandets ethos förenar tillvaron och människan med kraft och förmåga. Se människan och stanna upp för människan i lidande. Det är ett *för att* i tillvaron. Detta vackra finns i den caritativa aktens ordning. Gärningarna ligger i tron, i hoppet och i kärleken. Verklig tro är praxis – att tjäna. I människans ethos ligger upptäckten av denna yttersta mening. Människan är unik, detta är saltet. Detta säregna, unika bevaras i hela sin frihets tveetydighet.

Tidens förvirring hörs och människan lever förbiglidande. Tid som rum övervinns och människan själv förlorar. Tillvarons egen spänning är krisen då lösningarna inte finns färdiga. Förståelsen står på spel. Tillförsikten bygger på att få tala om det som är, som varit och som kan komma i glädje, tillhörighet och samhörighet. Den äkta gemenskapen är en nådens gemenskap. Detta caritativa är livskraft som bär på etik och värdighet i värme och osjälviskhet. Livet är fint – hoppas jag får vara med.

Figur 16. Ändhållplatsen – det meningsbärande budskapet i sin helhet ur studien

⁹⁵⁵ Det kyrkliga rummet, 12.12.2012.

⁹⁵⁶ Eriksson, 1994. (Referat.)

Det innerliga utgående från studien i sin helhet (bilaga 11) skisseras:

Vad är den innerliga visdomen?

Att se framåt mot det säregna, det förhöjda är att se det heliga – människan och hälsan. Det gäller att skapa detta seende, alltid på nytt. Erfarenheten visar på vägen till kraften och förmågan, till det caritativa som en nådens gemenskap. Övertygelsen är praxis i syfte att tjäna.

Figur 17. Ändhållplatsen – den innerliga visdomen i sin helhet ur studien

Fokus i studien vilar i ett caritativt perspektiv som lever i orden. Det allmänna innerliga får sin caritativa gestalt i vilken hoppet och tron på människans och hälsans helighet och helhet inbjuder till en praktik och en praxis – att tjäna detta. Eriksson (1987b) antecknar i *Vårdandets idé*, ”Vi återvänder till utgångspunkten ... Det är ett budskap om kärlek, tro, hopp och frihet som framträder. Det finns ett sökande efter helheten och det meningsfulla ... det är en spännande upptäckt och en spännande tidsålder ... det gäller att våga stanna upp och reflektera inåt, bakåt och framför allt djupare ... riktlinjerna finns givna men det gäller att upptäcka dem” ... (Eriksson, 1987b, efterskrift). Att upptäcka dem alltid på nytt.

13. TILLBAKABLICK, KRITISK GRANSKNING OCH DISKUSSION

En tillbakablick

Genom de lånade, vägledande orden med referens i hermeneutiken (Risser, 1997), i vårdvetenskapen (Eriksson, 1994), och i teologin (Huovinen, 2006) skisseras en ingress till studien (förkortad).

”Människan längtar efter att förstå. Det är konstitutivt för människans varande. Seendet är en utgångspunkt i erfarenheten. I dröjande söks en autentisk förståelse genom en paus i livets ström.⁹⁵⁷ Det är ett budskap om kärlek, tro, hopp och frihet som framträder där själva livskampen har sitt skönhetsvärde.⁹⁵⁸ Genom tiderna har människan försökt förstå lidandet och förundrat sig över glädjen. Till lidandet som till glädjen hör att de söker ord”.⁹⁵⁹

Grupperna ger ingressen röster. Något lever i och bortom ovanstående, bortom den vardagliga tillvarons kamp. Det finns en intention (mening) i tillvaron som söker sin form. Ett *vad* lever, formas och omformas. Studiens intresse är att avtäcka skeenden som ligger bakom detta *vad* i alla sina framställningar. Forskningsmaterialet berättar och röstens förebild är den etymologiska, symboliska men fiktiva *Den Äldsta*. *Den Äldsta* står för både ett budskap och en visdom grundad i en livserfarenhet på en bildningsväg – tillvaron själv.

Utifrån tolkningar av forskningspersonernas erfarenheter och upplevelser förankrade i utsagorna söks en förståelse av tillvaron. I de dialogiska mötena (mellan teori och data, mellan mening och utsaga) kan ett evidensbaserat budskap och en evidensbaserad visdom lyftas fram. Den första bekräftelsen står upplevelsen av det historiska (traditionen) för⁹⁶⁰, *förflutna händelser är förebilder*. Framtiden och att söka efter det förhöjda, något högre bekräftas. *Siktet är på helhet och enhet, på en bestämelse*. Den hermeneutiska rörelsen (att repetera och att återerinra) bekräftas, *något återkommer, rörelsen går bakåt – framåt*. *Där lever möjligheterna*. Både det goda och det onda skymtar, *godhetens innebörd behövs*. *Vi kan skilja på gott och ont och vi förstår vad glädje är*. Ett för att, något högre i tillvaron lever och gemenskapen prisas, *tillhörighet och samhörighet är livskrafter och en*

⁹⁵⁷ Risser, 1997, 43–44. (Förkortat ur referat.)

⁹⁵⁸ Eriksson, 1987b, efterskrift och Eriksson, 1994, 31–32. (Förkortat ur referat.)

⁹⁵⁹ Huovinen, 2006, 5–6. (Förkortat ur referat.)

⁹⁶⁰ *Källhänvisningen faller bort*. (Min kursivering.)

äka gemenskap är nådens gemenskap. Det mänskliga känns in och ett *för att* finner sitt motiv, *Människan i vården är outgrundad* (sic.) – *vad händer innerst inne? Man är tacksam för livet, osjälviskt.* Livet är både att lida och att glädjas – samtidigt. *Livet är fint, hoppas jag får vara med.* Ovissheten speglas och en oro lever *människan förlorar.* Vid sidan om tillförsikten prövas möjligheterna. En önskan att *allt kunde vara som förr* lever. Några övergripande dimensioner i de uttalade budskapen och i den antagna visdomen kan identifieras. Följande element bekräftas:

- *en förhöjdhet* som formas genom insikt, besinning (måttfullheten) och konst med en förankring i det caritativa och i ett Gudsförhållande,
- *en insiktsfull tillägnelse* som präglas av förståelseerfarenhet och bildning avtäckts. En tillägnan finns som vilar i ett ethos – utifrån en andlig strävan (att dröja vid och att söka efter),
- *en innerlighet (ett inre bemödande)* som fullkomnar ett budskap och en visdom som en rörelse i praxis (tanke och handling blir ett) lever.

Några fruktbara epistemologiska kärnområden kan identifieras för fortsatt forskning. De kan kort skisseras som följande företeelser:

- att *se människan*,
- att söka *växtplatser* som kan erbjuda både pauser och hållplatser,
- att uppleva det *goda som förenar*,
- att se det historiska och *upptäcka det säregna* och samtidigt det *lika*,
- att uppleva ett ethos som den *inre kraften*,
- att uppleva en verklig tro (övertygelse) som *praxis*,
- att *leva med* i tillvarons spänning och förståelsens spel,
- att uppleva att livet är fint.

Det meningsbärande har klätts i ord genom forskningspersonerna – som ett ethos, en etik och ett pathos. Bäraren av dessa budskap och denna visdom, *Den Äldsta*, hittas i den grekiska antikens filosofiska tänkande genom en etymologisk betraktelse, Den människa som förmår: (förkortat ur avsnitt 6.)

förstå livets ärenden och se de högsta ändamålen, de högre livssyftena, även guds heliga ärenden. Förståelsen utgjuter sig harmoniskt över ett ethos genom en andlig strävan som en innerlighet i tillägnelsen. Innerligheten är scenen för visdomen.

Människan ser bakåt, framåt, uppåt och till sidan. Människan avgör sig för det hon skattar som det högsta meningsbärande i tillvaron. Sökandet går till en livsordning genom en verklig, befintlig innerlighet. Erfarenhet, förståelse och visdom förutsätter en långsiktig strävan, tid och mognad. Förebilden är gammal – antik i sin mest klassiska bemärkelse. Något som människan kan vörda och värna. Den tillägnan som denna studies två grupper inbjuder till bär på både historia och förståelseerfarenheter. I bakgrunden finns en bildningsväg som är tillvaron själv, *vi har hunnit lära oss*⁹⁶¹. Ur och med dessa förståelseerfarenheter formas något meningsbärande – alltid på nytt med nya ord.

Studiens epistemologiska vändpunkter

Detta, *alltid på nytt* har sina fästen tillbaka i tiden. En både mänsklig och historisk väg hittas i studiens grupper, Loggboken och Det kyrkliga rummet. Tillvarons mest naturliga ordning når även dessa forskningspersoner – födelse, liv, död. Något förädlar och något förhärdar, något fullkomnar och något raserar men ett vardande lever oeftergivligt. Forskningsmaterialets epistemologiska grund, det vårdvetenskapliga, det hermeneutiska, det etymologiska samt det abduktiva söks i elementen, *tillvaro-utsagor-förståelse*.⁹⁶² Inom ramen för dessa begränsande men bärande element avtäcks många händelser. Därtill ligger mycket fortfarande oupptäckt och olöst även efter att denna studie har nått sin ändhållplats. Detta *ännu inte upptäckta* är dock ett kriterium för ett hermeneutiskt arbete, dvs. att aldrig nå ett slut. Något av detta outtömliga är hermeneutikens svaghet men samtidigt dess styrka. Trots att ingen kan *se in* i den andras verkliga verklighet och fixera några helt fasta hållpunkter har ett samförstånd i denna studie visat på något likartat – tänkt, erfaret, förstått och förväntat i samförstånd med forskningspersonerna. Jonas (i Wolin, 2003) framhåller att livet är självförmedlande och självomvandlande.⁹⁶³ Av studiens inledande meningshorisonter får därmed två en mera ingripande betydelse. Dessa två är:

- Förvandlad såg jag mig tillbaka, förvandlad – alltid dock den samma⁹⁶⁴
- Först från en utsikt i fjärran blir hon varse sammanhang och mening⁹⁶⁵

Meningshorisonterna härbärgerar betydelser som lever direkt uttalade liksom i hög grad även outtalade inom grupperna. En tolkning som hermeneutikens *mitten* i denna dynamik

⁹⁶¹ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

⁹⁶² Risser 1997, 60.

⁹⁶³ Jonas, i Wolin, 2003, 130.

⁹⁶⁴ Mörne (1948), i Pettersson, 2001, 211–244.

⁹⁶⁵ Schiller, i Gustavsson, 1991, 38.

sammanfattas väl i tematiken *DEN ÄLDSTA – LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE*. Det framstigna meningsbärande i ovanstående meningshorisonter lever vidare i nya *utsikter*. Tematiseringen *Från utsikt till insikt* går omvandlat till tematiseringen *Från insikt till utsikt*. Denna *förvandling* utlägger dramatiken i det studien fångar. Ur detta växer studiens hela intention, en tillägnelse som bär tematikens väsentliga mening och budskap vidare. De två grupperna, Loggboken och Det kyrkliga rummet, stiger in i en dels redan utifrån skapad värld (det deduktiva), dels lever de i sin egen inre sfär (det induktiva) – i ett kyrkligt meningssammanhang och i ett vårdandets meningssammanhang.

De meningshorisonter som växer fram under studiens gång blir milstolpar i meningssammanhang som i *Slutandet* kan framställas som det meningsbärande budskapet och den innerliga visdomen. Ärendet handlar om att utifrån dessa meningshorisonter skapa en insyn i mänskliga händelser och skeenden genom episodiska bilder. Forskningspersonerna fyller de episodiska förståelserummen.

Visdomen – den tillägnade meningsbärande innerligheten

Visdomen får sin innebörd och natur genom en fortgående artikulering av det meningsbärande innerliga. Retoriken är i denna fas av studien något befriad från det ursprungliga uttalade utan att dock förlora kärnan i budskapen. Följande visdomsord kan utifrån studiens olika etapper identifieras och sammanflätas i en övergripande framställning:

Vad är den innerliga visdomen?

Den första hållplatsen: visdomen grundad i det deduktiva:

Människan söker sin bestämmelse, det mest heliga, något helt – hälsan. Lyssna till den äkta livskraften i ödmjukhet och styrka, se människan.

Förståelsen: Att söka det hela (helheten) och det heliga värnas i varje äkta tradition. Att se detta äkta och starka är kraften.

Den andra hållplatsen; visdomen grundad i det induktiva:

- **Loggboken:** *Det bärande i traditionen är upptäckten av det säregna, det heliga.*

Förståelsen: att se och att *lära* är att upptäcka denna säregenhet och det unika.

- **Det kyrkliga rummet:** *Att frånsä sig själv är att gå till någonting större, osjälviskt som en vandring i kärlekens gärningar.*

Förståelsen: att se bortom sig själv gäller att se möjligheterna i ljuset av en övertygelse.

Visdomen grundad i det gemensamma induktiva:

Att se bakåt – framåt, mot det säregna i en äkta övertygelse är att gå med det förebildliga, i värdighet och i tro på människans helighet som det caritativa grundläggande i tillvaron.

Förståelsen: att se bakåt och framåt med det förebildliga (Gud och Caritas) som ett väl för människan.

Ändhållplatsen: visdomen framvuxen ur hela studien:

Att söka sig framåt mot det säregna, det förhöjda är att se det heliga – människan och hälsan. Det gäller att skapa detta seende, alltid på nytt. Erfarenheten visar på vägen till kraften och förmågan, till det caritativa som en nådens gemenskap. Övertygelsen är praxis i syftet är att tjäna.

Förståelsen: Att se är förmågan att skapa. Att se skapelsen är att se en helhet och en helighet. Övertygelsen ger kraften, förmågan och vissheten.

Figur 18. En överblick: den innerliga visdomen samt förståelsen

I ovanstående figur kan en tes identifieras utifrån den bakgrund utsagorna skapar i studien. Tesen är utifrån en av utsagorna (källhänvisningarna till utsagorna faller bort) – *vad kan jag i skapandet?* Tillika kan en antites hittas i utsagorna. Den lyder – *kan människan frånsä sig själv och gå till någonting annat som är större?* Tes–antites–

logiken härskar inte i studien fastän forskaren uttalat en nästan dialektisk rörelse i forskningsmaterialet genom att *utsaga får bryta sig med utsaga* (jfr s. 120). En varsam syntes kan byggas med hänvisning till Kierkegaard (1999) och de stadier i mänsklig växt som han skisserar.⁹⁶⁶ Syntesen formas som en dialogisk rörelse från *något ... till något högre*. Bron mellan detta *från* och *till* har många ansikten, mognad, förvandling, det divinatoriska eller visdom. Det finns en arkimedisk punkt, som kan jämföras med människans grundläggande tillit till något och som utgör kraften.⁹⁶⁷ (Se s. 7.) De exemplariska utsagorna finner sina rötter inom båda grupperna men samtidigt kan en skiljelinje skönjas – detta *högre* är olikartat. Meningssammanhangen och respektive ämbetes befogenheter, vård och det kyrkliga är avgörande fastän rörelsen inom de olika sammanhangen är likartad.

Vis, vishet och visdom

Valet av begreppet ”visdom” kan debatteras. Sökordet i den etymologiska läsningen (avsnitt 6) är *visdom*. Begreppsanalysen som metod står vårdvetenskapen nära (Eriksson, 1997) och läsningen kunde ha utvidgats. Redan denna etymologiska läsning visar dock på en växlande användning av begreppen ”visdom”, ”vis” och ”vishet”. Begreppen hanteras i många fall som synonymer samt i hänvisningar i form av *se även*. I studien står de olika begreppen för varierande konnotation utifrån växlande tillämpningar i den litteratur som hänvisas till. Kärnan kan dock upplevas som likartad. Innebörden gäller en levande mening i livet och i tillvaron, såsom, ”Den vise gläds över att leva och att ha levt, kärleksfullt genom en övertygelsens etik” (Comte-Sponville, 2001, 179, se s.146). Detta uttalande kan antas i studien som en meningsfull levnadsvishet samt som en *innerlighet*. Utgångspunkten är symbiosen mellan människan och livet. I avsnitt 6, *Symboliken Den Äldsta* hänvisas till en mera preciserad innebörd, visheten som en andlig kännedom om *Ordets lagar och principer* samt vishet när det gäller att praktisera dessa.⁹⁶⁸ ”Vishet” omfattar ordets innebörd såsom tillämpningen i en individuell praxis. Ur en hermeneutisk aspekt för dock *praxis* till det effektiva verkningshistoriska medvetandet, dvs. till **verk**, **verkhhet** och **även verksamhet**, att samla det framträdande i en fulländad avgränsning som *verkhhet*, ett historiskt vara som *ger ljus* åt det varande. Det gäller en värld som kan gripas inifrån den mänskliga ”historiciteten”. Analogin till konstverket och naturen står

⁹⁶⁶ Kierkegaard, 1999. De tre stadierna (eller existensmöjligheter) i mänskligt liv är det estetiska, det etiska och det religiösa (allmänt eller specifikt). Mognaden är människans frihet och mod att välja livsstil och då människan förmår förhålla sig samtidigt till det förflutna som till framtiden inträder den mognaden, den friheten och det mod som krävs.

⁹⁶⁷ Eriksson, 1994, 66–67.

⁹⁶⁸ Erlandsson, 1986.

även kvar: att låta det skapande verka som det verk det är och till konsverket som förnyar sig själv.(Se s. 7.) I den etymologiska läsningen hänvisas till levnadsvishet.⁹⁶⁹ Levnadsvisheten refererar till en praxis – i tanke, i ord och i handling: *att skåda människornas ärenden och att visa klokhet i viktiga och väsentliga ting lärt av livet*⁹⁷⁰ samt att *dröja vid* det verksamma. Tolkningen är visdom som verksam genom mänsklig vishet i konkreta situationer. Modellen är den hermeneutiska erfarenheten, den hermeneutiska medvetenheten och dess natur som *verksamhet* utifrån krav i konkreta situationer. Det vårdvetenskapliga verksamma är det historiska *caritas*.

Valet av tematik

Den vetenskapliga etiken är även intresserad av hur en forskningstematik väljs och vad som kan klassas som värdefullt och berättigat i tiden. Människan som kronologisk varelse har i alla tider fått uppmärksamhet, konstruktivt och mindre konstruktivt, ofta beroende av samhällslig ålder men även genom en kraftig vetenskapligt dominerad tidsepok. Mångsidighet i aspekterna är välkomna. Studien tar inte fasta på ett materiellt, ekonomiskt eller fysiskt levande, dvs. som att något av detta finns eller inte finns. Dessa horisonter utläggs inte. Studien fokuserar det etiska, andliga. Det etiska gäller även tillvägagångssätt och mera specifikt vägen till en högre tolkning och förståelse samt dess gestaltning. Varje utsaga vördas genom att explicita tolkningar av enskilda eller gemensamma utsagor inte verkställs. Det vore intrång på det givna i utsagan. Studiens forskningspersoner och forskningsmaterial är en integrerad och framlyft del av studien i en fortlöpande logik. Den alltid underliggande frågan är vad *Den Äldsta* står för samt lever en förebild i koppling till något värt att veta. Dialogen genom det partikulära, det allmänna och det universella är den röda tråden i att finna detta *värt att* eller *för att*. Forskningspersonernas utsagor kunde dock utgöra underlag för många studier. Varje steg människan tar innebär en meningsfullhet eller meningslöshet. Varje steg bär på betydelser. Häri ligger betydande svårigheter då valet av betydelser är avgörande. Utsagornas konstituering som evidenta har debatterats redan i studiens inledning. En tolkning och en strävan till förståelse lever redan i dialogens första steg på studiens första sidor. Successivt kan förståelseskeendena återkallas och bindas till nya horisonter. Det handlar om medvetandehorisonternas eget spel.

⁹⁶⁹ Östergren, 1981, 1063, 1071.

⁹⁷⁰ Dahlin, 1833, 691.

Att stiga ur det klassiska tänkandet, erfarenheten som beroende av kontinuerlig, ofta yttre bekräftelse, är prövande. Att gå till det hermeneutiska tänkandet och en erfarenhetsförståelse baserad på det historiskt verksamma är att ge utsagorna den högsta tilliten. Det subjektiva ersätts i studien av logiska enheter, av mening och meningshorisonter. Detta kvalitativa, enskilda och unika värnas, trots att det allmänna och gemensamma är frekventa bärare på framskridandet i studien. Fallgroparna är många. Hur människan hanterar sin bildningsväg är en väsentlig men en helt personlig fråga. Bildningen handlar om att mogna till ett ansvar för sig själv och för andra. Etymologin refererar väl till den erfarenhet som människor bär, särskilt om livet och om människans villkor. (Se avnitt 6.) Visdomen drunknar lätt i tillvarons dynamik. Studien visar på att i Det kyrkliga rummet lever inget tvivel, Gudsförhållandet är det som lever bortom den dynamiken. Det som ytterligare kan debatteras är omvägarna, de element och de förståelser som successivt uppehåller och formar intentionen i studien. Varje omväg, varje funnen förståelse är något annorlunda. Vägen framåt kunde även med lätthet vara annorlunda än vad studien nu framställer.

Evidensen och validiteten går lätt under i hanteringen av det primära, av de enskilda utsagorna. En giltig (valid) tolkning följer meningen i de företeelser som lyfts upp för att studeras. Utsagorna bär på en evidens och validitet som är svår att ens ifrågasätta. De är *där i* all sin sanningslikhet. Det vårdvetenskapliga intresset är en övergripande medvetandehorisont som skapar ramar och gränser.^{971, 972} En utvidgning av mening genom de dialogiska rummen har väggar, golv och tak.^{973, 974} Detta är en väsentlig aspekt i dialogen mellan partikulärt och universellt liksom i samförståelse.

Forskningsansatsen

Forskningsansatsen är vårdvetenskaplig och hermeneutisk (Eriksson 2000; Gadamer 1977, 1997). Studien karakteriseras som upptäckande, tolkande (utläggande och beskrivande) samt dialogisk. Ett abduktivt (Peirce, 1990) tillvägagångssätt skapas med referens till den vårdvetenskapliga satsen (Eriksson, 1994): Den människa som förmår ... Den vårdvetenskapliga referensen skapar hållpunkter i en vetenskapligt medlande abduktiva strategi (Peirce, 1990). Dialogen mellan teori, praktik och praxis, är genomgående. Strategin utmynnar i successivt uppbyggda meningsenheter (abduktioner),

⁹⁷¹ Eriksson & Lindström, 1999.

⁹⁷² Eriksson & Matilainen, 2002.

⁹⁷³ Bleicher, 1982, 69.

⁹⁷⁴ Buber, 1993, 97.

i syfte att nå den högre, mera mättade och utvidgade meningen. Abduktionerna sammanbinder och strävar efter en vårdvetenskaplig epistemologisk utveckling av mening medlad genom grupperna. Några episodiska bilder på vägen till visdomen kan exemplifiera, *att söka sin helighet, mening och sammanhang – enhet och helhet är hälsa*. Att vara hälsa och ett vardande hälsa är underförstått. (Jfr Eriksson, 2000.)

Förutom den vårdvetenskapliga satsen är de vårdvetenskapliga grundantagandena logiska tolkningsreferenser. Dessa vårdvetenskapliga förantaganden stödjer arbetet genom att lyfta upp det gemensamma och det universella. De abduktiva mötena blir även här redskapen till ett djupare inseende, *människorna finner varandra i gemenskaper som har djupare dimensioner, något genuint* (Det kyrkliga rummet, 15.10.2012) – som att tjäna i värdighet. Meningssammanhanget inbjuder konsekvent till det goda och det vackra. Dessa kvaliteter steg överraskande starkt fram redan i en första läsningen av forskningsmaterialet. Konstverket blev därmed en tacksam förebild. Varje utsaga i forskningsmaterialet kan ses som ett konstverk skapat av någon, för någon, eller för något. En skapande akt lever i varje utsaga, i *det vackra blir godheten synlig*.

Logiken i studien bygger inte helt på en *förväntad* logisk sekvensering från det deduktiva till det induktiva. I den logiken skulle forskningsmaterialet hanteras och bearbetas genom en strängare hantering. Det som avviker är relationen helhet i kongruens med del. Forskningsmaterialet i sin helhet är inte tillgängligt i det deduktiva avsnittet. Medvetandehorisonernas och förståelsens spel avgör valet av utsagor. Spelet är även avgörande för framskridandet i studien. De induktiva elementen, utsagorna är dock alltid närvarande och tillgängliga i utläggningarna. Meningsfullheten är kontinuerligt engagerad i spelet mellan teori och praktik (praxis). I studiens begynnelse var utgångspunkten och strategin något annorlunda. Sekvenseringen *förförståelse-tolkning-förståelse* var den sökta rena hermeneutiska sekvenseringen. Förfarandet gav inte eftersträvad läsbarhet och förståelse och den övergripande strukturen förändrades.

Inom det induktiva lever forskningsmaterialet i sin helhet. De meningshorisonter som stiger fram i det induktiva, ur de enskilda utsagorna uppföljs av teoretiska utläggningar vilka inte leder till sammanflätade slutledningar utan gäller som en momentan förståelse i sig. (Avsnitt 11.) Detta mera meningsbärande som antas stiga fram och leda till en högre förståelse i läsandet kommenteras inte. Skisseringen står för sig själv. Utsagorna lever dock vidare. Många texter och utsagor i studien står som de är och kan enbart läsas och

förstås utifrån meningssammanhanget. Denna öppenhet eller *låta stå* såsom de är, orörda av explicita tolkningar klassas tillhöra det hermeneutiska läsandet och tillägnas läsaren. Det abduktiva mötet mellan deduktion och induktion förblir det slutliga avgörandet i framskridandet till en explicit och uttalad gemensam mening eller visdom. Denna sekvensering förväntas bekräfta och lyfta fram det avgörande meningsbärande, trots många uteblivna explicita tolkningar i den löpande texten. Mångfalden av meningsbärande data är outtömligt.

Dialogen, den pragmatiska effekten och det effektiva verksamma historiska

Dialogen blir den genomgående *röda tråden* som allt mera binder samman data som utvecklas. Utsagorna i grupperna når en förståelse i en successiv dialog med det vårdvetenskapliga. Deduktion och induktion är de naturliga aspekterna där den vårdvetenskapliga satsen visar på siktet till det utvidgade. Utan en referens som sammanbinder och tolkar finns risken att närmelsesättet till forskningsmaterialet förblir separata intrång utan samband.

Dialogen konstituerar. Figurerna i studien konkretiserar dessa hermeneutiska rum på något varierande sätt. Den hermeneutiska bildningsresan har också en parallell i hur man inom den hermeneutiska traditionen ser på själva tolkningsarbetet, att vid läsningen av en text förstå helheten eller något fullkomnat ur det enskilda eller det enskilda ur det gemensamma och det universella. Tolkaren har förstått så här. Även detta hör till hermeneutikens natur.

Som tidigare i studien diskuterats skulle en högre distansering från det enskilda ordet varit mera skapande och överskridande, specifikt inom det abduktiva. Logiken, från deduktivt till induktivt eller det motsatta är inte avgörande. Meningsfullhetens spel är avgörande. Det avgörande inför att nå evidens i ett *Slutande är* det successiva arbetet fram till en utvidgning som gäller det meningsbärande. Utläggningarna är omfattande och det hermeneutiskt cirkulära påträngande. Något, det samma, uppträder dock genomgående. Samtidigt som detta talar för evidens i arbetet lider stringensen. Det cirkulära och det *lika* är svårbemästrade i sin repetition – inom ett varande i världen.

Dialogen med forskningsmaterialet (varseblivningen, enligt Peirce, 1990) säkrar dock överlag både evidens och validitet.⁹⁷⁵ Logik, vetenskap och data samverkar obehindrat.⁹⁷⁶ Pragmatismen frågar dock efter en påverkan i form av en effekt på handlingen. Beredskap, avsiktlighet och handling frågas efter inom pragmatismen. Många handlingar sökta i forskningsmaterialet måste dock förläggas till en framtid. *Lösningarna finns inte färdiga / ... / finns något att avstå från?* Tanken i sig, härbärgerar redan något antaget och avgörande, en spirande förståelse för meningssammanhanget och en praxis som inte växer utan att gå igenom förluster. Tilliten till en effekt på handlandet ligger i en nödvändig förändring. Växt och förändring innebär avgöranden och beslut med en uttänkt effekt, *om du tror tar du det i praktik*. Utsagor som medlar en övertygelse är svårtolkade till en tillämpning i en praktik. Studien eftersträvar inte en uttalad praktisk applicering, dvs. slutledningar i form av vad som bör förändras och på vilket sätt (hur). Studien går till det etiska, det som stiger fram i enskilda situationer. Studien rör sig medvetet mot det etiska, det *högsta* i tillvaron och det som slutligen i en mänsklig tillvaro formar både tanke och handling: ”Den vårdvetenskapliga kunskapen levandegörs genom en retorisk tradition som är förankrad i tillägnet, där förståelsen omformar såväl tanke, känsla som handling” (Eriksson & Lindström, 2003, 3).

Pragmatismen och det abduktiva

Pragmatismen och det abduktiva (Paavola, 2012) frågar även efter det som avviker, det motsatta, de nya upptäckterna eller det som ännu inte är. Frågan gäller förväntningar på något nytt.⁹⁷⁷ De abduktiva strategiernas siktar även på det nya som kan överraska⁹⁷⁸, *Människan lever förbiglidande och både tid och rum övervinns, människan i sig förlorar*. Seendet och den klara retoriken i studien både överraskar och överraskar inte emedan erfarenheten talar.

Samförståndet och likheten är överraskande höga i grupperna, trots det olika syftet i tillvaron. Förbindelsen till det öppna och vackra hör till de största överraskningarna. Förbindelsen till det pragmatiska går genom det etiska. Peirce (1990) överraskar dock redan språkligt. Hans texter balanserar med både humanvetenskapliga och positivistiska begrepp, dock med fokus på mening. Begreppet slutledning byts ut i studien mot mening och betydelse som etiska element. Det abduktiva står även som länken mellan det

⁹⁷⁵ Varseblivningen tolkas som att bli medveten om en föreställning enligt Peirce, 1990.

⁹⁷⁶ Peirce, 1990, 14-17.

⁹⁷⁷ Paavola, 2012.

⁹⁷⁸ Ibid.

vårdvetenskapliga och det pragmatiska.⁹⁷⁹ Att översätta begrepp i utläggningarna är ett redskap där förståelsen förväntas gå till det vårdvetenskapliga språket. Intuitionen blir dock ofta handledande i databearbetningen och det som många gånger leder bearbetningen vidare, från det enskilda till det gemensamma. En upptäckande abduktiv process frågar dock efter följande.

Den upptäckande abduktiva processen^{980, 981}

Den upptäckande processen kan debatteras ur följande aspekter:

- Att söka *element som avviker*, överraskar eller är ovanligt störande. Dylika element hittas inte i studien. Då utgångspunkten är *liv* hittas många kvaliteter. Ingen kvalitet är främmande eller avvikande. Liv består av de stora konstanterna, födelse, liv, död, i vilka de vårdvetenskapliga grundantagandena lever som närliggande element i studien. Den kyrkliga aspekten överraskar dock. Öppenheten inför ett Gudsförhållande är överraskande hög. Tilliten till varandra i båda forskningsgruppen är likaså hög. Såsom tidigare uttalats överraskar välvilligheten och det vackra hos forskningspersonerna.
- Att *observera, att känna in detaljer, små ledtrådar eller tonarter*. Utsagorna bär på upplevelser och erfarenheter ur ett *livets liv*. Detaljrikedomen är hög och orden räcker många gånger inte till i utläggningarna (tolkningarna). Konsten får ta vid i att forma kärnan i utsagorna. Utsagornas form, som enskilda eller allmänna varierar även beroende av vad studiens strategier fokuserar. Beskrivna naturbilder träder in i utläggningarna i stället för vardagens ord. Stämningarna inom grupperna är mångfaldiga – *I mörker och ljus – i gemenskapen börjar ljuset*.
- Att söka *hypoteser* (nya frågor). Att kunna tänka det till och med osannolika och att eventuellt pröva dem skulle höra till ett dylikt sökande. Till denna studies natur hör en varsamhet. Den utfaller i den försiktiga hanteringen av utsagorna. Det immanenta enskilda bevakas. Konstitueringen i det uttalade eller nedskrivna ordet bevakas. Meningssammanhanget handlar om en mänsklig *fakticitet*, trots karaktären av ett episodiskt skeende. Det abduktiva hypotetiska ligger i ett förantagande som framställs genom den vårdvetenskapliga satsen, som rådande primär referens i mötet med

⁹⁷⁹ Eriksson & Lindström, 1999.

⁹⁸⁰ Peirce, 1990, 7–11.

⁹⁸¹ Eriksson & Lindström, 1997.

studiens alla utläggningar gällande en framstigen förståelse. Den vårdvetenskapliga satsen är kontinuerligt handledande men även både reglerande och gränsande. Den utgör dock en nödvändighet i tolkningen. Ett antagande föreligger: *vad kan JAG i relation till att jag kan gå ut över mig själv?* För fostrare, ledare och lärare finns här en knutpunkt.

- Att söka det *meningsbärande*. Att söka mening i studien är gränsat till det prereflekterade vårdteoretiska, den vårdvetenskapliga satsen. Detta har visat sig både livsdugligt och fördelaktigt, trots bindningen. En utvidgning av rådande mening nås successivt. Här visar sig det deduktiva skedet baserat på reflekterade horisonter och meningsenheter mera utmanande och bidrar i högre grad till mättnaden i budskapet än vad det induktiva skedet gör. Det deduktiva har dock ett bestämt sikte som även begränsar sökandet efter betydelser i forskningsmaterialet. I sättet att närma sig förmår den reflekterande lyfta upp det meningsbärande på ett mera fullkomnat sätt. Den induktiva aspekten förblir mera repetitiv. En repetitiv rörelse förordas dock inom hermeneutiken men i denna bearbetning saknas det nya eller det annorlunda. Ett förnyat *inseende* genom de framlyfta medvetandehorisonterna som redskap kunde lyfta upp mera dynamiska data. Det kyrkliga rummet karakteriseras dock av en högre dynamik än Loggboken. Frågan kan gälla det talade ordet som mera intensivt än det skrivna ordet eller om något mera främmande eller mera nära som den enskildas traditionstillhörighet.
- Att förstå *meningen*. Genom att följa den förståelse som förs i dialogen mellan teori och utsagor, kontinuerligt från början av arbetet till *Slutandet* följs även det meningsfyllda. De tankeslipande strategierna som går mellan det enskilda, det gemensamma och det universella är genomgående och ett kriterium i hela studiens strategi och innebär att hålla fast vid den *faktiska* eller befintliga tillvarons mening. Att sätta ord på det osäkra, det osynliga, det som inte är påtagbart utan endast kan anas är riskfyllt. Att *erkänna* en historisk tradition, är samtidigt att erkänna dess mening och dess sanning som referens för tanken. Att erkänna är både utgångspunkten och slutpunkten, den gordiska knuten i hela studien.
- Att söka *mönster eller relationer* som passar in i en argumenterbar enhet eftersträvas. Det abduktiva söker sammanbindande delar i ett pluralt eller ett lovande mönster av relationer, som något intelligent gripbart. Ett mönster har successivt utvecklats, trots

de låga sprången mellan det enskilda, det gemensamma och det universella eller det teoretiska. Forskningsprocessen handlar dock mera om att sammanfoga till mönster och därmed mätta och utvidga en mening än om sammansmältning av horisonter analogt med ett egentligt hermeneutiskt grepp. Att skapa nytt är i studien mera att *säga på nytt* det som redan är sagt, t.o.m. med samma ord men ur en annan infallsvinkel – dels den vårdvetenskapliga, dels forskningspersonernas egna ställningstaganden. Studien förblir tolkande och beskrivande trots ett eftersträvat explorativt angreppssätt emedan steg som överskrider fakta (data) är varsamma.

Förutom ovanstående ifrågasättande dimensioner kan ytterligare följande aspekter på studien kvalitativ karaktär uppmärksammas.

Det kritiska

Ett kritiskt förhållningssätt kan öppnas genom att rikta uppmärksamheten på den *upptäckande processen* i sin helhet, dess olika element och faser. Dessa upptäckter går egentligen till de hermeneutiska meningshorisonternas spel där förståelsen utgör det kritiska. Detta spel går i dialog med studiens forskningsobjekt, utsagorna. Valet av utsagor kan argumenteras. Utgångspunkten är att ”det finnas något som på en gång är högre än människan men som hon samtidigt kan förstå som sitt innersta och sanna väsen”. (Se Ahlberg, 1946.) Det enskilda och det universella samspelar. Detta är även den pragmatiska abductionens liksom hermeneutikens och vårdvetenskapens övergripande intresse. Nya meningshorisonter och meningsenheter växer fram. Tolkaren ser att dessa cirkulära tolkande rörelser kan i en skrivning te sig som enbart en mekanisk repetition. Tolkaren är dock enda redskapet som i samverkan med vetenskapen och utsagorna förmår skapa rörelsen *i saken* fram till det allt mera meningsmättade.

Hermeneutikens validitet som *öppenheten* är en tillgänglig utväg till eventuella uppdykande nya vägar. Därmed tolkas den hermeneutiska processen inte som en avslutad rundgång. I takt med att den som tolkar fördjupar och utvecklar sin förståelse antar tolkningsprocessen alltmer omfattande former. Tolkningen är begränsad av tematiseringen. Figurerna 4 och 5 är exempel på detta. Slutna horisonter lever med. Det centrala är att kunna utläsa att ärendet gäller att alltid söka en *hemvist* i traditionen genom tolkningen. Utan en traditionstillhörighet är även den tolkande människan hemlös. Tolkningarna går ofta genom det som är främmande. Hit hör generationsklyftor, illabefinnande och sjukdom. Här återkommer den hermeneutiska grunderfarenheten, en

erfarenhet av hur en förståelse växer genom att det meningsbärande, tillvaron själv förfrämligas, *Lösningarna ligger inte färdiga*. Här kan den primära grundrörelsen vara avgörande, som antingen hemhörighet eller främlingskap.

Strukturella element i studien kan diskuteras. Tolkaren har frånsagt sig en kronologisk ordning – den binder sekvenseringen av data. En frihet är nödvändig inom en hermeneutisk studie. Den som förbinder Den *Äldsta* med en kronologisk person finner inte studiens idé. Något ytterst storstilat bundet till en given tid hittas inte i studien. Intentionen ligger i det utvidgade. Studien ligger även utanför en kvantitativ aspekt. Det som skulle stiga fram i en tolkning grundad inom det kvantitativa är de många ”Tack” som tillägnas varandra. Studien går bortom och bakom dessa.

Varje meningsenhet, varje meningshorisont utgör dock, i någon form, ett avstamp till följande. Något blir stående. Språket når kontinuerligt hållpunkter och nya fästen. Dessa hållplatser (abduktioner) är ett hermeneutiskt möte som leder tanken vidare. Det handlar om ett språkspel, partikulärt, allmänt och universellt kring något meningsbärande.⁹⁸² Här hittas studiens kritiska pensum. Det lika på ett ontologiskt plan i grupperna engagerar – födelse, liv och död. Engagemanget visar på både det evidenta liksom på det valida.

Den kvalitativa studiens karaktär

Helenius⁹⁸³ framhåller kvalitativa studier som *induktiva, idealiska och apolitiska*. Denna studies väsentliga byggsten är det induktiva – i form av de enskilda utsagorna. Intresset riktas även alltmer mot det enskilda i det induktiva skedet. Härur kunde forskningsarbetet ha fått sin början. Utsagorna hos forskningspersonerna får dock genomgående det största intresset – det som *talat för sig själv, det som står för sig själv*. Det universella får sin klädedräkt i dialogen, genom orden i utsagorna. Det visar sig naturligt även i den kyrkliga dimensionen. Kvalitativ metod är även inriktad på att så autentiskt och riktigt som möjligt fånga aktörernas egna verklighetsuppfattningar, motiv, tankesätt och mening. Forskningsprocessens olika faser flyter in i varandra och blir genom abduktionen samtidigt.

I studien prövas dock kontinuerligt de vårdvetenskapliga gränserna i relation till den kyrkliga kontexten. Den vårdvetenskapliga gränsen prövas i antagandet om människan

⁹⁸² Gadamer, 2010, 65–66.

⁹⁸³ Helenius, 1990.

som enhet och helighet. Det etiska disciplinära, dvs. teologins egna gränser i relation till vårdvetenskapens referenser gör sig påmint. Här inträder även frågan angående tolkarens kompetens. Det disciplinära aktas. Det forskningsetiska gör sig även gällande i varje ställningstagande, i varje ord och i varje tillägnelse som de bärs fram inom grupperna. Tolkarens vaksamhet och varsamhet gör sig gällande i hanteringen av varje utsaga och i varje argument som tillskrivs dessa utsagor, även de kyrkliga.^{984, 985}

Det kyrkliga rummet lever inom sitt eget meningssammanhang, vilket som ett teologiskt ärende står utanför tolkarens kompetensområde. De texter, utsagor som fokuseras inom ramen för denna studie handlar mera om ett vardagligt varande och frågande, en praxis inom trons sfär där tron är imperativ – oantastlig, *bönen är Guds närhet* (Det kyrkliga rummet, 12.11.2012). Den vetenskapliga etiken är även intresserad av hur en forskningstematik väljs och vad som kan klassas som värdefullt och berättigat i tiden. Denna studie är idealistisk. Såsom tidigare nämnts fokuseras inte det ekonomiskt-materiella. Det etiska och det välvilliga är det genomgående siktet.

Studien är *idealistisk*. Hermeneutiken och vårdvetenskapen söker det goda och det vackra. Gruppernas markör är det vackra och det ideala. Det vackra har sin egen utstrålning. Det är det givna. Utsagorna och dess mening är det givna. Detta är det verkligt evidenta och valida i studien. Det vackras ethos och etik har sina historiska rötter. Grupperna har sin utstrålning och sin historia. Bildningen formas genom det historiska och genom tillägnelsen, den *utgjuter sig harmoniskt över en mänsklig karaktär utifrån en andlig strävan, som innerlighet i tillägnelsen*.⁹⁸⁶ Denna utstrålning är märkbar och given. Ett säreget ethos är imperativt i grupperna trots sina annorlunda sikten. Genom detta implicita i kombination med det uttalade tas ett språng över till det bejakade. Det bejakade lever i ett ethos. Med detta lever en estetik och en etik som förmår fästa siktet på *människans* väl, som något högre, något förhöjt, något innerligt.

⁹⁸⁴ Molander, 1993, 40, 74, 89.

⁹⁸⁵ Risser, 1997, 207. Den hermeneutiska filosofin visar på en värld som kontinuerligt strävar att fly människan in i ändligheten. I sin praktiska utveckling kan denna strävan väckas genom att väcka tillvaron till sig själv, genom det som talar till människan. Det gäller att fånga livserfarenheten (fakticiteten). Att fånga den eller det som i flykten samtidigt visar och döljer sig är att hålla fast vid en inre ordning som praxis formad genom tolkningen, förståelsen och bildningen. Detta är den svårfångade praktiska kunskapen vilande i en mänsklig etisk integritet som påkallar en etisk hållning.

⁹⁸⁶ Thevenius, 1995, 156–157.

Osäkerhetsmoment finns redan inom en kontinuerlig dialog. Förståelsen är inte självklar men att falla för det självklara är frestelsen. Riskerna för att ta alltför långa omvägar lever. Den etiska relationen till den andra är aldrig okomplicerad. I den kyrkliga forskningsgruppen hänvisas till det exemplariska. *Att vara förebild är att synas såsom människa. Att visa att man är just det man vill vara.* Mera formalia frågas egentligen inte heller efter. I denna studie förekommer inga formalia om informanterna. Den föregripande horisonten är begränsad till det historiska, med sin tolkning utifrån det etymologiska. Forskningspersonerna är anonyma för utomstående. Utsagorna har i hög grad bevarats i sitt ursprung. Många kan identifiera sina ord i utsagorna. Att känna igen kan tolkas som att det enskilda och det gemensamma samspelar. Det ingår i avsikten. Meningssammanhangen visar på det vackra, godheten, öppenheten och tilliten. Siktet och sökandet går genom detta – helt naturligt utifrån forskningsmaterialets natur. Hänvisningarna till det mänskliga ontologiska kan väcka frågor i relation till den egna verkliga verkligheten. Det enskilda i studien bearbetas egentligen övergripande på en allmän nivå, distanserat från källan och läsaren. Den antagna hermeneutiska lättheten, vardagligheten och enkelheten lyser inte i studien. Den tunga fakticiteten i de deltagande gruppernas tillvaro tränger på. Det hermeneutiska språket är komplext. Vetenskapligt har det innovativa hermeneutiska inspirerat på bekostnad av en klassisk logik. Någon form av *djupanalys* finns inte, trots siktet på att förstå det meningsbärande genom forskningspersonernas eget språk, i vilket budskapen utstrålar en egen retorik.

Diskussion

Bernasconi (1998) uttalar sitt förtroende för Gadammers generaliseringar, trots deras brister i specificitet och exakthet. Han framhåller Gadammers innovativa och provocativa grepp framom den eventuella irritation de bär på.⁹⁸⁷ Att skapa en talande helhet där något *det ena* förmår medla det meningsbärande och det innerliga är i sig djup. En insyn i en helhet och enhet är möjlig genom den vårdvetenskapliga satsen, som i sig bär på vetenskapens djup. Den skapar gränserna och uppehåller både siktet och sökandet.

Studiens övergripande fråga är:

Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i *Den Äldstas* tillvaro speglad i ett vårdvetenskapligt perspektiv?

⁹⁸⁷ Gadamer, 1998, viii.

Det meningsbärande budskapet ur hela studien har fått sin form genom de två underfrågorna: Vad är det meningsbärande budskapet? Vad är den innerliga visdomen? Det slutliga meningsbärande kan ytterligare sammanflätas i sin mest mättade form enligt följande:

Traditionen är bärande och visar på en bestämmelse. Det gäller att upptäckta detta säregna – människan, det heliga och hälsan. Att överta barmhärtighetens och medlidandets ethos förenar tillvaron och människan med kraft och förmåga. Detta vackra och goda finns i den caritativa aktens ordning – i gärningarna som ligger i tron, i hoppet och i kärleken. Människans ethos visar på denna yttersta mening. Verklig tro är praxis – att tjäna. Människan är dock unik, detta är saltet.

Budskapet är en utläggning som utgångspunkt för fortsatt reflektion inför att fånga en innerlighet utifrån de två grupperna. Den innerliga visdomen visar sig som:

Att se framåt mot det säregna, det förhöjda är att se det heliga – människan och hälsan. Det gäller att skapa detta seende, alltid på nytt. Erfarenheten visar på vägen till kraften och förmågan, till det caritativa som en nådens gemenskap. Övertygelsen är praxis i syfte att tjäna.

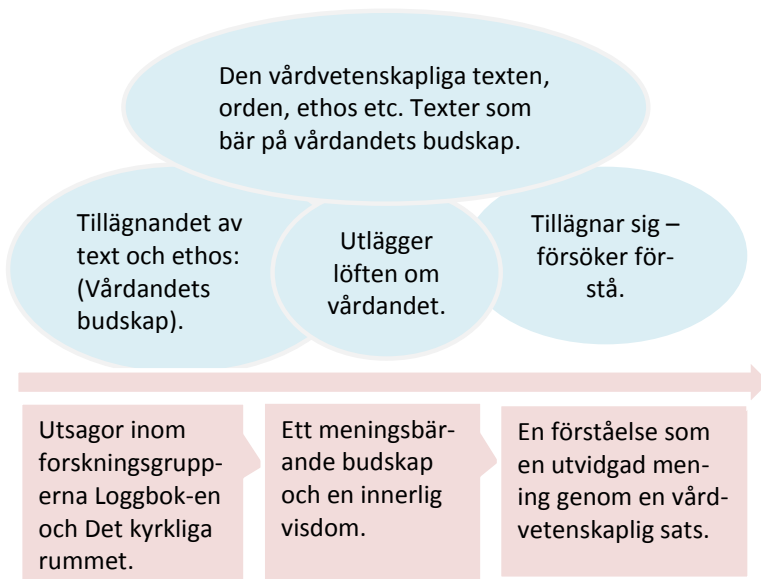
Visdomens relation till sanningen förefaller enkel. Det sanningslika ligger i studiens enskilda utsagor. Sanningen gäller dock även utsagornas egentliga ursprung, som något uttalat eller nedskrivet av någon.

De gemensamma utsagorna och det som formas i abduktionerna står för detta sagda. Troheten går mot ordet skapat i de enskilda utsagorna. Den genomgående diskursen, den vetenskapliga satsen, befriar inte heller helt. Budskapets natur baserad på den etymologiska läsningen har genomgående även levt sitt liv i bakgrunden, i kongruens med övergripande vetenskapligt tänkande. Den får egentligen sin största betydelse i detta slutskede, elementen och begreppen till och med orden står kvar. I de budskap och i den visdom som formats och kontinuerligt omformats lever det etymologiska som abstraktioner ur en mänsklig komplexitet och fakticitet. Detta som griper tag i allt det studien sysselsatt sig med har sina rötter i det etymologiska. Dessa rötter lever som:

- *förhöjdhet*, ett livsmönster skymtar – en etik,
- ett *inre bemödande* som att växa i ett etiskt mönster – ett ethos,
- en *innerlighet* som en hänförelse för denna etiska ordning lever – ett pathos.

Ju längre studien har framskridit, desto mera stiger dessa element fram. Ett nötskal som omsluter det mest väsentliga i en visdomens gestalt, det innerliga är den största upptäckten. Ett *etiskt mönster* tar gestalt i studien. Ett *ethos* och ett *pathos* visar sig som en hänförelse i en hermeneutisk anda.⁹⁸⁸

Att förankra tematiken i begreppet ”tillägnan” vore fruktbart. Begreppet ”tillägnan” klargör väl det hermeneutiska greppet inför studien. Genom elementet tillägnan får denna studie dock sin förankring i vårdvetenskapens teori. Följande, ur Eriksson & Lindström (2003) får exemplifiera: (kopierat av figuren är blå och den tänkta appliceringen av denna studie visas i rött)

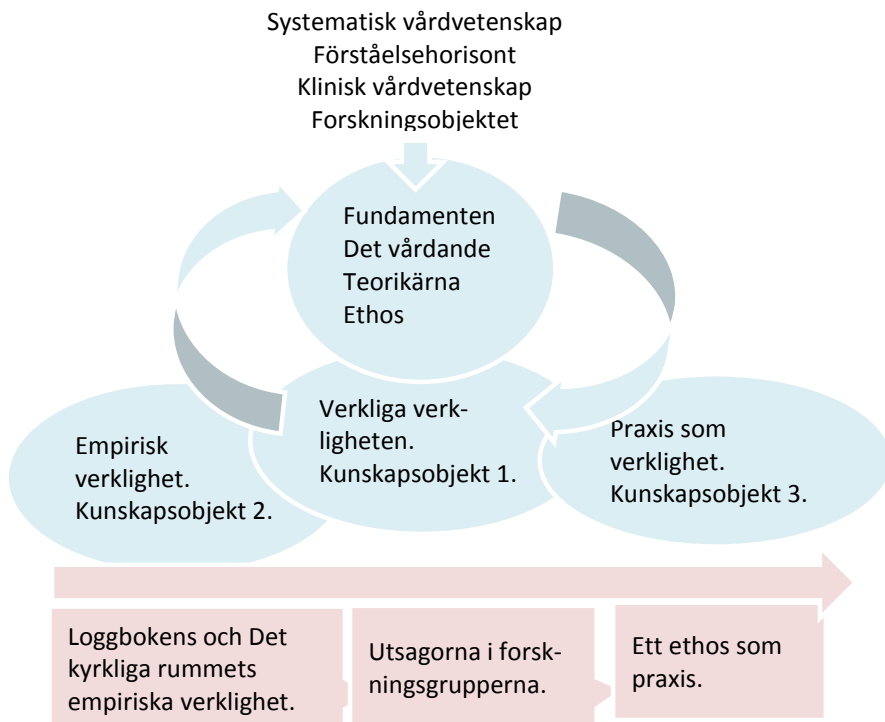

Figur 19. Studiens vårdvetenskapliga relevans genom en förankring i den teoretiska modellen ur Gryning II (2003): ”Tillägnandets inre mönster i den vårdande akten” ur Eriksson & Lindström, 2003, 14, figur 3

Den etymologiska bestämningen av *Den Äldsta* både neutraliserar och applicerar väl all dagliga konnotationer. Etymologin lyfter seendet och kunskapsobjekten ur den empiriska verkligheten till en verklig verklighet och en praxis som ett ethos. Visdom som centralt begrepp kan uppfattas auktoritärt och även totalitärt. De vetenskapliga perspektiv

⁹⁸⁸ Løgstrup, 1994, 67. Något (lyckan) åstadkommer livsglädje, livslust och livsmod.

som utgör studiens ramar har redan en bestämning på *visdom*. Inom vårdvetenskapen är visdomen *caritas*. Inom teologin är visdomen *Kristus* och inom hermeneutiken benämns den *insikt*. Etymologin bekräftar och bestämningen som ett *meningsbärande budskap* och en innerlig visdom samlar och står inte i konflikt med de disciplinära bestämningarna. Vårdvetenskapens centrala element *gemenskap*, det som allt vilar på skulle även utifrån forskningsmaterialets karaktär varit fruktbart. Symboliken *Den Äldsta* står dock för många betydelser, mytiska såväl som vetenskapliga. Det etymologiska ger betydelser utan att personifiera. Den kronologiska äldre lever enbart i eftertanken. I studien kan utläsas en empirisk förankring utifrån studiens utsagor – i det som är den verkliga verkligheten. Övervägande ligger studien förankrad i kunskapsobjekt 1 (verkliga verkligheten) och 3 (praxis som verklighet) ur vilka språkdirkten, uttrycken och orden för till vårdvetenskapens fundament, till hälsa och lidande, till det vårdande (gemenskapen), till teorikärnan *caritas* och till ett *ethos*. I följande figur lånad ur Gryning II (Eriksson & Lindström, 2003, 8, figur 2) visar på en förankring i vårdvetenskapens vetenskapsteori (kopian av figuren är blå och den tänkta appliceringen av denna studie visas i rött).

Figur 20. En översikt av studiens forskningsobjekt förankrad i den vårdvetenskapliga teoretiska modellen i Gryning II (2003): ”Klinisk vårdvetenskap som disciplin” ur Eriksson & Lindström, 2003, 8, figur 2

Gadamer (1998)⁹⁸⁹ uttalar sig om artistens dilemma på frågan angående vad något skapat verkligen representerar. Han antar att den moderna artisten är mindre en skapare än en upptäckare av vad som ännu inte är inom synhåll, det som ingen ens kan föreställa sig. Det kritiska är dock att detta, som ännu inte är, måste svara på något *mått*. Gadamer hänvisar till Aristoteles att måttet är, tidigare och nu, något som inte är för litet, inte är för mycket, inget övermåttligt och ingenting saknat. En måttfullhet eller en besinning som inom mänskliga sfärer är svåra att precisera. Visdom är dock både besinning och konst som väsentliga ingredienser. En frihet lever dock alltid. Den är vägen ut från det som eventuellt begränsar. Den hermeneutiska öppenheten är den friheten. Den friheten lever måttligt i studiens abduktioner.

I studien framstår många okomplicerade sanningar. Några kan återkallas bland dessa sanningar, *om du tror något tar du det i praktik*. Teori och praktik är förbundna. En övertygelse är förbindelsen och inom vårdvetenskapen (Eriksson) alltid för den andras väl. *Det var som om Guds kärlek kom till mig, ganska enkelt*. Tro och handling blir *ett*. En upptäckt som eventuellt inte är omedelbar utan upptäcks av människan, i hög grad senare. En vårdpraktisk fråga handlar även om människans delaktighet i gemenskaper, där frågor bortom det vardagliga kan bearbetas, om inte direkt så indirekt via t.ex. det poetiska, det litterära ordet eller som i studien genom Helgens ord (Evangelieboken, 2000) eller angelägna frågor inom vård och vårdutbildning. Ordet kräver koncentration annars går budskapet förbi. Det innebär att *delta* i en framställning. Deltagandet omfattar en spänning inför upplevelsen av andras tolkningar. Gäller upplevelsen, dina eller mina, alternativt en ömsesidighet av dina tolkningar och mina. Något som stiger utöver det enskilda inbjuder. En inbjudan kan eventuellt överkomma en oförmåga att stiga in i en dialog liksom en oförmåga till en öppenhet som gäller det svåra, tillit, ensamhet, försoning m.m. Det handlar om att uppleva sig inbjuden till något långsamt skapande meningsbärande, genom att känna igen sig själv i något högre. Detta är ingen ny upptäckt utan en upprepning av något redan tidigare uttalat i studien, vaksamhet, varsamhet, kontinuitet och det som inspirerar, engagerar är nödvändiga kvaliteter i varje företag riktat till *Den Andra*. I sin teorimodell (Nåden, 2000a, 77) *Når Sykepleie Er Kunstutøvelse* synliggörs kännetecknen på vården (sykepleie) som konst. En konst som framför allt lever i mötet med den andra. Modellen *Den Arkeologiske scenen* upptar: inbjudan och bekräftelse, mötet, aktualisering av värden, den goda viljans handling och

⁹⁸⁹ Gadamer, 1998, 91.

det estetiska varandet.⁹⁹⁰ Dessa teman med sin inneboende ”*viljan till det gode er helt sentral for den gode handling*” (Monsen, 1988 i Nåden, 2000, 86) karakteriserar väl forskningspersonernas gemensamma liv även i denna studie. Det som kan skattas som grundläggande i denna välvillighetens kultur gäller människans säregna natur, hon *är alltid beredd att börja på nytt*. Det är en hoppfull utgångspunkt i en samvaro. Den nu aktuella studien är klart opolitisk och klart *kvalitativ*. *Hårda data* är inte ens tillgängliga. En något undanskymd agenda finns – den äldre.

Delarna i den vårdvetenskapliga satsen, de meningsenheter de framställer är svåra att särskilja genom ordet och genom betydelseerna. En applicering i datamaterialet som en högre sammanhängande helhet vore eventuellt mera fruktbar. Satsen kunde väl inom forskningen prövas inom mera främmande grupper, gemenskaper med sin retorik som ett redskap till en språkligt utvidgad mening och annorlunda begreppsliga uttryck, *språk-ord-mening* genom olikartade *vad* och *hur*. Det kyrkliga rummet framställer ett mera främmande datamaterial med sin språkdirkt. En språkdirkt som väl förmår fånga och framställa en innerlighet medlad genom erfarenheter av fundamentala skeenden i tillvaron, födelse, liv, död. Enda kriteriet i varje slag av forskningsgrupp är elementet *förståelseerfarenhet* i all sin komplexitet samt därtill en öppen, fri retorik. Cirkeln i denna studie kan avslutas i en koppling till studiens övergripande fråga: Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i *Den Äldstas* tillvaro ur ett vårdvetenskapligt perspektiv? Svaret hittas redan kort inom studiens etymologiska utläggning. (Avsnitt 6)

De sista orden ligger dock i det poetiska:

”Stäng aldrig ute något som helst oroande, någon som helst smärta,
något slags svårmod, från ditt liv ty du vet inte hur dessa tillstånd
arbetar med dig”.

Rainer Maria Rilke^{991 992}
1875–1925

⁹⁹⁰ Nåden, i Eriksson & Lindström, 2000, 77–93.

⁹⁹¹ Hettinger, E. 1977.

⁹⁹² Se även Wahlund, P.E. 1952. R. M. Rilke. Lyrik. Wahlström-Widstrand. Stockholm.
Wittrock, C. H. 1978. R. M. Rilke. FIB Lyriskklubbs Årsbok. Kristianstad.

SUMMARY

The Eldest – life is acquiring

An explorative study of a meaningful message and an innermost wisdom in caring science

Maj-Britt Högström

By quotations of authoritatives in the research field can a simple picture of thinking be drawn:

All men desire by nature to learn and urge to live seeing. This is constitutive for human being. Seeing is the starting point in experience.⁹⁹³ It is a message of love, trust, hope and freedom. It is about searching for unity and meaning. Dare to stop, dare to reflect inward, backward and deeper. The signs are given to be found. The struggle of life itself is beautiful and in the good lust lies the real joy of life, meaning and strength.⁹⁹⁴ Suffering is a human beings first form of life. Joy is the second form. Through ages man have tried to understand suffering and wondered about joy. Both suffering as joy seeks words.⁹⁹⁵

The study is a dissertation in caring science (Eriksson, 1994, 2003, 2006 in Lindström, Lindholm & Zetterlund) and is as such built upon a caring science idea and grounded caring axioms. The overall disciplinary strategy lays in the movement of pragmatism, deduction, induction and abduction (Peirce, 1990; Paavola, 2012) in dialog with horizons of meaning and with the imperative data in the study, the usages of two attending groups. One group is from the Lutheran Church (Det kyrkliga rummet) and the other group beholds a professional caring background (Loggboken). Behind these groups live daily dynamics of ontological human matters. These groups are supposed to give words to the research results, built in the caring science idea (Eriksson, 1994).

The central element *The Eldest*, created by an etymological reading in accordance with the central literature in the study and thus fictive and symbolic but pictorial is characterized as (a draught):

⁹⁹³ Risser, 1997, 42–43. (A quotation.)

⁹⁹⁴ Eriksson, 1987b, *efterskrift*; Eriksson, 1994, 31–32. (A quotation.)

⁹⁹⁵ Huovinen, 2006, 5–6. (A quotation)

A dweller acquiring centuries of wisdom by growing wiser through years. By learning from life man understands the matters of life – an insight as a living and meaningful unity, an order. By an inner struggle man visualizes life's highest modes, the highest intensions of life and Gods holy care. By caritative caring as an inner activity, as love in acting man perceives fulfillment of another as the highest good. The experience of understanding and of education will set harmonically all over an ethos according to this spiritual striving as an innermost acquiring. The scene of wisdom is the innermost. The message in the study is an *innermost wisdom*.

The pictorial is supported in the attending groups:

We have learned. We can't avoid the good or the evil. We make choices every day, every moment, every minute. We can avoid a lot. Act otherwise – act according to your hearth. (Det kyrkliga rummet.)

The experience and the education reached by maturation and by time are crucial and necessary in acquiring wisdom. Thus this fictive and symbolic character is used as pictorial and symbolic in this research.

One starting point is articulated in this study out of a caring science perspective (Eriksson, 1994): the caritative as an ethos and an ethic are anticipated in the two research groups: Loggboken and The churchly room. Included and explicitly articulated in this caring perspective is a hermeneutical aspect in which the concepts of education, experience of understanding and wisdom are stressed (Gadamer, 1977, 1997; Risser 1997). Furthermore a spiritual (churchly) dimension in one of the groups is explored through without being excluded from the other group. A theological interpretation is excluded. The interpretations are directed to the conversation, to the articulation of *what* in a daily life. The holy message is living in this conversation but will still be in the background.

The aim is to uncover a meaningful message and an innermost wisdom in – *life is acquiring*, **in order to** see and to learn from the *Eldest* and life itself out of an caritative approach. This innermost is anticipated as a longing for unity and health in daily matters and in an ability to care for the other. The **main overstatement** concerns this most affirmative and innermost by the *Eldest* out of a living in factual life. **Two questions expired**; What will be the meaningful message in the acquiring? What will be the

innermost wisdom in serving the good? A message and its wisdom will get their expanded meaning out of a caring sentence.

Man who dare

- seeing back with gratitude, seeing forward in confidence, seeing aside with love and upward believing wear that dignity, that holiness and that mercy and compassion which belong to life in its basics.

The strategy in the study will follow the following understatements:

- by uncovering this message and wisdom (the picture) mirrored in a diary (Loggboken) with reference to a collegial history in caring. The effective historicity ((ty.) Wirkungsgeschichte) as an influential historicity as a melting of past, presence and future is supposed.
- by uncovering this message and wisdom (the picture) mirrored in a conversation group (Det kyrkliga rummet) active in the Lutheran church. The effective historicity ((ty.) Wirkungsgeschichte) as an influential historicity twined of past, presence and future is supposed.

A hermeneutical study can be activated in terms of *what* and *how* and as such the hermeneutical elements of interpretation and understanding will find their meaning for a certain group of human beings or a certain tradition to which the questions are directed. As an event, an experience of understanding and with focus on a message, a *what* as meaning is important and as such it is the priority in this study. Such a message is considered in hermeneutics hard to be reached by classical methodological methods. The hermeneutic as an art displays meanings out of existential ontological mediation: life mediate itself through language, in poetry, in logos – in the spoken and in the written word of the two groups. A logos, a message and a wisdom is searched for. In the culture of church the word logos (wisdom) means Gods creating word. In a caring tradition (Eriksson) logos (wisdom) is understood as caritate. The hermeneutic discipline stresses the concept of insight as wisdom by a consciousness of the borders of life. The philosophical hermeneutics is interested in the practical, in practical tasks as a concrete work by an ethos in an approach to oneself, the other and to life. Ethos bears logos, an ethic as a wisdom formed by historical progress in an experience of understanding.

The **persons** attending the research are situated in two contexts. One context has a background in the Lutheran church and the other in a caring profession. The **data material** is formed out of the usages from these persons, from the spoken and the written

word. The usages as particular and common are continually integrated in the leading caring sentence from the beginning of the study to the end. The usages stand by the methodological for the final message and wisdom and at the same they form the operative dimension in the study, the evidence and the validity.

The overarching methodological approach is in the hermeneutical process (Gadamer, 1977, 1997; Risser, 1997) integrated with a pragmatic abductive approach (Peirce, 1990; Paavola, 2012). The strategy lies in the deductive, the inductive and the abductive in dialog with particular and common text, the usages out of the two groups. The real hermeneutical challenge is to think otherness and sameness, familiar and strange, religious and secular at the same time. Thus these texts will meet in dialogical spaces – halts where the meaning searched for will come to language supported by the created universal caring idea. This will stand for an expansion of meaning.

The hermeneutical concept, effective historical conscience carries the process of understanding and interpretation mediated by the hermeneutical circle (encounter) and an understanding as a melting of horizons in a hermeneutical encounter in connection with the concepts of experience and education. The intension and so do the results of the study depend heavily on this concept of historicity as effective historicity. This historicity lives in the successively ascending order of horizons and in the dialog with the main text, the usages in the two groups. The ultimate aim is to display these conversations as much as the participants, including the interpreter in the study are able to consciously understand and articulate. The interpreter's status in the study is critical because the formations of the texts are entirely dependent on being intuitively historically awake.⁹⁹⁶

The main functional in this study is the historicity of understanding. The evidence in hermeneutical studies comprehends as such a reflection of the whole process of understanding: the hermeneutic circulation, the historical movement of repetition and recollection. This process is implicitly functional by the mediation of an *awareness* of historicity. The study clings to the assumption that only a unit of human being is *understanding* – being and becoming. Only a human unit is able to be thrown backward and forth in a circularity of *has been* and a not yet. This awareness is the methodological preunderstanding in this study.

⁹⁹⁶ Risser, 1997, 73.

The study lies heavily on the confident thought of a common spirit which will successively shape the real experience in an understanding. The readings of the integrated usages in the text will mediate. This lifegiving spirit is in a tradition. This tradition will shape an ethos and an ethic. Glimpses of such an ethos and ethic live in the two research groups as openness, direct and genuine. The universal, something pointing *higher* is obvious in the language and in the words healing nature. The *beautiful* is an obvious mark in the conversation. A basic thought is that the hermeneutical disciplines create *dialogical spaces* (encounters) which will enable an expansion of these comprehensions. The search is for human's being, the fictive etymological humans articulation of an expanded innermost message in connection to the caring sentence.

Two significant horizons are articulated in the deductive part, *Changed man looked backward, changed – but always the same*. The other horizon is, *From a view far behind one will see meaning and context*. These two horizons are found to be crucial in the study. The first abductive halt, the message out of the deductive is (a draught):

Tradition (the historical) is present and past events are pictorial pointing to a future, something higher. Here lie all the possibilities as even all the crises in life. Every day is about decisions and understanding is on trial. The search for one's holiness, something of your own is to be creating it always anew. What is essential in life. Mercy and compassion appear in the good and the beautiful. To assimilate these goods is to create strength and ability. Joy, belongingness and togetherness are powers of life. To serve in truth and dignity is in the order of the human act. Life is great.

In the inductive phase are the particular expressions in the two groups recollected and pronounced in an interpretation of their own. The recollecting calls for the unique in the usages and new horizons are brought to light. These horizons are in Loggboken:

- In communion towards the future
- In participation by being truly present
- An educative path (historical context)
- The creations by the nature and the technological pictures

in *Det kyrkliga rummet*:

- Prejudices constitute the tradition and cordiality is the innermost in existing
- The communion is the source and the ability for transmission as to step in
- Eternity has already began / ... / the divine understanding
- Our ethos is the ethics as to think all through
- Health is holiness and the experience of the beautiful is an illuminating event

The second halt, the message emerging from this inductive strategy in the study is (a draught):

Tradition (the historical) will carry us. It is to discover the uniqueness and the sameness. Ethos comprehends this outmost meaning. The caring (human) act lies in belief, in hope and in love. A genuine togetherness is a togetherness of mercy. This carries that ethic and that dignity which will live in warmth, unselfly.

Twined horizons out of the entire dissemination, the deductive and the inductive will create the final message as the ground for an understanding of an even more embracing meaning as an innermost wisdom. The final halt of this understanding is, (a draught) the innermost wisdom is articulated as:

Seeing forward to the unique, something greater is to see the holy – man and health. This seeing has to be created always again. Experience shows the way to the strength and to the ability – to the caritative as a communion of mercy. To believe is commitment as praxis in serving the other.

The innermost message has got its words out of the usages in the groups. The particular pronouncements in the usages are not left behind in the study. These are keeping up the whole intension of the study. The spoken and the written word in the two research groups stand for the validity and the evident in the study. The unique and the real in the words of the research groups will survive to the end of the study. The confrontation of texts, the universal, the common and the particular texts form these critical spaces where a twine of horizons is the hermeneutical aim. The research object is the word and the text. These are in play if not in a melting of horizons though a configuration or a twine of horizons.

The hermeneutics are pointing to an assumption of seeing behind the instrumental and the exploiting of human beings in order to find the unique facts of life. This will be crucial in searching for the most affirmative in life. The affirmative, the beautiful and with this the good and the truth is obvious in the research data (Risser, 1997). The openness for higher values is situated in the words of the particular text, mainly undertaken in the transformed general pronouncements. The grounded understanding of the research groups lies in the vision of an experience of life as: *We have come this far and we are able to see back and to reflect on the good* (Det kyrkliga rummet, 29.10.2012).

A human being is devoted to something – something higher, something spiritual, even religious. A human being is searching for unity and order despite the unknown in technology and technocracy in life and despite the uncertain future. This is reflected in the articulated words – somehow a reflection of a way of life. This *way of life* is even a reflection of an educative style, to place and to sort things up, to linger, to find the words. The lingering reflection as a part of education and as a part of experience is found in human beings understanding pronounced in language and transformed into the common and the shared as a lifestyle, *to live like Christians*.

The true ontological hermeneutical task would be to forget the original text and thus give the message, the wisdom in a future shape. Something will be and something will be freed. Understanding focuses on the transsubjective which will display this *something* despite episodic. Episodically in the sense that every moment, every usage in an understanding as episodic. Transsubjective, in the sense that understanding needs an other. Language is the media, prereflected and metaphorical.

The task of this study is not only to create a co-understanding, it is also to meet the challenge in the universal caring tradition. The study has already pointed out some essentials in the research groups. It is also about the very unpredictable. It is about the unpredictable *being* and the unpredictable future. A confrontation with time is a confrontation with promises in a religious aspect. The two research groups are in many aspects alike. The similar is the innermost and the openness. There is an enthusiasm. An ethos and an ethic are obvious in the language. The language is obviously also committed to the beautiful and the good. The dialog about the good and the bad is affirmative. The difference lies in the intension – a God or a caring relation. These are however not excluding each other. In this ethos and this ethics one will find a historicity. A historicity is coming forth by experience of understanding on an educative path – life itself. This educative path is acquiring. The messages are plural. A thesis is identified. This thesis is out from the usages: *What can I do in a creating of this caritative?* An antithesis is also identified, *is a man able to look outside one own and go to something higher, something greater?* The synthesis is articulated as a dialogical movement *from something ... to something higher*. The bridge could be maturation, transcendence, the divine or *wisdom*. The statement finds its root in the attending groups but a difference is also identified. This *higher matter* is different. The contexts and their meaningfulness decide.

The life situations focused in this study are episodic but a final statement is reached –learn to see man and her matters hold in life.

Do we have reached the years when we are to focus on something deeper? It could be exciting to shape a symphony out of the innermost and to let the outer form be in the background.

Keywords: caring science, caritative, wisdom, education, abduction, hermeneutics

REFERENSER

- Ahlberg, A. 1946. *Filosofins historia. Från den äldsta grekiska antiken till våra dagar*. Bokförlaget Natur och kultur, Stockholm.
- Andersson, G., Boström, L., Eriksson, L. & Viberg, Å. 2004. *Poeterna*. En guide till gamla testamentets poetiska böcker. Libris, Örebro.
- Apel, K-O. 1994. *Etik och kommunikation*. Media Print AB, Uddevalla.
- Aristoteles. 1990. *Metafysiikka*. (Suomentaneet Jatakari, T., Näätsaari, K. & Pohjanlehto, P., selitykset Knuuttila, S.) Teokset 6. Gaudeamus, Helsinki.
- Aspelin, G. 1970. *Idéer och fakta. Filosofins roll i vetenskapshistorien*. Läromedelsförlagen. Svenska Bokförlaget, Stockholm.
- Backström, J. 2007. *The Fear of Openness*. (Akademisk avhandling.) Åbo Akademis förlag. Åbo Akademi University press, Åbo.
- Bengtsson, J. 1989. *Sammanflätningar. Fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty*. Daidalos, Göteborg.
- Benner, P., Hooper, P., Kyriakidis, D. 2015. Clinical wisdom and interventions in acute and critical care : a thinking-in-action approach. Springer Publishing Company, New York. (Elektronisk version: www.springerpub.com).
- Bernstein, R. J. 1987. *Bortom Objektivism och Relativism. Vetenskap, hermeneutik och praxis*. Röda Bokförlaget, Göteborg.
- Bibeln eller Den heliga skrift*. 1946. Gamla och nya testamentet. De kanoniska böckerna. De Förenade Bibelsällskapens Edition. Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag AB, Stockholm.
- Bjerres, P. 1944. *Död och förnyelse*. Samlade psykoterapeutiska skrifter i åtta band. VIII. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.
- Bleicher, J. 1982. *The Hermeneutic Imagination. Outline of a Positive Critique of Scientism and Sociology*. Routledge & Kegan Ltd, London.
- Bornemark, J. (red.) 2007. *Det främmande i det egna*. Filosofiska essäer om bildning och person. Södertörn Academic Studies 33. Södertörn Philosophical Studies 4. Södertörns Högskola, Huddinge.
- Buber, M. 1993. *Dialogens väsen*. (Övers. Sällström, P.) Dualis Förlag AB, Ludvika.
- Bugge, V. K. E. 1965. *Skolen for Livet*. Studier over N.F.S. Grundtvigs pædagogiske tanker. G. E. C Gads Forlag, Kobenhavn.
- Bärmark, J. 1984. *Kultur, medvetande, paradigm*. Kunskapsantropologiska essäer. Institutionen för vetenskapsteori. Rapport nr 142. Göteborgs Universitet, Göteborg.

Caputo, J. D. 1987. *Radical Hermeneutics. Repetition, Deconstruction and the Hermeneutic Project*. Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, USA.

Comte-Spoonville, A. 2001. *Pieni kirja suurista hyveistä*. (Övers. Hämeen-Anttila, V.) Basam Books, Helsinki.

della Mirandola, P. 1974 (1488). *Om människans värdighet*. (Övers. Lindborg, R.) Berlinska Boktryckeriet, Lund.

Edlund, M. 2002. *Människans värdighet – ett grundbegrepp inom vårdvetenskapen*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Ellenberger, B. (Övers.) 2003. *Augustinus bekännelser*. Artos & Norma bokförlag, Skellefteå.

Eriksson, K. 1981. *Vårdprocessen – en utgångspunkt för läroplanstänkande inom vårdutbildningen*. Utvecklandet av en vårdprocessmodell samt ett läroplanstänkande utgående från vårdprocessen. Tutkimuksia no. 94/81. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, Helsinki.

Eriksson, K. 1987a. *Pausen. En beskrivning av vårdvetenskapens kunskapsobjekt*. Norstedts Förlag, Stockholm.

Eriksson, K. 1987b. *Vårdandets idé*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Eriksson, K. 1988. *Vårdvetenskap som disciplin, forskningsområde och tillämpningsområde*. Vårdforskning 1/1988. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.

Eriksson, K. 1990. *Pro Caritate. En lägesbestämning av caritativ vård*. Vårdforskning 2/1990. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. 1994. *Den lidande människan*. Liber Utbildning, Stockholm.

Eriksson, K. (red.) 1995. *Mot en caritativ vårdetik*. Vårdforskning 5/1995. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. 1997. *Grundforskning och begreppsanalys*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. 2000. *Hälsans idé*. Liber, Stockholm.

Eriksson, K. 2003. Ethos. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 21–33.

Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) 2000. *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. & Lindström, U. Å. 2003. Klinisk vårdvetenskap. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 3–20.

Eriksson, K., Lindström, U. Å., Matilainen, D. & Lindholm, L. (red.) 2007. *Gryning III. Vårdvetenskap och hermeneutik*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K., Lindström, U. Å. & Nyström, L. 2012. *Jubileumsskrift 1987–2012*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa.

Eriksson, K. & Matilainen, D. 2002. *Vårdandets och vårdvetenskapens idéhistoria. Strövtåg i spårandet av "caritas originalis"*. Vårdforskning 8/2002. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.

Eriksson, K., Nordman, T. & Myllymäki, I. 1999. *Den trojanska hästen. Evidensbaserat vårdande och vårdarbete ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Rapport 1. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Helsingfors Universitetscentralsjukhus och Vasa sjukvårdsdistrikt skn, Vasa.

Evangelieboken. 2000. Kyrkohandbok II för den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Församlingsförbundets förlag Ab. Vasa.

Fagerström, L. 2000. Det goda vårdandets grundplan som en syntes. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi*. Åbo Akademi, Institutionen för vårdvetenskap, Vasa, 115–137.

Fredriksson, L. 2007. Teori begreppet inom vårdvetenskap och hermeneutik – från Eidos till Logos. I: Eriksson, K., Lindström, U. Å., Matilainen, D. & Lindholm, L. (red.) *Gryning III. Vårdvetenskap och hermeneutik*. Åbo Akademi, Enheten för vårdvetenskap, Vasa, 23–30.

Forskningsetiska delegationen. 2002. *God vetenskaplig praxis och handläggning av avvikelser från den*. Forskningsetiska delegationen, Helsingfors.

Fovet, W. 1995. *Europeiska filosofier: metafysikens slut, subjektets död och rationalitetens kris*. Daidalos, Göteborg.

Foucault, M. 1970. *The Order of Things. An archaeology of the human sciences*. (Ed. Laing, R. D.) Tavistock Publications Limited, London.

Furrow, D. 1995. *Against Theory. Continental and analytic challenges in moral philosophy*. Routledge, New York.

Gadamer, H-G. 1977. *Philosophical Hermeneutics*. (Trans. Linge, D.E) University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.

Gadamer, H-G. 1988. *Förnuftet i vetenskapens tidsålder*. (Övers. Ohlsson, T.) Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.

Gadamer, H-G. 1997. *Sanning och metod i urval*. (Urval, inledning och övers. Mellberg, A.) Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.

Gadamer, H-G. 1998. *The Relevance of The Beautiful and other essays*. (Trans. Walker, N., introd. Bernasconi, R.) Cambridge University Press, United Kingdom.

Gadamer, H-G. 1999. *Hermeneutics, Religion, & Ethics*. (Trans. Weinsheimer, J.) Yale University Press, New Haven and London.

Gadamer, H-G. 2003. *Den gåtfulla hälsan*. Essäer och föredrag. (Efterord Svenaeus, F.) Dualis Förlag AB, Ludvika.

Gadamer, H-G. 2010. *Forståelsens filosofi. Urvalgte hermeneutiske skrifter*. (Oversatt og med etterord av Jordheim, H.) Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Gothöni, R. (red.) 2002. *Att förstå inom humaniora*. Finska Vetenskaps-Societeten, Helsingfors.

Grondin, J. 2009. *Hermeneutik*. Atelier Reichert, Stuttgart. Hubert & Co, Göttingen.

Gustavsson, B. 1991. *Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930*. Wahlström & Widstrand, Helsingborg.

Gustafsson, L. 2008. *Försoning ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Habermas, J. 1994. *Samhällsvetenskapernas logik*. (Övers. Carleheden, M. & Molander, A.) Media Print AB, Uddevalla.

Heidegger, M. 1966. *Discourse on Thinking*. (Övers. Anderson, J. M. & Freund, E. H.) Harper & Row Publishers Inc., New York.

Heidegger, M. 1998. *Metafysiken som varats historia*. (Övers. Birnbaum, D. & Wallenstein, S-O.) Ait Enger AS, Norge.

Heidegger, M. 2000. *Kirje humanismista*. (Övers. Lehtinen, M. & Tutkijaliitto). Tammerpaino, Helsinki.

Heidegger, M. 1999. *Ontology – The Hermeneutics of Facticity*. (Trans. Buren, J.) Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis.

Helenius, R. 1990. *Förstå och bättre veta. Om hermeneutiken i samhällsvetenskaperna*. Carlssons förlag, Stockholm.

Helin, K. 2011. *Den vårdande helande bilden – möten med bildkonst i vårdandets värld*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Hellesnes, J. 1991. *Hermeneutik och kultur. Filosofiska fragment*. (Övers. Molander, A, & Kromsten, L.) Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.

Hettinger, E. 1977. *Källor till tro*. (Övers. A. Andersson.) Berghs Förlag AB, Stockholm, Malmö.

Hilli, Y. 2007. *Hemmet som ethos – En idéhistorisk studie av hur hemmet som ethos blev evident i hälsosystemens vårdande under 1900-talets första hälft*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Holm Riis, A. 2006. *Kulturmödets hermeneutik. En filosofisk analys af kulturmödets forudsætninger*. Forlaget Univers. Narayana Press Gylling, Denmark.

Honkavuo, L. 2014. *Serva ad ministrare: tjänandets ethos i vårdledarskap*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Huovinen, E. 2006. *Kärsymys ja ilo*. WS Bookwell Oy, Juva.

Husserl, E. 1995. *Fenomenologins idé*. Daidalos, Göteborg.

James, W. 1991. *The Will To Believe: And Other Essays in Popular Philosophy, and Human Immortality*. Dover Publications Inc., New York.

Jonas, H. 1991. *Answarets princip. Utkast till en etik för den teknologiska civilationen*. (Övers. Carleheden, P.) Insel Verlag, Frankfurt am Main.

Kearney, R. 1991. *Poetics of imagining. From Husserl to Lyotard*. Harper Collins Academic. Blling and Sons Ltd, London and Worcester.

Kierkegaard, S. 1999. *Avslutande ovetenskaplig efterskrift*. Del II. (Övers. Borg, S.) Nimrod, Nora.

Kosík, K. 1978. *Det konkratas dialektik. En studie om människans och världens problematik*. (Övers. Engdahl, H.) Röda bokförlaget AB, Göteborg.

Kurtén, T. 1987. *Grunder för en kontextuell teologi. Ett wittgensteinskt sätt att närma sig teologin i diskussion med Anders Jeffner*. Åbo Akademis förlag, Åbo.

Lassenius, E. 2005. *Rummet i vårdandets värld*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Levinas, E. 1988. *Etik och oändlighet*. Symposium Bokförlag och tryckeri AB, Stockholm-Lund.

Levy-Malmberg, R. 2010. *Interpretive Dialogical Evaluation – Evaluating Caring Science Basic Research*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Liedman, S-E. 1998. *Mellan det triviala och det utsägliga. Blad ur humanioras och samhällsvetenskapernas historia*. Media Print i Uddevalla AB, Uddevalla.

Liedman, S-E. 1999. *I skuggan av framtiden*. Nørhaven a/s, Viborg.

Liedman, S-E. 2001. *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper*. Nørhaven a/s, Viborg.

Liedman, S-E. 2006. *Stenarna I själen. Form och materia från antiken till idag*. Albert Bonniers Förlag. WS Bookwell, Finland.

Lindholm, L. 2003. Klinisk applikationsforskning – en forskningsapproach för vårdvetenskapens tillägnande. I: Eriksson, K. & Lindström, U.Å. (red.) *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Institutionen för vårdvetenskap. Åbo Akademi, Vasa, 47–62.

- Lindström, U. Å. & Lindholm, L. 2003. Kontext och meningssammanhang. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 35–46.
- Lindström, U. Å., Lindholm, L. & Zetterlund, J. E. 2006. Eriksson, K. Theory of Caritative Caring. In: Marriner Tomey, A. M. & Alligood, M. R. *Nursing Theorists and Their Work*. Sixth edition. Mosby, St. Louis, Missouri, 191–223.
- Lindström, U. Å. 2006. Gemenskap som uttryck för vårdvetenskapens ordning. I: Nåden, D., Fredriksson, L., Gjengedal, E. & Rydahl Hansen, S. (red.) *Nordic College of Caring Science, 25 år: jubileumsskrift*. NCCS. Helsingfors, 63–70.
- Løgstrup, K. E. 1994. *Det etiska kravet*. (Övers. Brandby-Cöster, M.) Media Print AB, Uddevalla.
- Magee, B. 1998. *En filosofers bekännelser*. (Övers. Berggren, H.) Wahlström & Widstrand, Falun.
- Martinsen, K. & Eriksson, K. 2009. *Å se og Å innse*. Akribes AS. AIT Otta AS, Oslo.
- Martinson, H. 1956. *Aniara. En revy om människan i tid och rum*. Alb. Bonniers Boktryckeri, Stockholm.
- Matilainen, D. 2000. Kärlekens möjligheter – ett strövtåg i sökandets efter ”caritas originalis”. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 19–36.
- Molander, B. 1993. *Kunskap i handling*. Bokförlaget Daidalos AB. DocuSys, Göteborg AB, Göteborg.
- Månson, P. (red.) 2001. *Det goda livet*. Bokförlaget Daidalos AB. DocuSys, Göteborg AB, Göteborg.
- Nancy, J-L. 1998. *Heideggerin alkuperäinen etiikka*. (Suom. Sivenius, K.) Cosmoprint (Loki-kirjat), Helsinki.
- Nordenson, S. 2011. *Genom honom skapades allt*. En exegetisk studie om Kristi preexistens och förmedlarfunktion i Nya Testamentet. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Nordbäck, C. 2009. *Lycksalighetens källa*. Kontextuella närläsningar av Anders Chydenius budordspredikningar, 1781–82. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Nurminen, M. 2009. *Tid och det tidlösa i tiden*. En frambrytande vårdvetenskaplig teorigestaltning. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.
- Nykänen, J. 2009. *Samvetet och det dolda – om kärlek och kollektivitet*. Dualis Förlag AB, Ludvika.

Nåden, D. 1998. *Når sykepleie er kunstutøvelse. En undersøkelse av noen nødvendige forutsetninger for sykepleie som kunst.* (Doktorsavhandling.) Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa.

Nåden, D. 2000. Den arkeologiske scene. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) 2000. *Gryning – En vårdvetenskaplig antologi.* Institutionen för vårdvetenskap. Åbo Akademi. Vasa, 77–94.

Nåden, N. 2003. Tilegnelsen av klinisk vårdvitenskap og vårdandets kunst. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) 2003 *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap.* Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 63–73.

Ojansuu, J. 2011. Pyhyys. Rajalla oleva ihminen. WSOY, Helsinki.

Näsman, Y. 2010. *Hjärtats vanor, tankens välvilja och handens gärning. Dygd som vårdetiskt grundbegrepp.* (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Paasivaara, L. 2002. *Tavoitteet ja tosiasiallinen toiminta. Suomalaisten vanhusten hoitotyön muotoutuminen monitasotarkastelussa 1930-luvulta 2000-luvulle.* Acta Universitatis Ouluensis. D Medica 707. Oulu University Press, Oulu.

Paavola, S. 2012. *On the Origin of Ideas. An Abductivist Approach to Discovery.* Revised and enlarged edition. Leap Lambert Academic Publishing, Saarbrücken.

Peirce, C. S. 1990. *Pragmatism och kosmologi.* (Övers. Matz, R.) Bokförlaget Daidalos och Röda Bokförlaget, Göteborg.

Pettersson, T. 2001. *Gåtans namn. Tanken & känslans mönster hos nio finlandssvenska modernister.* Svenska litteratursällskapet i Finland och Bokförlaget Atlantis. Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, Lund.

Pinar, W. (ed.) 1975. *Curriculum Theorizing. The Reconceptualists.* Mc Cutrhan Publishing Co., Berkley, California.

Reiners, I. & Seppä, A. (toim), 1998. *Etiikka ja Estetiikka.* Kirjoittajat ja Gaudeamus Kirja. Tammer-Paino OY. Tampere.

Rehnsfeldt, A. 2000. Skapande av livsmening i gemenskap i ett livsavgörande skede. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning. En vårdvetenskaplig antologi.* Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 95–114.

Rehnsfeldt, A. & Arman Rehnsfeldt, M. 2003. Livsförståelse. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap.* Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 35–46.

Ringbom, M. 1988. *Aristoteles. Den Nikomachiska Etiken.* Acu press, Eslöv.

Risser, J. 1997. *Hermeneutics and the Voice of the Other. Re-reading Gadamer's Philosophical Hermeneutics.* State University of New York Press, Albany, USA.

Ruin, H. & Smith, N. (red.) 2003. *Hermeneutik och tradition. Gadamer och den grekiska filosofin*. Södertörn Philosophical Studies 1. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Rydenlund, K. 2012. *Vårdandets imperativ i de yttersta livsrummen. Hermeneutiska vårdande samtal inom den rättspsykiatriska vården*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Sá Cavalcante Schuback, M. 2006. *Lovtal till intet*. Södertörn Philosophical Studies 1. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Schelling, F.W. J. 1988. *Föreläsningar om metoden för akademiska studier*. (Övers. Matz, R.) Bokförlaget Daidalos AB, Eslöv.

Selander, S., Ödman, P.-J. (red.), 2004. *Text & Existens. Hermeneutik möter samhällsvetenskap*. Bokförlaget Daidalos AB, Preses Nams, Riga, Lettland.

Siljander, P. 1982. *N.F.S. Grundtvigin sivistysnäkemys ja kansanopiston tehtävä*. Oulun Yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 11/1982. Oulun Yliopisto, Oulu.

Sivonen, K. 2000. *Vården och det andliga. En bestämning av begreppet "andlig" ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Thevenius, J. 1995. *Den motsägelsefulla bildningen*. Brutus Östlings Bokförlag Symposium, Eslöv.

Tideström, G. 1975. *Ombord på Aniara*. En studie i Harry Martinsons rymdepos. Beyronds, Malmö.

Wallinvirta, E. 2011. *Ansvar som klangbotten i vårdandets meningssammanhang*. (Doktorsavhandling.) Åbo Akademis förlag, Åbo.

Vattimo, G. 1996. *Utöver tolkningen. Hermeneutikens betydelse för filosofin*. (Övers. från italienska med efterord av Fovet, W.) Bokförlaget Daidalos, Göteborg.

Wikström, O. 2004. *Ikonen I fickan. Om yttre och inre resurser*. Natur och kultur, Stockholm.

Wolin, R. 2003. *Heideggers barn*. (Övers. Dalén, H.) Preses Nams, Riga.

von Post, I. 2003. Naturlig, den ursprungliga tilliten, det spontana, det äkta och det ädla i vårdandet. I: Eriksson, K. & Lindström, U. Å. (red.) *Gryning II. Klinisk vårdvetenskap*. Institutionen för vårdvetenskap, Åbo Akademi, Vasa, 147–160.

Åkerberg, H. 1986. *Hermeneutik och pedagogisk psykologi. Premisser för tolkning och förståelse inom beteendevetenskaper*. Norstedt förlag, Stockholm.

Artiklar

Choi, NG., Landeros, C. 2011. *Wisdom from life's challenges: qualitative interviews with low- and moderate-income older adults who were nominated as being wise*. Journal of Gerontological Social Work, **54** (6), 592–614.

Eriksson, K. & Lindström, U. Å. 1997. *Abduction – a Way to Deeper Understanding of the World of Caring*. Scandinavian Journal of Caring Science, **11** (2), 195–198.

Eriksson, K. & Lindström, U. Å. 1999. Abduktion och pragmatism – två vägar till framsteg inom vårdvetenskapen. *Hoitotiede*, **11** (5), 292–299.

Linderman, A., Pesut, D., Disch, J. 2015. *Sense Making and Knowledge Transfer: Capturing the Knowledge and Wisdom of Nursing Leaders*. Journal of Professional Nursing, **31** (4), 290–297.

Nordgren, A. 1998. Ethics and imagination. Implications of cognitive semantics for medical ethics. *Theoretical Medicine and Bioethics*, **19** (2), 117–141.

Raya, A. 1990. Can knowledge be promoted and values ignored. Implications for nursing education. *Journal of Advanced Nursing*, **15** (4), 504–509.

Siltala, P. 1990. Toivo ja viisaus elämäkulussa. *Gerontologia*, **4** (1), 43–52.

Säfström, C-A. 1992. *Pedagogikens möjligheter*. Forskning om utbildning, **19** (2) 21–26. Boktryckeri AS, Helsingborg.

Vishnevsky, T., Quinlan, MM., Kilmer, RP., Cann, A., Danhauer, SC. 2015. "The Keepers of Stories": Personal Growth and Wisdom among Oncology Nurses. Journal of Holistic Nursing. Mar 5. pii: 0898010115574196. [Epub ahead of print].

Lagar och förordningar

Kyrkolag 721/2013 (publicerad den 24.10.2013). Evangelisk- Lutherska Kyrkan. Finland.

Kyrkoordning (1055/1993), 3 kapitlet 2:a § stiftas angående *Kristen fostran och undervisning samt konfirmation; Församlingen skall ha omsorg om sina medlemmars kristna fostran och vården om deras andliga liv i alla åldersklasser*. Evangelisk-Lutherska Kyrkan. Finland.

Ordböcker och lexika

Bonniers Lexikon 15. 1967. Vallaro-Öä. Supplement. Albert Bonniers förlag, Stockholm.

Dahlin, A.F. 1833. *Ordbok öfver svenska språket*. Senare delen. Joh. Beckman. Författarnas förlag, Stockholm.

Dahlin, A.F. 1961 *Svenska språkets synonymer*. Sjätte upplagan. Andra tryckningen. Granskad av N.G. Bergman. J. Beckman Bokförlag, Stockholm.

Hellqvist, E. 1948. *Svensk etymologisk ordbok*. Tredje upplagan. Band II: O–Ö. C.W. K Gleerups förlag, Lund.

Forsman, J., Hendell-Auterinen, L., Havu, L., Wecksell, J. A., Brotherus, H. V., Grotenfelt, A., Toivonen, N. J. & Wuolle, B. (toim.kunta). 1939. *Iso tietosanakirja Xv*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Hellqvist, E. *Svensk etymologisk ordbok*. 1922. C. W. K. Gleerups förlag. Berlingska boktryckeriet. Lund

Lübcke, P. (red.) 1988. *Filosoflexikonet. Filosofer och filosofiska begrepp från A till Ö*. (Övers. Hartman, J.) Bokförlaget Forum. Stockholm.

Nationalencyklopedins ordbok. 1996. Tredje bandet. Utarbetad vid Språkdata. Göteborgs Universitet. Bokförlaget Bra Böcker AB, Göteborg.

Oreström, B. 1997. *Svenska ordboken*. Tredje upplagan. Bokförlaget Gustava, Lund.

Prismas främmande ord; 25000 låneord och deras ursprung. 1998. Nordisk Förlag A.S., Köpenhamn.

Söderwall, K. F. 1973. *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket*. Suppl. O–Ö av K-G. Ljunggren och E. Wessén. Berlingska boktryckeriet, Lund.

Wessén, E. 1969 (Nämnden för svensk språkvård) *Kortfattad etymologisk ordbok. Våra ord, deras uttal och ursprung*. Läromedelsförlagen. Språkförlaget, Stockholm.

Östergren, O. 1981. *Nusvensk ordbok*. Femte bandet. U–Ö. (Red. Margareta Zetterholm, Gösta Holm). Wahlström & Widstrand. Stockholm.

Elektroniska källor

Balasco Cathcart, Eloise, 2015. *The role of practical wisdom in nurse manager practice: why experience matters*.
[http://www.pediatricnursing.org/article/S0882-5963\(03\)00166-0/](http://www.pediatricnursing.org/article/S0882-5963(03)00166-0/)
 Sökord: ”ethics”. (Hämtat under år 2015.)

Dahlby, F. 1942. *Psalmbokskonkordans*. 1942, 454. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm.
<http://Projekt.runeberg.org/pskonk42/0458.pdf>
 Sökord: ”visdom”. (Hämtat under år 2006.)

Erlandsson, S. 1986. *Äldste eller presbyterer*. Biblicum. För biblisk tro och forskning, 1–2 (16), 8. Stiftelsen Biblicum.
[http://www.biblicum.se/Tidskriften/Arkiv/1986/1-2/%C3%85ldste eller presbyterer](http://www.biblicum.se/Tidskriften/Arkiv/1986/1-2/%C3%85ldste%20eller%20presbyterer)
 Sökord: ”äldsta”. (Hämtat under år 2013.)

Farrar, F.W. 1878. *Jesu lif*. (Övers. F. Fehr. Förord H. Melin). Fahlcrant & c: o. Stockholm
[http://projekt.runeberg.org/jesulif/0615.html/iv grekisk visdom](http://projekt.runeberg.org/jesulif/0615.html/iv%20grekisk%20visdom), 1189–1190.
 Sökord: ”visdom”. (Hämtat under år 2006.)

Lundgren, K. 1922. *Svensk etymologisk ordbok*.
C. W. K. Gleerups förlag. Lund.
<http://runeberg.org/svetym/1222.html>
Sökord: "visdom". (Hämtat under år 2006.)

Skidmore, J. 1993–2015. *Mythweb.com/gods*. San Francisco, California, USA
<http://www.mythweb.com/gods/hermes.html>
Sökord: "Hermes". (Hämtat under år 2013.)

SAOB. Svenska Akademien. 2005. (A–TÖVLA). Spalt: T1482.
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
Sökord: "tillägna". (Hämtat under år 2015.)

Swedelius, W. E. 1894. *Tankens uttrycksfullhet genom språket*.
<http://www.lysator.liu.se/runeberg/svedelif/0140.html>
Sökord: "visdom". (Hämtat under år 2006.)

Weller, G. 1993. *Tecumseh, Shawnee*.
Last updated 12/10/2013
<http://www.indigenouspeople.net/tecumseh.htm>
Sökord: "visdom". (Hämtat under år 2006.)

Watchtower. Online library/ Bibliotek: Svenska publikationer (2000–2014)
<http://wol.jw.org/sv/wol/h/r14/lp-z>
Sökord: "äldsta". (Hämtad under år 2013)

Övriga källor

Det kyrkliga rummet, bandade och nedskrivna samtal höstterminen 2012. Det kyrkliga rummet är vuxenarbete inom evangelisk – lutherska kyrkan.

Gästboken som går under benämningen Loggboken emedan den är något mera än en gästbok. Den skrivs under åren 1993 – 2010.

De vårdvetenskapliga grundantagandena⁹⁹⁷

De vårdvetenskapliga axiomen

- Människan är i grunden religiös.
- Människan är i grunden helig. Människans värdighet innebär att inneha det mänskliga ämbetet, att tjäna i kärlek, att finnas till för den andra.
- Gemenskap är grunden för allt mänskligt liv. Människan är i grunden interrelaterad till en abstrakt och/ eller en konkret annan i gemenskap.
- Människan lever i en verklighet som bär mysteriets, oändlighetens och evighetens tecken.
- Vårdandet är till sitt väsen något naturligt, dvs. kallet att tjäna i kärlek.
- Lidandet är en oskiljaktig del av livet. Lidande och hälsa utgör varandras förutsättningar. Hälsa är mer än frånvaro av sjukdom. Hälsa innebär helhet och helighet.
- Människan är en enhet av kropp, själ och ande.

De vårdvetenskapliga teserna

- Ethos ger den yttersta meningen åt gemenskapen.
- Vårdgemenskap utgör vårdandets meningssammanhang och har sitt ursprung i kärlekens, ansvarets och offrandets ethos, en caritativ etik.
- Hälsa innebär en rörelse i vardande, varande och görande mot enhet och helighet, vilket är förenligt med uthärdligt lidande.
- Vårdandets grundmotiv utgörs av caritasmotivet.

⁹⁹⁷ Lindström, Lindholm & Zetterlund. 2006. Eriksson, K. Theory of Caritative Caring. In: Marriner Tomey, A. M. & Alligood, M.R. Nursing Theorists and Their Work. Sixth edition. Mosby, St. Louis, Missouri, 191–223.

Bärande gemensamma utsagor

INLEDNING

Gamla människor och gamla ordspråk har en sanning bakom sig. Det är ofta hemskt att man i dag inte har samma kontakt med tidigare generationer för att lära sig något av dem. De lärde en mycket, gamla seder och bruk. Ofta tänker jag att ”voj” (sic!) att jag inte kan fråga.^{998, 999}

STUDIENS VETENSKAPLIGA RAMAR: AVSIKT OCH SYFTE – FRÅGESTÄLLNING

*På något underbart sätt har vi lyckats fånga historien och den djupa, äkta gemenskapen som binder oss samman. Vi har kunnat formulera den i ett brev till USA och med det strävan att bevara andan i vårdvetenskapens tecken.*¹⁰⁰⁰

DEN HISTORISKA BAKGRUNDEN: FORSKNINGSPERSONERNA I LOGGBOKEN OCH I DET KYRKLIGA RUMMET. FORSKNINGSMATERIALET

Jag har läst Loggboken och vi har länge känt varandra. Gästbok har vi skrivit sedan 1993. Vi var redan då välbekanta, många var med vid årsskiftet 1969–1970. Nu är det år 2010. Vi har funderat mycket kring det som är aktuellt ännu i dag som är.¹⁰⁰¹

FORSKNINGSANSATS OCH GRÄNSDRAGNING DET HERMENEUTISKA ALLMÄNNA OCH UNIVERSELLA

Vetenskapssyn och livssyn – hur tar sig dessa i uttryck i slutet av utbildningen? Vårdvetenskapen är viktig för utvecklingen av integrerade vårdare. Människans unika helhet i vården är viktig och forskningen för utvecklingen av detta egna är viktigt.¹⁰⁰²

Atmosfären i kyrkan var sådan att jag kände helighet. Det var så fint för mig, det var så lugnt och vackert, det var heligt. Gud var där och människornas öden levde i ödmjukhet.¹⁰⁰³

Det var en riktgivande kväll, vi fick riktigt tänka till om vår tillvaro.¹⁰⁰⁴

⁹⁹⁸ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

⁹⁹⁹ Dessa texter utgör uttalanden hämtade ur forskningsmaterialet. Partikulära enskilda uttalanden är omvandlade och fullkomnade till allmänna gemensamma utsagor integrerade som självständiga meningsenheter i studiens löpande text. De uppföljs inte av regelmässiga kommentarer utan talar för sig själva. Data och löper samtidigt genom studien från början till *Slutandet*.

¹⁰⁰⁰ Loggboken, 15.2.1996.

¹⁰⁰¹ Loggboken, 30.3.2010.

¹⁰⁰² Loggboken, 24.3.12994.

¹⁰⁰³ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

¹⁰⁰⁴ Loggboken, 30.3.2010.

DET FINNS ETT VAD I VARJE HUR
DET VETENSKAPLIGA PERSPEKTIVET
STUDIENS UTGÅNGSPUNKTER

*Jag försöker arbeta utgående från vårdens centrala substans och få den att leva i vårdandet samtidigt med en poängtering av den vetenskapliga sidan, framförallt den inomvetenskapliga. Genom den får vårdandet en inre styrka. Det är det jag vill. Hur kan självkänslan stärkas så att vi verkligen vågar vara vårdande i alla situationer? Vad kan vi göra för att ge mod, mod att verkligen vårda?*¹⁰⁰⁵

GOD VETENSKAPLIG PRAXIS

*Gud hörde våra böner. Det var en vandring tillsammans med Gud. Här går Gud med oss, hela vägen, hela tiden går Han med oss. Bönen är Guds närhet.*¹⁰⁰⁶

STUDIENS UPPBYGGNAD
METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN: DET HERMENEUTISKA
VERKNINGSHISTORISKA MEDVETANDET
METODOLOGI: VAKENHETEN INFÖR DET HISTORISKA

*Människan i vården är outgrundad. (sic!) Det finns utforskade områden, vad händer innerst inne – olika världsbilder?*¹⁰⁰⁷

DET HERMENEUTISKA INTRESSET – DEN DOLDA VÄGEN

I brytning mellan mörker och ljus: det är i flera avseenden en brytningstid: inom den akademiska världen mellan vetenskap och teknik, mellan etik och tvång. Nu har vi två disputationer och en internationell konferens på kommande.^{1008, 1009}

DIALOGEN
FORSKNINGSPROCESSEN

*Omvandlingsprocesser i paradigmskiften granskas till nästa gång. Vad är det som händer? Vad beror förändringen på?*¹⁰¹⁰ *Vetenskapssyn och livssyn – hur tar sig dessa uttryck.*¹⁰¹¹

STUDIENS FRAMSKRIDANDE
DET EVIDENTA OCH VALIDA

*Visionerna har ännu inte tagit slut. Vårdvetenskapen är väl etablerad. Mycket finns ännu att drömma om, drömmar föds och kan få form, i samtal med dem som har samma drömmar.*¹⁰¹²

¹⁰⁰⁵ Loggboken, 20.1.1994.

¹⁰⁰⁶ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁰⁷ Loggboken, 27.10.1993.

¹⁰⁰⁸ Loggboken, 1.11.2000.

¹⁰⁰⁹ Loggboken, 19.8.1908.

¹⁰¹⁰ Loggboken, 20.1.1994.

¹⁰¹¹ Loggboken, 20.1.1994, 24.3.1994.

¹⁰¹² Loggboken, 1.12.1998.

DEN ÄLDSTA– LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE

*Att vara förebild är att synas såsom människa. Det är att visa att man är just den man vill vara, Guds medarbetare med den heliga anden i hjärtat. Vi är världens salt och ljus i det liv vi lever som kristna.*¹⁰¹³

*Kära vänner, jag lånar Bubbers ord när jag säger: den fria människan har inte sin målsättning på ett håll och hämtar medlen till den på ett annat. För henne finns bara detta enda, att ständigt på nytt vara besluten att gå mot sin bestämelse. Med dessa ord vill jag tacka Dig för initiativet till denna kväll. Låt oss vandra vidare i vår gemenskap mot vår bestämelse.*¹⁰¹⁴

FRÅN MYT TILL LOGOS

Vi behöver påminnelse om var vi kan växa och samla oss. Det är ju anspråkslöst, vi går ut i naturen. Jag riktigt kände hur snön knastrade under mina fötter.¹⁰¹⁵

Musiken och texten ger en bild av våra fäders och förfäders kamp för vår frihet. Det har tydliggjorts att ta vara på dagen i dag, om morgondagen vet vi så litet. Hoppas att våra förhoppningar om den närmaste framtidens gemensamma händelser kan förverkligas.¹⁰¹⁶

En annorlunda träff men med den fantastiska känslan av att vi som grupp alltid är densamma. Tack för att du orkade sammankalla oss. Jag har suttit och tänkt på hur värdefullt det är med genuin vänskap. Den ger en styrka i livet och mod att kämpa vidare.^{1017, 1018}

FÖRVANDLAD SÅG JAG MIG TILLBAKA, FÖRVANDLAD – ALLTID DOCK DEN SAMMA^{1019, 1020}

*Du får komma hit såsom du är och stanna en stund. Vi kan hjälpa och trösta våra medmänniskor. Vi kan det just på de små sätten som vi är här. Det jag upplever här, det är som att komma in i en annan värld – in till värmen, ljusen och blommorna.*¹⁰²¹

*I mörker och ljus – i gemenskapen börjar ljuset. Man kommer hit och börjar tala. Det är viktigt med gemenskapen.*¹⁰²²

¹⁰¹³ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰¹⁴ Loggboken, 9.5.2008.

¹⁰¹⁵ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰¹⁶ Loggboken, 5.12.2006, 10.3.1999, 15.10.1998.

¹⁰¹⁷ Loggboken, 2.3.1997.

¹⁰¹⁸ Loggboken, 2.10.1996.

¹⁰¹⁹ Mörne, 1948 i Pettersson, 2001, 211–244.

¹⁰²⁰ Mörne, A. (1876–1946) var en finlandssvensk författare.

¹⁰²¹ Det kyrkliga rummet, 1.10.2012.

¹⁰²² Det kyrkliga rummet, 1.10.2012.

*Att leva medan tiden går är en bok av Jan Helander om den äldre människan. Att verkligen leva ett rikt liv betyder gemenskap med människor.*¹⁰²³

*Jag var oförberedd senaste år. Jag tycker att jag blivit mognare. Jag vet att jag inte blir ensam. Jag lämnas inte ensam utan Gud går med mig.*¹⁰²⁴

*Att få stanna upp en dylik stund, i goda vänners lag, ger styrka å ena sidan men även vila. Att få tränga fritt inåt mot en djupare dimension utan krav i tillförsikt och ödmjukhet ger styrkan.*¹⁰²⁵

FRÖST FRÅN EN UTSIKT I FJÄRRAN BLIR HON VARSE SAMMANHANG OCH MENING

*En adventskväll i vila efter en stressig höst, det känns skönt att bara vara tillsammans och reflektera över livets djupare värden och även mera flyktiga. En frid under julhelgen önskar jag alla i gemenskap.*¹⁰²⁶

*Är det så, att man kan fråna från sig själv och gå till någonting annat som är större än min kropp? Man är tacksam för livet, osjälviskt. Det är inte självklart att jag är här.*¹⁰²⁷

*Jag är glad för avstampet att få delge envar var jag står just nu och att frigöra min glädje igen. Det är fint att få träffa och att tala om det som är, som varit och som kan komma.*¹⁰²⁸

FRÅN UTSIKT TILL INSIKT

*Moderna företeelser liksom historiska genomås. Denna kväll behövdes för att se visioner för framtiden. Visioner som är samstämmiga med de traditioner och framtids tankar i vård, som är viktiga. Detta är en kväll fylld med många viktiga tankar, något man bär med sig länge.*¹⁰²⁹

*Vi har hunnit lära oss. Det goda och det onda kan vi inte undvika. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val. Mycket kan undås. Handla annorlunda genom att lyssna till hjärtats röst.*¹⁰³⁰

*Vad kan man ännu lära sig – av sina barn? Vi får se vad följande generationer lär oss, kanske vi ännu kan se fram emot en ny mognad. Den varma gemenskapen är dock det mest essentiella.*¹⁰³¹

¹⁰²³ Loggboken, 27.10.1993.

¹⁰²⁴ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰²⁵ Loggboken, 9.12.1993.

¹⁰²⁶ Loggboken, 9.12.1993.

¹⁰²⁷ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰²⁸ Loggboken, 12.3.1998.

¹⁰²⁹ Loggboken, 13.10.1994, 15.2.1996.

¹⁰³⁰ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰³¹ Loggboken, 15.10.1998.

EN SAMFÖRSTÅELSE

*Det var så härligt att vara där. Det var som om Guds kärlek kom till mig, ganska enkelt. Jag måste inte höra högtidliga ord. Jag var så lycklig att vi möttes i Guds namn i en vardaglig situation. Det är så jag tänker om Guds kärlek och att komma till Honom såsom barn.*¹⁰³²

LIVET ÄR ETT TILLÄGNANDE – BUDSKAPET HERMENEUTIKEN BILDAR OSS I TRADITIONENS SKEN¹⁰³³

*Jag kommer i håg det du sa om att leva som de kristna gör. Gud stannade upp för människor som hade nöd. Han hjälpte dem.*¹⁰³⁴

*Om jag inte har kärlek men jag ger allt åt de fattiga är det ingenting. Det är kärleken som gäller, allt kommer av kärleken.*¹⁰³⁵

*På refrängen diskuteras studier. Intensiteten flyttas mot en högre ljudnivå och abstraktion. Vi planerar för framtiden. Den ny utkomna boken, "Den lidande människan" presenteras. Vi går en intensiv diskussion om vårdvetenskapens strukturella och kliniska dimensioner. Alla de element vi upplevt kan se dagsljus, egentligen såsom pendelrörelsen enligt professor Koort.*¹⁰³⁶

ERFARENHETEN ÄR HERMENEUTIKENS VÄG¹⁰³⁷

*Finns något vi måste avstå från i livet? Något vi måste avstå från i samband med att tänka på sig själv eller inte tänka på sig själv. Att själva vara utan?*¹⁰³⁸

*Jag kommer i håg det du sa om att vi lever som de kristna gör. Gud stannade upp för människor som hade nöd. Han hjälpte dem.*¹⁰³⁹

¹⁰³² Det kyrkliga rummet, 1.10.2012.

¹⁰³³ Loggboken, 26.4.2000.

¹⁰³⁴ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰³⁵ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰³⁶ Loggboken, 13.9.1994, 1.11.2000.

¹⁰³⁷ så Cavalcante Schuback, 2006, 160–161.

¹⁰³⁸ Loggboken, 30.3.2010.

¹⁰³⁹ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

*Om jag inte har kärlek men jag ger allt åt de fattiga är det ingenting. Kärleken gäller, det kommer av kärleken.*¹⁰⁴⁰

På refrängen diskuteras studier. Intensiteten flyttas mot en högre ljudnivå och abstraktion. Vi planerar för framtiden. Den ny utkomna boken, Den lidande människan presenterades. Vi går en intensiv diskussion om vårdvetenskapens strukturella och kliniska dimensioner. Alla de element vi upplevt kan se dagsljus, egentligen såsom pendelrörelsen enligt professor Koort.^{1041,1042,1043}

*Vi väntar på en övergång då människorna finner varandra. Där föds delaktigheten och gemenskapen. Kontinuerligt stöter vi på motgångar men Gud ser om något händer. I alla livssituationer behövs Gud. Vid en olycka samlas ungdomen i kyrkan och kyrkdörrarna står öppna. De tänder sina ljus i gemenskap – i kyrkan och utanför kyrkan. De samlas.*¹⁰⁴⁴

*Paradigmkonflikter kan inte vara utgångspunkten för mig utan frågan är vad kan Jag i skapandet genom att skapa?*¹⁰⁴⁵

*Underbara visioner om det vi tänkt under en mängd av år står framför oss. Det rör äntligen på sig i en rörelse som kan få slagkraft att nå ut i full utsträckning. Vi kan segla ut med fulla segel.*¹⁰⁴⁶

*Hermeneutiken bildar oss i traditionens sken under förutsättningen att vi sätter vår förförståelse på spel och upptäcker annanheten, det säregna.*¹⁰⁴⁷

*Allt börjar i hemmet. Gud gav oss hemmet. Hur kan vi börja i ett hem då hela den kulturen är oss främmande. Det som den yngre generationen står för är främmande och kallt.*¹⁰⁴⁸

BILDNING – VÄGEN TILL DET ALLMÄNNA OCH DET GEMENSAMMA

*Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka och fundera. Vilka omvägar vi tog och vad det goda var. Vi har levat under svåra tider, under krig och under evakuering. Vi kan skilja på gott och ont och vi förstår vad glädje är. Vi behöver inte vara ängsliga.*¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁰ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰⁴¹ Eriksson, 1994.

¹⁰⁴² Loggboken, 13.9.1994.

¹⁰⁴³ Loggboken, 1.11.2000.

¹⁰⁴⁴ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

¹⁰⁴⁵ Loggboken, 24.3.1994.

¹⁰⁴⁶ Loggboken, 1.11.2000.

¹⁰⁴⁷ Loggboken, 26.4.2000.

¹⁰⁴⁸ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

¹⁰⁴⁹ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

BILDNINGENS IDE

Det behövs noggrannhet i språkbruket. Textens ord, att "rannsaka" och att "rättfärdiga" känns svåra.^{1050, 1051}

*Att förbli ödmjuk men stark är en tillräcklig uppgift för livet.*¹⁰⁵²

*Om vi utgår från tanken att människan är skapad till Guds avbild så finns det något heligt i henne. Gud är förebilden för oss.*¹⁰⁵³

BILDNINGSVÄGEN – DET GEMENSAMMA OCH DET ENSKILDA

*Jag är tudelad på något sätt. Ingenting är som förr, barnen döps inte. Men något skall man tro på, fastän tron har blivit så suddig. Jag vet inte men man måste ändå ha något att tro på. Man kan inte leva utan något fast, något. Det hjälper.*¹⁰⁵⁴

Vårdvetenskapens ordning är gemenskapen. Vi behöver varandra. Vi är inte enskilda människovarelser. I hennes helande var det människan som var helande.^{1055, 1056}

*Människor som har medlidande med sina nästa men inte tror, inte är kristna, har några själviska idéer. Jag vet inte, men i alla fall är det litet mystiskt. Vi ser inte, vi vet inte. Vad som tröstar oss är att Gud är domaren och inte vi. Om vi skulle döma skulle det vara mycket annorlunda. Vi är inte så goda.*¹⁰⁵⁷

*En troende älskar sin nästa och Gud framförallt. Hon älskar sin nästa såsom sig själv. Det är frågan om kristenhet.*¹⁰⁵⁸

*I år är det 200 år sedan Humboldts bildningsideal lyftes fram. De teknokratiska universiteten förändras. Nu satsas på bildning, på vidsynhet och tolerans. Utbildningen är inte tom på innehåll, att veta grundläggande saker bekräftar kontinuerligt våra grundvärden.*¹⁰⁵⁹

*Bildningen lever i situationen, etiken föds i konkreta situationer. Teknologin blir meningsfull då den tjänar det goda för människan.*¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵⁰ Loggboken, 24.3.1994.

¹⁰⁵¹ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁵² Loggboken, 24.3.1994.

¹⁰⁵³ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

¹⁰⁵⁴ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

¹⁰⁵⁵ Loggboken, 9.3.2006.

¹⁰⁵⁶ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

¹⁰⁵⁷ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰⁵⁸ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁵⁹ Loggboken, 30.3.2010.

¹⁰⁶⁰ Loggboken, 30.3.2010.

Nu sitter jag här och är glad över att vår vänskap konkretiseras i gemenskapen. Nästa år kommer att bli ett spännande år. Pensioneringarna gör sitt inträde. Det möjliggör att delta i konferenser. Philadelphia är nästa etapp för många. Även om jag inte mera är aktivt med i det vårdvetenskapliga institutionella är det intressant med både disputationer och års jubileum.^{1061, 1062}

DRÖJANDET – NÅGOT KOMMER TILL SPRÅKET

*Vad vore livet utan vänner och vänskap? Hoppas att tiden aldrig blir så kort och så trängd att det inte finns rum för vänner, varmt tack för Din värme.*¹⁰⁶³

*Livet är fint. Vi kan uppskatta de små sakerna, att se en fjärl och att se ett löv falla. Det är att mötas en härlig solig dag i samvaro med vår skapare.*¹⁰⁶⁴

*Tack för en underbar samvaro, detta andrum behövs med jämna mellanrum för att hålla lågan uppe. Att hålla lågan brinnande såhär känns angeläget. Hoppas jag får vara med om ett år igen.*¹⁰⁶⁵

*Kära vänner, hjärtevarmt tack för sång och uppvaktning, framförallt för en varm gemenskap. Som pensionär är det ännu viktigare än vanligt att tillhöra en gemenskap som har djupare dimensioner.*¹⁰⁶⁶

*Man sitter alldeles hjälplös och då känns det väldigt tomt. Lösningarna finns inte färdiga på bordet.*¹⁰⁶⁷

*En inre stabilitet finns, något större.*¹⁰⁶⁸

*Samtalet rör sig från havets djup till allmänna utbildningsfrågor. Tidens förvirring hörs i samtalet. Vi lever i en turbulent tid. Skönt att få lufta den i goda vänners lag.*¹⁰⁶⁹

EN SAMFÖRSTÅELSE

TRADITIONEN SOM BÄR, BEVARAR OCH VISAR VÄGEN – BUDSKAPET

*I grunden söker vi vägar att tjäna. Vi söker möjligheterna. Tjänandet med stark koppling till värdighet, i yrkeslivet, i det privata är meningsfullt då det är för någon annan.*¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶¹ Loggboken, 23.10.1997.

¹⁰⁶² Loggboken, 27.11.1997.

¹⁰⁶³ Loggboken, 10.3.1999.

¹⁰⁶⁴ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰⁶⁵ Loggboken, 16.12.1996.

¹⁰⁶⁶ Loggboken, 12.3.1998.

¹⁰⁶⁷ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁶⁸ Loggboken, 30.3.2010.

¹⁰⁶⁹ Loggboken, 13.10.1994, 7.12.1994.

¹⁰⁷⁰ Loggboken, 31.3.2010.

EN ETYMOLOGISK BESTÄMNING AV DEN ÄLDSTA OCH VISDOM
VISDOMENS BILDVERK
DET ETYMOLOGISKA
SYMBOLIKEN DEN ÄLDSTA
EN LITTERÄR KOPPLING – FÖRSTÅELEN
DET INNERLIGA

*Vi förstår att Han känner var och en av oss. Vi har Jesus som föregångare. Han som är sanningen och livet. Vi har den väg som är Jesu väg som vi kan följa, borde följa då hjärtat säger det.*¹⁰⁷¹

*Om jag ger alla mina saker åt de fattiga är det ingenting. Om jag offrar mig så är det ingenting. Det är bara kärleken som gäller, allt kommer av kärleken. Jag hoppas att vi alla har Gud i vårt hjärta.*¹⁰⁷²

STUDIENS BUDSKAP – DEN INNERLIGA VISDOMEN

*Jag känner ödmjukhet inför vänskap, kärlek och sammanhang. Må vi dela med oss åt varandra och åt andra under många år.*¹⁰⁷³

Innerligt tack, tack för en kväll med samtal av olika djup, en fin kväll inför nya utmaningar – ibland behövs en paus att bara vara.^{1074, 1075}

FRÅN INSIKT TILL UTSIKT

*Det är litet märkvärdigt att här sägs att de inte visste att de gjort något gott. Nämligen om jag ger mat åt någon eller besöker någon i fängelse eller gör något dylikt – så vet jag ju det.*¹⁰⁷⁶

DET IFRÅGASATTA VARANDET

*Allt går så snabbt för dem, datorerna lever. De bara tittar in på någonting. Det finns så många flykter i vår medvärld. Vi, människorna förlorar.*¹⁰⁷⁷

*Allt det jag genomgått har varit en underbar, en helt fantastisk tid av stillhet – att finna stillheten och att ha ljus omkring sig. Att bara vara.*¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷¹ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰⁷² Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰⁷³ Loggboken, 16.9.1994.

¹⁰⁷⁴ Loggboken, 23.4.1997.

¹⁰⁷⁵ Loggboken, 12.3.1998.

¹⁰⁷⁶ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁷⁷ Det kyrkliga rummet, 15.10.2012.

¹⁰⁷⁸ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

En fin kväll i förändring inför nya utmaningar. Nu är jorden mörk och kulen, men ljusen är tända och vi får uppleva ljusens och gemenskapens värme i denna krets, tack, för stämningen och en ledig samvaro.^{1079, 1080}

*Kyrkan är ännu inte den kyrka den kommer att bli. Vardagen utifrån tränger på. Kyrkan vill det heliga men allting förändras och vi måste anpassa oss. Man skulle önska att allt skulle vara precis som det varit. Men, de unga vill leva i nuet.*¹⁰⁸¹

*Facebook? Finns samhörighet? Ok, för den som tycker om det. Vill vi tjäna? En vacker dukning är tjänande då vi skapar estetik för människan. Om människan inte betyder något gör vi kanske inte det.*¹⁰⁸²

*En skön sommarkväll med gamla, goda vänner på verandan, det ligger ett oerhört slutvärde i traditionen. Traditionen att fira in sommaren inger en stor trygghet och en inre frid. Nu väntar vi på näktergalen.*¹⁰⁸³

DEN IFRÅGASATTA FRAMTIDEN

*Vi sjunger i en nattvardshymn, Jesus Kristus är vår hälsa. Det är Han som kan oss frälsa.*¹⁰⁸⁴

*Det finns människor som säger att det viktigaste är att bara tro. Gärningar är just ingenting. Om du tror något tar du det i praktik. Om du tror att ett tvättmedel är gott så tvättar du med det. Då du tror att ett kaffe är gott dricker du det. Något ganska enkelt och något du förstår.*¹⁰⁸⁵

*Höstmörkret finns utanför, här inne brinner ljusen. Deras sken och värmen från vedspisen omsluter oss. Samtalet flyter fram och tillbaka, också i det finns värme och vänskap. Det caritativa omsluter rummet. Detta måste upplevas!*¹⁰⁸⁶

*Jag går gärna till ... brev, han var nära Jesus och hörde Hans ord. Han sade att det räcker inte att säga åt din medmänniska, du måste gå och värma dig. Du måste hjälpa.*¹⁰⁸⁷

*Jag tänker på allt vackert, det är sist och slutligen heligt, musiken, fjärilen, den lilla fågeln, naturen. De hör till Guds skapelse och är därmed heliga.*¹⁰⁸⁸

¹⁰⁷⁹ Loggboken, 12.3.1998.

¹⁰⁸⁰ Loggboken, 21.12.1997.

¹⁰⁸¹ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

¹⁰⁸² Loggboken, 30.3.2010.

¹⁰⁸³ Loggboken, 9.6.1994.

¹⁰⁸⁴ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁸⁵ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰⁸⁶ Loggboken, 16.9.1994.

¹⁰⁸⁷ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰⁸⁸ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

VÄGEN TILL ETT LANDMÄRKE FÖLJER DE ONTOLOGISKA ELEMENTEN

*Berättelsen talar om den barmhärtiga samariten, om dem som går förbi och om honom som hjälpte. Den är talande för oss människor.*¹⁰⁸⁹

*Kanske har vi kommit till åren då vi gärna söker oss inåt och djupare – kanske kunde det vara spännande att gå in i våra innersta knutar och forma, kanske en symfoni i dur och moll. Jag tror att om vi låter den yttre formen träda i bakgrunden ger vi rum för det inre.*¹⁰⁹⁰

ATT SE VIDARE – FÖRVÄNTNINGEN OCH VISSHETEN BORTOM ORON

*Det känns bra att veta var man får vara sig själv men får möta andra i sin oro. Oro krävs som underlag för utveckling så det finns hopp.*¹⁰⁹¹

Tack för gemenskap i omtanke och ljus, nu bär vi med oss glädjens och gemenskapens kraft in i det nya året. Jag önskar Er alla en god och helgad helg.^{1092, 1093}

*Tack för en angelägen kväll med goda vänner, trevligt att igen planera och allmänt få höra hur ni andra har det när man är ute i förskingringen. Jag är så glad för er och ert stöd.*¹⁰⁹⁴

FRÅN INSIKT TILL UTSIKT – DET MENINGSBÄRANDE BUDSKAPET

*Jag har börjat tänka så att det eviga livet börjar här nu. Det är lättare att se tiden och att börja förbereda sig för en evighet redan här på jorden.*¹⁰⁹⁵

*Vår erfarenhet ger oss möjlighet att vara både salt och ljus. Ljuset ger mod åt yngre att genom motgångar bli mera mogna. Om soppan inte har salt smakar den inte. Livet behöver salt. Vi, människor är olika, detta är saltet.*¹⁰⁹⁶

DEN FÖRSTA HÅLLPLATSEN

*Jag avstår gärna från materiella saker. Jag vill inte fylla mitt liv med teknologi. Jag vill trivas med mig själv och min tillvaro.*¹⁰⁹⁷

¹⁰⁸⁹ Det kyrkliga rummet, 26.11.2012.

¹⁰⁹⁰ Loggboken, 27.10.1993.

¹⁰⁹¹ Loggboken, 2.10.1996.

¹⁰⁹² Loggboken, 17.1.1999.

¹⁰⁹³ Loggboken, 7.12.1994.

¹⁰⁹⁴ Loggboken, 23.10.1997.

¹⁰⁹⁵ Det kyrkliga rummet, 12.11.2012.

¹⁰⁹⁶ Det kyrkliga rummet, 29.10.2012.

¹⁰⁹⁷ Loggboken, 31.3.2010.

Denna kväll är speciell med samtalet om livet som en reflektion över livets alla byggstenar: byggen vi inte raserar, byggstenar som på olika sätt är väsentliga för en var i denna samling av vänner. Vi som delat erfarenheter från professionella tidevarv med sina strävanden samtidigt med förståelsen för livets andra dimensioner. Allt detta som appellerar till livet.¹⁰⁹⁸

VISDOMEN FORMAD INOM DET DEDUKTIVA LEVANDE LIVSMÖNSTER

Adventstid, vi går igen mot julefrid och en tid för reflektion. De pensionerade kan nu forma sin tid mera enligt egen önskan. Vi andra kämpar, ibland hårt och ibland tomt. Låt oss trampa varsamt in i det nya året och värna om varandra. Kära vänner, hjärtevarmt tack.¹⁰⁹⁹

TIDIGARE FORSKNINGAR KOPPLINGEN TILL STUDIEN UNDER ARBETE TRADITIONENS MENINGSFULLHET – HISTORICITETEN

Då jag tänker på "Helig" tänker jag på människan. Det mest heliga hos människan är något okränkbart och samtidigt den osynliga men kraftfulla hälsan.¹¹⁰⁰

Tack för inbjudan, det är en stor glädje att ha dessa vänner. Efter gudstjänsten kommer vi till bordet dukat med silver och kristall. Jag kan inte glömma allt detta välgjorda.^{1101, 1102}

Denna kväll är numera en historisk händelse. Vi har träffats här ett antal, ja ett redan väldigt antal gånger för att fira helgens inträde – tack, även för detta år.¹¹⁰³

Den genuina vänskapen är värdefull. Den ger en styrka i livet. På något underbart sätt har historien och den djupa, äkta gemenskapen som binder samman fångats. Det uppbyggda fortbestår som något bärande i livet och nya vyer utvecklas.¹¹⁰⁴

DEN MÖJLIGA INSIKTEN – SE VIDARE DEN HISTORISKA HORISONTEN – DEN HISTORISKA ANDRA RÖSTEN FRÅN DEN ANDRA

Redan resan hit gav sommarstämning då vi körde längs den småkuperade vägen. Det vackra sommarvädret med sol på verandan byttes småningom ut mot ett stilla regn smattrande på taket, tack för denna fina tradition i försommaren.¹¹⁰⁵

¹⁰⁹⁸ Loggboken, 30.3.2010

¹⁰⁹⁹ Loggboken, 1.12.1998.

¹¹⁰⁰ Det kyrkliga rummet, 10.12.2012.

¹¹⁰¹ Loggboken, 17.1.1999.

¹¹⁰² Loggboken, 18.8.1999.

¹¹⁰³ Loggboken, 21.12.1997.

¹¹⁰⁴ Loggboken, visdom år 1996.

¹¹⁰⁵ Loggboken, 09061994.

Detta vackra hem väcker en önskan om lycka och kärlek, om en lång och vis framtid. Vår gemenskap i ditt hem har igen hjälpt oss på vägen.^{1106, 1107}

*En stund av stillhet och eftertanke, i det vardagliga, stunden är viktig och samtalet efteråt gav många tankar framöver.*¹¹⁰⁸

*Tittar vi ut genom fönstret kan man följa solnedgången. Just nu är solen så låg att bara taken är belysta. Fjärden ligger helt stilla med ett enstaka vitt segel i fjärran. Naturen är stilla.*¹¹⁰⁹

SPRÅKET OCH TEXTEN – TOLKNINGEN OCH FÖRSTÅELEN

*Vi kan sitta och titta ut över havet, mera behövs inte ty, så djupt är havet att ord är fåfänglighet.*¹¹¹⁰

*Ordets etik är fundamentet som en grundsanning som fått sin rättmätiga plats i vårdvetenskapens vetenskapsteori.*¹¹¹¹

*En skön sommarkväll med gamla, goda vänner på verandan, det ligger ett oerhört slutvärde i traditionen. Traditionen att fira in sommaren inger en stor trygghet och en inre frid. Nu väntar vi på näktergalen.*¹¹¹²

*En annorlunda sammankomst men med den fantastiska känslan av att gruppen alltid är densamma. Nu sitter jag här och är glad över att vår vänskap konkretiseras i gemenskapen.*¹¹¹³

LOGGBOKEN OCH DET KYRKLIGA RUMMET – MENINGSHORIZONTER BUDSKAPET OCH VISDOMEN I LOGGBOKEN BUDSKAPET OCH VISDOMEN I DET KYRKLIGA RUMMET DEN ANDRA HÅLLPLATSEN – BUDSKAPET OCH VISDOMEN FORMAD INOM DET INDUKTIVA

SLUTANDET I SPÅREN AV DE VÅRDVETENSKAPLIGA GRUNDANTAGANDENA ÄNDHÅLLPLATSEN – STUDIENS VISDOM

*Då blir livet på ett sätt dyrbart och man uppskattar redan vardagen, den världsliga världen på ett annat sätt – jag får vara här.*¹¹¹⁴

ÖVERBLICK, KRITISK GRANSKNING OCH DISKUSSION

¹¹⁰⁶ Loggboken, 13.10.1994.

¹¹⁰⁷ Loggboken, 12.3.1998.

¹¹⁰⁸ Loggboken, 17.1.1999.

¹¹⁰⁹ Loggboken, 10.5.2007.

¹¹¹⁰ Loggboken, 4.3.2007.

¹¹¹¹ Loggboken, 26.4.2000.

¹¹¹² Loggboken, 9.6.1994.

¹¹¹³ Loggboken, 23.10.1997.

¹¹¹⁴ Det kyrkliga rummet, 12.12.2012.

Underlag för det meningsbärande som kvarstår från avsnitt fyra (4) är:

- att se bakåt och tacka,
Det historiska utgör meningshorisonten till enhet, till en bestämmelse i tillvaron utifrån en kamp för friheten. Rörelsen går bakåt – framåt. Här lever möjligheterna.
- att se framåt med tillförsikt,
Siktet är på något större som en förhöjd mening. Något återkommer trots oförutsedda händelser, förändringar och osäkerhet med sin spänning, sitt spel. Nya utsikter skymtar.
- att se till sidan med kärlek,
Strävandena provas och fördröjs även. Det är inte självklart. Stanna upp och att lyssna till det äkta, genuina.
- att se uppåt med tro.
En utvidgning av tillvarons horisonter går mot allt djupare insikter. Något att bejaka i tillvaron, en växtplats som en förvandling söks fastän oförberett.
- bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.
Du får komma sådan du är och söka din helighet. Det gäller att skapa detta egna, detta samma alltid på nytt.

Underlag för det meningsbärande som kvarstår från avsnitt fem (5) är:

- att se bakåt och tacka,

Det börjar i hemmet men ingenting är som förr. Jag är tudelad men mognare. Det historiska lever trots alla omvägar. Vi sätter vår förförståelse på spel och upptäcker annatheten, det säregna. Finns något vi måste avstå från?

- att se framåt med tillförsikt,

Tidens förvirring hörs, lösningarna finns inte färdiga. Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka och fundera. Vilka omvägar vi tog och vad var det goda. Förståelsen står på spel: att förbli ödmjuk men bli stark. De tänkta visionerna kan få slagkraft. Livet är fint. Hoppas jag får vara med.

- att se till sidan med kärlek

Se människan. Stanna upp för människor i nöd. Människorna finner varandra i gemenskap som har djupare dimensioner, det genuina. Det ger styrka i livet. Det är en fråga om kristenhet. Kärleken gäller. Ett tjänande med stark koppling till värdighet

- att se uppåt med tro

Att leva såsom kristna lever. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val. Det heliga finns, något större.

- bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.

Det var människan som var helande.

Den etymologiska grunden för begreppet ”visdom” (1833–1922)

De lexikala betydelseerna under åren 1833 (1520)–1922 visar på följande:

- År 1833 i Dahlin, A. F.¹¹¹⁵ hänvisas till begreppet ”vishet” som klokhet såvidt den föresätter sig eget och andras fullkomnande till högsta ändamål liksom klokhet i form av ändamålsenlighet och vishetslära med hänvisning till filosofi. Dahlin hänvisar även därtill till begreppet ”vision”. Vision refererar till andeuppenbarelse, andesyn och därtill till fantasibild, dåraktig inbillning, inbillningsfoster.
- År 1878 betecknas grekisk visdom med: en gammal som var förtrogen med grekisk visdom som förstått ett slags magi och som därmed torde beteckna *konsten att*, som något *slipat* i ett vardagligt liv.¹¹¹⁶ Egentligen något som kan tolkas som *slughet*.
- År 1899, i *Språkets lif*, i inledning till den jämförande språkvetenskapen hänvisas till betydelseväxlingar i sammansatta ord, i bl. a. begreppet ”visdom”. Den förra ledet har nästan fullkomligt beröfvat det senare all betydelse. Det förra ledet är hufvud, som tänker och handlar, det senare är armen, som utför vad detta befäller, men hvars arbetskraft den härskande tanken ej kan undvara.¹¹¹⁷
- E. Hellqvist, i Svensk etymologisk ordbok år 1922,¹¹¹⁸ visar på roten ueid, såsom se, egentligen utseende och beskaffenhet, hänförande sig även till viss, sed, sätt, även veta, liksom även till vitterhet. Den gamla betydelsen av den som vet, kunnig, klok har ersatts med det specialiserade ycket kunnig och erfaren. I norrländs dialekt användes ”varda vis”, bliva varse. Envis förekommer i betydelsen ensam vis jmf. även envis, enveten. Näsvis är den som önskar bli vis genom frågor.
- Söderwall, 1973¹¹¹⁹ hänvisar till visdom som visdomber i form av vetande, kunskap, insikt. Före år 1520 hänvisas till visdomin (scientia): att skåda människornas ärenden. Visdomins ande är vältalande (margfalloghir). Visdomen tillhör att skodha gudhi, gudheliga ärenden og ting. Kristus är Guds visdom. Visdomskärleken är philosophia. Vishet i jordrikets paradis är söt frukt som gav kunskap om gott och ont.

¹¹¹⁵ Dahlin, 1833, 691.

¹¹¹⁶ Farrar, 1878, 1189–1190.

¹¹¹⁷ Lundgren, 1922.

¹¹¹⁸ Hellqvist, 1922, 1134–1135.

¹¹¹⁹ Söderwall, 1973, 1076.

Den etymologiska grunden för begreppet ”visdom” (1929–1998)

De lexikala betydelserna under nyare tid, åren 1939–1998 är följande:

- År 1939¹¹²⁰, i *Iso tietosanakirja*, vilken dock hör till en annan språkgrupp, tolkas visdom (viisaus) på följande sätt:

Viisaus osoittaa luontevimmin ajatuskyvyn, järjen etevyyttä mikäli tämä ohjaa ihmisen toimintaa ja elämää tavoittelevaan tarkoituksperiä, joilla on todellinen ja pysyvä arvo. Viisaus eroaa ymmärtäväisyydestä samoin kuin – järki – ymmärryksestä. Ymmärtäväisyys on älykkyys. Ajatuskyvyn etevyys ylimalkaan, se voi kohdistua minkälaisiin tarkoituksiin tahansa, erityisiseikkain ymmärtämiseen ja satunnaisten, vähäarvoisten tai huonojenkin tarkoituksperiäin tavoitteluun: viisaus on sitä vastoin järjen hyve joka ohjaa ihmistä käsittämään ja tavoittelevaan korkeimpia elämäntarkoituksia.

(Fri översättning: Visdom, vishet visar naturligt på tankens förmåga, förnuftets framsynthet såvida det handleder människans verksamhet och liv att sträcka sig mot ändamål som har verkliga och bestående värde. Visdom skiljer sig från förståendet liksom förnuft skiljer sig från förståelsen. Förståendet är intelligens eller tankeförmågans framsynthet överlag och det kan rikta sig mot vilka ändamål som helst, speciellt mot förståendet och tillfälliga, mindervärdiga eller dåliga ändamål: visdom är däremot en dygd som handleder människan att sträva efter högre livssyften.

- År 1942 skisseras i *Psalmbokskonkordans*¹¹²¹ visdomen sålunda: Desse, som du ser äro alla i sannings kärlek, och deraf i visdomens ljus. Ty det inre ljuset i människans sinne gifver henne förmåga att se det, men icke det yttre ljuset skildt från det inre. Kärlek och visdom utan nyttans goda äro icke något, de äro blott föreställningar och blifva icke verkliga förrän de äro i en bestämd form af nytta, ty kärlek, visdom och nytta äro tre ting som icke kunna åtskiljas. Om de åtskiljs, blifver ingendera någonting. Icke är kärlek utan visdom någonting, men i visdom formas tron till något, och detta något, vartill den formas, är nytta. När derfor kärlek medelst visdom är i nytta, då är den verkligen till, emedan den är i handling. Om ett av dessa upphäfves, bliver allt upphäfdt och liksom intet, i gerningarne är de något, nytta. Derfor antages af en vis människa bemödandet som en inre handling.¹¹²² Källan hänför sig egentligen till den kristna sfären men tas med här motiverad av sin ordboksnatur. Därtill finns redan hänvisningar till det religiösa även i sekulära ordböcker.

- Hellqvist, år 1948,¹¹²³ hänvisar till likartade företeelser som år 1922 i form av, vis såsom ett sätt, att se (eg. utseende), beskaffenhet samt sed. Hellqvist hänvisar även till kunnig, bekant med (varpa) och visus (lat.) samt till sedd. Åter refereras till gammalt talesätt. Den gamla

¹¹²⁰ Forsman et.al., 1939, 579.

¹¹²¹ Psalmbokskonkordans upptar de viktigaste orden i 1937 års psalmbok.

¹¹²² Dahlby, F. 1942, 454/435.

¹¹²³ Hellqvist, 1948, 1355.

betäckningen som vet, kunnig, klok har i nyare språkbruk undanträngts av den specialiserade mycket kunnig och erfaren, få veta. ”Förstå” återfinns i norrländsk dialekt som ”varda vis”, bliva varse. Från åren 1587 till 1719 hänvisas till näsvis, rättvis, envis, ensam vis, ensint, enveten, envetig, frågvis.

- I Dahlin, 1961¹¹²⁴ hittas klokhet, vishet, visdom, slughet, knipslughet, förnuft (förmågan att förstå ss intellekt), förstånd (skarpsinne, begåvning ss intelligens, även som handlar med ledning av eftertanke och erfarenhet), vett (levnadsvett, folkvett), förnumstighet (småförståndig), snusförnuft (förnumstig, lillgammal), klokskap. Klokhet preciseras som egenskap att vara klok och att välja för ändamålet tjänliga medel, även slug, knipslughet. Vishet preciseras som framsynthet, visar klokhet i viktiga och väsentliga ting lärt av livet. Visdom preciseras som vidsträckt vetande, vitt omfattande kunskap, i hög grad utbildat förstånd.

- Wessén, 1969¹¹²⁵ hänvisar till vis såsom sätt, utseende, beskaffenhet. Här hittas hänvisning till vetande, kunnig, klok, se i form av som har sett. Därtill hänvisas till visa, envis, viss, vitter. Begreppet vision hänvisar till vidare se och begreppet visionär hänvisar till andeskådare.

- Östergren, 1981¹¹²⁶ hänvisar till vis samt på såsom i på kattors vis, på oärligt vis, sätt och vis. Genom vis, vist, visare hänvisas till Den vise konung Salomo och till att bli visare med åren. Synonymer är insiktsfull, klok, erfaren, förståndig, kunnig, lärd, förnuftig. Visdom är en förmåga att se en fråga från flera sidor, som visdomens blomma, som seklers visdom, att tillväxa i ålder och visdom och som barnkammar-, gammalmans-, levnads- och skolvisdom samt visdomsfullt. Synonymer är förnuft, vett, lärdom. Genom vishet hänvisas även till levnadsvishet. Begreppet vision hänvisar till bild, syn, uppenbarelse.

- År 1996, i National Encyklopedins ordbok,¹¹²⁷ hänvisas till vis såsom slutled i form av på angivet sätt, såsom ordning, fördelning, t. Ex portionsvis, växelvis. Såsom adjektiv hänvisas till erfaren, klok, lärd. Före år 1520 i fornsvenskan till kunnig, klok, som har sett och till utseende och beskaffenhet. Visdom refererar till kunskap eller erfarenhet som människor besitter särskilt om livet, om människans villkor.

- Oreström, 1997¹¹²⁸ hänvisar till vis som vis, sätt, skick och som adjektiv till klok, förnuftig och förståndig. Visdom refererar till lärdom, kunskap, klokhet. Begreppet vision upptas som fantasibild, idealbild, framtidssyn.

- Prismas främmande ord, 1998¹¹²⁹ upptar vis i betydelsen (lat.) kraft, styrka, makt.

¹¹²⁴ Dahlin, 1961, 187, 227.

¹¹²⁵ Wessén, 1969, 484.

¹¹²⁶ Östergren, 1981, 1063, 1071.

¹¹²⁷ National Encyklopedins ordbok, 1996, 542–543.

¹¹²⁸ Oreström, 1997, 504.

¹¹²⁹ Prismas främmande ord, 1998, 567.

Dygd och visdom¹¹³⁰:

Dygd och visdom är verklig förträfflighet.

Dianoetiska: Att ge symbolisk betydelse åt Intellectuell förståelse i ödmjukhet inför sanningen. Det som kräver erfarenhet och tid.

Visdom är förträfflighet i konsten såsom visdomens kärlek i hängivenhet till ett verkligt verklighets skeende. Detta kräver medvetenhet i form av rättrådighet, insikt som vörtnad. Nåden är att vilja den andra väl i godhet och barmhärtighet genom erkännande, förlåtelse och försoning.

Visdom råder över klokhet: det som kunde vara annorlunda, i en koppling till en riktig tanke och ett ethos eller karaktärsdygd.¹¹³¹

- Visdom gäller måttlighet som det mellanliggande, det som inte är för mycket och det som inte är för litet.
- Visdom är den goda smakens etik genom taktfullhet och trohet.
- Den förträffliga människan har dygden att hitta det välvägdade måttet för livets alla skeenden utifrån sin erfarenhet.¹¹³²

Klokhet eller phronesis såsom verklig förtjänstfullhet och förnufts etik är:

vana (sedvänjor)¹¹³³
praktik
riktig tanke
frihet att handla

det ädla såsom välvillighetens etik
det nyttiga
det angenäma såsom tacksamhet och det äransvär

Människan i visdom är den avgörande instansen för gott och ont.

¹¹³⁰ Underlag för ovanstående karta är: Näsman, 2010. Bilaga 4. *Utvidgat diskriminationsparadigm för dygd*; Ringbom, 1988. *Den Nikomachiska Etiken*; Comte-Sponville, 2001; Fovet, 1995.

¹¹³¹ Comte-Sponville, 2001, 251

¹¹³² Comte-Sponville, 2001, 55.

¹¹³³ Marquard (1986), i Fovet, 1995, 169–185.

Underlag för det meningsbärande som kvarstår från avsnitt sju (7), *Från insikt till utsikt* är:

- att se bakåt och tacka,

Forntidens sanning manifesterar krafter. Förflutna händelser är förebilder. Att överta det goda förenar tillvaron med krafter som ett bör bevaras. Den är bunden till människans förmåga att uppta denna livskraft.

- att se framåt med tillförsikt

Förändringar för till en annorlunda livsstil. Tillvarons spänning är krisen. Sökandet efter enhet sträcker sig in i en framtid. Godhetens innebörd behövs. Glädjen, tillhörighet och samhörighet är livskraft. Man skulle önska att allt skulle vara precis som det varit. Oro krävs som dock underlag för utveckling. Vår erfarenhet visar oss.

- att se till sidan med kärlek

Människan lever förbiglidande jagande nya och mera värde. Både tid och rum övervinns. Förmågan till förståelse och visdom är överbelastad Människan förlorar. I det vackra blir godheten synlig. Vi, människor är olika, detta är saltet.

- att se uppåt med tro

Om du rör tar du det i praktik. Du hjälper. Ett för att i livet behövs. Allvar och delaktighet i livet innebär villighet att leva med trots livssmärtan. Om vi låter den yttre formen träda i bakgrunden ger vi rum för det inre.

- bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.

Sanningen finns i det mänskliga, i aktens ordning. Det mänskliga bevaras i hela sin frihets tvetydighet. I tjänandet skapar vi för människan. I grunden söker vi vägar att tjäna. Vi söker möjligheterna till ett tjänande med stark koppling till värdighet.

Underlag för det meningsbärande som kvarstår från det deduktiva skedet, *Från insikt till utsikt* är: (avsnitt 4–5–7)

- att se bakåt och tacka,

Det historiska utgör meningshorisonten till enhet, till en bestämmelse i tillvaron utifrån en kamp för friheten. Rörelsen går bakåt – framåt, häri lever möjligheterna. Det historiska lever trots alla omvägar. Ingenting är som förr. Jag är tudelad men mognare. Finns något människan måste avstå från? Fortidens sanning manifesterar krafter. Förflutna händelser är förebilder. Att överta det goda förenar tillvaron med krafter som ett bör bevaras. Den är bunden till människans förmåga att uppta denna livskraft.

- att se framåt med tillförsikt,

Siktet är på något större som en förhöjd mening. Sökandet efter enhet sträcker sig in i en framtid. Något återkommer trots oförutsedda händelser, förändringar och osäkerhet med sin spänning, sitt spel. Tidens förvirring hörs – lösningarna finns inte färdiga. Förståelsen står på spel. Förbli ödmjuk men stark. Nya utsikter skymtar. De tänkta visionerna kan få slagkraft. Vi kan titta tillbaka och fundera, vilka omvägarna var. Vad det goda är. Glädjen, tillhörighet och samhörighet är livskraft. Livet är fint. Hoppas jag får vara med.

- att se till sidan med kärlek

Strävandena provas och fördröjs. Det är inte självklart. Tillvarons spänning är krisen. Det gäller att stanna upp och att lyssna till det äkta, genuina. Det ger styrka i livet. Se människan. Kärleken gäller. I det vackra blir godheten synligt. Människan lever förbiglidande, både tid och rum övervinns. Förmågan till visdom är överbelastad. Människan förlorar. Människorna finner varandra i gemenskaper som har djupare dimensioner, det genuina. Glädjen, tillhörighet och samhörighet är livskraft. Se människan. Vår erfarenhet visar. Människorna är olika. Det är saltet.

- att se uppåt med tro

En utvidgning av tillvarons horisonter går mot allt djupare insikter. Något att bejaka i tillvaron söks. En växtplats som en förvandling fastän oförberett, söks. Det heliga finns, något större. Tron är praktik. Varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val. Ett för att behövs trots livssmärtan. Om den yttre formen träder i bakgrunden ges rum för det inre.

- bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet:

Du får komma sådan du är. Att söka sin helighet, detta egna, detta samma är att skapa det, alltid på nytt. Människan är helande. Sanningen hittas i aktens ordning. Det mänskliga bevaras i all sin värdighet. Människan söker vägar att tjäna.

Underlag för det meningsbärande som kvarstår från det induktiva skedet av Loggboken och Det kyrkliga rummet (avsnitt 11) är:

- att se bakåt och tacka

Det är att upptäcka det säregna och det samma. Den kristna vägen visar på insikten om denna inre stabilitet. Ethos ger den yttersta meningen i dessa upptäckter.

- att se framåt med tillförsikt

Är att få tala om det som är, som varit och som kan komma i förtröstan på tron och kärleken – i gärningarna.

- att se till sidan med kärlek

Är glädjen inför varje inbjudan till en äkta gemenskap, i Guds närvaro.

- att se uppåt med tro

Är att stiga in i nådens gemenskap: in i tron, in i hoppet och in i kärleken. Gud är förebilden.

- bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.

I värme och vänskap lever dessa värden. Det är att frånse från sig själv osjälviskt. Det heliga är människans hälsa i tro på den Heliga Anden. Det caritativa omsluter.

Underlag för det meningsbärande som kvarstår från hela studien är:

- att se bakåt och tacka

Forntidens sanning manifesterar krafter. Förflutna händelser är förebilder. Det börjar i hemmet. Ingenting är dock som förr. Jag är tudelad men mognare. Att överta det goda förenar tillvaron med krafter som ett bör bevaras. Kraften är bunden till människans förmåga att uppta denna livskraft. Finns något vi måste avstå från? Det historiska utgör meningshorisonten till enhet, till en bestämmelse i tillvaron utifrån en kamp för friheten. Rörelsen går bakåt – framåt. Här lever möjligheterna. Här lever de historiska bärande händelserna i alla sina omvägar. Det är att upptäcka det säregna och det samma. Ethos ger detta upptäckande den yttersta meningen.

- att se framåt med tillförsikt

Vi har kommit fram till att vi kan titta tillbaka och fundera. Vilka omvägar vi tog och vad det goda var. Siktet är på något större som en förhöjd mening. Sökandet efter enhet sträcker sig i hög grad in i en framtid – nya utsikter skymtar. Något återkommer trots oförutsedda händelser, förändringar med sin osäkerhet och spänning, sitt spel. Tidens förvirring hörs, lösningarna finns inte färdiga och förståelsen står på spel. Det gäller att förbli ödmjuk men stark. De tänkta visionerna kan få slagkraft. Livet är fint. Hoppas jag får vara med.

- att se till sidan med kärlek

Strävandena provas och fördröjs. Man skulle önska att allt skulle vara precis som det varit. Det är inte självklart. Tillvarons spänning är krisen. Det gäller att stanna upp och att lyssna till det äkta, genuina. Det ger styrka i livet. Det är en fråga om kristenhet: se människan. Kärleken gäller och godhetens innebörd behövs. I det vackra blir godheten synlig. Människan lever förbiglidande, ständigt jagande nya och mera värde och både tid och rum övervinns. Människan själv förlorar. Människorna finner varandra i gemenskaper som har djupare dimensioner, något genuint. Glädjen, tillhörigheten och samhörigheten är livskraft. Det är att få tala om det som är, som varit och som kan komma. Erfarenheten visar oss. Vi, människor är olika, det är saltet.

- att se uppåt med tro

En utvidgning av tillvarons horisonter går mot allt djupare insikter. Något att bejaka i tillvaron söks som en förvandlingens växtplats fastän oförberett. Att leva är att leva såsom kristna lever. Det heliga som något högre finns. Det är att stiga in i nådens gemenskap: in i tron, in i hoppet och in i kärleken. Verklig tro är praxis och varje dag, varje stund, varje ögonblick består av val. Ett för att i livet behövs. Delaktighet i livet innebär villighet att leva med trots livssmärtan. Om den yttre formen får träda i bakgrunden ges rum för det inre.

- *bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.*

Du får komma sådan du är, in i värme och vänskap. Att söka denna helighet, detta egna, detta samma gäller att skapa det, alltid på nytt. Det var människan som var helande, något finns i det mänskliga, i aktens ordning. Det är att frånsä sig själv osjälviskt. Detta mänskliga bevaras i hela sin frihets tvetydighet. I tjänandet lever ett för att, för människan, för hennes värdighet. I grunden söks vägar att tjäna. Det caritativa omsluter.

Maj-Britt Högström

Den Äldsta – livet är ett tillägnande

En vårdvetenskaplig explorativ studie
av ett meningsbärande budskap och
en innerlig visdom

Intresset i studien är att upptäcka ett meningsbärande budskap som en tillägnelse av "Den Äldsta". "Den Äldsta" stiger fram ur etymologin, ur läran om ordens härkomst. "Den Äldsta" äger en erfarenhet, en bildning och en förståelse av tillvaron. Studien har åtagit sig att generera en visdom ur den tillägnelse som står öppen för oss. Åtagandet har en historisk utgångspunkt. Att lära från den andras erfarenhet och förståelse är kärnan inom all fostran och mentorskap, en väg till både kunskap och något utöver, inom vård, utbildning och livet självt. Studiens övergripande fråga är: Vad visar sig som det meningsbärande och det innerliga i Den Äldstas tillvaro speglad i ett vårdvetenskapligt perspektiv? Studien har åtagit sig uppgiften att avtäckta något meningsbärande och något innerligt med referens i den vårdvetenskapliga satsen:

Den människa som förmår

– att se bakåt och tacka, att se framåt med tillförsikt, att se till sidan med kärlek och att se uppåt med tro bär på den värdighet och den helighet, den barmhärtighet och det medlidande som tillhör grunden i livet.

Denna sats är den medvetandehorisont, mot vilken det budskap och den visdom som studiens två grupper Loggboken och Det kyrkliga rummet tillägnar oss, genomgående speglas. I speglingen hittas en livsordning som kan artikuleras. En hänförelse inför högre livsfrågor kan skisseras. Skissen vilar i antagandet att den hermeneutiska rörelsen är verksam, förståelseerfarenheten som ett skeende, gripbart genom ett hermeneutiskt tänkande.

9 789517 658102 >

ISBN 978-951-765-810-2